

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

KÜLTÜREL ÇEVRE KORUMADA BİR YÖNTEM OLARAK EKOMÜZELER:
ELAZIĞ, HARPUT ÖRNEĞİ

Özge ÖZTÜRK AŞAN

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

ANKARA
2023

Her hakkı saklıdır

ÖZET

Doktora Tezi

KÜLTÜREL ÇEVRE KORUMADA BİR YÖNTEM OLARAK EKOMÜZELER: ELAZIĞ, HARPUT ÖRNEĞİ

Özge ÖZTÜRK AŞAN

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN

Bir toplumun geçmişi ile bugünü arasında köprü niteliği taşıyan tarihi ve kültürel çevreler, büyük bir birikimin sonucu oluşan çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Toplumların tarihi süreç içinde geçirdikleri kültürel, sosyal ve ekonomik dönüşümler, yaşam biçimleri, somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri, doğa ile kurdukları ilişkiler bu birikimin yansımalarıdır. Tarihi ve kültürel çevreler, yaşayan bir organizma gibi tarihi süreçlerden etkilenirler, değişirler ve dönüşürler. Bu değişimin ve dönüşümün izlerinin, tanıklarının, geçmişe dair somut ve somut olmayan yansımalarının bozulmadan bugüne aktarılması söz konusu bu mekanların kimliklerinin sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Hızlı ve niteliksiz kentleşme, nüfus artışı, tarihi koruma bilincinin eksikliği, tarihi-kültürel çevrelerde gerçekleştirilen uygulamalardaki yasal ve yönetsel boşluklar gibi sorunlar bu alanların kimliksizleşmesine ve hatta yok olmasına neden olmaktadır. Kimliğini koruyabilen, tarihi ve kültürel birikimini yansıtabilen kentsel çevrelerde yaşam hakkı, geçmiş deneyimlerini sahiplenerek geleceğine yön vermek isteyen her toplum için yaşamsal öneme sahiptir. Bu bağlamda; tarihi ve kültürel çevrelerin korunması, dönüştürülmesi ve devamlılığının sağlanması toplumsal kolektif hafıza açısından da yerine getirilmesi gereken bir sorumluluktur.

Ekomüzeler; bulunduğu coğrafyanın yerel kimliğini, miras değerlerini, doğal ve kültürel özelliklerini sahiplenen ve bu bağlamda koruyan bir yaklaşıma sahiptir. Geleneksel müzecilik anlayışına karşı 1970'lerde ortaya çıkan ekomüze kavramı; somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin bütüncül bir şekilde korunmasına ve bu miras değerlerinin yerelin sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlamak amacı ile değerlendirilmesine odaklanmaktadır. Koruma, yönetim-işleyiş sürecine yerelin demokratik katılımı ve sürdürülebilir kalkınma perspektifinde şekillenen ekomüze ideali, ziyaretçilere sunulan nesillerden beri süregelen yaşam biçimlerini deneyimleme olanağı ile de “yaşayan bir müze” karakteri göstermektedir.

Bu araştırmanın amacı; tarihi ve kültürel çevrelerde uygulanabilecek ideal bir ekomüze modeli çerçevesi oluşturarak, söz konusu çevrelerdeki somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri ile doğal ve kültürel peyzaj özelliklerini bütüncül bir yaklaşımla korumak ve gelecek nesillere aktarımını sağlamaktır. Bu kapsamda, Elazığ/Harput kentsel ve arkeolojik sit alanı özelinde oluşturulan ve benzer nitelikteki tarihi- kültürel çevreler için de uygulama olanağı sunan, bütüncül koruma yaklaşımı temelinde şekillenen bir ekomüze modeli geliştirilmiştir. Modelin uygulanabilirliği ve sürdürülebilirliği açısından çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılarak üretilen stratejik planlama hedefleri çerçevesinde çalışma alanına yönelik öneriler sunulmuştur.

Kasım 2023, 324 sayfa

Anahtar Kelimeler: Harput, ekomüze, kültürel çevre, kültürel miras, koruma, çok kriterli karar verme yöntemleri

ABSTRACT

Ph. D.Thesis

ECOMUSEUMS AS A METHOD IN CULTURAL ENVIRONMENTAL PROTECTION:
THE CASE OF ELAZIĞ, HARPUR

Özge ÖZTÜRK AŞAN

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Landscape Architecture

Supervisor: Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN

Historical and cultural environments, which are bridge between the past and the present of a society, have a multi-layered structure that is the result of a great accumulation. The cultural, social and economic transformations that societies have undergone in the historical process, their lifestyles, tangible and intangible cultural heritage values, and their relations with nature are the reflections of this accumulation. Historical and cultural environments are affected, changed and transformed by historical processes like a living organism. It is important for the sustainability of the identities of these places to transfer the traces, witnesses, and tangible and intangible reflections of this change and transformation to the present without any deterioration. Problems such as rapid and unqualified urbanization, population growth, lack of awareness of historical preservation, legal and administrative gaps in practices in historical-cultural environments cause these areas to become unidentified and even disappear. The right to life in urban environments that can preserve its identity and reflect its historical and cultural background is of vital importance for any society that wants to shape its future by embracing its past experiences. In this context; the protection, transformation and continuity of historical and cultural environments is also a responsibility that must be fulfilled in terms of social collective memory.

Ecomuseums; has an approach that embraces and preserves the local identity, heritage values, natural and cultural characteristics of the geography in which it is located. The concept of ecomuseum, which emerged in the 1970s against the traditional understanding of museology; focuses on the holistic protection of tangible and intangible cultural heritage values and the evaluation of these heritage values in order to contribute to the sustainable development of the local area. The ecomuseum ideal, shaped by the perspective of conservation, democratic participation of the local in the management-operation process and sustainable development, shows the character of a "living museum" with the opportunity to experience the life styles that have been going on for generations.

The purpose of this research; to protect the tangible and intangible cultural heritage values and natural and cultural landscape features in the said environments with a holistic approach and to transfer them to the next generations by creating an ideal eco-museum model framework that can be applied in historical and cultural environments. In this context, an eco-museum model has been developed, shaped on the basis of a holistic conservation approach, which is created specifically for the Elazığ/Harpur urban and archaeological site and offers the opportunity to apply for similar historical-cultural environments. In terms of the applicability and sustainability of the model, suggestions for the study area were presented within the framework of the strategic planning objectives produced by using multi-criteria decision-making methods.

November 2023, 324 pages

Key Words: Harpur, ecomuseum, cultural environment, cultural heritage, conservation, multi-criteria decision making methods

TEŞEKKÜR

“Kültürel Çevre Korumada Bir Yöntem Olarak Ekomüzeler: Elazığ, Harput Örneği” başlıklı tez çalışmamda desteğini ve emeğini her zaman hissettiğim çok değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN’a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Tez çalışmam süresince değerli fikirleri ile beni yönlendiren tez izleme komitesi üyeleri Prof. Dr. Mükerrerem ARSLAN ve Prof. Dr. Ümmügülsüm DAĞLIOĞLU’na, tez savunma jürisi üyeleri Prof.Dr Aydın ÖZDEMİR ve Prof.Dr. Bülent CENGİZ’e teşekkür ederim.

Bu zorlu süreçte ve hayatımın her aşamasında destekleri, ilgileri ve sonsuz sabırları ile her daim yanımda olan sevgili aileme, değerli eşime ve biricik oğlum Alp Demir’e sonsuz teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Tez çalışmam sonsuzlukta beni her daim izleyen ve koruyan Can’ım babam rahmetli *Ahmet ÖZTÜRK*’e adanmıştır....

Özge ÖZTÜRK AŞAN

Ankara, Kasım 2023

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	
ETİK	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	iv
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1 Literatür / Kaynak Özetleri	5
2. KURAMSAL TEMELLER	11
2.1 Tarihi- Kültürel Çevre ve Miras Kavramları	11
2.1.1 Kültürel çevre koruma	15
2.2 Sit Alanları ve Sınıflaması	17
2.3 Kültürel Çevre ve Miras Koruma Aracı Olarak Ekomüzeler	21
2.3.1 Kavramsal olarak ekomüzeler ve tarihsel gelişimi	21
2.3.2 Ekomüzelerin özellikleri ve ideal ekomüze kriterleri	27
2.3.3 Ulusal ve uluslararası ölçekte ekomüze uygulamaları	30
2.3.3.1 Uluslararası ölçekte ekomüze uygulamaları	31
2.3.3.2 Ulusal ölçekte ekomüze uygulamaları	46
3. MATERYAL VE YÖNTEM	48
3.1 Materyal	48
3.2 Yöntem	51
3.2.1 Mekansal veri analiz teknikleri ve altlık haritaların oluşturulmasında kullanılan araçlar	54
3.2.2 Araştırma alanında ideal ekomüze kriterleri doğrultusunda yapılan SWOT analizi	55
3.2.3 SWOT analizi sonuçlarının AHP (analitik hiyerarşi prosesi) tekniği aracılığı ile değerlendirilmesi (A'WOT yöntemi)	58
3.2.4 Stratejik planlama hedeflerinin geliştirilmesinde kullanılan TOWS matrisi yöntemi	72
4. ARAŞTIRMA BULGULARI	74
4.1 Coğrafi Konum	74
4.2 Ulaşım	75
4.3 Doğal ve Fiziksel Özellikler	76
4.3.1 Topografik yapı	76
4.3.1.1 Eğim	78
4.3.1.2 Bakı	80
4.3.1.3 Yükseklik	82
4.3.2 Hidrolojik yapı	82
4.3.3 Jeolojik ve jeomorfolojik yapı	86
4.3.4 İklim	90
4.3.5 Toprak yapısı	91
4.3.5.1 Büyük toprak grupları (BTG)	91
4.3.5.2 Arazi kullanım kabiliyet sınıfı (AKK)	92

4.3.5.3 Şimdiki arazi kullanımı (SAK)	95
4.3.5.4 Erozyon durumu	95
4.3.6 Bitki örtüsü (flora).....	98
4.4 Kültürel özellikler	100
4.4.1 Tarihsel gelişim	100
4.4.2 Sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapı.....	108
4.4.3 Demografik yapı.....	112
4.5 Harput Geleneksel Yerleşimi Mekansal Özellikler.....	113
4.5.1 Kentsel ve arkeolojik sit alan sınırları	114
4.5.2 Ulaşım	116
4.5.3 Taşınmaz kültür varlıkları.....	122
4.5.4 Geleneksel konut dokusu	165
4.5.4.1 Yapılaşma özellikleri	171
4.5.4.2 Geleneksel konutlara ilişkin tescil durum ve kullanım özellikleri	175
4.5.5 Teknik alt yapı	184
4.5.6 Alan kullanımı.....	187
4.6 Harput Geleneksel Yerleşimi Sorun ve Olanaklar	191
4.7 Harput Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanına Yönelik A'WOT (Sayısallaştırılmış SWOT) Analizi Bulguları	231
4.7.1 SWOT grupları ve faktörlerinin belirlenmesi	231
4.7.2 SWOT grupları ve faktörlerinin AHP yöntemi ile sayısallaştırılması (kantitatif değerlendirme aşaması)	233
4.7.2.1 SWOT gruplarının ikili karşılaştırma matrisi ile kantitatif değerlendirilmesi.....	234
4.7.2.2 SWOT faktörlerinin ikili karşılaştırma matrisi ile kantitatif değerlendirilmesi.....	235
4.7.2.3 A'WOT analiz sonuçlarının genel değerlendirmesi	246
5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	249
KAYNAKLAR	272
EKLER.....	284
EK 1 Harput Geleneksel Yerleşiminin Ekomüze Olma Potansiyelini Belirlemek Amacı ile Yapılan SWOT Analizi.....	285
EK 2 Uzman Görüşü Değerlendirme Formu (A'WOT Formu)	287
EK 3 Değerlendirmeye Katılan Uzman Listesi.....	305
EK 4 Etnobotanik Özellikteki Bitki Listesi.....	306
EK 5 Kentsel Sit Sınırı İçindeki Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları	318
ÖZGEÇMİŞ.....	324

KISALTMALAR DİZİNİ

A'WOT	Sayısallaştırılmış SWOT
AHP	Analytic Hierarchy Process - Analitik Hiyerarşi Süreci
AKK	Arazi Kullanım Kabiliyet Sınıfı
BTG	Büyük Toprak Grupları
ÇKVV	Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri
ICOM	Uluslararası Müzeler Konseyi
SAK	Şimdiki Arazi Kullanımı
SWOT	(Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threat)- (Güçlü yönler, Zayıf yönler, Fırsatlar, Tehditler)
UNESCO	The United Nations Organization for Education, Science and Culture- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1	Davis'in (1999) "üç daire modeline" Ohara (2008) katkısı.....	26
Şekil 2.2	Davis'in (1999) kolye modeli	27
Şekil 2.3	Alta via dell'Oglio Ekomüzesi destinasyon ağı tematik haritası.....	34
Şekil 2.4	Alta via dell'Oglio Ekomüzesi'nde yer alan sivil, dini-kültürel ve savunma yapı örnekleri	34
Şekil 2.5	Batana Ekomüzesi.....	36
Şekil 2.6	Batana Ekomüzesi.....	36
Şekil 2.7	Batana Ekomüzesi.....	37
Şekil 2.8	Casentino Ekomüzesi anten bölgeleri ve birimleri.....	39
Şekil 2.9	Ekomüzedede gerçekleştirilen çeşitli faaliyetlere ilişkin posterler	40
Şekil 2.10	Yürüyüş parkuru ağı	42
Şekil 2.11	Doğal ve kültürel miras için yorumlayıcı rehberler.....	43
Şekil 2.12	Zagori Ekomüzesi Rotası.....	44
Şekil 3.1	Çalışmaya yönelik oluşturulan AHP model yapısı.....	61
Şekil 3.2	Saaty ve Tran (2007)'ye göre, karşılaştırma matrisi denklemi	64
Şekil 3.3	TOWS Matrisi diyagramı	73
Şekil 4.1	Harput geleneksel yerleşiminin coğrafi konumu.....	74
Şekil 4.2	Harput'un Türkiye içindeki konumu ve bazı il merkezlerine olan uzaklıkları	75
Şekil 4.3	Harput ve yakın çevresi topografya haritası	77
Şekil 4.4	Çalışma alanı ve yakın çevresi eğim grupları haritası	79
Şekil 4.5	Çalışma alanı ve yakın çevresi bakı grupları haritası	81
Şekil 4.6	Çalışma alanı ve yakın çevresi yükseklik grupları haritası	83
Şekil 4.7	Harput Platosu ve yakın çevresi hidroloji haritası.....	84
Şekil 4.8	Çalışma alanı ve yakın çevresi hidroloji analizi	85
Şekil 4.9	Harput ve yakın çevresi jeoloji haritası	86
Şekil 4.10	Harput ve yakın çevresi jeomorfoloji haritası	88
Şekil 4.11	Türkiye deprem risk haritası	89
Şekil 4.12	Elazığ ili deprem haritası	89
Şekil 4.13	Çalışma alanı ve yakın çevresi büyük toprak grupları haritası	93
Şekil 4.14	Çalışma alanı ve yakın çevresi arazi kullanım kabiliyet sınıfları haritası	94
Şekil 4.15	Çalışma alanı ve yakın çevresi şimdiki arazi kullanım haritası	96

Şekil 4.16	Çalışma alanı ve yakın çevresi erozyon risk haritası.....	97
Şekil 4.17	Harput Platosu ve yakın çevresi bitki varlığı haritası	99
Şekil 4.18	Harput Kabartması.....	102
Şekil 4.19	Hüseyinik'te bulunan el dokuma tezgahlarından oluşan bir fabrika.....	109
Şekil 4.20	Harput'un güncel nüfus verileri.....	112
Şekil 4.21	Sit Alan Sınırları.....	115
Şekil 4.22	Kuzey Çevre Yolu'nun Harput'a doğru devam eden 14 km'lik 1. Etabı...	116
Şekil 4.23	Harput geleneksel yerleşimine ilişkin kentsel-arkeolojik sit alanı yol sınıflaması	118
Şekil 4.24	Araç trafiğine kapalı olan ana meydan / Harput.....	119
Şekil 4.25	Araç trafiğine kapalı olan ana meydan / Harput.....	120
Şekil 4.26	Yerleşimin dar sokak dokusunda sıkça kullanılan merdivenler / Harput...	121
Şekil 4.27	Yol-konfor düzeyi düşük toprak zemin / Harput	121
Şekil 4.28	Kalenin çift kemerli giriş kapısı.....	123
Şekil 4.29	Kalenin genel görünümü.....	124
Şekil 4.30	Harput İç Kale Planı	125
Şekil 4.31	Ahmet Bey Camii restorasyon öncesi görünüm.....	126
Şekil 4.32	Ahmet Bey Camii	127
Şekil 4.33	Ahmet Bey Camii mihrabındaki mukarnas bezemeler	128
Şekil 4.34	Ağa Camii.....	128
Şekil 4.35	Ağa Camii.....	129
Şekil 4.36	Sara Hatun Camii.....	132
Şekil 4.37	Esadiye (Arslanlı) Camii taç kapısı	134
Şekil 4.38	Esadiye (Arslanlı) Camii restorasyon çalışmaları.....	135
Şekil 4.39	Esadiye (Arslanlı) Camii restorasyon çalışmaları.....	136
Şekil 4.40	Esadiye (Arslanlı) Camii restorasyon çalışmaları.....	136
Şekil 4.41	Ulu Camii	137
Şekil 4.42	Ulu Camii arka cephesi.....	137
Şekil 4.43	Ulu Camii iç mekanı.....	138
Şekil 4.44	Alacalı Mescit / Camii	140
Şekil 4.45	Dabakhane Mescidi restorasyon öncesi hali	141
Şekil 4.46	Dabakhane Mescidi restorasyon sonrası hali.....	141
Şekil 4.47	Beşikli Baba Türbesi restorasyon sonrası hali.....	142
Şekil 4.48	Murat Baba Türbesi	144

Şekil 4.49	Arap Baba türbe ve mescidi.....	144
Şekil 4.50	Ahi Musa türbe ve mescidi	146
Şekil 4.51	Mansur Baba Türbesi.....	147
Şekil 4.52	Uryan Baba Türbesi.....	149
Şekil 4.53	Surp Agop Kilise Kalıntısı.....	150
Şekil 4.54	Surp Garabed Kilisesi (Kızıl Kilise).....	151
Şekil 4.55	Meryem Ana Kilisesi	152
Şekil 4.56	Eski Hükümet Konağı	153
Şekil 4.57	Hoca (Hasan) Hamamı restorasyon öncesi görünümü	154
Şekil 4.58	Cimşit Bey Hamamı	155
Şekil 4.59	Yeni Hamam (Arslaniye Hamamı).....	157
Şekil 4.60	Kale Hamamı.....	158
Şekil 4.61	Kızıl(Dere) Hamamı	159
Şekil 4.62	Hacı Yunus Bey Hamamı kazı çalışmaları.....	160
Şekil 4.63	Hacı Yunus Bey Hamamı planı/rölövesi.....	161
Şekil 4.64	Hacı Yunus Bey Hamamı bugünkü durumu	161
Şekil 4.65	Kentsel sit sınırı içindeki tescilli çeşmeler.....	163
Şekil 4.66	1900' lü yıllarda Harput Hacı Murat Yokuşu	165
Şekil 4.67	Harput tarihi kent surları	166
Şekil 4.68	Geleneksel Harput evlerine ait duvar kalıntıları.....	167
Şekil 4.69	Yapı duvarlarında kullanılan ahşap hatıllar	167
Şekil 4.70	Harput Konutları Pencere ve Çıkmalar	170
Şekil 4.71	Harput Konutu Damı.....	171
Şekil 4.72	Harput geleneksel yerleşim alanındaki yapıların kat sayıları	173
Şekil 4.73	Meteris Sokak ve çevresindeki 3 katlı betonarme konutlardan oluşan site	174
Şekil 4.74	Harput geleneksel yerleşim alanındaki yapıların tescil sınıfı	176
Şekil 4.75	Harput geleneksel yerleşim alanındaki yapıların tescil durumu	177
Şekil 4.76	Harput geleneksel yerleşim alanındaki tescilli sivil mimari örneklerinin ada-parcel ve mevcut kullanım verileri	178
Şekil 4.77	Şefik Gül Kültür Evi restorasyonuna ait görselleştirmeler	182
Şekil 4.78	Şefik Gül Kültür Evi restorasyon öncesi	183
Şekil 4.79	Şefikgöl Kültür Evi restorasyon sonrası.....	183
Şekil 4.80	Kanalizasyon, içme suyu, drenaj ve yağmur suyuna yönelik alt yapı çalışmaları	184

Şekil 4.81	Harput Mahallesi genelinde konumlandırılmış <i>Mobil Atık Geri Dönüşüm Birimleri</i>	185
Şekil 4.82	Güneş Enerji Sistemleri (GES) projesi kapsamında kurulan enerji panelleri.....	186
Şekil 4.83	Harput Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı yönelik 2009 yılında onaylanan koruma amaçlı imar planına ilişkin arazi kullanımı.....	189
Şekil 4.84	Harput Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı yönelk koruma amaçlı revize imar planına ilişkin arazi kullanımı.....	190
Şekil 4.85	Kale girişinin görsel niteliğini bozan kazı evine ait konteynırlar	192
Şekil 4.86	Kale içinde bakımsızlıktan plansız bir şekilde dağılım gösteren doğal bitki örtüsü.....	193
Şekil 4.87	Kale içinde yapılan kazılardan elde edilen ve yerinde sergilenen buluntular.....	194
Şekil 4.88	Kale içinde yapılan kazılardan elde edilen ve yerinde sergilenen buluntular.....	195
Şekil 4.89	Kale içinde yer alan kalıntılara ilişkin yazılı ve görsel bilgilendirme panoları.....	196
Şekil 4.90	Alana ilişkin bilgilendirme ve tanıtım videosunun paylaşıldığı ziyaretçi bölümü.....	197
Şekil 4.91	Kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan kalıntıları çevresel etkilerden koruyan üst örtüler	197
Şekil 4.92	Kale burçları üzerine kurulmuş seyir terasları	198
Şekil 4.93	Eski Hükümet Konağı kalıntıları	200
Şekil 4.94	Geleneksel konut dokusu ile uyumsuz bir şekilde gerçekleştirilen onarım.....	200
Şekil 4.95	Kentsel sit alanı içindeki tescilli taşınmaz kültür varlıklarının konumları	202
Şekil 4.96	Harput'un geleneksel yaşam kültürünü yansıtan Şefikgöl Kültür Evi.....	203
Şekil 4.97	Harput'un geleneksel yaşam kültürünü yansıtan Şefilgöl Kültür Evi iç mekanı	203
Şekil 4.98	Geleneksel konut dokusu ile uyumsuz betonarme yapılar	204
Şekil 4.99	Tescili yapılmış ancak restorasyon görmemiş harap durumdaki telgrafhane binası.....	205
Şekil 4.100	Harput Dağ Kapı Girişi'nde Basın Müzesi işlevi ile kullanılan geleneksel konut	206
Şekil 4.101	Harput Dağ Kapı Girişi'nde konuk evi ve turizm danışma ofisi olarak işlevlendirilen geleneksel konutlar	207
Şekil 4.102	Belediye hizmet binası olarak KUDEB (Koruma-Uygulama-Denetleme Birimi) işlevi ile kullanılan geleneksel konut	207

Şekil 4.103	Yöreye özgü el sanatları ürünlerin satıldığı dükkan	208
Şekil 4.104	Konut altı ticaret kapsamında kahvehane, bakkal ve büfenin yer aldığı yapı adası	209
Şekil 4.105	Kentsel sit alanının kuzey batısında konumlanan Meteris Mezarlığı	210
Şekil 4.106	Kentsel sit alanının güney batısında konumlanan Dua Mezarlığı	211
Şekil 4.107	Harput Kalesi yakınında yer alan ve nitelikli bir rekreasyonel kullanım sağlayan piknik alanı	213
Şekil 4.108	Harput Kalesi yakınından piknik amaçlı kullanılan rekreasyon alanına genel bakış	214
Şekil 4.109	Piknik alanı içinde bilinçsiz ve kontrolsüz bir şekilde ateş yakıldığını gösteren izler	214
Şekil 4.110	Doğal Karakteri Korunacak Alan Sınırları	216
Şekil 4.111	Araştırma alan sınırı içindeki konut alanları	217
Şekil 4.112	Araştırma alan sınır içindeki kentsel çalışma alanları	219
Şekil 4.113	Araştırma alan sınırı içindeki açık ve yeşil alanların dağılımı	220
Şekil 4.114	Kent parkı olarak planlanan alanda var olan tescilli kültür varlığı, “Surp Agop Kilise” kalıntısı	221
Şekil 4.115	Balakgazi Parkı’ndan genel görünüm	222
Şekil 4.116	Mevcut peyzaj tasarımının renk-doku ve malzeme uyumu	223
Şekil 4.117	Geleneksel doku ile uyumlu ahşap donatı elemanları	224
Şekil 4.118	Güneş enerji panelli aydınlatma elemanı ve doku ile uyumlu büfe	224
Şekil 4.119	Rekreasyon alanının batısında konumlanan cam seyir terası	225
Şekil 4.120	Cam seyir terasından Harput’un girişine genel bakış	225
Şekil 4.121	Restorasyon sonrası konuk evi ve turizm danışma ofisi olarak işlevlendirilen geleneksel konutlar	226
Şekil 4.122	Araştırma alan sınırı içindeki ibadet alanları	227
Şekil 4.123	Araştırma alan sınırı içindeki turizm tesis alanları	228
Şekil 4.124	Tanımsız otopark alanları	230
Şekil 4.125	SWOT grupları öncelik-oran grafiği	235
Şekil 4.126	Güçlü yönlerin öncelik-oran grafiği	236
Şekil 4.127	Zayıf yönlerin öncelik-oran grafiği	239
Şekil 4.128	Fırsatların öncelik-oran grafiği	242
Şekil 4.129	Tehditlerin öncelik-oran grafiği	244
Şekil 5.1	TOWS Matrisi’nden elde edilen stratejik ana hedefleri ve alt hedefleri (eylemleri) tanımlayan kodların açıklaması	257

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1 Kültürel mirasın sınıflandırılması	14
Çizelge 2.2 Kültür varlıklarının korunmasında ölçeklere göre sınıflama	16
Çizelge 2.3 Borelli ve Davis (2012) tarafından hazırlanan Elmalı Şen ve ark. (2020) tarafından geliştirilen Dünya’da Ekomüze uygulamaları	31
Çizelge 3.1 Araştırma yöntemine ilişkin aşamalar ve kapsamı.....	52
Çizelge 3.2 A’WOT yönteminde izlenen adımlar	60
Çizelge 3.3 SWOT grupları ve faktörleri	62
Çizelge 3.4 SWOT gruplarının ikili karşılaştırma matrisi örneği	64
Çizelge 3.5 Saaty’nin ikili kıyaslamalar için geliştirdiği değerlendirme ölçütleri	65
Çizelge 3.6 SWOT faktörlerinin ikili karşılaştırılmasına ilişkin değerlendirme örneği.....	66
Çizelge 3.7 SWOT faktörlerine değer atanıp ikili karşılaştırılması sonucunda elde edilen matris örneği	66
Çizelge 3.8 Araştırma alanına ilişkin değerlendirme yapan kurumlar ve uzmanlıklar.....	67
Çizelge 3.9 Normalizasyon işlemi örneği (1. aşama).....	68
Çizelge 3.10 Normalizasyon işlemi örneği (2. aşama)	68
Çizelge 3.11 Faktörlerin öncelikler vektörünün belirlenmesi örneği (Öncelikler matrisi örneği).....	68
Çizelge 3.12 “Ortak görüş” değerlerinin matrise işlenmesinde izlenecek adımlar	69
Çizelge 3.13 <i>λmaks</i> ’ın elde edilmesine yönelik işlem adımları (Faktörlere ait değerler Çizelge 3.2 ve Çizelge 3.5’teki örnek matrislerden alınmıştır.).....	70
Çizelge 3.14 Tutarlılık hesaplamalarında kullanılan formüller ve formül bileşenlerine ilişkin çizelge.....	71
Çizelge 3.15 Zayıf Yönler’e ilişkin ikili karşılaştırma matrislerinin uzman görüşüne sunulan değerlendirme formlarından elde edilen sonuçlarına ait <i>Microsoft Excel</i> Çizelgesi	72
Çizelge 4.1 Çalışma alanı ve yakın çevresi eğitim grupları.....	78
Çizelge 4.2 Çalışma alanı ve yakın çevresi bakı grupları.....	80
Çizelge 4.3 Elazığ ili iklim verileri (1939-2021)	91
Çizelge 4.4 Çalışma alan sınırı (Kentsel-Arkeolojik Sit Sınırı) içinde kalan kültür varlıklarının yapıldıkları dönemlere göre dağılımı	103
Çizelge 4.5 Harput geleneksel konut plan tipolojileri	169
Çizelge 4.6 Kentsel sit alanı içinde yer alan yapılara ilişkin kat sayısı verileri	174

Çizelge 4.7 Koruma amaçlı revize imar planına ilişkin arazi kullanımı ve alan büyüklükleri.....	187
Çizelge 4.8 Harput'un ekomüze olma potansiyelini belirlemek amacıyla yapılan SWOT analizi.....	232
Çizelge 4.9 SWOT grupları ikili karşılaştırma matrisinin uzman değerlendirme verileri.....	234
Çizelge 4.10 SWOT gruplarının öncelik değerleri ve oranları.....	234
Çizelge 4.11 Güçlü yönlerin öncelik değerleri ve oranları.....	236
Çizelge 4.12 Güçlü yönler ikili karşılaştırma matrisinin uzman değerlendirme verileri.....	237
Çizelge 4.13 Zayıf yönlerin öncelik değerleri ve oranları.....	238
Çizelge 4.14 Zayıf yönler ikili karşılaştırma matrisinin uzman değerlendirme verileri.....	239
Çizelge 4.15 Fırsatların öncelik değerleri ve oranları.....	240
Çizelge 4.16 Fırsatlar ikili karşılaştırma matrisinin uzman değerlendirme verileri.....	241
Çizelge 4.17 Tehditler öncelik değerleri ve oranları.....	243
Çizelge 4.18 Tehditler ikili karşılaştırma matrisinin uzman değerlendirme verileri ...	245
Çizelge 4.19 Harput'un ekomüze olma potansiyeline yönelik olarak yapılan A'WOT analizi sonuçlarının değerlendirilmesi.....	247
Çizelge 5.1 Ekomüzelerin 21 temel ilkesi doğrultusunda biçimlenen ve üç ana temada sınıflandırılan göstergeler.....	251
Çizelge 5.2 Stratejik hedef belirlemede kullanılan SWOT faktörlerinin genel sıralamadaki öncelik sırası.....	252
Çizelge 5.3 Birincil öncelikli faktörlere yönelik hazırlanan TOWS matrisi.....	256
Çizelge 5.4 İkincil öncelikli faktörlere yönelik hazırlanan TOWS matrisi.....	261
Çizelge 5.5 Üçüncül öncelikli faktörlere yönelik hazırlanan TOWS matrisi.....	268

1. GİRİŞ

Tarihi ve kültürel çevreler; tarihi, kültürel, ekonomik, sosyal ve fiziksel anlamda çok katmanlı bir yapıya sahip olan alanlardır. Tarihi ve kültürel çevreler; bu anlamda çok büyük bir birikimin sonucu olarak oluşmakta ve o çevrede daha önce yaşamış toplumların kültürel, sosyal ve ekonomik yaşamlarını, tarihsel süreçlerini, yaşam biçimlerini, somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerini, doğa ile kurdukları ilişkileri bugüne taşımaktadır. Bugünün toplumunun geçmişi ile bağ kurmasını sağlayan tarihi ve kültürel çevreler, hızlı kentleşme ve nüfus artışı gibi nedenler ile kimliksizleşmekte ve hatta yok olma tehdidi ile karşı karşıya kalmaktadır.

Yaşayan bir organizma olarak değerlendirilebilecek tarihi ve kültürel çevreler, devamlı bir değişim ve yenilenme süreci içinde bulunmaktadır. Söz konusu bu alanlar; tarihi süreç içinde geçirdikleri dönüşümler ile var olan kimlik özelliklerini bugüne hangi düzeyde taşıyabilir ise; varlıklarını o derecede sürdürebilmektedirler. Bu sebeple; tarihi ve kültürel çevrelerde gerçekleştirilen koruma ve restorasyon çalışmalarına ek olarak, güncel gereksinimleri karşılayabilmek amacı ile yapılan yeniden işlevlendirme, değerlendirme ve canlandırma gibi çalışmalar önem kazanmakta ve nitelikleri sorgulanmaktadır.

Bugün yeni kentleşme alanlarında gerçekleştirilen nitelikli tasarım kavramı bile tartışma konusu iken, tarihi ve kültürel çevreler gibi hassas kentsel mekanlarda tasarıma ve yeniden değerlendirmeye yönelik alınacak çok ölçütlü kararlarda bu tarz sorunlar çok daha önemli hale gelmektedir (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007). Bu bağlamda, tarihi ve kültürel çevrelerde yapılacak çalışmalar ve alınacak kararlarda uygulanacak yöntemlerin analitik karar verme süreçlerinden geçmesi ve iyi analiz edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Kimliğini koruyabilmiş, tarihi ve kültürel birikimi yansıtabilmiş kentsel çevrelerde yaşam hakkı, geçmişini sahiplenerek geleceğine yön vermek isteyen her toplum için yaşamsal-sosyal bir öneme sahiptir. Tarihi ve kültürel çevrelerin korunması, yaşayan

mekanlara dönüştürülmesi ve devamlılığının sağlanması insanlık tarihi açısından da yerine getirilmesi gereken bir sorumluluktur. Bu doğrultuda, “yaşayan müze” olarak da tanımlanan ekomüze kavramı, tarihi ve kültürel çevrelerin yaşatılması ve korunmasına araç olabilecek bir model ve koruma stratejisi olarak gündeme gelmektedir.

Yaşamsal öneme sahip doğal çevre kaynaklarının korunması ne kadar önemli ise, tarihi ve kültürel çevre kaynaklarının korunması da özellikle ülke kültür envanteri açısından önemli olup, çevresel anlamda doğal ve tarihi-kültürel değerler bir bütünün bileşenleridir.

Taşınmaz kültür varlıkları ve yakın çevrelerinin özgün doku özellikleri ve kimliklerini oluşturan değerlerin bütüncül bir yaklaşımla korunması ve sürdürülebilirliği kültürel ve tarihi çevre korumanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamda kültürel ve tarihi çevre korumada etkili bir yöntem arayışı kaygısıyla gerçekleştirilecek olan araştırma, bu alanda yapılan çalışmaların uygulanabilir, sürdürülebilir ve yönetilebilir olma konusundaki boşluğundan hareketle çalışılmaya değer bulunmuştur.

Coğrafi konumu, doğal ve kültürel peyzaj özellikleri, yöreye özgün yerel mimari özellikleri, tarihi ve arkeolojik değerleri, gelenekleri ve somut olmayan kültürel miras özellikleri ile yaşayan müze olarak değerlendirilebilecek nitelikte olan *'Elazığ/Harput Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı'* nın koruma sorunlarına ilişkin kapsamlı çözümler üretmek, bu anlamda alan için üretilecek bir ekomüze modeli ile Harput'un tarihi ve kültürel mirasının gelecek nesillere aktarımının sağlanması araştırmanın ana amacını oluşturmaktadır.

Kültürel ve tarihi çevre koruma sorunlarını ele almayı, çözüm önerilerini alternatif ve sürdürülebilir yeni bir koruma yöntemi olarak ekomüze kavramsal çerçevesinde temellendirmeyi, ulusal ve uluslararası ölçekte uygulanmış ekomüze modellerini ve yönetim biçimlerini irdelemeyi hedeflemektedir.

Yörenin turizm potansiyelinin değerlendirilmesine ve sürdürülebilir gelişimine katkı sağlayacak ekomüze modelinin Harput özelinde uygulanabilirliğine yönelik stratejiler geliştirme hedefini içeren bu çalışma, aynı zamanda bütüncül bir koruma yaklaşımının

belirlenmesi ve bunun sürdürülmesinde kültürel miras yönetiminin irdelenmesini de hedeflemektedir.

Bugün koruma kavramı tek yapı ölçeğinden, doğal ve kültürel peyzaj alanlarının bütüncül bir şekilde korunması yaklaşımı ile gelişerek yeni bir boyut kazanmıştır. Araştırma kültürel ve tarihi çevrelerin korunmasına bütüncül bir bakış açısı ile yaklaşan ve sürdürülebilir bir yöntem önerisi olan ekomüzelerin Harput gibi geleneksel kimliğini koruyabilmiş, tarihi ve zengin kültürel birikime sahip benzer alanlarda uygulanmasında örnek oluşturacaktır.

Yapılan literatür araştırması, Harput özelinde gerçekleştirilen çalışmaların alanın korunmasına bütüncül ve sürdürülebilir yöntemler sunma konusunda yüzeysel kaldığını göstermektedir. Bu araştırma korumanın temelinde 'yaşatma' kavramının olmasından yola çıkarak ekomüze modelinin benimsenmesini savunmaktadır.

Zaman içinde koruma sorunları ile yüzleşen, ziyaretçi sayısının arttığı ancak gelen ziyaretçileri memnun etme olanağının sınırlı kaldığı, turizm potansiyelini yeterince kullanamayan Harput yerleşimi için önerilecek ekomüze modeli; bölgesel ve yerel idarenin Harput kentsel ve arkeolojik sit alanı ile ilgili çalışmalarını bilimsel temele dayandırılarak yönlendirmesi, en uygun koruma-yaşatma modelinin ortaya konması ve Harput'un sürdürülebilir gelişimine katkı sağlaması açısından da önemli ve yol gösterici nitelikte olacaktır.

Çalışmanın problem cümlesi '*kültürel çevre koruma kapsamında ekomüze modeli uygulanabilir ve sürdürülebilir bir yöntem olarak kabul edilebilir mi?*' şeklindedir. Bu kapsamda gerçekleştirilen araştırma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; giriş ve literatür özetleri başlığı altında, araştırmanın temel amacı, tarihi ve kültürel çevrelerin korunmasında ve sürdürülebilirliğinde ekomüzelerin alacağı işlevler anlatılmıştır. Söz konusu çevreler ile bir koruma modeli olarak ekomüzelerin ilişkisi ortaya konmuş ve çalışmanın kapsamı konusunda bir çerçeve çizilmiştir. Bu doğrultuda; çalışmaya temel oluşturacak ekomüze ve tarihi-kültürel çevre kavramlarına

yönelik olarak yapılan kaynak taramalarından elde edilen veriler derlenerek literatür özetleri şeklinde aktarılmıştır.

İkinci bölümde; kuramsal temeller başlığı altında, tarihi-kültürel çevreler, miras ve koruma kavramları ile kültürel miras koruma aracı olarak ekomüzeler incelenmiştir. Tarihi ve kültürel çevrelerde bütüncül/holistik bir koruma yaklaşımının ekomüze kavramsal çerçevesinde temellendirilmesi üzerine çalışılmıştır. Bu kapsamda; ekomüze kavramının ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi, geleneksel müzecilikten ayrılan noktaları irdelenmiş, ulusal ve uluslararası ölçekteki iyi ekomüze uygulama örnekleri üzerinden ideal bir ekomüze için benimsenecek kriterler tespit edilmiştir.

Üçüncü bölümde; materyal ve yöntem başlığı altında, araştırmanın ana materyalini oluşturan ve kentsel-arkeolojik sit alanı özelliği taşıyan Harput geleneksel yerleşiminin konumu ve araştırma alanı olarak sınırları tanımlanmaktadır. Aynı zamanda araştırma yöntemine ilişkin açıklamaların yer aldığı bu bölümde, araştırmanın gerçekleştirilmesinde yararlanılan veri kaynakları, bu verilerin hangi araçlar aracılığı ile işlendiği ve kullanılan yöntemin aşamaları aktarılmaktadır.

Dördüncü bölümde; araştırma bulguları başlığı altında, araştırma alanı olan Harput kentsel-arkeolojik sit alanı ve yakın çevresinin coğrafi konumu, ulaşım olanakları, doğal ve fiziksel peyzaj özellikleri ile kültürel peyzaj özellikleri ortaya konmuştur. Çalışma alanına ilişkin elde edilen üst ölçekteki planlama çalışmaları incelenmiş ve alt ölçekte mevcut durum tespiti yapılmıştır. Arazi-etüd çalışmalarından elde edilen nitel ve nicel veriler ile mevcut durum analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, gözlem ve sözlü görüşmelere dayanan nitel veriler ile mekansal ve ölçülebilir bilgiler içeren nicel karakterdeki verilere yönelik analizler yapılmıştır. Mekansal anlamda gerçekleştirilen analizler alana ilişkin fiziksel okumalara yardımcı olmuş ve çalışmanın amacına yönelik stratejik hedeflerin belirlenmesinde gerekli olan altlık haritaların oluşturulmasını sağlamıştır. Araştırmada elde edilen bulgular; belirlenen yöntem doğrultusunda işlenerek, bütüncül/holistik bir çerçevede sentezlenmiş ve çalışma alanının ekomüze bağlamında korunmasına yönelik olarak geliştirilecek stratejik hedefler ve eylemler açısından yol gösterici olmuştur.

Beşinci ve son bölümde; sonuç ve öneriler başlığı altında, çalışmaya ilişkin benimsenen *“bütüncül/holistik koruma yaklaşımı”* doğrultusunda, Harput kentsel-arkeolojik sit alanı ve yakın çevresinin ekomüze modeli aracılığı ile korunması ve alanın yönetimine katkılar sunacak değerlendirmelerin yapılmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

1.1 Literatür / Kaynak Özetleri

Tezin bu bölümünde; araştırma alanı ve konusuna ilişkin yerli ve yabancı kaynak taramaları sonucunda elde edilen veriler kronolojik olarak özetlenmiştir.

“Müzenin Kentsel Planlama ve Toplumsal Dönüşümdeki Rolü” başlıklı tezinde Altaylı (2009), toplum ve müzeler arasındaki organik bağa dikkat çekmekte ve bu bağın son zamanlarda müzecilikte *“yaşayan kültürel miras”* kavramının üzerine yoğunlaşılmasından kaynaklandığını savunmaktadır. Kent müzeleri, toplum müzeleri ve ekomüzeleri toplumu dönüştürme ve temsil etmenin ötesinde geçmiş ve gelecek arasında bir denge unsuru olarak ifade eden Altaylı (2009), müzelerin kültürlerin korunması ve toplumun gelişimi açısından da önemini vurgulamaktadır.

Doğan (2010), *“Ekomüze Odaklı Sürdürülebilir Destinasyon ve Gökçeada Üzerine Bir Uygulama”* başlıklı yüksek lisans tezinde ekomüzeleri sürdürülebilir turizm gelişiminin önemli bir aracı olarak Gökçeada örneği üzerinden incelemiştir. Gökçeada'nın ekomüze olma potansiyelinin ölçüldüğü çalışmada, yerel paydaşların önemi vurgulanmakta ve yerel girişimciler, yerel toplum, yerel yöneticiler ve ziyaretçilerin konu hakkındaki bakış açılarından ve ekomüzeyle ilişkin yargılarından yararlanılmaktadır.

“Tarihi Çevrenin Korunmasına Yönelik Bir Karar Destek Sistemi Önerisi” adlı yüksek lisans çalışmasında Yüzseven (2010), tarihi ve kültürel çevrelerde koruma yaklaşımı çerçevesinde üretilebilecek etkin karar verme süreçlerine ilişkin bir karar destek sisteminin oluşturulması gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda çalışmada; coğrafi bilgi sistemleri aracılığı ile tarihi çevre korumada karar verme yetkisine sahip kurumlar arasında koordinasyonu sağlayarak ortak bir platformda kullanılacak karar destek sistemleri oluşturulmasına yönelik öneriler sunulmaktadır.

Bowers (2013) “*Developing Sustainable Tourism Through Ecomuseology: A Case Study in The Rupununi Region of Guyana*” başlıklı doktora tezinde, sürdürülebilir turizm gelişimini desteklemek için ekomüzeoloji ilkelerini kullanma potansiyelini incelemektedir. Araştırma Guyana'nın merkezinde izole ve miras açısından zengin bir bölge olan Rupununi'de sürdürülebilir turizm gelişimini desteklemek için bu ilkeleri kullanma potansiyelini analiz eden karma bir yöntem yaklaşımını benimsemektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular, ekomüzeoloji ilkelerinin Rupununi'de ve potansiyel olarak uluslararası diğer destinasyonlarda sürdürülebilir turizm gelişimini desteklemek için önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Bowers (2013), ekomüzeoloji ilkelerinin gelişmekte olan ülkelerde uygulanmasının sürdürülebilir turizm gelişimine katkı sunacağını, ancak az gelişmiş ülkelerde benimsenmeden önce ekomüzelerin kavramsal çerçevesinin yeniden düşünülmesi gerektiğini savunmaktadır.

Özer (2014), “*Restorasyon Sonrası Yeniden İşlevlendirilmiş Geleneksel Harput Evlerinde Ekolojik Değerlendirme*” başlıklı yüksek lisans tezinde Harput geleneksel yerleşiminde yer alan geleneksel konutların ekolojik tasarım ölçütleri açısından bir değerlendirmesini yapmış ve bu kapsamda çalışma alanında gerçekleştirilecek yeni yapılaşma uygulamalarına yol gösterebilecek önerilerde bulunmuştur.

“*Harput Kalesi ve Yakın Çevresinin Peyzaj Mimarlığı Açısından İncelenmesi*” adlı yüksek lisans çalışmasında Çetinkaya (2014); tarihi, arkeolojik ve kültürel değerleri ile önemli bir geleneksel yerleşim olan Harput Mahallesi ve yakın çevresinin mevcut durumuna ve korumadaki sorunlarına odaklanmıştır. Bu kapsamda tarihi çevre koruma ve bu alanlara ilişkin planlama yaklaşımları doğrultusunda kavramsal bir çerçeve çizen Çetinkaya (2014), söz konusu geleneksel yerleşime ilişkin peyzaj mimarlığı planlama ve tasarım kriterleri açısından değerlendirmeler yaparak çeşitli öneriler sunmaktadır.

“*Kültürel Miras Yönetiminde Karar Destek Sistemlerinin Kullanımına Yönelik Bir Model Önerisi*” başlıklı doktora tezinde Güleç Korumaz (2015), kültürel miras koruma ve yönetim süreçlerinde alınan kararların çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahip olması nedeni ile karşılaşılan problemlere odaklanmaktadır. Kültürel mirasa ilişkin verilecek kararların karar destek sistemleri aracılığı ile konunun uzmanları ve karar

vericiler açısından kolaylık sağlayacağı görüşünü savunan Güleç Korumaz (2015), bu kapsamda “*değer tabanlı kültürel miras destek modeli*” önerisinde bulunmaktadır. AHP (Analytic Hierarchy Process) ve Bulanık Mantık (Fuzzy Logic) tekniklerinden yararlanan çalışmada, kültürel miras unsurları ve kültürel miras unsurlarına yapılan müdahalelerin etkileri değerlendirilmektedir.

“*Termessos Arkeolojik Sit Alanını'nın Ekomüze Kapsamında Değerlendirilmesi*” başlıklı yüksek lisans çalışmasında Belen (2015), ekomüzeler ve korunan alanlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Arkeolojik sit, doğal sit, milli park ve yaban hayatı geliştirme sahası olarak birkaç statüde birden korunan Termessos antik kentinin ekomüze olarak değerlendirilmesinin ulusal ve uluslararası düzeyde sağlayacağı katkılar konusunda bilgiler vermektedir.

“*Community Involvement & Ecomuseums: Towards a Mutual Approach to Ecomuseology and Landscape Studies*” başlıklı doktora tezinde Chang (2015), ekomüzeoloji konusunda nispeten az sayıda yapılmış peyzaj çalışmalarına odaklanmıştır. Çalışma, topluluk katılımının merkezi olan ekomüzeler ile peyzaj araştırmaları arasında teorik ve disiplinlerarası katkılar sunmaktadır. Tez ekomüzelerdeki topluluk katılımının kültürel ve ekonomik gelişimin yanısıra ekomüzelerin yönetim sürecine de yansıtılacağını savunmaktadır. Chang (2015) çalışmasında, ekomüzelerin yönetim süreçlerinin ve idari yapılanmasının yukarıdan aşağıya doğru hiyerarşik bir şekilde kurgulanmasından uzaklaşarak; alternatif bir yaklaşım ile gönüllüleri, yöneticileri ve araştırmacıları kapsayan ve farklı katılım düzeylerini içeren açık uçlu bir yönetim sürecini benimsemektedir.

Stefano ve Davis (2016)'nin editörlüğünü yaptığı “*The Routledge Companion To Intangible Cultural Heritage*” başlıklı eserde somut olmayan kültürel miras kavramı ve kavramın toplum için değerini çevreleyen konuların derinlemesine ve güncel bir incelemesi sunulmaktadır. Kitapta yaşayan kültürel geleneklerin, uygulamaların ve ifadelerin yerel düzeydeki koruma çabaları yansıtılmaktadır. Somut olmayan kültürel mirasla ilgili farklı bakış açılarını ele alan ve bu alandaki araştırmaları etkileyen coğrafi, sosyo-ekonomik ve politik bileşenler üzerinde yoğunlaşan ve disiplinlerarası bir

yaklaşım ile ortaya çıkarılan eser, bu alandaki eğitimciler, öğrenciler ve uygulayıcılar açısından rehber niteliği taşımaktadır.

Wuisang vd. (2018), *“Towards sustainable cultural landscape: A challenge in developing ecomuseum in Minahasa Region”* başlıklı yayında Endonezya'nın Minahasa bölgesinde pilot olarak seçilmiş köylerdeki ekomüze potansiyeli hakkında yaptıkları incelemelere yer vermektedir. Seçilen köylerdeki mevcut gelişmeler, yerel halkın ekomüze oluşum sürecine katılım potansiyeli araştırılmış ve sonuçlar ekomüze kavramının temel ilkeleri ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Çalışmada, Minahasa bölgesinin yerel kalkınmasının sürdürülebilirliği ve kültürel peyzaj gelişimi açısından ekomüze modelinin işlevsel bir araç olduğu görüşü savunulmaktadır.

“Büyükada'nın Kültürel Peyzaj Değerlerinin Korunmasına Yönelik Değerlendirme Yöntemleri” başlıklı doktora tezinde Karsan Ayanoglu (2019), Büyükada tarihi-kültürel çevresinin yaşayan bir mekan olarak varlığını sürdürebilmesi için adanın kültürel miras değerlerinin varlığını sürdürmesi ile mümkün olacağını vurgulamaktadır. Bu anlamda çalışmada bütüncül bir koruma yaklaşımı sunmaktadır. Karsan Ayanoglu (2019), kültürel peyzaj ve tarihi çevre koruma kavramlarını başarılı bir şekilde planlama çalışmalarına uyarlayan İngiltere planlama modelini incelemiştir. Bölgesel üst ölçek planlama kararlarını alt ölçekte mahalle ölçeğine kadar uygulama başarısı sağlayan İngiltere örneği tez çalışmasının ana referans noktasını oluşturmaktadır. Çalışmada, Büyükada'nın karakterini tanımlayan doğal, kültürel, tarihi ve kentsel özellikler uluslararası geçerliliği olan ICOMOS ve UNESCO kriter ve göstergeleri aracılığı ile irdelenmiştir. Karsan Ayanoglu (2019); Büyükada'nın kültürel peyzaj değişiminin analiz ve değerlendirme çalışmalarını tarihsel olarak beş ayrı dönemde incelemiş ve bu anlamda uydu fotoğrafları, tarihi haritalar ve imar planlarından yararlanmıştır. Analiz ve değerlendirme çalışmaları sonrasında Büyükada kültürel mirasının korunmasına yönelik olarak sistematik ve bütüncül bir koruma yaklaşımı önerilmiştir.

“Harput Tarihi Yerleşkesine Sakin Kent Kimliği Kazandırılmasına Yönelik Bir Araştırma” başlıklı yüksek lisans çalışmada Başgün (2019), korunan alan planlamasındaki sorunlara ve hızlı-plansız kentleşme uygulamalarının tarihi çevrelerde oluşturduğu kimlik sorunlarına odaklanmaktadır. Çalışmasını *“Cittaslow (Sakin Kent)”*

kavramsal çerçevesinde temellendiren Başgün (2019); yerel kimliğin, tarihi-kültürel çevrelerde var olan ve gelecek nesillere aktarılmak istenen kültürel miras değerlerinin bu çerçeve doğrultusunda korunma olanaklarını incelemiştir. Harput geleneksel yerleşiminde yaptığı alan analiz, etüd ve değerlendirme sonuçları doğrultusunda, alanın sakin şehir (Cittaslow) olma sürecine katkı sağlayacak önerilerde bulunmaktadır.

Kıraç (2019), “*Harput Kentinde Mekansal Organizasyonun İrdelenmesi*” adlı yüksek lisans tezinde 1. derece arkeolojik sit ve kentsel sit koruma statüsüne sahip Harput Mahallesi'nin tarihi süreç içinde kentsel kimliğe ilişkin yaşadığı değişimler ve bugünkü durumuna yönelik analizler yapmıştır. Yapılan analizler ve değerlendirmeler doğrultusunda tarihi Harput kentinin tipolojik yapısının kurgusuna yönelik olarak öneriler sunulmuştur.

“*Geleneksel Yerleşmeler ve Koruma Sorunları Kapsamında Ekomüzeler: Nevşehir, Mustafapaşa/Sinasos Örneği*” başlıklı doktora tezinde Çetinkaya Sönmez (2020), bütüncül bir koruma yaklaşımı ile kültürel peyzajın sürdürülebilirliği açısından Sinasos'un ekomüze olarak değerlendirilebileceğini savunmaktadır. Bu kapsamda, kültürel çevre koruma, kültürel miras, geleneksel yerleşmeler ve bu alanların korunmasına yönelik sorunları inceleyen Çetinkaya Sönmez (2020), Sinasos'un ekomüzeleşme sürecine yönelik olarak değerlendirmelerde ve önerilerde bulunmaktadır.

Tan (2020), “*Tarihi Çevrenin Korunmasında Mimari Tasarımın Rolü*” adlı doktora çalışmasında; tarihi ve kültürel çevreler içinde yer alan yeni yapılaşma alanlarında kültürel mirasın korunması ve bu alanların kültürel kimliklerinin sürdürülebilirliği için kullanılacak evrensel mimari tasarım kriterleri konusuna odaklanmaktadır. Bu kapsamda Tan (2020), İstanbul örnek alanında seçilen bölgelerdeki (Süleymaniye, Tarlabası ve Fener-Balat Yenileme Projeleri) tasarım kriterlerini ve tasarıma etki eden unsurları incelemektedir. Çalışmada; tarihi ve kültürel çevrede gerçekleştirilen yeni yapılaşma çalışmalarında karşılaşılan sorunlara, örnek alan üzerinden elde edilen değerlendirmeler doğrultusunda çözüm önerileri sunulmaktadır.

Çetin (2021), “*Gelenekten Geleceğe Ekomüzeler ve Ekomüzelerin Sürdürülebilir Turizm Gelişimi Üzerine Etkisi: Bozcaada Örneği*” adlı yüksek lisans çalışmasında,

Bozcaada'nın somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için adanın doğal, kültürel ve ekonomik potansiyelinin ekomüze ilkeleri bağlamında değerlendirilmesine odaklanmaktadır. Kalitatif ve kantitatif araştırma yöntemlerini bir arada kullandığı çalışmasında, Bozcaada'nın somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin ekomüzeleşme açısından yüksek bir potansiyele sahip olduğunu ancak; adada mevcut turizm anlayışının ve algısının sürdürülebilirlikten uzak olduğu sonucunu paylaşmaktadır. Bu bağlamda; araştırma yerel katılımın ve farkındalığın temel bir unsur olduğu ekomüze modeli esas alınarak adanın sürdürülebilir turizm gelişimine katkı sağlayacak öneriler ortaya koymaktadır.

Cankara (2021), tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi üzerine odaklandığı "*Tarihi Yapıların Yeniden Kullanım Olanaklarının Değerlendirilmesi: Harput Hamamlar Örneği*" başlıklı yüksek lisans çalışmasında; kültür turizminin ülke ekonomisine ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğine olan katkılarını vurgulamaktadır. Bu kapsamda tarihi Harput kentinin önemli kültürel miras öğelerinden olan hamam yapıları üzerine yoğunlaşan Cankara (2021), mevcut durumda kullanılamaz halde olan söz konusu yapıların yerel halkın ve ziyaretçilerin de önerileri dikkate alınarak yeniden işlevlendirilmesi için mekansal çözüm önerileri geliştirmiştir.

"*Karaman İli Ayrancı İlçesinin Ekomüze Potansiyeli, Bir Ekomüze Modeli Önerisi*" başlıklı yüksek lisans tezinde Göz (2021), ulusal ve uluslararası ekomüze örneklerini inceleyerek oluşturduğu kuramsal çerçeve doğrultusunda Karaman ili Ayrancı ilçesi özelinde bir ekomüze modeli için öneriler sunmaktadır. Çalışma alanına yönelik olarak ekomüze potansiyelini belirlemek amacı ile toplanan veriler, SWOT analizi aracılığı ile irdelenmiş ve değerlendirme sonuçları Ayrancı ilçesinin ekomüze model önerisi açısından altlık veri oluşturmuştur. Göz (2021), analiz ve sentez çalışmaları sonrasında Ayrancı ilçesi ekomüze modeli için; ekomüzelerin planlanması ve geliştirilmesi, ekomüzelere halk katılımı, ekomüzelerin yönetimi, ekomüzelerin tanıtımı ve ekomüzelere yönelik eğitim gibi başlıkları içeren bir "Eylem Planı Taslağı" önerisi sunmuştur.

2. KURAMSAL TEMELLER

Bu bölümde kültürel çevre ve miras kavramları, kültürel çevre koruma kapsamında sit alanları ve ekomüzeler incelenmiştir. Bu doğrultuda; kültürel çevre koruma, sit alanları sınıflaması, ekomüzeler ve ekomüzelerin tarihsel gelişimine ilişkin kuramsal açıklamalar yapılmıştır.

2.1 Tarihi- Kültürel Çevre ve Miras Kavramları

Bir olayın veya sürecin meydana geldiği zaman, mekan ve toplumsal bağlamı ifade eden *tarihi çevreler*; geçmişte gerçekleşen olayları ve bu olayların gerçekleşmesinde etkili olan çeşitli unsurlar arasındaki bağlantıları ortaya koyan alanlardır. Tarihi çevreler;

- Bir olayın tarihsel bağlam içinde nasıl anlaşılması gerektiğini belirleyen *zaman*,
- Coğrafi konum ve kültürel etkileşimlerin olaya etkisini ifade eden *mekan* ve
- Olayın etki ettiği toplumun kültürel, siyasi, ekonomik ve sosyal durumunu anlatan *toplumsal bağlam* gibi çeşitli unsurlardan oluşmaktadır.

Tarihi ve kültürel çevreler; birbiri ile sıkı iletişim halinde olan ve birbirlerini şekillendiren kavramlardır. Bir toplumun kültürel çevresini ve kültürel çevresini oluşturan unsurları anlamak ve yorumlamak, o toplumun tarihi hakkında bilgi vermektedir. Bu bağlamda; *kültürel çevreler*, bir toplumun tarihini, değerlerini ve kültürünü yansıtan, bölgeye özgü karakter kazandıran;

- Tarihi ve kültürel öneme sahip yapılar,
- Anıt ve heykeller,
- Özel tasarlanmış bahçe ve parklar,
- Doğal çevre bileşenleri ile şekillenen coğrafi sınırlar ya da kültürel etkileşimler sonucu oluşan kültürel sınırlar,
- Geleneksel tarım yöntemleri, tarım ürünleri ve bu amaçla kullanılan tarımsal yapılar,
- Geleneksel yaşam tarzını yansıtan yerleşim alanları,
- Toplumların ve bireylerin etkileşim halinde olduğu ticaret merkezleri ve ibadet mekanları gibi çeşitli kültürel peyzaj unsurlarını içermektedir.

Önemli tarihi olayların yaşandığı, toplumların belirli dönemlere ait sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarını yansıtan tarihi ve kültürel çevreler; aynı zamanda, toplumların birbirleri ile etkileşimleri aracılığı ile şekillenen ve geçmiş uygarlıkların yaşam biçimlerini bugüne aktaran miras alanlarıdır. Somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri hakkında bilgi aktarımı sağlayan tarihi ve kültürel çevreler; toplumların ticari ilişkilerini, gelenek ve göreneklerini, teknolojik yetkinliklerini, mekansal planlama anlayışlarını, yapılarda kullandıkları mimari yapım tekniklerini ve üslubu ortaya koymaktadır (Çetinkaya Sönmez, 2020).

Yazgan ve Erdoğan (1992)'a göre, tarihi ve kültürel çevreler, tek başlarına anıt olmayan, fakat bir arada bulunmaları nedeni ile tarihi, geleneksel, görsel nitelikler taşıyan kent parçalarının kendilerine özgü karakterlerini oluşturan tüm bileşenlerin bir arada bulunduğu alanlardır.

Bir yerleşim alanının tarihi ve kültürel çevre olarak nitelendirilebilmesi, kavrama karşılık gelen belirli kriterlere sahip olması ile mümkündür. Çetinkaya Sönmez (2020)'e göre bir yerleşimin;

- Toplumun geneline ait bütüncül anıları olması,
- Ortak tarihsel birikim ve değerleri barındırması,
- Doğal çevre ve yapılı çevre arasında oran, doluluk-boşluk, malzeme, ölçek, doku ve biçime dair bir uyumun olması,
- Yapılı çevre malzemelerinin yerleşimin çevresel koşullarına dayanıklı olması,
- Değişen toplumsal gereksinimler karşısında uyum sağlayabilmesi,
- Belirli dönemleri temsil edebiliyor olması ve bu dönemlerin özgün niteliklerini bugüne taşımış olması,
- Yapılı çevre öğeleri arasında sürekliliği ve mekansal bütünlüğü sağlıyor olması,
- Yapı-cadde-sokak ilişkilerinin özgün niteliğe sahip olması,
- Bütüncül olarak simgesel değerlere sahip olması tarihi ve kültürel çevre olarak tanımlanmasını sağlamaktadır.

Öztürk Aşan ve Erdoğan (2022), miras olgusunu “...önceki nesiller tarafından bugüne aktarılan her şey” olarak tanımlarken, kavramın içeriğini “...yaşanılan çevre, kullanılan ulaşım araçları, ibadet yerleri, ekip-biçilen tarlalar, köyler, kasabalar, şehirler ve bir bütün olarak bir önceki neslin sonrakine aktardığı her şey miras kavramı içine girmektedir. Miras kavramı bu aktarımın bütününe ifade etse de; zaman içinde, yalnızca faydalarının ötesinde nedenler ile değer kazanan yerler, nesnelere, bilgi ve beceriler kavram ile özdeşleşmiştir. Başka bir deyişle; miras kavramı işlevsel kullanımların ötesinde manevi bir değere sahiptir” şeklinde ifade etmişlerdir.

UNESCO’nun 1972 yılında kabul ettiği “*Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını Koruma Sözleşmesi*” nde, insan ve doğanın birbiri ile olan etkileşiminden ortaya çıkan tüm eserler kültürel miras olarak değerlendirilmektedir. Kültürel miras ifadesi (söz konusu sözleşmenin 1. maddesinde) kavramsal olarak;

- “*Anıtları: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte öge veya yapılar, kitabeler, mağaralar,*
- *Yapı topluluklarını: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki konumları nedeni ile tarih, sanat veya bilim açısından istisnâ evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları*
- *Sitleri: Tarihi, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnâ evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri*” içermektedir (Öztürk Aşan ve Erdoğan, 2022).

ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi (2013)’ne göre; insanoğlunun kimliği, varlığı ve sürekliliğinin simgesi ve kanıtı olan, somut ve somut olmayan bileşenlerden oluşan kültürel miras sınırlı bir kaynaktır. Sosyal, tarihi-belgesel, estetik-sanatsal, sembolik, dini, manevi, ekonomik ve politik bileşenleri içeren kültürel miras, toplum için temel değerlerden biri olan “*emanet*” kavramı ile özdeşleşmektedir. Kültürel miras değerlerinin tüm bileşenleri ile birlikte gelecek kuşaklara iletilmesi hem toplumsal hem de ulusal bir sorumluluktur (Öztürk Aşan ve Erdoğan, 2022).

Çetinkaya Sönmez (2020)'e göre, bir toplumun kültürü, tarihi ve kimliği ile ilgili kültürel miras; somut ve somut olmayan unsurlardan oluşmaktadır. Tarihi kentler, kent parçaları ve çevreler, kültürel peyzaj değerleri ve anıtsal yapılar gibi unsurlar somut kültürel mirası şekillendirirken; bu unsurlara ait olan dil, gelenek, dans, müzik ve ritüeller gibi yaşayan değerler ise somut olmayan kültürel mirası oluşturmaktadır (Çizelge 2.1).

Çizelge 2.1 Kültürel mirasın sınıflandırılması (Çetinkaya Sönmez, 2020)

Somut Kültürel Miras		Somut Olmayan Kültürel Miras	
Taşınabilir Kültürel Miras	Taşınmaz Kültürel Miras	-Gelenek görenekler -Gösteri sanatları -Ritüeller	
-Tablolar -Heykeller -Sikkeler -El yazmaları -Arkeolojik Eserler	-Anıtlar -Arkeolojik sitler -Tarihi kent dokuları		

Somut kültürel miras değerleri; bir topluluğun, bir bölgenin veya bir ülkenin tarihini, kültürünü ve kimliğini temsil eden, fiziksel varlıklar ve yapılar üzerinden ifade edilen, genellikle görsel, dokunsal veya mekansal deneyimler aracılığı ile algılanabilen kültürel unsurları içermektedir.

Somut olmayan kültürel miras değerleri; bir topluluğun kültürel kimliğini, dayanışmasını ve sürekliliğini devam ettiren unsurlardır. Somut olmayan kültürel miras “*yaşayan miras*” olarak da tanımlanmaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın korunması genellikle sözlü gelenekler, ritüeller, diğer geleneksel uygulamaların yaşatılması ile ortak toplumsal bilgi ve becerilerin gelecek nesillere aktarılmasına odaklanmaktadır.

Kültür mirasının korunması, toplumsal ve evrensel değer kavramları ile yakından ilişkilidir. İnsanlık tarihinin başlangıcından bugüne kadar var olan toplumlar önem ve değer verdikleri şeyleri koruma eğiliminde olmuşlardır. Bu doğrultuda kültürel mirasın neden önemli olduğu ve korunmasının gerekliliği irdelenmiş, belli yöntem ve kriterler kapsamında koruma olgusu gündeme gelmiştir (Öztürk Aşan ve Erdoğan, 2022).

2.1.1 Kültürel evre koruma

İnsanlık tarihinin kültürel temelini oluşturan fiziksel tanıkların yaşatılması ve gelecek kuşakların da bu tanıklığa ortak olabilmeleri için; kültür varlıklarının ve bu varlıklar ile bütünleşen çevrelerin taşıdıkları bilgileri aktarmaya yönelik müdahalelerin tümü “*koruma*” olgusunu tanımlamaktadır (ztrk Aşan ve Erdoğan, 2022).

Kentsel anlamda “*koruma*”, genellikle bir Şehir veya kentsel alan içindeki tarihi, kültürel, mimari ve çevresel değerlerin sürdürülmesi, korunması ve geliştirilmesi anlamına gelmektedir. Kentsel koruma; kent dokusunun, tarihi yapıların, doğal çevrenin ve kent kimliğinin sürdürülebilir bir Şekilde yönetilmesi ve gelecek nesillere aktarılması için yapılan çeşitli planlama ve uygulama faaliyetlerinden oluşmaktadır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen kentsel koruma alışmaları;

- Tarihi ve kültürel değerlerin korunmasına,
- Mimari eserlerin, tarihi yapıların ve karakteristik kent dokusunun korunmasına,
- Açık ve yeşil alanların sürdürülmesi, su kaynaklarının korunması gibi çevresel sürdürülebilirlik ilkelerinin kent planlamasına entegre edilmesine,
- Kentsel planlama çalışmalarında tarihi ve kültürel unsurları dikkate alan planlama stratejilerine,
- Yerel toplulukların ve diğer paydaşların sürece dahil edilmesi, koruma kararlarında toplumsal kabul ve desteğin sağlanması gibi konulara odaklanan bir yaklaşım içermelidir.

“*Koruma*” terimi, ölçek ve uygulama tekniklerindeki farklılaşmalara rağmen tüm müdahale biçimlerini kapsayan ana kavram olarak nitelendirilir ise, kültür varlıklarının korunmasında kullanılan kavramın ölçeklere göre sınıflaması izelge 2.2 de gösterildiği Şekilde tanımlanabilmektedir (ztrk Aşan ve Erdoğan, 2022).

Çizelge 2.2 Kültür varlıklarının korunmasında ölçeklere göre sınıflama (Öztürk Aşan ve Erdoğan, 2022)

Taşınır Kültür Varlıklarının Korunması	Taşınır kültür varlıklarının korunması; bu varlıkların fiziksel ve kimyasal sorunlarına laboratuvar koşullarında müdahale ederek var olma sürelerini uzatmaya yönelik çalışmaları kapsamaktadır ve “ <i>Konservasyon</i> ” olarak tanımlanmaktadır. Taşınır kültür varlıklarının korunmasında sürdürülebilirlik müzeciliğinin konusudur ve varlığın bulunduğu ortamın ışık kalitesi, nem oranı, ısı ve güvenliği gibi faktörler korumanın etkinliği açısından belirleyicidir.	
Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması	1. Mimari Ölçekte (Yapı Ölçeğinde) Koruma/Restorasyon	
		2.a. Kültürel Çevre Koruma
	2. Çevre Ölçeğinde Koruma	2.b. Doğal Çevre Koruma

Öztürk Aşan ve Erdoğan (2022)’a göre; koruma yaklaşımı ister yapı ölçeğinde isterse çevre ölçeğinde olsun, her iki durumda da; kültür varlığının ya da kültürel çevrenin bulunduğu mekan ile karşılıklı ilişkisi irdelenmelidir. Çevre ölçeğinde koruma yaklaşımı çok boyutlu bir yapıya sahiptir ve çoklu bileşenlerden oluşmaktadır. Bu bileşenler Asatekin (2004)’e göre;

- Söz konusu alanlardaki değer/sorun/olanakların fiziksel olarak saptanması,
- Mekansal ortam kullanıcılarının yaşam tarzlarının anlaşılması, sosyo-ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarının ve taleplerinin saptanması,
- Yerleşimin korunan kısmının bütün içindeki yerinin belirlenmesi,
- Korunan yerleşim alanının kentsel kalkınmada üstleneceği görevin, sektörlerarası gelişime eşit ve dengeli bir paylaşım getirecek şekilde saptanması,
- Sektörler arasında eşitsiz kalkınmaya neden olmamak için; yasal, idari ve ekonomik anlamda doğru ve etkin organizasyon biçimlerinin oluşturulması,
- Korunması gereken çevrede uygulama aşamalarının kurgulanan yönetim biçimine göre saptanması ve bu amaçla gerçekleştirilecek fiziksel, sosyal, ekonomik stratejilerin ortaya konması şeklinde sıralanmaktadır.

2.2 Sit Alanları ve Sınıflaması

19. Yüzyıl sonlarına kadar tarihi ve kültürel çevrelerdeki koruma olgusunu “*yapı stoğu*” ölçüğü ile değerlendiren yaklaşım, 20. Yüzyıl başlarından itibaren “*bütüncül bir koruma*” anlayışına evrilmiştir. Tarihi yapıların korunması ve restorasyonuna ilişkin uluslararası bir çerçeve oluşturmak amacı ile 1964 yılının Mayıs ayında kabul edilen “*Venedik Tüzüğü*” nün 1. Maddesi’nde; “*Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar....*” ifadesi ile 14. Maddesi’nde “*Anıtların buldukları yerlerde, bütünlüğünün korunarak ortaya konması özenli bir çalışma gerektirir....*” ifadesi yer almaktadır. Bu doğrultuda, anıtların çevreleri ile bir bütünlük içinde korunmasının gerekliliğine yasal olarak ilk defa Venedik Tüzüğü’nde değinildiği görülmektedir.

Tarihi ve kültürel çevrelerde yapılacak müdahalelerin; söz konusu alanların kentsel, doğal, arkeolojik ve tarihi niteliklere sahip olması nedeni ile belirli kurallar ve kısıtlar çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Çetinkaya Sönmez, 2020). Bu doğrultuda UNESCO’ya bağlı olarak, bir anlamda Venedik Tüzüğü’nün uygulayıcısı ve koruyucusu olarak, 1965 yılında kurulan ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) “*tarihi anıtlar*” ve “*antik kalıntılar*” ifadelerinden farklı olarak “*sit*” kavramının ulusal ve uluslararası belgelerde yer almasını sağlamıştır.

Kültür varlıklarının bütüncül ya da tekil olarak korunması ulusal ve evrensel değerler açısından son derece önemlidir. Bir kültür varlığının bir arada bulunduğu doku ile birlikte korunması, tekil olarak korunmasından daha anlamlı ise; kültür varlığının içinde bulunduğu alanın sit alanı olarak ilan edilmesi ve bu yolla bütüncül bir yöntem ile korunması esastır. Birden çok kültür ve tabiat varlığının alan ölçüğünde korunması gerekliliği ile tanımlanan “*sit*” kavramı; kültür varlıklarının bütüncül korunmasının tekil ölçekte korumaya göre daha anlamlı olduğu ve kültürel çevre korumanın amacına daha fazla hizmet ettiği gerekçesi ile ortaya çıkmıştır (Çolak, 2011).

“*Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü*” tarafından 1972 yılında hazırlanan ve Türkiye tarafından 1982 yılında kabul edilen “*Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın*

Korunması Sözleşmesi"e göre; sitler, "tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnâ evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar" olarak tanımlanmaktadır. 2863 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda ise; sitler hakkında, "tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar" şeklinde bir tanımlama yapılmıştır.

Çolak (2011)'a göre; sit alanı olarak koruma statüsüne alınacak ve bütüncül koruma önlemlerine tabi tutulacak kültür ve tabiat varlıklarının tanımlamaları, mevcut kanun ve sözleşmelerde yeterince açık olarak ifade edilmemiştir. Sit alanlarının tanımı içinde, korunması gereken birçok farklı değerden söz edilmektedir. Bu bağlamda, koruma altına alınacak değerlerin sınıflandırılması ve korunma sürecinde kültür ve tabiat varlıklarının özelliklerine dayalı bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Sit alanı ilan edilen bölgelerde bulunan ve korunması gereken kültür ve tabiat varlıklarının niteliklerine göre farklı bir sit sınıflandırması yapılmalıdır.

- **Doğal Sit**

2863 sayılı Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. Maddesinin (a) bendine göre,

Doğal sit alanları; "jeolojik devirlere ait, nadir bulunmaları sebebiyle olağanüstü niteliklere sahip, yeryüzünde, yeraltında ya da su altında bulunan ve korunması gereken özel alanlar" olarak tanımlanmıştır. Bu doğrultuda; doğal sitler; biyolojik çeşitlilik, endemik türler ve nadir ekosistemler gibi doğal değerleri içinde barındıran özel nitelikteki alanlardır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun *Doğal (Tabii) Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları ile ilgili 728 nolu İlke Kararı*'na göre, doğal sitlerin kendi içinde yapılan sınıflamasında;

- *I. Derece Doğal (Tabii) Sit: “Bilimsel muhafaza açısından evrensel değeri olan, ilginç özellik ve güzelliklere sahip olması ve ender bulunması nedeniyle kamu yararı açısından mutlaka korunması gerekli olan, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlardır. Bu alanlarda, bitki örtüsü, topografya, silüet etkisini bozabilecek, tahribata yönelik hiçbir eylemde bulunulamayacaktır.”*
- *II. Derece Doğal (Tabii) Sit: “Doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yanında kamu yararı gözönüne alınarak kullanıma açılacak alanlardır. Bu alanlarda, turizm yatırım ve turizm işletme belgeli turistik tesisler ile hizmete yönelik yapılar dışında herhangi bir yapılaşmaya gidilemeyecektir.”*
- *III. Derece Doğal (Tabii) Sit: “Doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yolunda, yörenin potansiyeli ve kullanım özelliği de gözönünde tutularak konut kullanımına da açılacak alanlardır” şeklinde ifadeler kullanılmaktadır.*

- **Arkeolojik Sit**

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik (2012)’ye göre;

“İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır” şeklinde tanımlanan arkeolojik sit alanları, söz konusu yönetmelik doğrultusunda farklı kategorilerde değerlendirilmektedir:

- *I. Derece Arkeolojik Sitler: “Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent kalıntıları ile yerleşim alanları ve sosyal yaşama konu olmuş; taşınmaz kültür varlıklarına ait kalıntılar ve buluntuların veya bunu destekleyen taşınır kültür varlığı buluntularının yoğun olarak yer aldığı alanlardır”.*

- II. Derece Arkeolojik Sitler: “Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini kısmen yansıtan yerleşim alanları ve sosyal yaşama konu olmuş alanlardan olan; ancak Birinci Derece Arkeolojik sitler kadar yoğun kültür varlığı kalıntı ve buluntusuna sahip olmayan veya kısmen modern yerleşme birimleri ile de doku bozulmaları görülen arkeolojik alanlardır”.
- III. Derece Arkeolojik Sitler: “Ender rastlanılan buluntulardan ve/veya bilimsel araştırmalar, çevresel gözlemler ile bilimsel varsayımlar sonucunda kültür varlığı veya kalıntısı bulunma olasılığı olan alanlardan olan veya Birinci ve İkinci Derece Arkeolojik Sitlerle etkileşim içinde ve bu alanların korunmasında uzun ya da kısa vadede kamu yararı olan alanlardır”.
- Kentsel Arkeolojik Sitler: “ Arkeolojik alanlarla günümüzde sosyal yaşamın devam ettiği geleneksel kentsel dokunun bir arada bulunduğu alanlardır”.

- **Kentsel Sit:**

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik (2012)’ye göre;

“Mimari, mahalli, tarihsel, estetik ve sanat özelliği bulunan ve bir arada bulunmaları ve bir bütün olarak o yerleşmenin ait oldukları dönemin yaşam biçimini gelecek nesillere aktarmaları sebebiyle teker teker taşıdıkları kıymetten daha fazla kıymeti olan, kültürel ve tabii çevre elemanlarının (yapılar, bahçeler, bitki örtüleri, yerleşim dokuları, duvarlar, sokak ve meydanlar, v.b.) birlikte buldukları alanlar” olarak tanımlanan kentsel sitler; Madran ve Özgönül (2005)’ün tanımına göre; sanat tarihi ve mimari açıdan içerdikleri özelliklerle şekillenen dokuların yanı sıra, kuruldukları veya kullanıldıkları dönemin kültürel, sosyal ve ekonomik yapılanmasını yansıtan, aynı zamanda kentsel ve yöresel nitelikleri barındıran ve bu özellikleriyle doku bütünlüğünü sergileyen alanlardır.

- **Karma Sit (Karmaşık Sit)**

Özlüer (2018)'e göre; birden fazla kültürel sit türü özelliğine sahip alanlar *karma sit* olarak nitelendirilmektedir. Bu doğrultuda;

- “*arkeolojik – kentsel sit*”
- “*arkeolojik – tarihi sit*”
- “*arkeolojik – tarihi – kentsel sit*”
- “*tarihi – kentsel sit*” alanları karma sit (karmaşık sit) alanı olarak nitelendirilebilir.

2.3 Kültürel Çevre ve Miras Koruma Aracı Olarak Ekomüzeler

Bu bölümde; ekolojik ve kültürel değerlere odaklanarak sürdürülebilir kalkınma prensiplerini benimseyen ve yeni müzecilik anlayışının yansıması olan ekomüzelerin, kültürel çevrelerin ve mirasın korunmasındaki etkinliği ve işlerliği üzerinde durulmaktadır. Ekomüzelerin kültürel mirasın ve çevrenin korunmasında öne çıkaran özellikler barındırması; sürdürülebilir kalkınma ilkelerine dayanması, yerel topluluk katılımını benimsemesi, koruma ve tanıtma işlevlerini üstlenmesi, doğa ve kültür entegrasyonunu sağlaması, topluluk eğitimi ve farkındalığı açısından önemli bir araç olarak görülmektedir.

2.3.1 Kavramsal olarak ekomüzeler ve tarihsel gelişimi

Dünya genelinde ekomüzelerin sayısı giderek artmaktadır. Ekomüze projelerinin çoğalması, büyük ölçüde yerel düzeyde yeni miras yönetimi ve katılımcı sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin uygulanmasıyla ilişkilidir. Tek bir ekomüze modeli olmadığı için, dünya çapındaki projeler yerel bağlamlarına bağlı olarak farklı biçimler ve uygulamalar almıştır. Ekomüzeler; yerel mirasın korunmasında ve yerel nüfusa hizmette genel bir işlev üstlenirler. Büyüyen topluluk müzeciliği ve yeni müzecilik düşünce ekolünde görülen, müzenin topluluklarla ilişkisi ve toplumdaki misyonunun yeniden düşünüldüğü bir dönemde ortaya çıkan ekomüze kavramı, terminolojik anlayışının köklerini de kısmen 1960 ve 1970'lerde görülen çevrecilik hareketinden

almaktadır. "Eko" ön eki, müzenin "çevre" ile bağlantısını temsil etmektedir.

Topluma daha uygun ve duyarlı olmayı amaçlayan ve binalar ve koleksiyonlarla sınırlanan fiziksel alanın ötesine geçerek bir yerin sosyal, kültürel ve doğal peyzajını, doğal ve inşa edilmiş mirası ve bir yerin topraklarını kapsayan bir girişimi temsil ederken yerel sakinler ve onların kültürleri (Riviere 1985; Davis 1999; Varine 2006; Simpson 1996), "duvarları olmayan müzeler" olarak, ekomüze yaklaşımı geleneksel müzelerden farklıdır.

Ekomüze ayrıca, Avrupa ve Amerika'da yaygın olarak görülen açık hava müzesi kavramını, geçmişten gelen "maddi kanıtların" yeniden yaratılmış bir tarihi peyzaj olarak korunmasından daha ileri götürerek bugünün toplum bireylerini ana aktör konumuna alarak birlikte mirasın korunması ve yönetimine odaklanmaktadır. Bu nedenle, ekomüze kavramı "entegre müze" fikriyle güçlü bir iletişimi bulunmaktadır- "toplumla ve çevreyle bütünleşik, ancak aynı zamanda yerel halka hizmet eden diğer kuruluşlarla da entegre, topluluk katılımı ve katılımı ilkesine odaklanmaktadır" (Davis 1999).

Corsane ve ark. (2007) ekomüzeleri; yerel halkın mirasını tanımlaması, koruması ve hatta kutsaması için bir araç sağlayan bir süreç olarak ifade eder. Yanı sıra, kültürel ve doğal mirasın korunmasına ve yerel kültürel kimliğin sürdürülmesine, müzenin demokratikleşmesine ve yerel halkın güçlendirilmesine olanak sağladığını aktarmaktadır.

Ekomüze kavramı ilk kez 1971'de Fransa'da Uluslararası Müzeler Konseyi'nin (ICOM) Direktörü olan Hugues De Varine ve ICOM'un eski Direktörü ve Daimi Danışmanı Georges Henri Riviere tarafından 9. Avrupa Birliği Konferansı'nda "müze" ve "çevre" kavramlarının nasıl ilişkilendirileceği tartışmalarının sonucunda "müze kurumunun doğal ve beşeri ekolojiyle ilişkilendirmesi (Varine, 2006) ana fikriyle ortaya çıkması süreci sonrasında kavramla ilgili topluluk müzeleri ve ekomüzeoloji gibi farklı alt kavramlar çıkmıştır. Ekomüze kavramının ortaya çıkışı 1960-1970 yılları Avrupa ve Amerika'sında oldukça sıklıkla zikredilen "sosyal adalet, medeni haklar, bireysel özgürlük, dünya barışı ve demokrasi kavramları ile aynı döneme denk gelmiştir (Assunção, 2009). Bu toplumsal zemin karşısında ve çevrecilik hareketi ile postmodernizm ve postkolonyalizmin

büyümesinden etkilenen akademisyenler ve müze uygulayıcıları, geleneksel müze yaklaşımlarını sorgulamaya ve müzenin toplumdaki rolünü yeniden değerlendirmeye başlamışlardır. Bu dönemlerde Peter Vergo'ya (1989) göre, “müze yöntemleri hakkında çok fazla ve müzelerin amaçları hakkında çok az” olarak görülen eski müzecilik konusunda yaygın bir memnuniyetsizlik yaşandığı aktarılmıştır. Sonuç olarak, müzelerin toplum içindeki rolünü ve müzecilik mesleğinin görev tanımını (Vergo 1989) radikal ve eleştirel bir biçimde yeniden değerlendiren teorik bir yaklaşımı temsil eden ve müzeye “yeni boyutlar açan” (Hauenschild 2000) “yeni bir müzecilik” kavramı gelişmiştir. Peter van Mensch'in “ikinci müze devrimi” olarak tanımladığı müzecilikteki bu radikal dönüşüm, koleksiyonların ve sergilerin, nesnelerin ve temsillerin anlamlarının ve özgünlüğünün, müze kurumu içinde oluşturulan sınıflandırmaların ve sosyal inşaların eleştirel bir şekilde yeniden düşünülmesi ve mirasın ziyaretçi ve toplulukların ilgisini çekmeye yönelik yaklaşımları ve tekniklerini gündeme getirmiştir (Karp ve Levine 1991; Crooke 2006).

Ekomüze yaklaşımı, Avrupa'daki “yeni müzecilik” düşünce okulunun yanı sıra “topluluk müzeciliği”nin bir yöntemini temsil etmeye başladığı söylenebilir (Nitzky, 2014). Aynı dönemlerde müze yapıları, misyonu, topluluklarla ilişkisi de yeniden tanımlanmıştır (Davis 1999; Karp ve Lavine 1991; Karp ve diğerleri 1992; Vergo 1989; Crooke 2006). Heijnen (2010) “yerel topluluklarla etkileşime girmediği, onları temsil etmediği, geliştirmede ve sürdürmede için yeni müzecilik gibi, topluluk müzeciliğinin de geleneksel müzeciliği terk ettiğine” dikkat çekmektedir. 1960'ların sonu ve 1970'lerin başındaki ICOM toplantı çıktıları aynı zamanda müzenin toplumun ve toplumsal gelişimin hizmetindeki eğitici rolünü öne çıkarmaları ile yeni müzecilik anlayışındaki değişimi desteklediği söylenebilir (Davis 1999: 52-53; de Varine 1985). 1972'de, UNESCO ve Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM) arasında, Santiago de Chile'de sosyal ve ekonomik koşullarını iyileştirmek için topluluklarla (çoğunlukla dezavantajlı, izole edilmiş veya yerli azınlıklardan oluşan) etkileşimde bulunmak amacıyla, “Çağdaş Dünyada Müzelerin Gelişimi ve Rolü Üzerine” bir çalıştay düzenlenmiştir (Davis 2008). Bu çalıştay çıktıları özellikle “kalkınma ve güçlendirme aracı olarak miras” temasıyla müzelerin toplumdaki aktif rolüne dikkat çekmiş ve “entegre müze” kavramı; yerel halkın müzenin planlama, düşünme ve işleyişine dahil etmek için müze biçiminin

ve işlevinin radikal bir şekilde yeniden yapılandırılmasına dikkat çekerek tanıtılmıştır (Davis 1999; Riviere 1985; Maggi ve Falletti 2000). Bu eylem Assunção (2009) tarafından “müze kurumunun kültürel alanın ötesine geçerek toplumun ihtiyaçlarına daha duyarlı hale getirme girişimi” olarak ifade edilmiştir.

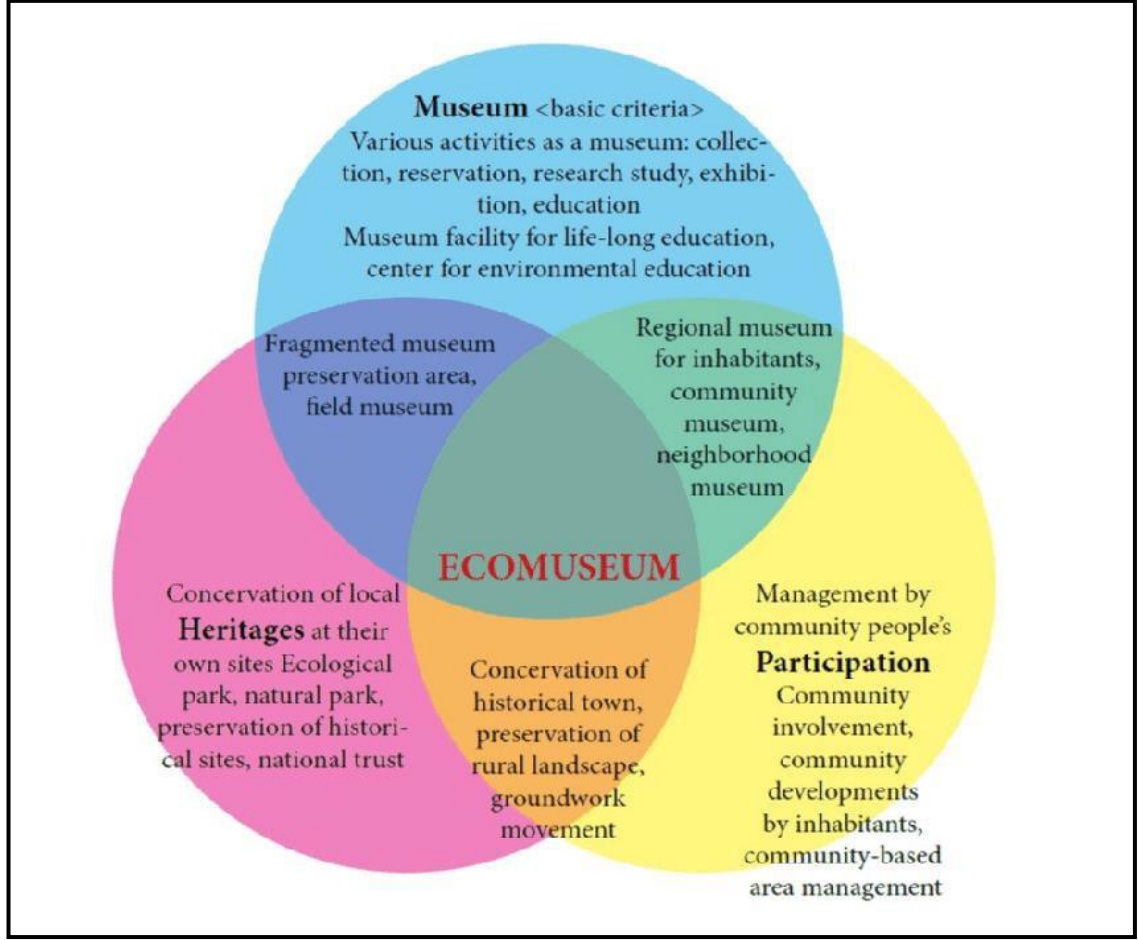
Süreç içinde ekomüze kavramının bağlamının güçlenmesi Georges Henri Rivière'in Fransa'da Musée-Laboratoire müzecilik ve Trocadéro Etnoloji Müzesi gibi “yeni müzeolojik” yaklaşımı çerçevesinde üretilen yenilikçi çalışması ile sosyal ihtiyaçlara odaklanan toplum merkezli müzeyi öncelleyen Hugues de Varine'nin öncü çalışması ile birleşerek 1974'te dünyanın ilk ekomüzesi olan Le Creusot Montceau-les-Mines'in gelişmesine yol açmıştır (Nitzky, 2014). Riviere, ilk ekomüzeyi; yerel mirasın korunması ve muhafazası ile oluşturulan “sınırsız çeşitlilik” ve deneyler için bir laboratuvar ve yerel nüfusun kimliği için bir ayna görevi görme yeteneği olan bir yorumlama alanı”, olarak tanımlamıştır (Riviere 1985; Davis 2004). Hugues De Varine, ekomüzenin "parçalanmış bir müze", "çok disiplinli ve çok yönlü bir kurum" olduğu ve müze, yerel nüfus ve çevre ile belirli bir bölgede bulunan farklı miras unsurları arasında bir sentezi ifade ettiği fikrine daha fazla odaklanmıştır. Riviere başlangıçta müze gelişimi için daha geleneksel, yukarıdan aşağıya bir karar verme yaklaşımından yararlanırken, Varine yerel ihtiyaçlar ve çıkarlar, kalkınma ve sosyal refaha odaklanan aşağıdan yukarıya bir müze yönetimi yaklaşımını savunmuştur (Miller, 2011). Ancak her ikisi de ekomüzeyi alternatif bir müzecilik biçimi ve dönüşen bir toplumsal dinamiğe uyum sağlamaya ve müze alanını ve kurumun toplulukları ve çevresiyle olan ilişkisini yeniden kavramsallaştırmaya yönelik bir yaklaşım olarak anlamlandırmışlardır.

Ekomüze kavramını çoklu bileşenlerini ifade etme, işlevlerini tanımlama kapsamında birçok karşılaştırmalı yaklaşım geliştirildiği görülmektedir. Bu yaklaşımlardan ilki Rivard (1988)'in ekomüzenin klasik müze ile karşılaştırmasında görülmektedir. Rivard (1988) "bina + koleksiyonlar + uzmanlar + halk= geleneksel müze”, "bölge + miras + hafıza + nüfus= ekomüze” şeklinde ifade etmiştir. Peter Davis, ekomüzenin boyutlarına odaklanan iki model geliştirdi. İlki, ekomüzenin işlevini çevre, topluluk ve müzeyi kapsayan üç alanının örtüşme miktarıyla ölçen “üç daire modeli” dir (Şekil 2.1). Tanımlayıcı içeriği üç dairenin her birine yerleştiren Ohara (2008), mirasın korunması

ve muhafazası ve çeşitli müze biçimleri ile topluluk katılımına dayalı parçalı bir sistemde örtüştüğünü ifade etmektedir.

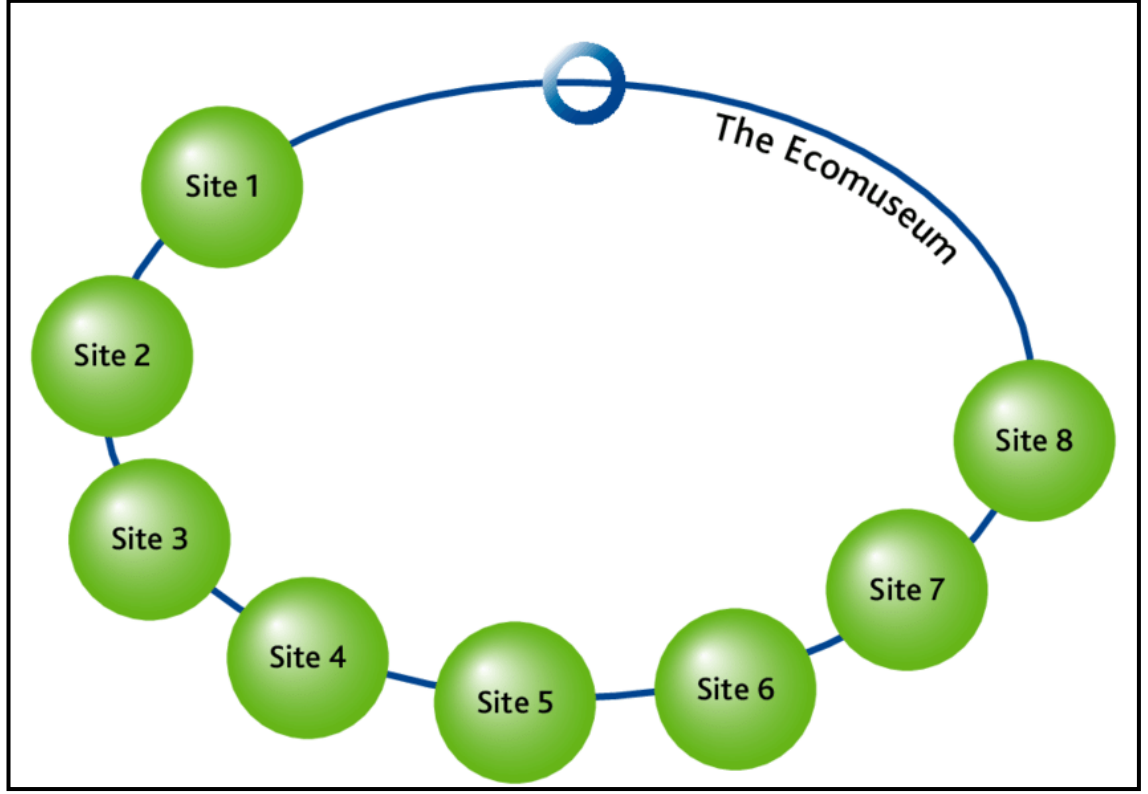
İkincisi, Rivard'ın (1984) ekomüzei oluşturan unsurlara ilişkin görüşünü yeniden biçimlendiren bir “kolye modeli (necklace model)” dir. Davis (1999) ekomüzei bir "iplik" veya "bireysel yerleştirme içgüdüsünü oluşturan çeşitli unsurları (inciler veya özel alanlar, 'kültürel mihenk taşları') bir arada tutan mekanizma" olarak tasvir etmiştir. Bu model, hem tanımlanmış yer ve kültürün farklı özelliklerinden oluşan ekomüzenin parçalı doğasını "peyzaj, doğa, topluluk, sitler, somut olmayan değerler (türkü, gelenekler vb)." gibi tüm bileşenlerin ekomüze aracılığıyla birbirine bağlı olduğunu göstermeye yardımcı olmaktadır (Şekil 2.2).

İki modelin öznesinde ekomüze ideali, yerel topluluğun, miraslarını yorumlama, koruma ve koruma sürecine dahil olmasını barındırmaktadır. Ekomüze ideali olarak, araştırma, maddi kültür toplama, sergileme ve eğitim etkinliklerinin işbirlikçi ve kapsayıcı uygulamaları yoluyla topluluğun ihtiyaç ve çıkarlarını ele alma niyetiyle yerel olarak başlatıldığı varsayılır ve bu nedenle, topluluk katılımı ve topluluk gelişimi için bir yol oluşturduğu ifade edilebilir (Varine 2006). Topluluk katılımı yoluyla, ekomüzenin yerel nüfusa kendi yerelliklerinin ve kültürlerinin benzersiz yönlerini koruma, sergileme ve yorumlama fırsatı sağladığı ve sonuç olarak kültürel gururu vurgulayarak kimlik ve yere aidiyet duygusunun geliştirmesini desteklediği ifade edilebilir. Bu nedenle, Davis'e (1999) göre yerel halk, miraslarının “küratöryel” bir rolünü üstlenebilir ve kişisel, bilinçli bir çevresel ve kültürel koruma sorumluluğunu benimseyebilir (Varine 2006).

Şekil 2.1 Davis'in (1999) "üç daire modeline" Ohara (2008) katkısı

Sonuç olarak Varine (2006)'nın ifadesi ile ekomüze yalnızca somut bir ürün değil toplulukların aidiyet ve yer duygularının geliştirildiği, şimdiki ve gelecek nesillerin kendi miraslarını tanımayı, saygı duymayı, kullanmayı, aktarmayı, iletmeyi katılım yoluyla öğrendikleri bir kültürel süreçtir.

Şekil 2.2 Davis'in (1999) kolye modeli

2.3.2 Ekomüzelerin özellikleri ve ideal ekomüze kriterleri

Ekomüze kavramının içeriği ve sahip olduğu bileşenler kapsamında Boylan (1982), Corsane ve Holleman (1993), Hamrin ve Mats (1996) ve Davis (1999) olmak üzere birçok araştırmacı, ekomüze literatürünü ve uygulamalarını gözden geçirerek kavrama ilişkin ilkeler hakkında fikirlerini aktarmışlardır (Corsane, 2006: 404; Davis, 2011: 91-92). Araştırmacılar her ekomüzenin ortak özellikler barındırdığını ancak büyük farklılıklar gösterdiğini ifade ederek, her ekomüzenin kendi özgün özelliklere sahip olduğu fikrinde ortak görüş sunmuşlardır. Başlangıçta, Boylan (1982) ve Corsane ve Holleman (1993); bölge, parçalanma ana bağlamında, demokrasi, yorumlama, topluluk güçlendirme ve ekomüze "kullanıcısı" gibi disiplinler arası kavramlar ile birlikte odaklanan karşılaştırılabilir ekomüze gösterge birimlerini üretmişlerdir (Corsane et al., 2007a, Davis, 2011). Hamrin ve Mats (1996) ekomüzelerin farklı özelliklerini listelerken, Corsane ve diğerleri (2007b) "... coğrafi bölgelerdeki yaşayan çevrenin özelliklerindeki ve dolayısıyla geçmiş ve bugünün çevresel koşullarının farklılıklardan dolayı doğal çevreye çok az atıfta bulunduğunu", ifade ederek bu listenin ayrıntılı

olmadığı iddiasında bulunmuştur. Davis (1999) bu tartışmalardan ortak bir sonuç çıkararak ekomüze göstergelerini;

- Geleneksel sınırlarla zorunlu olarak tanımlanmayan bir bölgenin benimsenmesi;
- Yerinde (in situ) koruma ve yorumlama ile bağlantılı bir "parçalı alan" politikasının benimsenmesi;
- Alanların korunması ve yorumlanması iletişim, işbirliği ve ortaklıkların geliştirilmesi yoluyla gerçekleştirilerek, mülkiyet ile ilgili geleneksel görüşlerin terk edilmesi;
- Yerel toplulukların güçlendirilmesi; yerel halkın ekomüze faaliyetlerine ve kültürel kimliğinin oluşturulmasına katılımının sağlanması;
- Disiplinlerarası ve bütüncül planlamaya yaklaşımının benimsenmesi ana başlıkları altında sıralamıştır.

Corsane ve diğerleri, (2006), ekomüze literatürü ve uygulamalarının sürekli bir incelemesine dayanan ve ayrıca yukarıda belirtilen gösterge listelerini içeren aşağıdaki ilkeler listesini geliştirmiştir. Liste, 21 ekomüze ilkesini/ göstergesini içermektedir ve bir "...iyi uygulama kılavuzu" olarak tanımlanmaktadır (Davis, 2011):

- Yerel topluluklar tarafından yönlendirilme
- Demokratik karar alma süreçlerine ve faaliyetlerine tüm paydaş, ilgili gruplar ve halk katılımının sağlanması
- Yerelde söz sahibi olan ve yereli sahiplenen gönüllü bireylerin katılımı ile oluşan sivil inisiyatif çalışmaları ve girişimlerinin desteklenmesi
- Tüketimi özendiren eylemler yerine miras özellikleri ve miras yönetim sürecine odaklanmanın sağlanması
- Ekomüzede yaşayan yerel zanaatkarlar, müzisyenler, aktörler, ressamalar ve yazarlar gibi yerel sanatçıları ekomüzenin işleyişine/faaliyetlerine dahil edilmesi ve iş birliklerinin teşvik edilmesi
- Yerel paydaşların gönüllülük çalışmalarına katılımına teşvik edilmesi
- Yerel kimliğe ve bir "yer duygusuna (sense of place)" odaklanma

- Özgün doğal ve kültürel peyzaj özellikleri ile tanımlanabilen coğrafi sınırlara sahip olma
- “Dondurarak aktarma” anlayışı yerine süreklilik ve değişimi sergileyerek mekânın zamansal ve uzamsal yönüne odaklanma
- Farklı yapı ve sitleri içerir bir merkezden oluşan bir ağ sistemi içinde “parçalı müze” yapısında biçimlenme
- Miras kaynaklarının yerinde (in situ) korunmasını ve muhafazasının sağlanması
- Taşınır ve taşınmaz somut kültürel miras değerleri ile somut olmayan kültürel miras değerlerini eşit derecede önemseyen bir yaklaşımın teşvik edilmesi
- Sürdürülebilir kaynak kullanımına teşvik edilmesi
- Gelecek için değişim ve gelişime izin verir öngörüsül yaklaşıma sahip olma
- Geçmiş ve bugün arasındaki yaşam ortamındaki tüm çevresel faktörler ile (fiziksel, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik dahil) etkileşimlerin belgelenmesinin sağlanması
- Yerele mal olmuş kişilerin (yerel uzmanlar) aktarımları ile akademisyenler tarafından yapılan araştırmalara kadar çeşitli düzeylerdeki araştırmaları teşvik etme
- Disiplinler arası ve çok disiplinli araştırmaları destekleme
- Kültürel ve doğal peyzaj ilişkilerinin yorumlanmasına bütüncül bir yaklaşımı teşvik etme
- Teknoloji/birey, doğa/kültür ve geçmiş/şimdiki zaman arasındaki bağlantıları göstermeye çalışma
- Miras ve sorumlu turizm arasında kesişim sağlama
- Yerel halk için yaşam memnuniyet düzeyini arttırma (ekonomik katkı sağlama, yeni fırsatlar sunma)

Corsane (2006) listedeki göstergeleri; 1'den 6'ya kadar ekomüzelerin demokratik ve katılımcı yapısına odaklanırken; 7'den 12'ye kadar ekomüze içerik ve kapsamı ve 13'ten 21'e kadar bir ekomüzenin eylemlerini ve yöntemlerini açıklayan üç alt kümede sınıflandırmaktadır.

Tanımlanan ilkeler, ekomüze felsefesinin tüm potansiyel unsurlarını içermeyi amaçlamaktadır. Ancak, bu liste bir ekomüzenin ideal olarak neyi temsil edeceğine dair

kapsamlı bir dizin sunsa da, bu ilkelerin varlığı ve/veya miktarı sahip olunan coğrafya ve toplum yapısına göre önemli ölçüde değişiklik gösterecektir (Jared Bowers, 2013). Corsane ve diğerleri (2007) nin ifadesi ile 21 temel prensip “... bir dizi üzerinde anlaşmaya varılmış standart uygulamayı” tarifleyerek bir ekomüzenin başarıya ulaşmasını bir anlamda zorlaştırmakta ve birbirinden farklılaştırmaktadır. Özetle Corsane (2006), bu durumu açıklarken “...*bununla birlikte, ortak ekomüze göstergeleri listelenebilse de iki ekomüzenin aynı göstergelerin tamamını sergilemeyeceğine dikkat edilmelidir. Her ekomüze benzersiz olacak ve çeşitli yönlerde farklı bir vurgu yapacaktır. Sonuç olarak, her ekomüze birbirinden farklı oranlarda göstergelerin farklı bir konfigürasyonunu gösterecektir. Bunun nedeni, ekomüze idealinin ana düsturunun, diğer paydaşlarla çalışan yerel topluluklar tarafından belirlendiğinden, bir ekomüzenin değişen yerel çevresel, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik ihtiyaçlara ve zorunluluklara sürekli olarak yanıt vermesidir*” şeklinde bir ifade kullanmaktadır.

Farklılaşan yanların yanında, topluluk katılımı ve miras kaynaklarının mülkiyeti ve yönetim süreçleri, sürdürülebilir kalkınma ve sorumlu turizm tüm ekomüzelerde ortak tema olarak yer almalıdır (Davis, 2011).

2.3.3 Ulusal ve uluslararası ölçekte ekomüze uygulamaları

1971 yılında George Henri Rivière ve Hugue de Varine tarafından ilk kez 'ekomusée' olarak kullanılan ekomüze kavramı Fransa'da ortaya çıkmıştır. Bir yerin kimliğine odaklanan, büyük ölçüde yerel katılıma dayalı ve yerel toplulukların refahını ve gelişimini artırmayı amaçlayan Dünya'da faaliyet gösteren ekomüze sayısı Davis ve Borelli (2012)'e göre 348 tane (Çizelge 2.3). Çizelge 2.3'te görüldüğü üzere kurumsallaşmış ekomüzelerin Avrupa Birliği ülkelerinden İtalya, Fransa ve Polonya'da yoğunlaştığı görülmektedir. 2020 yılında Flodden 1513 Ecomuseum projesi kapsamında yapılan araştırmada Dünya'da 600'ü aşkın ekomüze bulunmaktadır.

Çizelge 2.3 Borelli ve Davis (2012) tarafından hazırlanan Elmalı Şen ve ark. (2020) tarafından geliştirilen Dünya’da Ekomüze uygulamaları

Avrupa Birliği Ülkeleri	Ekomüze Sayısı	Diğer Ülkeler	Ekomüze Sayısı
İtalya	143	Brezilya	16
Fransa	87	Kanada	13
Polonya	43	Çin	10
Portekiz	22	Japonya	9
İsveç	13	Kostarika	4
Çek Cumhuriyeti	12	Arjantin	4
Danimarka	4	Avusturya	2
Belçika	4	Vietnam	2
İngiltere	4	Norveç	2
Almanya	2	Şili	1
Finlandiya	1	Ekvator	1
Yunanistan	1	Hindistan	1
Hollanda	1	ABD	1
		Venezuela	1
		Meksika	1
		Türkiye	1
		Senegal	1
TOPLAM	341		70

2.3.3.1 Uluslararası ölçekte ekomüze uygulamaları

Bu bölümde Dünya genelinde farklı konseptlerde hizmet sunan ekomüze örnek uygulamalarına yer verilmiştir.

- **Alta via dell'Oglio Ekomüzesi, İtalya**

İtalya'da doğu Lombardi'nin Camonica Vadisi'nde; Gavia, Tonale, Mortirolo geçitleri ve Adamello Buzulu arasında yer alır. Ekomüze yüksek dağların (3000 m'in üzerinde) zirvelerinden, iğne yapraklı ormanlara batmış ve hala tarım faaliyetleri ve hayvancılıkla uğraşan bir ülkede alpin bozkırlarına kadar uzanmaktadır. Alta Valle Camonica ülkeleri, kırsal mimarinin yerel özelliklerini gösteren geleneksel yapılarla çevrilidir (yerel kiliselerde M.S.300'lere ait freskler ve Barok döneminden kalma zengin ahşap sunaklar bulunmaktadır). Ekomüzenin merkezi, XII. yüzyıldan kalma bir kalenin kalıntılarının 2000 m'den daha yüksekte bulunduğu, hala bozulmamış bir orta çağ köyü olan Vione'de bulunmaktadır (Anonymous, 2022a). 2011 yılında kurulan ekomüze, Lombardi Ekomüzeler Ağı'nda yer almaktadır (Şekil 2.3-2.4). Ekomüze işleyişi, planlama ve yönetim sürecinde öne çıkan ilkeler;

- **Gönüllülük:** Ekomüze ile iş birliği yapan gönüllülerden oluşan bir ağ oluşturulmuştur. Gönüllüler, ekomüzenin somut ve somut olmayan kültürel mirasının geliştirilmesine (kır kiliselerinin açılması, eski oyunlar, yaylacılık üzerine etkinlikler) ve araştırma projelerine (yukarı Camonica Vadisi boyunca barajlardaki tarihi fotoğrafların dokümantasyonu, yukarı vadi lehçelerinin yer aldığı bir sözlük hazırlama) katkı sağlamışlardır.
- **Ekonomik faaliyetlerin arttırılması:** Bireysel ekonomik faaliyetleri içeren girişimlerin (geleneksel konutların kiralanması, dağ rehberleri, Ponte di Legno-Tonale'nin tanıtımı için yerel konsorsiyum gibi), ekomüze bünyesine dahil edilmesine olanak tanınmıştır. Tekil etkinliklerin ekomüze ile bağlantılı diğer kuruluşlar tarafından düzenlenen etkinliklere dahil olmasını sağlanarak yerel ekonomik girdilerin artması ve dolayısıyla istihdamın sağlanmasına olanak tanımaktadır. Ekomüze yönetimi bulunduğu çevrede taşra kiliselerinin yapım masraflarına katkı sağlayarak müteakiben ziyaretçi sayısındaki artışla birlikte ekonomik gelirin artmasında rol oynamıştır.
- **“Döngüsel” planlama ve süreklilik:** Ekomüzede düzenlenen etkinlikler yıllara sâri dizin olarak planlanmaktadır (Örneğin, ekomüzede tipik olarak, üç yıl boyunca diyalektik bir şiir yarışması (1. yıl), bir kitapla sonuçlanan katılımcı bir araştırma (2. yıl), geleneksel oyun etkinliği (“Gösteri: Yaylaların eski oyunları”, 3. yıl) düzenlenmektedir).

- **İş birliği ağı:** Yerel yönetimler ve bölgedeki diğer ekomüzeler ile düzenli temaslar kurarak iş birlikleri ile görünürlüğün artırılması sağlanmıştır. Brescia "Università del Sacro Cuore" ve Cariplo Vakfı ile yapılan iş birliği sayesinde, yerel hafızada hala canlı olan eski bir kalenin ortaya çıkmasına olanak sağlayan arkeolojik kazı çalışmaları yürütülmüştür.
- **Özerklik:** Ekomüzeyi kuran belediyeler, ekomüze yönetim organındaki bireysel siyasi çoğunlukların temsilcilerine maksimum özgürlük sağlamıştır. Bu yaklaşım, faaliyetleri planlayan ve yerel gönüllü ekipleri dahil eden yüksek motivasyonlu insanlardan oluşan grupların oluşmasını mümkün kılmıştır.

şeklinde sıralanmıştır (Anonymous, 2022a). Ekomüze bileşenleri ve gerçekleştirilen faaliyetler ise şu şekildedir:

Büyük Savaş ve Direniş'in yerleri ve izleri: Lombardiya bölge yetkililerinin katkılarıyla 2015-2016 yılları arasında gerçekleştirilen proje kapsamında savaşın izlerini taşıyan "Ecomuseo dell'Alta via dell'Oglio" ve "Ecomuseo della Resistenza" ekomüzelerini kapsamaktadır.

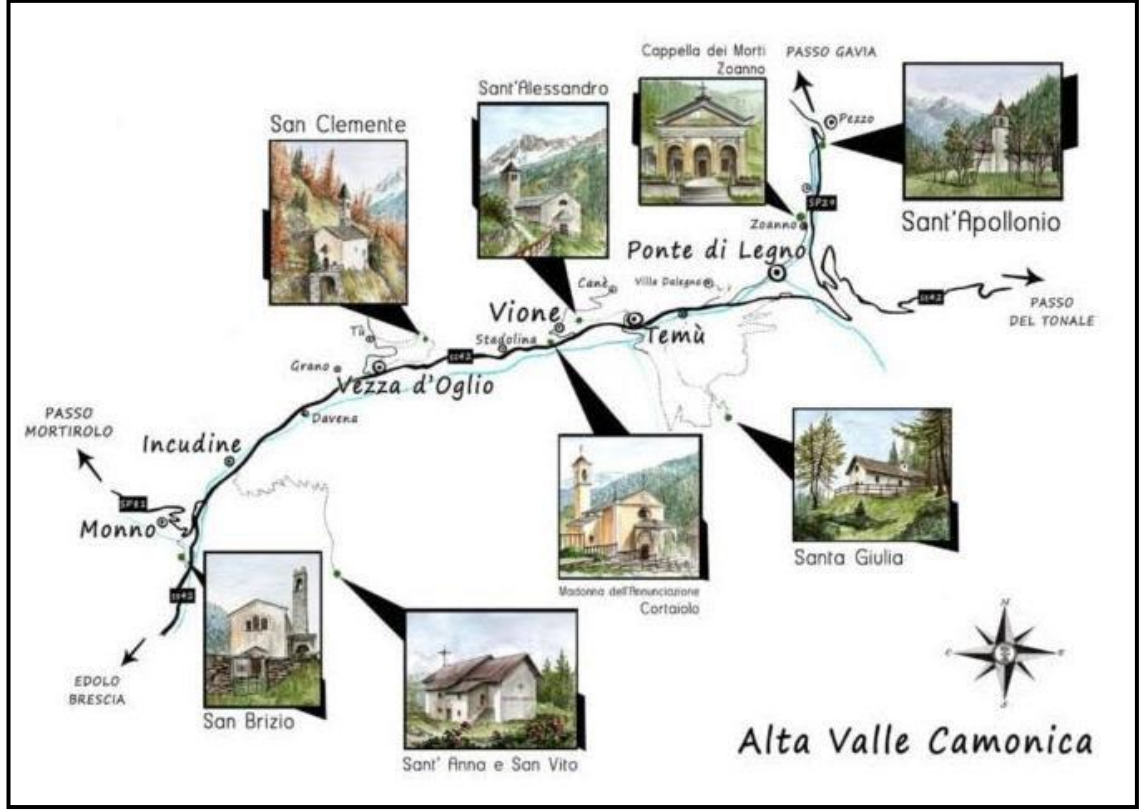
Köy güzergahları: dell'Oglio boyunca yukarı bölgelerdeki köyleri keşfetmeye yönelik güzergahlar (Işık ve gölge arasındaki Ponte di Legno köyü, Ortaçağ ressamının izinde Plampezzo ve Temù köyleri)

Patika rotası: Oglio'nun üst yolu boyunca Pagan sembolleri ve Hıristiyan işaretleri, zaman içinde yürüyüş güzergahları

Rehberli turlar: Ekomüze gönüllüleri, yukarı Camonica Vadisi'ndeki köylerdeki yerel halk rehberliğinde keşif rotaları.

Temù köyü rotası: "Zaman durdu" sergisi; Temù köyü, Ejderhanın kalesi; Lecanù kilisesi.

Alp yaylacılığı: Çobanların yüzyıllardır yüksek dağ meralarından vadiye kadar yaptıkları yaylacılık faaliyetlerini ziyaretçilere deneyim sunmak amacıyla Oglio Nehri'nin yukarısında başlayan bir parkur olarak planlanmıştır. Parkur boyunca koyun yetiştiriciliği ve hayvansal ürün alma faaliyetleri aktarılırken dönemsel performanslar, etkinlikler düzenlenmektedir.

Şekil 2.3 Alta via dell'Oglio Ekomüzesi destinasyon ağı tematik haritası (Anonymous, 2022a)

Şekil 2.4 Alta via dell'Oglio Ekomüzesi'nde yer alan sivil, dini-kültürel ve savunma yapı örnekleri (Anonymous, 2022a)

- **Batana Ekomüzesi, Hırvatistan**

Batana Ekomüzesi, Hırvatistan'ın Rovinj kentinin sahip olduğu somut ve somut olmayan deniz mirasının korunması, disiplinler arası yaklaşım ve multimedya kullanımına dayalı çeşitli araştırma programları aracılığıyla yaşatılarak aktarılması ana hedeflerinde kurulmuştur. Nesiller tarafından aktarılan zanaatkarlık yöntemleriyle kasabanın ticareti ve mirası için önemli olan bu bölgede ekomüzeleşme süreci, endüstriyel modellerin popüleritesi ile yerel meraklıların kasabayı ve kasabayla ilişkili pratiklerin (eski bir lehçe ve geleneksel şarkılar) korumasına yardımcı olmak amacıyla 2004 yılında dernek kurmasıyla başlamıştır. Kâr amacı gütmeyen House of Batana Derneği, belediye, Rovinj Şehri Miras Müzesi, Rovinj Tarihi Araştırma Merkezi, İtalyan Rovinj Topluluğu ve ekomüze uzmanlarının desteğiyle, ekomüze statüsüne sahip olmuştur. Batana Ekomüzesi gerçekleştirilen faaliyetler ve yapılan çalışmalar kapsamında Rovinj/Ravigno'nun yaşayan kültürünü korumaya yönelik iyi uygulama projesi olarak 2016 yılında UNESCO tarafından kaydedilmiştir.

Yerel toplumun kültürel birikimini güçlendirmeye yönelik katılımcı çeşitli programlar ile yenilikçi kültür turizm faaliyetleri geliştirmek ve yerelin teşviki yoluyla yerel halkın istihdamını sağlamak sürdürülebilir kalkınma için ekomüzenin temel görevi olarak aktarılmıştır (Anonymous, 2022b).

Ekomüzenin misyonu ve ana hedefleri doğrultusunda ekomüze bileşenleri:

- House of Batana (yerel adı muòstra), kalıcı bir sergiye sahip yorumlama ve belgelendirme merkezi;
- Spacio Matika, (yerel adı spàcio), yerel denizcilik mirasının gastronomi ve somut olmayan değerleri deneyimleme yeri;
- Mali Škver (Küçük Tersane), (yerel adı peńcio squèro), somut olmayan mirası yorumlama merkezi
- Rovinj regata (yerel adı Regata), çoğunlukla latin yelkenli geleneksel ahşap tekneler, Rovinj'de teknelerin, denizin ve denizcilerin ana kutlaması,
- Mail Mol'den (Küçük İskele) Spacio Matika'ya ve Rovinj'in sahiline uzanan Batana Yolu, iki tematik rota barındırmaktadır (ilki barkarioli (kayıkçılar) eşliğinde

deniz yolu rotası ve ikincisi, ziyaretçilerin Rovinj hakkında bilgi edindiği ve deneyimlediği sahil rotası) şeklinde sıralanmaktadır (Anonymous, 2022b) (Şekil 2.5-2.7).

Şekil 2.5 Batana Ekomüzesi (Anonymous, 2022b)

Şekil 2.6 Batana Ekomüzesi (Anonymous, 2022b)

Şekil 2.7 Batana Ekomüzesi (Anonymous, 2022b)

Batana Ekomüzesi paydaşları; dernek üyeleri, yerel yönetim yetkilileri ile turizm ve tanıtım birimlerinden oluşmaktadır. Batana Ekomüzesi; Avrupa Müze Forumu (EMF) tarafından Hırvatistan’da ilk kez verilen EMYA prestij ödülü, Hırvat Turizm Derneği tarafından Hırvat sahillerindeki en iyi turizm merkezi ödülü, Istriyan Turist Derneği tarafından The Golden Goat Award ödülü ve kültür alanında en iyi web sitesi (World Summit Award) ödülü sahibidir (Anonymous, 2022c).

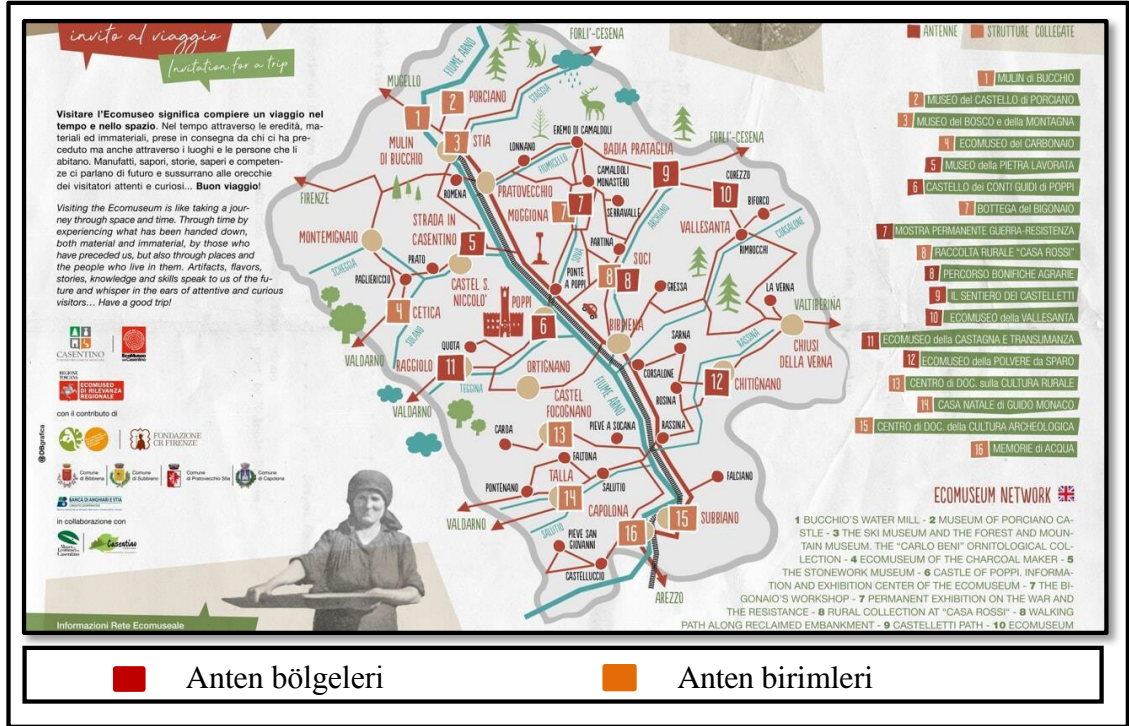
Batana Ekomüzesi; turizm, müzecilik-sunum, dijital tanıtım ve dijital teknoloji kullanımı ile yerel düzeyde yaratılan yeni fırsatların yerel-ulusal-uluslararası ölçekte ekonomik kalkınmaya destek sağlaması konularına odaklanmaktadır.

- **Casentino Ekomüzesi, İtalya**

Casentino Ekomüzesi, İtalya'nın Toskana Bölgesi Arezzo Eyaletindeki Arno Vadisi'nde yer almaktadır. LEADER 2 ve LEADER PLUS Avrupa Birliği finansmanlığı, belediye yönetimi ve Comunità Montana (Montana Topluluğu Sivil Toplum Örgütü) girişimi ile 1990'lı yılların sonunda kurulmuştur. Mayıs 2002'den bu yana, ekomüze yönetimi Mountain Community'nin CRED (Eğitimsel ve Didaktik Kaynak Merkezi) tarafından yürütülmektedir (Anonymous, 2022d).

Casentino Ekomüzesi, altı tematik makro alanda (arkeolojik, kültürel miras (kaleyle ilgili uygarlık), su, orman, tarımsal-pastoral, üretim sistemleri) yapılandırılmıştır ve ziyaretçilerin insan-çevre ilişkisinin dinamiklerini zaman ve mekân aracılığıyla deneyimlemelerini sağlamaktadır. Her sistem, çeşitlendirilmiş zamanlama, alanlar ve keşif araçları öneren belirli rollere ve özelliklere sahip bir dizi tematik "antenler"den oluşur. Son yıllarda ortaya çıkan "*anten*" yaklaşımı tipolojik spesifikasyonlardan (müzeler, öğrenme merkezleri, koleksiyonlar, ekomüzeler, vb.) oluşmaktadır (Anonymous, 2022d).

Bölgenin mirasını tüm çevresel, tarihi/kültürel, üretken ve etnografik özellikleriyle korumak ve aktarmak amacıyla toplama, belgeleme, saklama, yorumlama, karşılaştırma, iletme ve öğretme gibi eylemleri yerine getirebilmek amacıyla farklı temalarda (Castellana medeniyet, orman, su, üretim, tarım-pastoral arkeolojik sistem) birimlerden oluşmaktadır. Her sistem sırayla, vadi boyunca dağılmış, her biri kendi özel odak noktalarına ve kullanım yöntemlerine sahip bir dizi "antene" bölünmüştür (Anonymous, 2022d) (Şekil 2.8).

Şekil 2.8 Casentino Ekomüzesi anten bölgeleri ve birimleri (Anonymous, 2022e)

Casentino Ekomüzesinin birimlerinden ilki geleneksel su sistemine ait olan Su Müzesi (Museo dell'Acqua), "La Nussa" hidroelektrik santralının binasında yer almaktadır. Hâlâ işleyen elektrik santrali, 20. yüzyılın başlarında, 18. yüzyıldan beri bir değirmen tarafından kullanılan alana inşa edilmiştir. Almanlar tarafından yıkılıp, 1946'da yeniden inşa edilen ve müze olarak yeniden işlevlendirilen yapı, Casentino bölgesinde su üzerine tematik bir güzergâh için hareket noktasını oluşturmaktadır. Amacı, temel besin kaynağından, değirmen, dolgu ve demirhane makinelerini çalıştırmak için gerekli enerji üretimi olan müzede suyu kullanmanın çeşitli yolları ziyaretçilere aktarılmaktadır.

Anten bölgelerin ilk etabı "vadinin sularına", yani Arno Nehri ve kolları çevresinde oluşturulan hidrolik ağa ayrılmıştır. İkinci etap, Arno boyunca yükselen çeşitli kasabaları birbirine bağlayan köprüleri ve Badia di Pratovecchio ve Ponte a Poppi gibi nehir limanlarını, Casentino vadisinin imalat ve endüstriyel faaliyet alanlarına yönelim sağlamaktadır. Destinasyon ağını son anten bölgesi ise, suyun terapötik yönüne ve Chitignano'nun kükürlü chalybeate suları veya antik Cetica Hamamları gibi iyileştirici özelliklere sahip su yapılarının olduğu alandır (Anonymous, 2022f). Özellikle müze

yapılarında dönemin üretim faaliyetlerini ziyaretçilerin deneyimlemelerine olanak tanıyan sunum yöntemleri geliştirilmiştir.

Müze ayrıca suyun fiziksel-kimyasal özellikleri ve hidrodinamik prensipler üzerine deneylerin yapılabileceği bir laboratuvara da ev sahipliği yapmaktadır. Laboratuvardaki iki bölüm eğitime ayrılmıştır: "Damlayan Su: büyük ilkeler için küçük deneyler" başlıklı bölüm, basit araçlarla iletişim kapları ilkelerini göstermekte; "Bilge Damlalar" başlıklı diğeri bölüm ise su ile ilgili merak edilenlere cevap veren büyüleyici bir sergi sunmaktadır (Anonymous, 2022f).

Ekomüzedeki tanımlanan aktiviteler dışında çeşitli alanlarda eğitim programlarının ve halk eğitim kurslarının varlığı ile Casentino Ekomüzesi'nin eğitsel faaliyetler düzenleyerek bir eğitim merkezi misyonunu da üstlendiği görülmektedir (Şekil 2.9).

Şekil 2.9 Ekomüzedeki gerçekleştirilen çeşitli faaliyetlere ilişkin posterler (Anonymous, 2022f)

- **Zagori Ekomüzesi, Yunanistan**

Yunanistan'ın Epirus Bölgesinin Ioannina kenti sınırları içinde yer alan ve 2014 yılında kurulan ekomüze, bulunduğu bölgenin sahip olduğu doğal ve kültürel peyzaj miraslarının korunarak yerel kalkınmaya katkı sağlayarak işlevlendirilmesi amacıyla kurulmuştur. Bölgedeki anıtsal mimari öğelerin belirli bir dönemin canlı bir kanıtı olarak in situ olarak yerinde korunması temel ilkesi vizyonuna sahiptir. Ziyaretçilerin günlük yaşam pratiklerini, üretim süreçlerini, sosyo-ekonomik yapıyı deneyimleyerek bölgenin tarihini öğrenmeleri amaçlanmıştır. Aynı zamanda, bölgede yaşayan yerel halkın tinsel, sosyal ve ekonomik evrimini ve kimliğinin tanımlanmasındaki etkisini yorumlama fırsatı sunmak amaçlanmaktadır. Özellikle son on yıldaki sosyo-ekonomik yapıdaki değişimin kolektif hafızanın yitirilme tehlikesinin miras değeri üzerindeki kademeli kayba olan etkisi farkedilmiş ve bu sosyal farkındalığın bütüncül ve disiplinler arası bir yapıda yeniden başlatma hedefi ile ekomüzenin temeli atılmıştır. Mimarlık, restorasyon, müze eğitimi, arkeoloji, yer bilimleri, çevre bilimleri, görsel sanatlar ve medya gibi çoklu disiplinlere sahip çalışma alanlarına sahiptir (Anonymous, 2022g).

Ekomüze organizasyonu ulusal, yerel düzey kurumlar ile yerel kuruluş ve Zagori yerel halkı ve ziyaretçilerinin birlikteliğine dayanmaktadır. Ekomüze, yerel halkın yorumlama ve yeniden inşa sürecine sürekli ve aktif katılımıyla, bölgenin büyümesine yol açacak uygun koşulların geliştirilmesini amaçlayan bir örgütsel yapıya sahiptir. Örgütsel yapısında yer alan devlet destekli ve yerel kuruluşlar: (Anonymous, 2022g).

- Kuzey Pindos Ulusal Parkı Yönetim Kurulu
- Vikos-Aoos Jeoparkı
- Vjosa-Aoos Ekomüzesi
- Geozagori
- Atina Ulusal Teknik Üniversitesi Metsovion Disiplinlerarası Araştırma Merkezi
- Zagori Kültür Derneği
- Sarakatsaniki Stani Açık Hava Müzesi
- Monodendri Sergi Merkezi
- Lazaridis Flora ve Fauna Müzesi
- Kültürel Miras Yönetimi ve Yeni Teknolojiler Bölümü

Ekomüze üç boyutlu baskı uygulamaları, görme engelli kişilerin üç boyutlu baskı yoluyla ekomüzeyi keşfetmesine izin vermektedir. Mayıs 2016'da EcoMuseum Zagori, Avrupa Öğrenci Değişim Programı Erasmus+ kapsamında Portekiz'deki Alcochete'den 26 lise öğrencileri ile birlikte düzenlenen eğitim programı kapsamında; konaklama tesislerinin işletilmesi, parkurların haritalandırılması, arazide doğal ve kültürel miras unsurlarının tanınması için 3 boyutlu baskı teknolojisi kullanılarak (P2P laboratuvarı ile iş birliği içinde) görme engelli ziyaretçiler için erişim rotası oluşturulmuştur.

Ekomüzede, deneyimsel turizmin yeni bir biçimi olarak gelişen jeoturizm yoluyla jeo-çevre kimliğini oluşturan kültürel unsurlarla doğrudan temas yoluyla deneyimsel keşif olanağı sunulmaktadır. Zagori, Vikos-Aoos Jeoparkı içinde yer alan çok özel bir jeokültürel destinasyondur: Alp ortamının yarattığı doğal engeller altında insanın evrimini tasvir eden, doğa ve insanın birleşik sanat eserlerini temsil eden coğrafi bir bölge potansiyeline sahiptir. Coğrafi izler yolu, ziyaretçiyi yerel jeolojik mirasla temasa geçirmek amacı ile jeolojinin yorumuna dayalı oluşturulmuş tematik güzergahlardır(Şekil 2.10-2.12).

Şekil 2.10 Yürüyüş parkuru ağı (Anonymous, 2022g)

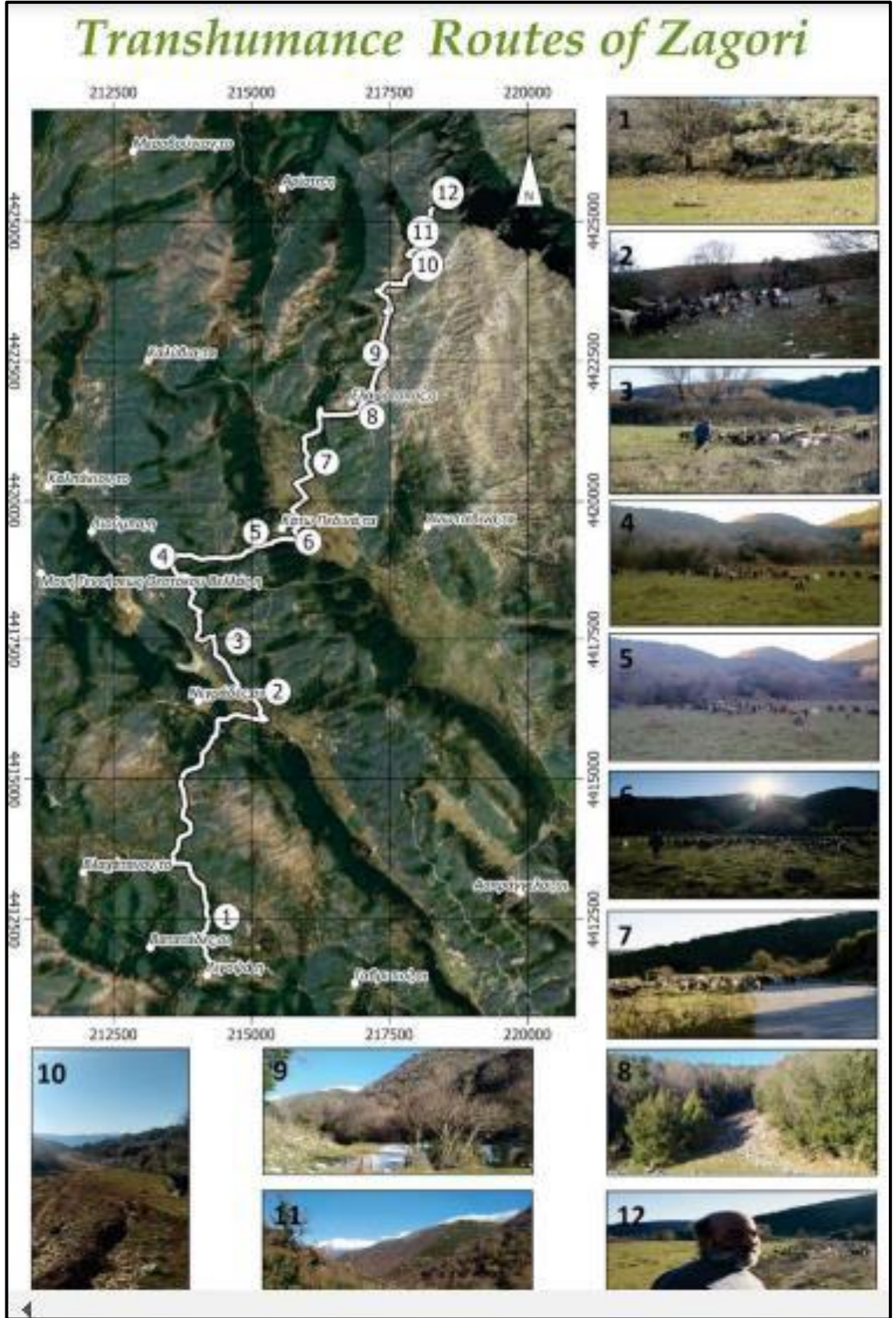
Şekil 2.11 Doğal ve kültürel miras için yorumlayıcı rehberler (Anonymous, 2022g)

Ekomüze eylem planı ve gerçekleştirilen faaliyetler Avrupa Birliği Horizon 2020 fonu kapsamında desteklenen “RURITAGE: Rural regeneration through systemic heritage-led strategies” proje kapsamında belirlenmiştir (Anonymous, 2022h).

Eylem 1: Pastoral iz ağlarının tanımlanması ve haritalanması

Spesifik amaç: Rotaların navigasyonu ve yorumlanması için EcoLoci mobil uygulamasının geliştirilmesi için gerekli olan bir transhüman yolu ağının tanımlanması için jeolojik verilerin toplanması.

Gerçekleştirilen Faaliyetler: Harita yer işaretlerinin geliştirilmesi, baskıların üretilmesi

Şekil 2.12 Zagori Ekomüzesi Rotası (Anonymous, 2022h)

Eylem 2: Web tabanlı bir mobil uygulamanın oluşturulması

Spesifik amaç: IOS ve Android için mobil EcoLoco Uygulaması, transhüman (yaylacılık) güzergahlarında navigasyon ile yorumlamaya ve uzaktan erişilebilirliğe izin verecektir. Görsel ve akustik materyalleri barındıran etkileşimli haritalar sayesinde, bölgenin biyoçeşitliliği ve yaylacılık faaliyetinin bütüncül bir yorumunun sağlanması hedeflenmektedir.

Gerçekleştirilen Faaliyetler: Uygulamanın kullanıcı arayüzünü ve Uzamsal ve görsel veri ekleme test edilmiştir. Piyasaya sürüm aşamasındadır.

Eylem 3: Yayla turizminin geliştirilmesi

Spesifik amaç: Yerel hayvan yetiştiricilerini desteklemek, meraların korunması ve sürü yetiştiriciliğinin genç nesiller tarafından devamlılığın sağlanması için teşvik etmek.

Gerçekleştirilen Faaliyetler: Turizm paketlerinin tasarımı, dağıtımı ve web sitesinin yayınlanması, kilit paydaşların belirlenmesi, yasal durum prosedürlerinin hazırlığı

Eylem 4: Pastoral yetiştiricilerin video röportajlarının filme alınması

Spesifik amaç: Bilinçlendirme ve yaşayan hafızanın arşivlenmesi için uygulayıcılarının sesleri aracılığıyla somut olmayan yerel bilgi birikiminin ve yaylacılık mirasının korunması ve sergilenmesi.

Gerçekleştirilen Faaliyetler: Röportaj tasarımı, çekim programı, montajı ve çevirisi

Eylem 5: Pazara açılma (go-to-market strategy) stratejisinin tanımlanması ve yaylacılık ürününün tasarımı

Spesifik amaç: Sosyal medya kampanyası, afişler, etkinlikler, turizm panoları yoluyla tanıtmak

Gerçekleştirilen Faaliyetler: Pazar dağıtım planının tasarımı, sosyal medya seminerleri

2.3.3.2 Ulusal ölçekte ekomüze uygulamaları

“*Ulusal ve uluslararası ölçekte ekomüze uygulamaları*” bölümünde Çizelge 2.3’te belirtildiği üzere Türkiye’de 1 adet kurumsallaşmış ekomüze bulunmaktadır. Hüsametindere Köyü Ekomüzesi Türkiye için ilk örgütlü ekomüze olma niteliği taşımaktadır.

- **Hüsametindere Köyü Ekomüzesi, Bolu**

Bazı geleneksel yapıları taşıyarak bir ekoköy oluşturma fikrini benimseyen bir grup girişimcinin, sonradan taşıyacakları evin bulunduğu köydeki konutları satın alarak mevcut köyü ekomüze yapma kararı ile 2009 yılında Bolu kentinin Mudurnu ilçesinde kurulmuştur. Süreç içinde Doğal ve Kültürel Değerleri Koruma ve Yaşatma Derneği adıyla örgütlenmiş ve yerel halkın bilincini ve gelir seviyesini artırmak, köydeki geleneklerin sürdürülebilirliğini sağlamak, binaları yeniden yaşanabilir hale getirmek ve yetkili otoritelerin ilgisini çekmek üzere faaliyetlerde bulunmuşlardır. Şimdiye kadar 30 konut aslına uygun restore edilmiştir. Köyün nüfusu, doğduğundan beri köyde yaşayan yerel halk ile köye sonradan taşınan yeni halk olmak üzere iki ayrı topluluktan oluşmaktadır. Köyde ziyaretçiler için mevcut ailelere misafir olma ya da restore edilmiş evlerde kalabilme seçenekleri sunulmaktadır. Geleneksel yemekler, kıyafetler ve aktivitelerin sergilendiği köyde ziyaretçiler, köy işleri ile meşgul olabilir, doğanın tadını çıkarabilir ya da düzenlenen etkinliklere katılabilirler. Ayrıca ekomüzenin aktif kullanımı ve yerel kalkınma amacı ile sosyal ve kültürel etkinliklerin yanı sıra çalıştay vb. eğitim faaliyetleri de düzenlenmektedir (Elmalı Şen ve ark. 2020).

- **Boğatepe (Zavot) Ekomüzesi, Kars**

Türkiye’nin Doğu Anadolu Bölgesi’nde Kars iline bağlı Boğatepe (Zavot) köyü Ekomüzesi 2011 yılında Van otlı peynirinin turistik ürün olarak kente katacağı katma değeri ana hedefinde kurulmuştur. Müzede Boğatepe ve Kars’ın gravyer ve peynir tarihini sunulmakta, eski eski peynir kalıpları, maya kalıpları, tartı ağırlıkları gibi peynir yapımıyla ilgili malzemeler yer almaktadır (Türkiye’nin ilk peynir müzesi, 2019). Bölgede Kars gravyerinin ilk yapıldığı mandıra Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNPD) desteği ile restore edilmiş ve müzeye dönüştürülmüştür (Mankan, 2017).

Müzede peynir yapımlarında kullanılan bitkilerin, bu alanlarda otlayan ineklerin ve sütleri hakkında bilgiler verilmektedir. Ayrıca müzede peynirlerin tadımı amacıyla hizmet ve servis birimleri mevcuttur. (Yılmaz ve Şenel, 2014). Doğan (2015), *“ürün üretiminin sürdürülebilirliğine odaklanan, bölgeye sosyo-ekonomik anlamda katkı sağlamayı hedefleyen, köyün geçmişten bugüne yaşantısını somutlaştırarak anlatan ve mandıra ürünlerinin üretim süreçlerini açıklayan Zavot Ekomüze, Türkiye'nin ilk ekomüze temasına sahip müzesidir”* şeklinde açıklamaktadır. Ekomüze kavramı, bileşenleri ve belirtilen ilkeler kapsamında değerlendirildiğinde Zavot örneği ekomüze statüsünden ziyade yerel ürün odağında gelişen bir Gastronomi Müzesi olarak da değerlendirilmektedir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın ana materyalinin tanımlandığı ve araştırma yöntemine ilişkin açıklamaların yer aldığı bu bölümde, araştırmanın gerçekleştirilmesinde yararlanılan kaynaklar, bu verilerin değerlendirme biçim ve yöntemi ile araştırmada izlenen yöntemin aşamaları verilmiştir.

3.1 Materyal

Kuruluş tarihi M.Ö. 2000'lere uzanan, bugünkü Elazığ ilinin ilk yerleşim alanı olma özelliğine sahip ve bir mahalle konumunda olan Harput tarihi kenti; uygarlık tarihi boyunca çok sayıda devletin yerleşim alanı olmuştur. Bu kapsamda çok katmanlı kültürel yapısı ile dikkat çeken Harput; Mezopotamya'yı Karadenize'e bağlayan tarihi yolların güzergahında yer alması nedeni ile oldukça önemli bir konumdadır. Tarihi süreç içinde mevcut kaynaklarda önemli bir ticaret merkezi olan yerleşim; bu güzergahları kontrol altında tutan, çevresindeki elverişli ovalarda var olan tarımsal potansiyel ile ön plana çıkan, coğrafi konumu ve sahip olduğu topografik özellikleri savunma ve korunma anlamında avantajlı bir kalekent konumundadır. Anadolu'nun çok katmanlı yapısının önemli bir örneği olan Harput; kültürel etkileşiminin yoğun olması nedeni ile sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve tarihi açıdan sahip olduğu zenginlikler ile stratejik bir öneme sahiptir.

Araştırmanın ana materyalini oluşturan ve kentsel-arkeolojik sit alanı olan Harput'ta yapılan ilk tescil çalışmaları tek yapı ölçeğinde olup, *Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEYAK)'nın 09.04.1982 gün ve 3562 sayılı kararı* ile gerçekleştirilmiştir. Bugün Elazığ ilinin bir mahallesi konumunda olan Harput tarihi kenti, *Taşınmaz Kültür Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 30.05.1985 gün ve 1089 sayılı kararı* ile Tarihi-Kentsel Sit alanı olarak ilan edilmiştir. 06.01.2005 tarihinde Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi olarak ilan edilen tarihi-kentsel sit alanında Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmaları başlatılmış ve 2009 yılında tamamlanmıştır. Geleneksel yerleşimin tarihi-kentsel sit olarak tanımlanan statüsü, *Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 02.05.2007 gün ve 39 1033 sayılı kararı* doğrultusunda ***Kentsel Sit ve 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı*** olarak değiştirilmiştir.

Harput Mahallesi Koruma Amaçlı İmar Planı'ndaki eksikliklerin giderilmesi amacı ile 2018 yılında başlatılan plan revize çalışmaları, *Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 30.03.2022 tarih ve 9226 sayılı kararında "Harput Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı 1/5000-1/1000 Ölçekli Nazım ve Uygulama İmar Planı"* nın kabulü ile sonuçlanmıştır.

Araştırma alanının sınırları Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 02.05.2007 gün ve 1033 sayılı kararı doğrultusunda tescillenen "Kentsel Sit ve 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı" olarak kabul edilmiştir. Çalışma alanı sınırının belirlenmesinde kentsel ve arkeolojik sit alanı içinde bulunan;

- Farklı uygarlık ve dönemlere ait taşınmaz kültür varlıkları,
- Özgün mimari özelliklere sahip konut dokusu,
- Anadolu'nun çok katmanlı tarihi ve kültürel yapısını yansıtan geleneksel yerleşim dokusu,
- Arkeolojik kalıntılar,
- Tarihi kentin gelişim sürecinde etkili olan topografik yapısı, doğal ve kültürel peyzaj özellikleri,
- Yerleşim dokusunda yaşamını sürdüren yerel halkın varlığı ve geleneksel yaşam ve üretim biçimlerinin devam etmesi belirleyici olmuştur.

Coğrafi konumu, doğal ve kültürel peyzaj özellikleri, özgün geleneksel yapı kültürü, tarihi ve arkeolojik değerleri, gelenekleri ve somut olmayan kültürel miras özellikleri ile yaşayan müze olarak değerlendirilebilecek Harput kentsel ve arkeolojik sit alanının koruma sorunlarına ilişkin kapsamlı çözümler üretmek, bu anlamda alan için üretilecek bir ekomüze modeli ile Harput'un tarihi ve kültürel mirasının gelecek nesillere aktarımını sağlamak araştırmanın ana amacını oluşturmaktadır. Araştırmanın ana materyalini;

- Elazığ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nden temin edilen çalışma alanına ilişkin koruma amaçlı imar planı ve plan notları,
- Elazığ Belediyesi Etüd Proje Müdürlüğü'nden temin edilen çalışma alanına ilişkin sayısal yükseklik modeli (DEM) verileri,
- Google Earth Pro aracılığı ile elde edilen ve çalışma alan sınırlarını içine alan yüksek çözünürlüklü uydu görüntüleri,
- Alana ilişkin farklı kaynaklardan (Elazığ Belediyesi KUDEB, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi...vb) elde edilen tarihi ve güncel fotoğraflar ve dökümanlar ile kentsel ve arkeolojik sit alanının tarihi süreç içinde gösterdiği mekansal değişimleri gözlemlemek amacı ile her türlü harita, plan ve rapor,
- Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından kabul edilen, kentsel ve arkeolojik sit alanı statüsüne sahip araştırma alanına ilişkin mevcut kurul kararları,
- Elazığ İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden elde edilen toprak haritaları,
- Araştırma alanına ilişkin kişisel fotoğraf arşivi,
- Arazi-etüd çalışmaları sonucunda alana ilişkin elde edilen veriler,
- KUDEB (Koruma Uygulama Denetleme Birimi) uzmanları, yerel halk, mahalle muhtarı, belediye yetkilileri, müze uzmanları, çalışma alanına yönelik araştırmaları olan akademisyenler ve sivil toplum örgütü (ÇEKÜL) temsilcileri ile gerçekleştirilen sözlü görüşmeler,
- Alana ilişkin ve alanda önerilen koruma yaklaşımının temellendirildiği ekomüze, tarihi-kültürel çevre koruma kavramlarına dair her türlü, ulusal ve uluslararası yayın; tez, makale, bildiri, kitap, proje raporu ve internet taramaları sonucu elde edilen kaynaklar,
- Fırat Kalkınma Ajansı'ndan temin edilen üst ölçekli planlara (Çevre Düzeni Planı, Bölge Planı, Sürdürülebilir Turizm Stratejisi ve Eylem Planı...vb) ilişkin raporlar oluşturmaktadır.

3.2 Yöntem

“Kültürel Çevre Korumada Bir Yöntem Olarak Ekomüzeler: Elazığ, Harput Örneği” konulu araştırmada; tarihi-kültürel çevrelerin sahip olduğu somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin *“bütüncül/holistik koruma yaklaşımı”* yöntemi ile korunması, sunumu ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. *“Bütüncül/holistik koruma yaklaşımı”* yöntemi, çevresel anlamda doğal ve tarihi-kültürel değerleri bir bütünün bileşenleri olarak ele almaktadır. Yaşamsal öneme sahip doğal çevre kaynaklarının korunması kadar, tarihi-kültürel çevre kaynaklarının korunmasını da eşit derecede önemseyen bu yaklaşım; ülke-kültür envanterine katkılar sunan bütüncül bir koruma yaklaşımıdır.

Bu araştırma; *“bütüncül/holistik koruma yaklaşımı”* yöntemi doğrultusunda oluşturulacak ekomüze modelinin tarihi-kültürel çevrelerde korumanın bir aracı olabileceği hipotezinden yola çıkılarak gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda yapılan araştırmada izlenen yöntem beş aşamadan oluşmaktadır (Çizelge 3.1):

- I. Aşama; araştırma amacının ve kapsamının belirlenmesi, amaç ve kapsama yönelik alan seçiminin yapılması ve araştırma probleminin tanımlanması,
- II. Aşama; araştırma konusuna ve çalışma alanına ilişkin nitel ve nicel verilerin derlenmesi,
- III. Aşama; araştırma alanına yönelik arazi-etüd çalışmalarını içeren analiz ve bulguların ortaya konması,
- IV. Aşama; araştırma alanına ilişkin gerçekleştirilen arazi-etüd-analiz çalışmaları sonrası elde edilen bulguların sentezlenmesi,
- V. Aşama; sentezlenen bulguların değerlendirilmesi ile sonuca ilişkin çıkarımların yapılarak önerilerin geliştirilmesidir.

Çizelge 3.1 Araştırma yöntemine ilişkin aşamalar ve kapsamı (Orijinal, 2022)

I. A Ş A M A	
AMAÇ, KAPSAM ve ALAN BELİRLEME	➤ <u>Araştırma Amacının Belirlenmesi:</u> Yapılacak çalışma sonucunda elde edilecek hedeflerin ve çalışmanın hangi kapsamda gerçekleştirileceğinin belirlenmesi, çalışmaya ilişkin hipotezlerin oluşturulması.
	➤ <u>Araştırma Alanının Seçilmesi:</u> Çalışmanın amacına hizmet edecek alan seçimi ve problem tanımının yapılması.
	<u>Literatür Taraması:</u> Çalışma alanı, konusu ve olası araştırma yöntemlerine ilişkin tez, makale, rapor, araştırma projesi, kitap, internet sitesi gibi çeşitli kaynakların incelenmesi.
	<u>Kuramsal Temellerin Oluşturması:</u> Tarihi-kültürel çevre koruma ve ek müzeler başlıkları özelinde, çalışma yöntemi ve konusuna temel oluşturacak kavramsal bir çerçeve oluşturulması.
	<u>Araştırmada Kullanılabilecek Analiz ve Değerlendirme Yöntemlerine İlişkin Çalışmalar:</u> Araştırma amacının gerçekleştirilmesinde kullanılabilecek olası analiz-yöntem ve değerlendirme tekniklerine ilişkin tespitlerin yapılması.
II. A Ş A M A	
VERİ TOPLAMA	➤ <u>Alana İlişkin Mevcut Planların ve Plan Notlarının Elde Edilmesi:</u> Çalışma alanı olan “Harput Kentsel Sit Alanı”nı içeren Koruma Amaçlı İmar Planı, Çevre Düzeni Planı, Bölge Planı...vb planların ve planlara ilişkin kararların temin edilmesi.
	<u>Arazi (Sörvey) Çalışmalarının Yapılması:</u> Çalışma alanının doğal ve kültürel peyzaj özelliklerinin mevcut durumuna yönelik yapılan çalışmalar ve gözlemler.
	<u>Nitel-Nicel Verilerin Elde Edilmesi:</u> Çalışma alanına yönelik nitel (gözlem ve sözlü görüşmelere dayalı) veriler ile nicel (analizlere altlık oluşturacak nitelikte mekansal-ölçülebilir bilgiler içeren) verilerin temin edilmesine yönelik çalışmalar.
III. A Ş A M A	
ANALİZ ve BULGULAR	<p>➤ <u>Mekansal Veri Analizleri ve Altlık Haritaların Oluşturulması:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Çalışma alanına ilişkin elde edilen 5m çözünürlükteki Sayısal Yükseklik Modeli(DEM) verisinden coğrafi bilgi sistemleri aracılığı ile ArcGIS 10.1 ortamında gerçekleştirilen eğim grupları, bakı grupları, yükseklik grupları ve hidrolojik yapı analizleri. ✓ Çalışma alanına ilişkin elde edilen toprak verilerinden coğrafi bilgi sistemleri aracılığı ile ArcGIS 10.1 ortamında oluşturulan büyük toprak grupları (BTG) haritası, arazi kullanım kabiliyet sınıfı (AKK) haritası, şimdiki alan kullanımı (SAK) haritası ve erozyon risk haritası. ✓ Çalışma alanı ve yakın çevresine yönelik kentsel sit sınırı, arkeolojik sit sınırı, idari sınırlar (mahalle sınırı) ve turizm-gelişim bölgesi sınırlarını gösteren haritalar. ✓ Koruma amaçlı imar planı verilerinden elde edilen alana ilişkin arazi kullanım özelliklerini, yapısal sistemleri, yapı malzemesini, yapıların kat sayılarını, tescilli yapıların dağılımını ve benzer başlıklardaki bilgileri gösteren coğrafi bilgi sistemleri aracılığı ile ArcGIS 10.1 ortamında üretilen altlık haritalar.

Çizelge 3.1 Araştırma yöntemine ilişkin aşamalar ve kapsamı (Orijinal, 2022) (devam)

ANALİZ ve BULGULAR	<p>➤ <i>Nitel Veri Analizleri:</i> Yerel halk ve yerel yöneticiler, kamu kurumlarında görev alan konu ile ilgili uzmanlar, sivil toplum kuruluşlarındaki temsilcilerle yapılan sözlü görüşmeler ve alandaki gözlemlere dayalı verilerin analiz edilmesi.</p>
	<p>➤ <i>SWOT Analizi:</i> Çalışma alanına ilişkin mevcut durum tespiti yapabilmek, alanın kendi iç koşullarından kaynaklanan güçlü ve zayıf yönleri ile dış (çevresel) koşullarının oluşturduğu tehdit ve fırsatları belirlemek adına, ileri yönelik strateji geliştirme konusunda önemli bir planlama aracı olan SWOT analizinin gerçekleştirilmesi.</p>
	<p>➤ <i>A`WOT Analizi:</i> SWOT analizinden elde edilen bulguların AHP (Analitik Hiyerarşi Prosesi) tekniği aracılığı ile sayısallaştırılarak analitik ve ölçülebilir veri setleri haline dönüştürülmesi.</p>
IV. A Ş A M A	
SENTEZ	<p>➤ <i>Bütüncül/Holistik Değerlendirme:</i> Mekansal veri analizlerinden elde edilen sonuçların, nitel veri analizlerden elde edilen sonuçların ve SWOT analizinden elde edilen bulguların A`WOT yöntemi ile değerlendirilmesinden elde edilen sonuçların <i>bütüncül/holistik</i> bir yaklaşımla sentezlenmesi.</p>
	<p>➤ <i>TOWS Matrisi Tekniği ile Stratejilerin Geliştirilmesi:</i> A`WOT yöntemi kapsamında gerçekleştirilen uzman değerlendirme formlarından elde edilen sonuçlar doğrultusunda, SWOT analizi kapsamında belirlenen alanın içsel- dışsal koşullarını ortaya koyan SWOT faktörlerinin bir arada sentezlenmesi ve çalışma alanının ekomüze temelinde korunmasına-sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik stratejik planlama hedeflerinin oluşturulması.</p>
V. A Ş A M A	
DEĞERLENDİRME ve SONUÇ	<p>➤ <i>Stratejik Planlama Hedeflerinin Gerçekleşmesi İçin Eylem Planı:</i> Geliştirilen planlama hedeflerinin uygulanmasına yönelik eylemlerin ortaya konduğu ve bu eylemlerin hangi paydaşlar aracılığı ile gerçekleştirilebileceğine dair önerilerden oluşan rehber niteliğindeki eylem planının hazırlanması.</p>
	<p>➤ <i>Sonuç ve Öneriler:</i> Çalışmaya ilişkin benimsenen "<i>bütüncül/holistik koruma yaklaşımı</i>" doğrultusunda, Harput Kentsel Sit Alanı ve yakın çevresinin ekomüze modeli aracılığı ile korunmasına ve alanın yönetimine katkılar sunacak değerlendirmelerin yapılması ve önerilerin geliştirilmesi.</p>

3.2.1 Mekansal veri analiz teknikleri ve altlık haritaların oluşturulmasında kullanılan araçlar

Çalışma alanında gerçekleştirilen mekansal veri analizleri ve oluşturulan altlık haritalar, üretilen verinin kaynağına göre 3 kategoride değerlendirilmiştir.

- Sayısal yükseklik modeli (Digital Elevation Model/DEM) verisinden elde edilen analizler: Elazığ Belediyesi Etüd-Proje Müdürlüğü'nden temin edilen ve çalışma alanını içine alan 5m çözünürlüklü DEM verisi, coğrafi bilgi sistemleri aracılığı ile ArcGIS 10.2 ortamında işlenerek çalışma alanına yönelik topografik yapı analizleri için kullanılmıştır. Yapılan topografik analizler doğrultusunda, alanın eğim grupları haritası, bakı grupları haritası, yükseklik grupları haritası ve hidrolojik yapı haritası oluşturulmuştur.
- Toprak verilerinden üretilen altlık haritalar: Elazığ İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden elde edilen toprak verilerinden, çalışma alanı sınırlarını içeren ve alanın toprak yapısını gösteren büyük toprak grupları (BTG) haritası, arazi kullanım kabiliyet sınıfı (AKK) haritası, şimdiki alan kullanımı (SAK) haritası ve erozyon risk haritası oluşturulmuştur. Elazığ il sınırı geneli için “.mdb” formatında temin edilen toprak verileri, ArcGIS 10.2 ortamında “clip” işlemi uygulanarak mahalle sınırı ölçeğine göre yeniden düzenlenmiş ve değerlendirmede kullanılmak üzere, toprak yapısına ilişkin söz konusu harita altlıkları oluşturulmuştur.
- Koruma amaçlı imar planı verilerinden üretilen altlık haritalar: Elazığ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü ile Fırat Kalkınma Ajansı'ndan, NETCAD ortamında “.ncz” uzantılı dosya formatı şeklinde temin edilen ve Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından onaylanan “Harput Koruma Amaçlı İmar Planı” verileri “.dxf” uzantılı AutoCAD verisi haline dönüştürülmüştür. Altlık haritalara kaynak oluşturacak verilerin coğrafi bilgi sistemlerine aktarılması ve projeksiyon dönüşümleri ise, ArcGIS 10.2 ortamında gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda değerlendirme aşamasında kullanılmak üzere; çalışma alanı ve yakın çevresindeki sınırları (turizm gelişim alan sınırı-mahalle/idari sınırı, kentsel sit sınırı- arkeolojik sit sınırı), çalışma alanına ilişkin arazi kullanım özelliklerini, yapısal sistemleri, yapı malzemesini, yapı kat sayılarını, tescilli yapıların dağılımını, ulaşım kademelenmesini ve açık-yeşil alanların dağılımını gösteren altlık haritalar oluşturulmuştur.

3.2.2 Araştırma alanında ideal ekomüze kriterleri doğrultusunda yapılan SWOT analizi

Araştırmanın bu aşamasında; çalışma alanına yönelik SWOT analizi yapılmıştır. SWOT faktörlerinin belirlenmesinde; tanımlanan ideal ekomüze kriterleri, alanda gerçekleştirilen arazi-etüd çalışmaları sonucunda tespit edilen sorun ve olanaklar, yerleşim alanında ikamet eden yerel halk ve yerel idari temsilciler ile yapılan sözlü görüşmeler, kurumlarda konu ile ilgili uzman ve yetkililerle yapılan görüşme ve değerlendirmeler yönlendirici olmuştur.

SWOT faktörlerinin belirlenmesinde kullanılan “*ideal ekomüze kriterleri*”ne araştırma kapsamında yapılan literatür çalışmaları doğrultusunda ulaşılmış ve bir ekomüzenin işlev ve ilkelerinin temel çerçevesini tanımlayan 21 adet kriter saptanmıştır. Literatür taramaları sonucunda; bir alanın ekomüze olma potansiyelini saptamaya yönelik tanımlanan kriterlerin, temelde çerçevesi benzer olmakla birlikte, farklı varyasyonlarına rastlanmıştır. Bu noktada çalışma yönteminde kullanılan SWOT analizinde faktörler belirlenirken; ekomüze teorisi ve uygulamaları alanında uzman Emeritus Prof. Dr. Peter Davis’in alanda rehber niteliği taşıyan “*Sense of Place*” adlı eserinde; bir alanın ekomüze olarak kabul edilmesi için tanımladığı göstergeler dikkate alınmıştır. Tarihi-kültürel çevrelerin korunmasına ve sürdürülebilirliğine karşı bir koruma-yaşatma modeli olarak görülen ekomüzelerin işlev ve ilkelerini tanımlayan göstergeler 3 ana kapsamda değerlendirilmiştir.

Ekomüzelerin katılımcı planlamaya yönelik ilke ve işlevleri:

- Bir ekomüze, o coğrafya üzerinde yaşayan yerel toplulukların kimliğini, geçmişten bugüne gelen somut ve somut olmayan miras değerlerini tanıtmalı ve yerel toplumun ekomüze yönetimine katılımını sağlamalıdır. Ekomüze oluşumu, yerelin ve toplumun öz kimliğinin devamlılığı için o coğrafyada yaşayan halkın kendi benliğini yaşatma sorumluluğunu almasına fırsat vermelidir.
- Ekomüze yönetiminde; paydaşların ortak demokratik katılımı esas alınmalıdır. Yönetimde yer alacak söz konusu paydaşlar; yerel halk, merkezi ve yerel otorite

temsilcileri, mevcut yerel işletmeler, akademisyenler ve gönüllü üyelerin oluşturduğu sivil toplum kuruluşlarından oluşmalıdır.

- Ekomüzelerin planlanması ve alana özgü ekomüze modelinin oluşturulmasında; yerelde söz sahibi olan ve yereli sahiplenen gönüllü bireylerin katılımı ile oluşan sivil toplum çalışmaları ve girişimleri desteklenmelidir.
- Yerel halkın ekomüzenin işleyişi içinde de planlanan aktivitelere (festivaller, atölyeler, tarımsal faaliyetler, işletmeler...vb) katılımı sağlanmalıdır.
- (İdeal) bir ekomüze; tüketimi özendiren turizm anlayışı yerine, yerel halkın kendi ürettiği ürünlerini sergileme imkanı sunan ve sahip olunan miras değerlerinin (zanaat ve sanat ürünleri...gibi) yönetimini de kapsayan bir planlama anlayışına sahip olmalıdır. Bu doğrultuda yerel halkın işbirliği ve ortaklık kuracağı oluşumlar (platformlar, kooperatifler...vb) desteklenmelidir.
- Ekomüzenin, o coğrafyanın yetiştirdiği yerel zanaatkarlar, müzisyenler, aktörler, ressamlar ve yazarlar gibi yerel sanatçıları ekomüzenin işleyişine/faaliyetlerine dahil etmesi ve işbirliklerini teşvik etmesi sağlanmalıdır.

Ekomüzelerin mekansal planlama ve korumaya yönelik ilke ve işlevleri:

- Ekomüze, özgün doğal ve kültürel peyzaj özellikleri ile tanımlanabilen coğrafi sınırlara sahip olmalıdır.
- Ekomüze, yerin ruhunu (genius-loci) ve yerel halkın kimliğini korumaya odaklı bir mekansal planlama anlayışı ile oluşturulmalıdır.
- Ekomüze içinde var olan miras değerleri, tarihsel bir bakış açısı ile mirasın geçmişten bugüne taşıdığı anlamı koruyarak ve geleceğe aktaran bir yaklaşımla işlevlendirilmelidir. Başka bir deyişle; miras değerinin hem zamansal hem mekansal özellikleri/nitelikleri bir arada korunmalıdır.
- Ekomüze, kültürel ve doğal miras değerlerinin bütüncül/holistik bir yaklaşım ile yerinde (in situ) korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamalıdır.
- Ekomüze, taşınır ve taşınmaz somut kültürel miras değerleri ile somut olmayan kültürel miras değerlerini eşit derecede önemseyen bir planlama anlayışına sahip olmalıdır.
- Ekomüze, bulunduğu coğrafyada yaşayan bireylerin birbirleri ve tüm çevre bileşenleri ile olan ilişkilerini tarihten bugüne ortaya koymayı ve belgelemeyi/dokümantasyonunu sağlamalıdır.

Ekomüzelerin sürdürülebilir gelişme ve kalkınmaya yönelik ilke ve işlevleri

- Ekomüze, kaynakların koruma-kullanım dengesini dikkate alarak sürdürülebilir gelişimi desteklemelidir.
- Ekomüze, bulunduğu coğrafyanın kalkınması için gelişim ve değişim odaklı bir planlama modeline sahip olmalıdır.
- Ekomüze, doğası gereği çok farklı bileşenden oluşmaktadır. Ekomüzelerin bu çok yönlü yapısının sürdürülebilir gelişim ve kalkınmaya yönelik olarak etkin kullanılabilmesi için pek çok farklı bileşeni bir araya getiren multidisipliner çalışmalar desteklenmelidir.
- Ekomüze, dün/bugün, doğa/kültür, teknoloji/birey arasındaki ilişkileri çözümleyerek ve doğru bağlantıları kurarak süregelen bir gelişimi desteklemelidir.
- Ekomüze, geçmişten gelen kültürel miras değerlerini bugüne taşıyabilmek ve geleceğe aktarabilmek için koruma-kullanım dengesini ilke edinen sorumlu bir turizm anlayışı ile kurgulanmalıdır.
- Ekomüze, bulunduğu coğrafyanın ekonomik kalkınma ve gelişim sürecini destekleyen fırsatları içinde bulunduran bir model öngörmelidir.
- Ekomüze, doğal ve kültürel çevre koruma yaklaşımı ile bütünleşen iş olanakları yaratmalı, yerel istihdamı ve refah/ekonomik büyümeyi destekleyen fırsatlar sunmalıdır.
- Ekomüze, doğal ve kültürel çevre arasındaki bütünlüğü koruyan, bu çevre bileşenlerinin birbirleri ile olan ilişkilerini anlamlandırarak yorumlayan bir anlayış ile geliştirdiği yeniden canlandırma stratejileri aracılığıyla yerel toplum yararına ekonomik, toplumsal ve kültürel sermayeye yönelik katkılar sunmalıdır.
- Ekomüze, sürdürülebilir kalkınma ve gelişime yönelik yerele özgü fikirler üretebilecek bilim insanları, araştırmacılar ve akademisyenlerin çalışmalarını desteklemelidir.
- Çalışma kapsamında gerçekleştirilen SWOT analizi; Harput geleneksel yerleşim dokusunun mevcut durumuna ilişkin bir bakış açısı oluşturmak ve alanın ekomüze olarak değerlendirilmesine yönelik stratejik planlama çalışmalarına yön vermek amacı ile yapılmıştır. Bu doğrultuda bir planlama aracı olarak görülen SWOT analizi, çalışma alanının iç yapısından kaynaklanan güçlü ve zayıf yönler ile dış (çevresel) yapısından kaynaklanan tehdit ve fırsatları doğru tespit etmek açısından yol gösterici niteliklere sahiptir.

3.2.3 SWOT analizi sonuçlarının AHP (analitik hiyerarşi prosesi) tekniği aracılığı ile değerlendirilmesi (A'WOT yöntemi)

Stratejik planlama aracı olarak en çok başvurulan ve en bilinen analiz türlerinden olan SWOT analizi; öznel/subjektif bir bakış açısı ile beyin fırtınası yöntemi kullanılarak, kişisel deneyimlere, gözlemlere ve sezgilere dayalı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu analiz yöntemi, stratejik planlama hedefleri açısından yönlendirici olsa da, SWOT matrisinde yer alan parametrelerin herhangi sayısal ve analitik bir alt yapıya sahip olmaması ve nitel karakter gösteren veri yapısı nedeni ile güvenilirlik noktasında belirli kısıtlara sahiptir. Son dönemde özellikle stratejik planlamada sıklıkla kullanılan SWOT analizinde görülen söz konusu kısıtlılıklara bir çözüm üretmek amacı ile “Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri(ÇKVV)” nden yararlanıldığı gözlenmektedir.

ÇKVV yöntemlerinden biri olan Analitik Hiyerarşi Prosesi(AHP) ile SWOT analizinin bütünleştirilmesi sonucu oluşan ve melez (hibrit) bir yöntem olan A'WOT (Sayısallaştırılmış Swot) analizi, tez çalışmasının bu aşamasında SWOT analizinden elde edilen sonuçların analitik ve ölçülebilir bir bakış açısı ile değerlendirilmesi amacıyla kullanılmaktadır.

Kültürel miras alanlarının korunması karmaşık bileşenlere sahiptir. Bu alanlarda gerçekleştirilen koruma kararlarının alınmasına ilişkin karar verme süreçleri, farklı amaçlar doğrultusunda ortaklaşmaya çalışan paydaşların sürece dahil olması, kültürel ve doğal değerleri bir arada barındıran miras alanının kendi içindeki çok kriterli ve heterojen kriter yapısı gibi çok fazla bileşeni içinde barındırmaktadır. Kültürel mirasın korunması ile ilgili çalışmalar genellikle kamu kaynakları gibi kısıtlı finansal kaynaklardan sağlanmaktadır. Kültürel miras alanlarının sürdürülebilirliği; somut kültürel miras değerlerinin ortaya çıkarılması, yeniden canlandırma ve yeniden işlevlendirme gibi kaynak gerektiren kapsamlı çalışmaları içermektedir. Bu noktada; kültürel miras alanlarında yapılacak planlama ve tasarım çalışmalarında oluşturulacak stratejik hedeflerin ve bu hedeflere ulaşmayı sağlayacak eylemlerin önceliklendirilmesi (ihtiyaçlar hiyerarşisinin belirlenmesi) kısıtlı finansal kaynağın etkin bir şekilde değerlendirilmesi adına son derece önemli ve gereklidir. Tez çalışmasının ana materyalini ve sınırını oluşturan, kültürel bir miras alanı olarak değerlendirilebilecek

“*Harput Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı*” ve yakın çevresinin; çok kriterli yaklaşımlar ve çoklu göstergeler ile ele alınması gerekliliğinden yola çıkılarak çalışmanın yönteminin bu aşamasında A’WOT (Sayısallaştırılmış SWOT) tekniğinden yararlanılmıştır.

Stratejik karar verme sürecinde SWOT analizi temel çerçeveyi oluştururken, AHP (Analitik Hiyerarşi Prosesi) nin ise; SWOT analizinin daha analitik bir yapı kazanmasını sağlamaktadır. AHP, stratejik planlama çalışmalarında en iyi alternatifi seçme, objektif ve subjektif çok ölçütlü kriterleri bir arada değerlendirme, kriterler arasında önem sırasına göre önceliklendirme yapabilme, sezgisel ve kişisel yargılara dayanan kararları analitik bir çerçevede optimize etme gibi olanaklar sunan ve matematiksel hesaplamalara dayanan bir değerlendirme yöntemi olarak çeşitli alanlardaki meslek disiplinleri tarafından sıklıkla tercih edilmektedir (Olgun, 2018).

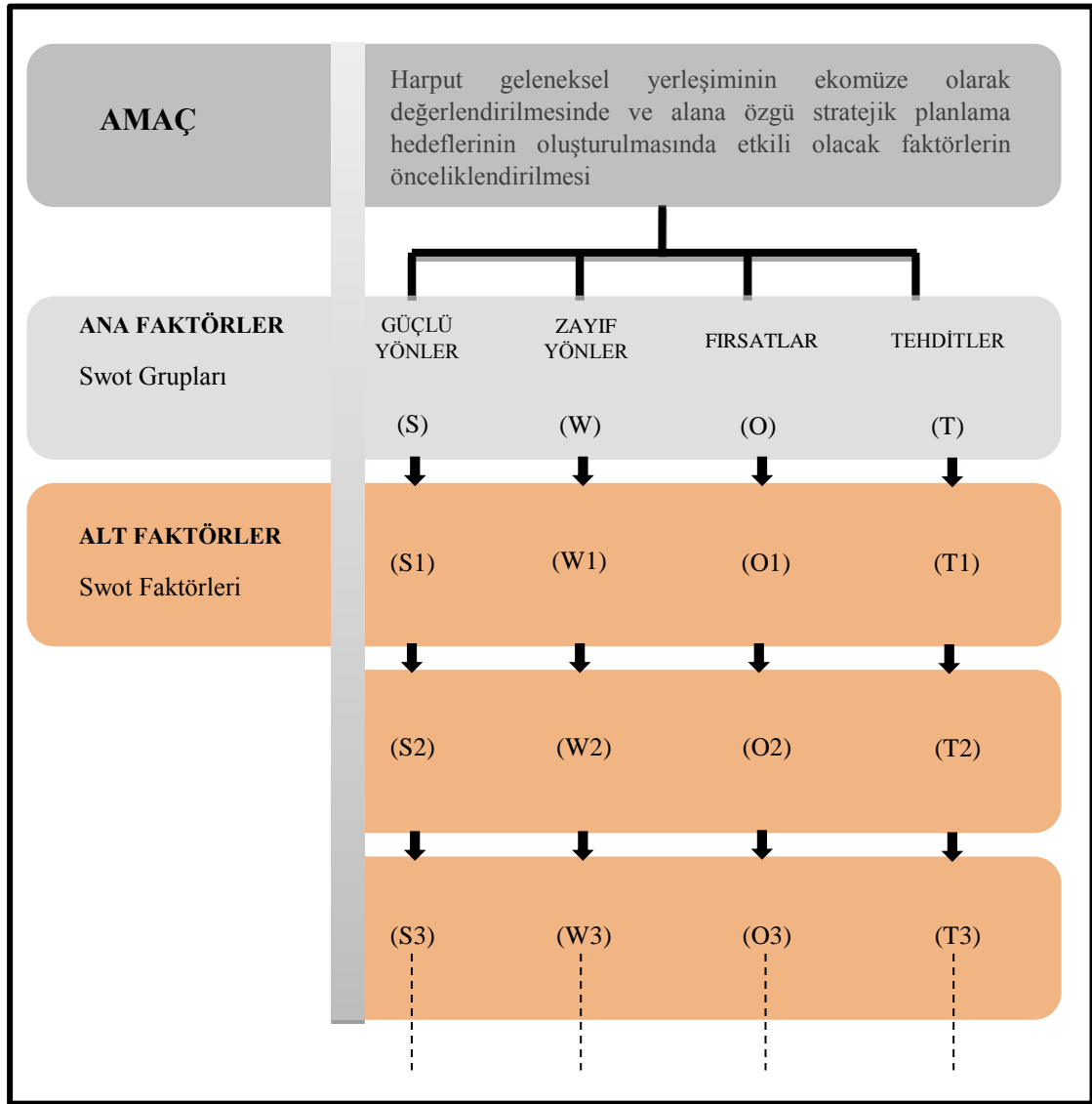
Olgun (2018)’a göre; A’WOT (Sayısallaştırılmış SWOT) yönteminde, her bir SWOT grubu ve SWOT faktörüne önem derecesine göre sayısal bir değer atanmaktadır. Bu doğrultuda SWOT analizi karar ortamının oluşturulmasını sağlarken, AHP ise; SWOT faktörlerinin kendi aralarında ağırlıklandırılması ve önceliklendirilmesi işlevini üstlenmektedir. Çalışma kapsamında yararlanılan A’WOT yönteminin aşamaları Çizelge 3.2’de yer almaktadır.

Çizelge 3.2 A’WOT yönteminde izlenen adımlar (Orijinal, 2022)

<i>A’WOT YÖNTEM AŞAMALARI</i>	
1.AŞAMA	<i>AHP model yapısının oluşturulması ve amacın belirlenmesi</i>
2.AŞAMA	<i>SWOT grupları ve faktörlerinin belirlenmesi</i>
3.AŞAMA	<i>SWOT grupları ve faktörlerine ait ikili karşılaştırma matrislerinin oluşturulması</i>
4.AŞAMA	<i>İkili karşılaştırma matrislerinden oluşan uzman değerlendirme formlarının hazırlanması ve uzman görüşüne sunulması (uygulanması)</i>
5.AŞAMA	<i>Normalizasyon işleminin yapılması ve öncelik vektörünün elde edilmesi</i>
6.AŞAMA	<i>Tutarlılık oranının hesaplanması</i>
7.AŞAMA	<i>SWOT gruplarına ve faktörlerine yönelik öncelik değerinin belirlenmesi</i>

Yöntemin bu aşamalarında yapılan normalizasyon işlemi, öncelik vektörünün elde edilmesi, tutarlılık oranının hesaplanması ile SWOT gruplarına ve faktörlerine yönelik öncelik değerlerinin belirlenmesi işlemleri “SuperDecisions” paket programından yararlanılarak gerçekleştirilmiştir.

Aşama: AHP model yapısının oluşturulması ve amacın belirlenmesi: Çok ölçütlü karmaşık problemleri belirli bir hiyerarşik yapı içinde modelleme olanağı sunan ve ilk olarak 1980 yılında Thomas L. Saaty tarafından kullanılan AHP yöntemi, problemi oluşturan ana hedeflerin, kriterlerin, alt kriterlerin ve alternatiflerin ilişkilerini de ortaya koymaktadır. Yöntemin ilk aşaması, amacın belirlenerek sonuçları etkileyecek ana kriterlerin tespitine dayanan hiyerarşik bir modelin kurgulanmasına dayanmaktadır. Bu doğrultuda kurgulanan çalışmanın hiyerarşik yapı modeli şekil 3.1’de yer almaktadır.

Şekil 3.1 Çalışmaya yönelik oluşturulan AHP model yapısı

** (Kurttilla vd., 2000)'nin A'WOT yaklaşımında kullandıkları hiyerarşik yapı modelinden değiştirilerek hazırlanmıştır.

I. Aşama: SWOT grupları ve faktörlerinin belirlenmesi: A'WOT yöntemine temel oluşturacak SWOT analizi için gruplar ve faktörler belirlenirken (Çizelge 3.3),

- Ekomüzelerin işlev ve ilkelerini tanımlayan **ideal ekomüze kriterleri**,
- Arazi-etüd çalışmaları sonucunda tespit edilen sorun ve olanaklar,
- Yerel halk ve yerel idari temsilciler ile yapılan sözlü görüşmeler,
- İlgili kurumlarda uzman ve yetkililerle yapılan görüşme ve değerlendirmeler dikkate alınmıştır.

Çizelge 3.3 SWOT grupları ve faktörleri (Orijinal, 2022)

SWOT GRUBU	SWOT FAKTÖRLERİ
GÜÇLÜ YÖNLER (G)	<p>“Harpur geleneksel yerleşim dokusunun ekomüze olarak varlığını sürdürme potansiyelini belirleyecek GÜÇLÜ yönleri nelerdir?” sorusunun yanıtı aranmıştır.</p> <p>G1-G2-G3-G4-G5-G6-G7-G8 matris kodu ile ifade edilen 8 adet alt kriter belirlenmiştir.</p>
ZAYIF YÖNLER (Z)	<p>“Harpur geleneksel yerleşim dokusunun ekomüze olarak varlığını sürdürme potansiyelini etkileyecek ZAYIF yönleri nelerdir?” sorusunun yanıtı aranmıştır.</p> <p>Z1-Z2-Z3-Z4-Z5-Z6 matris kodu ile ifade edilen 6 adet alt kriter belirlenmiştir.</p>
FIRSATLAR (F)	<p>“Harpur geleneksel yerleşim dokusunun ekomüze olarak varlığını sürdürme potansiyeline katkı sağlayacak FIRSATLAR nelerdir?” sorusunun yanıtı aranmıştır.</p> <p>F1-F2-F3-F4-F5-F6-F7-F8-F9-F10 matris kodu ile ifade edilen 10 adet alt kriter belirlenmiştir.</p>
TEHDİTLER (T)	<p>“Harpur geleneksel yerleşim dokusunun ekomüze olarak varlığını sürdürme potansiyelini etkileyecek TEHDİTLER nelerdir?” sorusunun yanıtı aranmıştır.</p> <p>T1-T2-T3-T4-T5-T6-T7-T8-T9-T10 matris kodu ile ifade edilen 10 adet alt kriter belirlenmiştir.</p>

SWOT grupları ve faktörlerini belirlerken dikkate alınan özellikler ile Çizelge 3.3’de belirtilen ana sorular doğrultusunda yapılan analize yönelik detaylar EK.1’de yer almaktadır. Analizde kullanılacak alt faktörlerin sayısı, karşılaştırma matrislerinin çözümlenmesinde yararlanılan SuperDecisions paket programının sınırlılıkları (max. 10 adet) göz önünde bulundurularak belirlenmiştir.

Aşama: SWOT grupları ve faktörlerine ait ikili karşılaştırma matrislerinin oluşturulması: SWOT grupları ve faktörlerinin birbirlerine göre önem derecelerinin belirlendiği ikili karşılaştırma matrisleri, bir önceki aşamada kurulan hiyerarşik yapı elemanları arasındaki göreceli önem düzeyini ortaya koymaktadır (Güngör ve İşler 2005). Başka bir ifade ile; hiyerarşik yapıdaki her bir elemanın birbiri ile karşılaştırılmasını sağlayan bu aşama aynı zamanda karar vericinin görüşünü esas almaktadır.

İkili karşılaştırma matrisinin oluşumunu Çizelge 3.4’te belirtilen örnek matris ile açıklayan Akpınar (1995), “güçlü yanlar SWOT grubunun ağırlığı W_s , zayıf yanlar SWOT grubunun ağırlığı W_w ise güçlü yanların zayıf yanlara göre göreceli önemi W_s/W_w , zayıf yanların güçlü yanlara göre göreceli önemi ise W_w/W_s olacak şekilde matris oluşturulur” ifadesini kullanmaktadır. Bu durumda, kıyaslaması yapılan faktörlerin toplam önem ağırlığı “1” ile ifade edilirken, ağırlığı en yüksek olan alternatifin önem ağırlığı düşük olana göre üstünlük sağlamaktadır.

Saaty ve Tran (2007)’ye göre, Şekil 3.2’de formüle edilen ikili karşılaştırma matrisinde “i” matris satırındaki kriteri ve “j” ise, matris sütunundaki kriteri ifade etmektedir (Kara, 2019). Köşegenlerde yer alan ve eşit derecede önemli anlamına gelen 1 puan ise, matristeki satırın ya da sütunun kendi ile karşılaştırıldığı anlamına gelmektedir.

$$Aw = [a_{ij}] = \begin{matrix} & A1 & A2 & \dots & An \\ A1 & \left[\begin{array}{cccc} 1 & w1/w2 & \dots & w1/wn \\ w2/w1 & 1 & \dots & w2/wn \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ wn/w1 & wn/w2 & \dots & 1 \end{array} \right] \end{matrix}$$

Şekil 3.2 Saaty ve Tran (2007)'ye göre, karşılaştırma matrisi denklemi

Çizelge 3.4 SWOT gruplarının ikili karşılaştırma matrisi örneği (Akpınar, 1995)

SWOT GRUBU	S	W	O	T
S	WsWs	WsWw	WsWo	WsWt
W	WwWs	WwWw	WwWo	WwWt
O	WoWs	WoWw	WoWo	WoWt
T	WtWs	WtWw	WtWo	WtWt

Çalışmanın bu aşamasında oluşturulan ikili karşılaştırma matrisleri uzman gruba sunulacak değerlendirme formları için altlıkları oluşturmuştur.

IV. Aşama: İkili karşılaştırma matrislerinden oluşan uzman değerlendirme formlarının hazırlanması ve uzman görüşüne sunulması/uygulanması: Bir önceki aşamada oluşturulan ikili karşılaştırma matrisleri uzman gruba sunulmak üzere değerlendirme formu haline dönüştürülmüştür (EK. 2). Uzman görüşüne sunulan değerlendirme formlarının hazırlanması aşamasında; Güleç Korumaz (2015), Gıran Taşçıoğlu (2016) ve Olgun (2018)'un çalışmalarında yer alan formlar referans alınarak biçim ve içerik özellikleri açısından incelenmiştir.

Değerlendirme formlarında uzmanlardan, iki SWOT grubunun ya da iki SWOT faktörünün kendi arasında hangisinin daha önemli olduğuna ve bu önemin derecesine yönelik bir kıyaslama yapmaları istenmiştir. Bu doğrultuda yapılan değerlendirmeler sonucunda elde edilen formlarda, karar vericinin iki faktörü birbirine göre kıyaslarken kullanacağı bir önem ölçeğine ihtiyaç duyulmaktadır. Faktörler karşılıklı olarak değerlendirilirken, Çizelge 3.5'te gösterilen 1'den 9'a kadar derecelendirilmiş olan önem katsayıları kullanılmaktadır. Bu katsayılar ilk olarak Saaty (1980) tarafından geliştirilmiş olan değerlendirme ölçütleridir. Faktöre önem derecesi atamada bir kararsızlık söz konusu ise; 2'den 8'e kadar olan ara değerler kullanılabilir.

Çizelge 3.5 Saaty'nin ikili kıyaslamalar için geliştirdiği değerlendirme ölçütleri (Lee and Walsh, 2011)

ÖNEM DERESESİ	TANIMLAMA	AÇIKLAMA
1	Eşit Önemde	İki değerlendirme faktörünün <i>eşit önemde</i> olması durumudur.
3	Daha Önemli (az üstünlük)	Bir faktörün diğerine göre <i>biraz daha önemli</i> olduğu durumudur.
5	Önemli(fazla üstünlük)	İki değerlendirme faktörü arasında <i>belirgin önem farkı</i> olduğu durumudur.
7	Çok Önemli(çok üstünlük)	Bir faktörün diğerine göre <i>çok daha önemli</i> olduğu durumudur.
9	Son Derece Önemli(kesin üstünlük)	Faktörler arasında belirgin ve <i>net bir şekilde önem farklarının</i> olduğu durumlardır.
2,4,6,8	Ara Değerler (uzlaşma değerleri)	Kıyaslamada karar vermede zorlanılan durumlarda <i>ara değerler</i> kullanılmaktadır.

Çizelge 3.6'da uzman grubun görüşlerini almak üzere sunulan ve SWOT faktörlerinin ve gruplarının ikili karşılaştırılmasına ilişkin değerlendirmeleri içeren formun bir örneği yer almaktadır. Değerlendirme formunda, uzmanlara kıyaslama yaptıkları faktörler arasından hangisini daha önemli buldukları ve önemli gördükleri faktörün önem derecesini verilen önem ölçeği aralığında bir değer ile ifade etmeleri istenmektedir. Bu doğrultuda yapılan değerlendirmeye göre; Faktör₍₁₎-Faktör₍₂₎

karşılaştırılmasında, Faktör₍₂₎ 4 değerini alırken, Faktör₍₁₎ bu değer tersi olan 1/4 değerini almaktadır. Faktör₍₂₎-Faktör₍₃₎ karşılaştırılmasına bakıldığında; Faktör₍₂₎'nin 8 değerini aldığı, buna karşılık Faktör₍₃₎'ün ise 1/8 değerini aldığı görülmektedir. Faktör₍₁₎-Faktör₍₃₎ karşılaştırılmasında ise; eşit öneme sahip olarak görülen iki faktörün aldığı değer 1'e eşit olduğu gözlenmektedir. Belirtildiği şekilde ve uzman görüşleri doğrultusunda, tüm SWOT grupları ve faktörleri kendi aralarında karşılaştırılıp değerleri atandıktan sonra, Çizelge 3.7'deki gibi birbirlerine göre üstünlükleri sayısal olarak ifade edilebilen faktörlerin kıyaslandığı ikili karşılaştırma matrisleri elde edilmektedir.

Çizelge 3.6 SWOT faktörlerinin ikili karşılaştırılmasına ilişkin değerlendirme örneği (Orijinal, 2022)

Faktörün Matris Kodu (F)	ÖNEM DERECE Sİ SKALASI																Faktörün Matris Kodu (F)	
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8		9
F ₁	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	F ₂
F ₁	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	F ₃
F ₂	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	F ₃

Çizelge 3.7 SWOT faktörlerine değer atanıp ikili karşılaştırılması sonucunda elde edilen matris örneği (Orijinal, 2022)

FAKTÖRLER	FAKTÖR 1 (F ₁)	FAKTÖR 2 (F ₂)	FAKTÖR 3 (F ₃)
FAKTÖR 1 (F ₁)	1	1/4=0.25	1
FAKTÖR 2 (F ₂)	4	1	8
FAKTÖR 3 (F ₃)	1	1/8=0.125	1

Hazırlanan değerlendirme formunun analitik ve tutarlı bir şekilde doldurulabilmesi, tez çalışmasına yönelik güvenilir değerlendirme ölçütlerinin elde edilmesi açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda, çalışmada karar verici olarak değerlendirmelerine başvuru olan uzmanların seçim kriterleri de önemli hale gelmektedir. Uzman grup seçilirken;

- Harput geleneksel yerleşimine ilişkin akademik düzeyde çalışmaları olan,

- Elazığ ilinde ikamet eden, bölgeyi ve araştırma alanını iyi tanıyan,
- Ekomüze kavramını Harput ile ilişkilendirebilecek meslek gruplarından olan uzmanlıklar tercih edilmiştir.

Söz konusu kriterler dikkate alınarak çalışma kapsamında görüşlerine danışılmak üzere 10 adet uzman belirlenmiştir (EK 3). Seçilen uzmanların bağlı olduğu kurumlar ve mesleki uzmanlıklar Çizelge 3.8’de sıralanmaktadır.

Çizelge 3.8 Araştırma alanına ilişkin değerlendirme yapan kurumlar ve uzmanlıklar (Orijinal, 2022)

UZMANLAR	KURUM	ÜN VAN
Uzman 1	Elazığ Belediyesi (Park ve Bahçeler Müdürlüğü)	Peyzaj Yüksek Mimarı
Uzman 2	Fırat Kalkınma Ajansı	Şehir Plancısı
Uzman 3	Çekül Elazığ İl Temsilcisi	Tarihçi
Uzman 4	Elazığ Belediyesi Kudeb	Sanat Tarihçisi
Uzman 5	Fırat Üniversitesi Mimarlık Bölümü	Mimar
Uzman 6	Elazığ Arkeoloji Müzesi	Arkeolog
Uzman 7	Elazığ Arkeoloji Müzesi	Peyzaj Yüksek Mimarı
Uzman 8	Fırat Mühendislik (Serbest Firma Yetkilisi)	Restoratör Mimar
Uzman 9	Fırat Üniversitesi Tarih Bölümü	Tarihçi
Uzman 10	Fırat Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü	Sanat Tarihçisi

V. Aşama: Normalizasyon işleminin yapılması ve faktörlerin öncelik vektörlerinin elde edilmesi: Normalizasyon işlemi; SWOT faktörlerinin ve gruplarının birbirlerine göre önem derecelerini belirlemek amacı ile gerçekleştirilen bir adımdır. Karşılaştırma matrisine atanan değer, bulunduğu sütunun toplamına bölünmesi normalizasyon işlemi olarak tanımlanmakta ve bu şekilde normalize edilmiş matris elde edilmektedir. Farklı bir ifade ile bu işlem adımı, faktörlerin önem derecesini tespit ederken, öncelikle her bir faktörün aynı ortak düzlemde tanımlanmasına yardımcı olmaktadır. Çizelge 3.9 ve Çizelge 3.10’da normalizasyon işleminin 1. ve 2. işlem basamağını gösteren bir örnek yer almaktadır.

Çizelge 3.9 Normalizasyon işlemi örneği (1. aşama) (Orijinal, 2022)

FAKTÖRLER	FAKTÖR 1 (F ₁)	FAKTÖR 2 (F ₂)	FAKTÖR 3 (F ₃)
FAKTÖR 1 (F ₁)	1	1/4=0.25	1
FAKTÖR 2 (F ₂)	4	1	8
FAKTÖR 3 (F ₃)	1	1/8=0.125	1
TOPLAM	6	1.375	10

Çizelge 3.10 Normalizasyon işlemi örneği (2. aşama) (Orijinal, 2022)

FAKTÖRLER	FAKTÖR 1 (F ₁)		FAKTÖR 2 (F ₂)		FAKTÖR 3 (F ₃)	
FAKTÖR 1 (F ₁)	1 / 6	= 0.17	0.25 / 1.375	= 0.18	1 / 10	= 0.1
FAKTÖR 2 (F ₂)	4 / 6	= 0.66	1 / 1.375	= 0.72	8 / 10	= 0.8
FAKTÖR 3 (F ₃)	1 / 6	= 0.17	0.125 / 1.375	= 0.10	1 / 10	= 0.1

Normalizasyon işlemi yapıldıktan sonra elde edilen ikili karşılaştırma matrisinde yer alan her bir faktörün ait olduğu satırın geometrik ortalaması alınarak, uzmanların değerlendirmelerine yönelik “ortak görüş” değerleri hesaplanmaktadır (Çizelge 3.11). Bu noktada, uzmanlara ait ortak görüş oluşturulurken Saaty’nin önerdiği “geometrik ortalama”nın tercih edilme nedenini Ömürbek ve Tunca (2013), “simetrik elemanların birbirinin tersi olması gerektiği kuralı” ile açıklamaktadır.

Çizelge 3.11 Faktörlerin öncelikler vektörünün belirlenmesi örneği (Öncelikler matrisi örneği) (Orijinal, 2022)

Faktörler	(F ₁)	(F ₂)	(F ₃)	Faktörlerin Öncelikler Vektörünün Geometrik Ortalaması $\sqrt[n]{F_1 \cdot F_2 \cdot F_3 \cdot \dots \cdot F}$	Ortak Görüş
(F ₁)	0.17	0.18	0.1	0.15	1/7
(F ₂)	0.66	0.72	0.8	0.73	1
(F ₃)	0.17	0.10	0.1	0.12	1/8
TOPLAM				1.00	

Geometrik ortalamaları alınarak hesaplanan “*Ortak görüş*” değerlerinin matrisle işlenmesinde izlemek adımlar Çizelge 3.12’de yer almaktadır.

Çizelge 3.12 “*Ortak görüş*” değerlerinin matrise işlenmesinde izlenecek adımlar (Orijinal, 2022)

Geometrik Ortalama Değeri		Ortak Görüş
1-9 arasında	Tam sayı ise	Tam sayı aynen alınır.
1-9 arasında	Ondalıklı sayı ise	Yakın olduğu tam sayı değeri alınır.
0-1 arasında	1 / “karşılaştırma değeri”	Tam sayı ise
	1 / “karşılaştırma değeri”	Ondalıklı sayı ise
		Tam sayı aynen alınır.
		Yakın olduğu tam sayı değeri “1 / ” olarak ifade edilir.

VI. Aşama: Tutarlılık oranının hesaplanması: A’WOT analizinde kullanılan Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) gereğince, faktörlerin önem dereceleri belirlenirken uzman görüşü alınmaktadır. Karar verici bileşeni olarak insan faktörünün değerlendirmede yer alması, subjektif yargılar nedeni ile oluşabilecek tutarsızlıklara zemin hazırlamaktadır. Yöntemin bu aşamasında hesaplanan “*tutarlılık oranları*” aracılığı ile subjektif yargılardan kaynaklı oluşabilecek tutarsız değerlendirmelerin önüne geçilmektedir.

Tutarlılık oranı hesaplamalarında ilk olarak; öncelik vektör matrisinden yararlanılmaktadır. Öncelik vektör matrisi Çizelge 3.11'deki örnekte olduğu gibi faktörlerin öncelik değerlerinden oluşan bir matristir. Bu matriste yer alan her bir faktöre ait önem derecesi, ikili karşılaştırma matrisinde (örnek: Çizelge 3.7) o faktör için oluşturulan sütuna verilen tüm puanlama değerleri ile çarpılmaktadır. Her bir faktör için aynı işlem tekrarlanarak “*ağırlıklandırılmış toplam matris*” elde edilmektedir. Daha sonra “*ağırlıklandırılmış toplam matris*” değeri, faktörlerin önem derecelerine bölünmekte; işlem sonucunda çıkan verinin aritmetik ortalaması ile λ_{maks} 'a (matrisin en büyük özdeğerine) ulaşılmaktadır. Bulunan değer tutarlılık oranı formüllerinde yerine konarak hesaplamaya dahil edilmektedir. λ_{maks} 'ın (matrisin en büyük özdeğerinin) elde edilmesine yönelik işlem adımları Çizelge 3.13'te yer almaktadır.

Çizelge 3.13 λ_{maks} 'ın elde edilmesine yönelik işlem adımları (Faktörlere ait değerler Çizelge 3.7 ve Çizelge 3.11'deki örnek matrislerden alınmıştır.) (Orişinal, 2022)

FAKTÖRLER			(F ₁)	(F ₁)'e ait öncelik vektörü	(F ₂)	(F ₂)'ye ait öncelik vektörü	(F ₃)	(F ₃)'ye ait öncelik vektörü
(F ₁)			1	*0.15	0.25	*0.73	1	*0.12
(F ₂)			4	*0.15	1	*0.73	8	*0.12
(F ₃)			1	*0.15	0.125	*0.73	1	*0.12
λ_{maks} 'ın elde edilme adımları	A	ağırlıklandırılmış toplam matrisin elde edilmesi	$1 * 0.15 = 0.15$ $4 * 0.15 = 0.60$ $1 * 0.15 = 0.15$ $0.15+0.60+0.15=0.90$		$0.25 * 0.73 = 0.18$ $1 * 0.73 = 0.73$ $0.125 * 0.73 = 0.09$ $0.18+0.73+0.09=1.00$		$1 * 0.12 = 0.12$ $8 * 0.12 = 0.96$ $1 * 0.12 = 0.12$ $0.12+0.96+0.12=1.20$	
	B	ağırlıklandırılmış toplam matrisin faktörlerin önem derecelerine bölünmesi	$0.90 / 0.15 = 6$		$1 / 0.73 = 1.4$		$1.20 / 0.12 = 10$	
	C	Çıkan sonucun aritmetik ortalamasının alınması ve matristeki en büyük özdeğerin elde edilmesi	$\lambda_{maks} = (6+1.4+10) / 3 = 5.8$					

Tutarlılık oranı hesaplanırken kullanılan formüller ve formülde yer alan bileşenlerin açıklamaları Çizelge 3.14'te yer almaktadır. Çizelgede görüldüğü şekilde; yapılan değerlendirmenin tutarlılık oranı, tutarlılık indeksinin rasgele değer çizelgesindeki faktör sayısına karşılık gelen değere bölünmesi ile hesaplanmaktadır.

Saaty'e (1980) göre tutarlılık oranının (CR) %10 ve %10'nun altında olması değerlendirmenin güvenilirliği açısından uygundur. Saaty (1980), bu oranın %20'ye kadar çıkabileceğini belirtirken; %20'yi aşan durumlarda matrisin yeniden gözden geçirilmesini önermektedir.

Çizelge 3.14 Tutarlılık hesaplamalarında kullanılan formüller ve formül bileşenlerine ilişkin çizelge (Orijinal, 2022)

TUTARLILIK HESAPLAMALARI										
Tutarlılık Oranı Formülü	Tutarlılık Oranı Formül Bileşenleri			Tutarlılık İndeksi Formülü	Tutarlılık İndeksi Formül Bileşenleri					
$CR = \frac{CI}{RI}$	<i>CR</i>	<i>Tutarlılık Oranı</i>		$CI = \frac{(\lambda_{maks} - n)}{(n - 1)}$	λ_{maks}	<i>Matrisin en büyük özdeğeri</i>				
	<i>CI</i>	<i>Tutarlılık İndeksi</i>				<i>n</i>	<i>Matristeki eleman sayısı</i>			
	<i>*RI</i>	<i>Rasgele Değer İndeksi</i>								
*Rasgele Değer İndeksi (Saaty, 2004)										
Karşılaştırılan Faktör (n) Sayısı	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>*RI</i> Değeri	0.00	0.00	0.58	0.90	1.12	1.24	1.32	1.41	1.45	1.49

VII. Aşama: SWOT gruplarının ve faktörlerinin önceliklerinin sıralanması: Yapılan karşılaştırmaların tutarlı olduğunun ispatlanmasından sonra, SWOT faktörleri ve gruplarının hesaplanan öncelik değerleri sıralanarak çalışmanın amacı doğrultusunda hedeflenen “*faktör önceliklendirme*” işlemi tamamlanmış olmaktadır.

Değerlendirme formlarının uzmanlar tarafından doldurulmasından sonraki aşamalar olan; *normalizasyon işlemi*, *öncelik vektörünün elde edilmesi* (matrisin sahip olduğu öz değerlerin hesaplanması), *tutarlılık oranının hesaplanması* ve *faktörlerin hesaplanan öncelik değerlerine göre sıralanmasında* Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP)’nde sıklıkla kullanılan ve çok kriterli karar verme yazılımı olan *SuperDecisions* paket programı kullanılmıştır. Bu işlem adımları, verilen başlıklarda ifade edilen hesaplama yöntemleri ile *Microsoft Excel* ortamında da gerçekleştirilebilmektedir. *SuperDecisions* yazılımının sunduğu karşılaştırma matrislerini otomatik çözümlene olanağı, çalışma sürecini kısaltmış ve bu aşamada söz konusu paket programının kullanılması kararında etkili olmuştur.

Uzman değerlendirmeleri sonucunda elde edilen veriler *SuperDecisions* programına aktarılmadan önce *Microsoft Excel* ortamında çizelgelere işlenmiştir. Çizelge 3.15'te çalışma alanına yönelik yapılan SWOT analizinde belirlenen Zayıf Yönler'e ilişkin ikili karşılaştırma matrislerinin uzman görüşüne sunulan değerlendirme formlarından elde edilen sonuçlarını gösteren örnek yer almaktadır. Uzman değerlendirmelerinin *Microsoft Excel* ortamına aktarılması; her uzmanın aynı ikili karşılaştırma için atadığı önem derecesini bir arada gözlemleme olanağı sağlamanın yanı sıra, *SuperDecisions* paket programına veri girişinin daha hızlı ve hatasız bir şekilde yapılmasında yardımcı olmuştur. Aynı zamanda uzman değerlendirmelerinin geometrik ortalamalarının hesaplanarak ortak görüşe dair değer oluşturulmasında da kolaylık sağlamıştır.

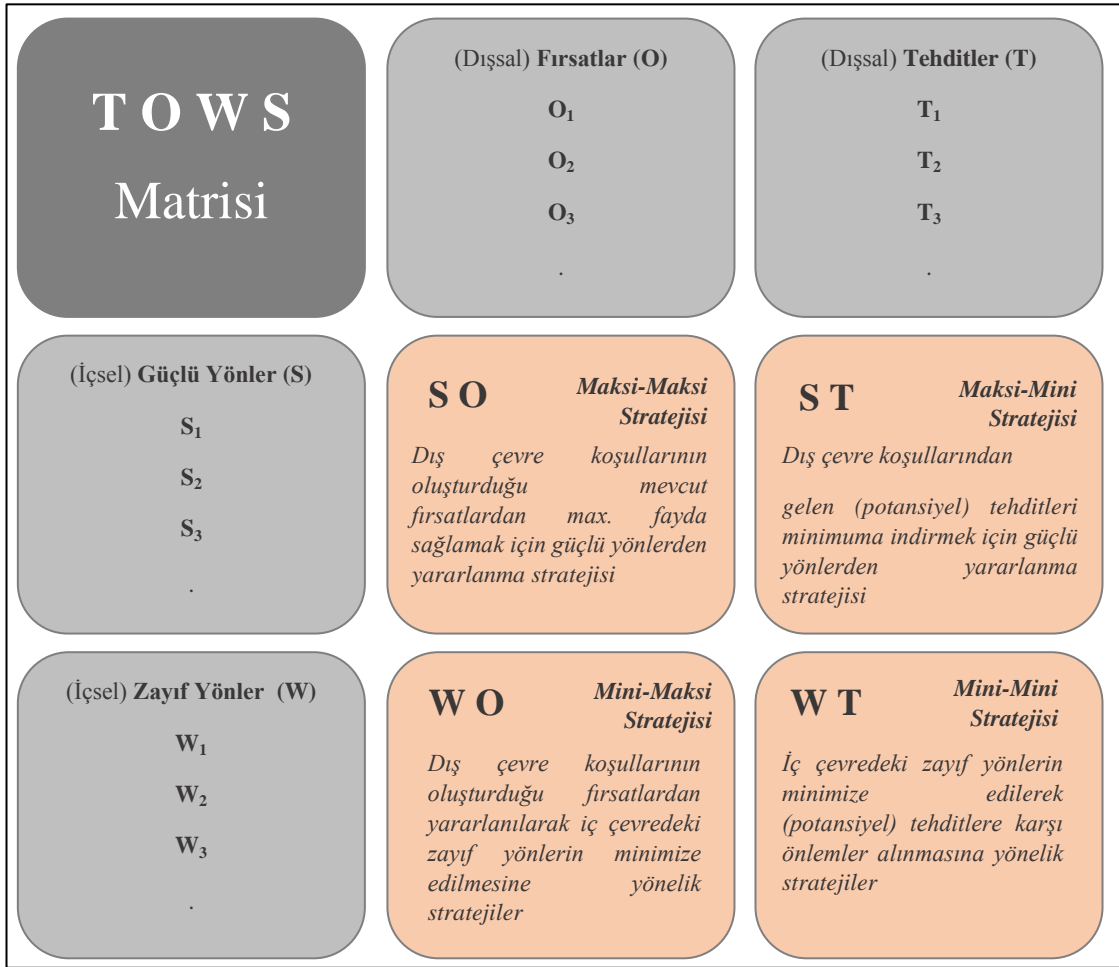
Çizelge 3.15 Zayıf Yönler'e ilişkin ikili karşılaştırma matrislerinin uzman görüşüne sunulan değerlendirme formlarından elde edilen sonuçlarına ait *Microsoft Excel* çizelgesi

		UZMAN DEĞERLENDİRMELERİ											
MATRİS KODU		U1	U2	U3	U4	U5	U6	U7	U8	U9	U10	Geometrik Ortalama	Ortak Görüş
Z1	Z2	4	1	4	5	1/2	1/2	1	4	5	1	1.82	2
Z1	Z3	3	2	1/4	1/4	1	1/6	1	3	2	1	0.91	1
Z1	Z4	3	1/2	5	1/3	2	3	4	3	5	3	2.20	2
Z1	Z5	6	7	7	5	1/2	6	1/2	9	8	1	3.31	3
Z1	Z6	4	1/4	7	1/5	2	1/6	8	1/4	1/3	1	0.89	1
Z2	Z3	1/2	5	1/5	1/9	1	1/2	2	1/2	1/3	1	0.63	2
Z2	Z4	4	2	1	1/3	2	4	5	3	4	6	2.45	2
Z2	Z5	5	9	5	1/3	2	7	1/2	4	4	9	3.08	3
Z2	Z6	2	2	4	1/9	1/2	1/6	8	1/3	1/4	6	0.95	1
Z3	Z4	2	1	5	5	2	6	4	3	3	6	3.25	3
Z3	Z5	7	6	7	9	2	8	3	9	7	9	6.11	6
Z3	Z6	1	1	7	1	1	1/3	9	1	1/2	9	1.58	2
Z4	Z5	4	4	5	4	2	4	1/3	4	5	1	2.65	3
Z4	Z6	2	1	3	1/7	1/2	1/7	3	1/6	1/5	1	0.60	1/2
Z5	Z6	1/4	1/9	1	1/8	1/2	1/9	7	1/8	1/9	1	0.34	1/3
TUTARLILIK ORANI (CR=<0.10)		0.08	0.1	0.07	0.09	0.09	0.08	0.08	0.09	0.08	0.1		

3.2.4 Stratejik planlama hedeflerinin geliştirilmesinde kullanılan TOWS matrisi yöntemi

A'WOT yöntemi kapsamında gerçekleştirilen uzman değerlendirme formlarından elde edilen "faktör önceliklendirme" sonuçları doğrultusunda, SWOT analizi kapsamında belirlenen alanın içsel- dışsal koşullarını ortaya koyan SWOT faktörlerinin mantıksal bir çerçevede sentezlenmesi amacıyla TOWS Matrisi tekniğinden yararlanılmıştır. Heinz

Weihrich tarafından 1999’da SWOT analizi modelinden türetilen TOWS Matrisi; iç ve dış çevre analizinden stratejik seçenekler geliştirmeyi amaçlayan bir yöntemdir. Bu noktada SWOT analizinin bir adım ötesine geçen TOWS Matrisi tekniği ile, çalışma alanının ekomüze temelinde korunmasına-sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik stratejik planlama hedeflerinin oluşturulmasına yardımcı olmak amacı ile dış çevre analizinden elde edilen fırsatlar ve tehditler, iç çevre analizinden elde edilen güçlü ve zayıf yönler ile karşılaştırılmıştır (Şekil 3.3).

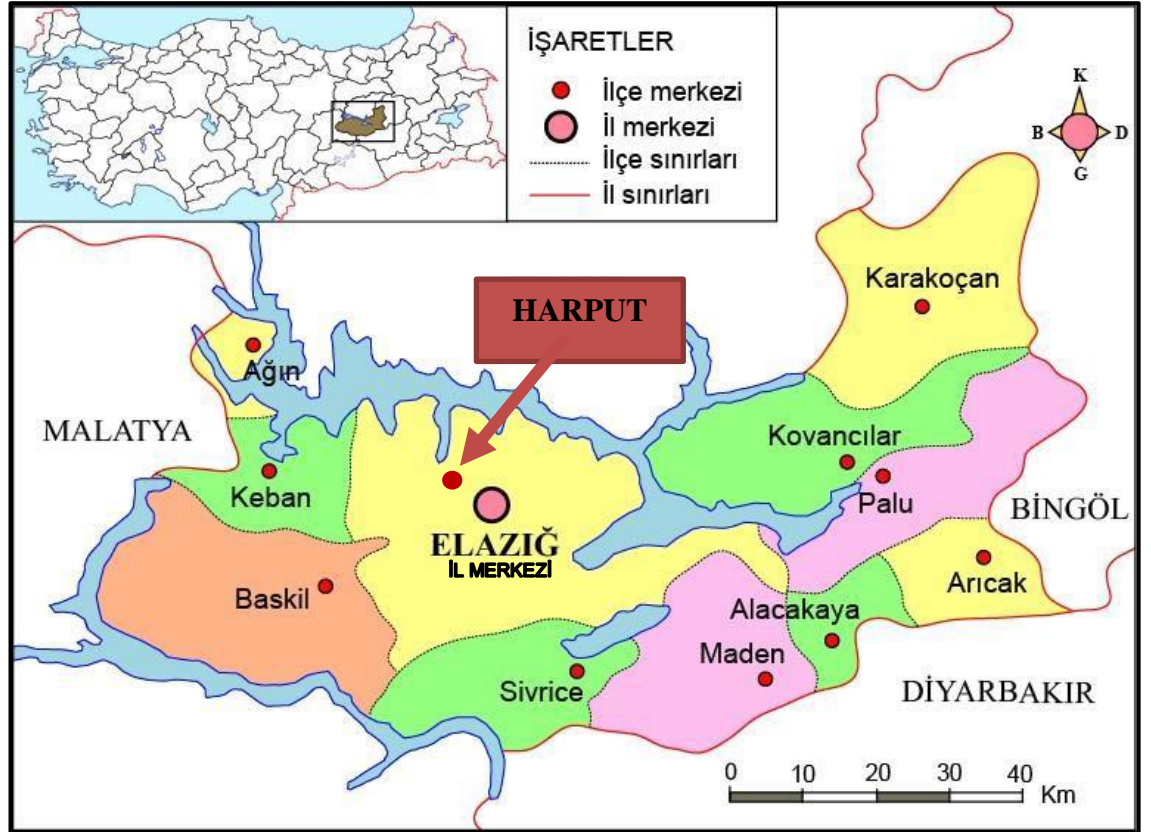
Şekil 3.3 TOWS Matrisi diyagramı (Orijinal, 2022)

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmanın bu bölümünde araştırma alanının mevcut durumu doğrultusunda; coğrafi konumu, ulaşım olanakları, doğal ve fiziksel özellikleri ile kültürel özellikleri incelenmiştir. Çalışma alanına ilişkin mekansal özellikler, sorun ve olanaklar ile çalışmada uygulanan yöntemle ilişkin bulgular ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

4.1 Coğrafi Konum

Çalışma alanı olan Harput, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nün güneyinde, Elazığ ilinin 5 km kadar kuzeyinde yer almaktadır (Şekil 4.1). Deniz seviyesinden yaklaşık 1250 m yükseklikte Elazığ ovasına hakim bir düzlük üzerinde kurulmuş olan Harput tarihi kenti, yaklaşık olarak 38°43' kuzey enlemi ile 39°15' doğu meridyeninin kesişiminde bulunmaktadır.

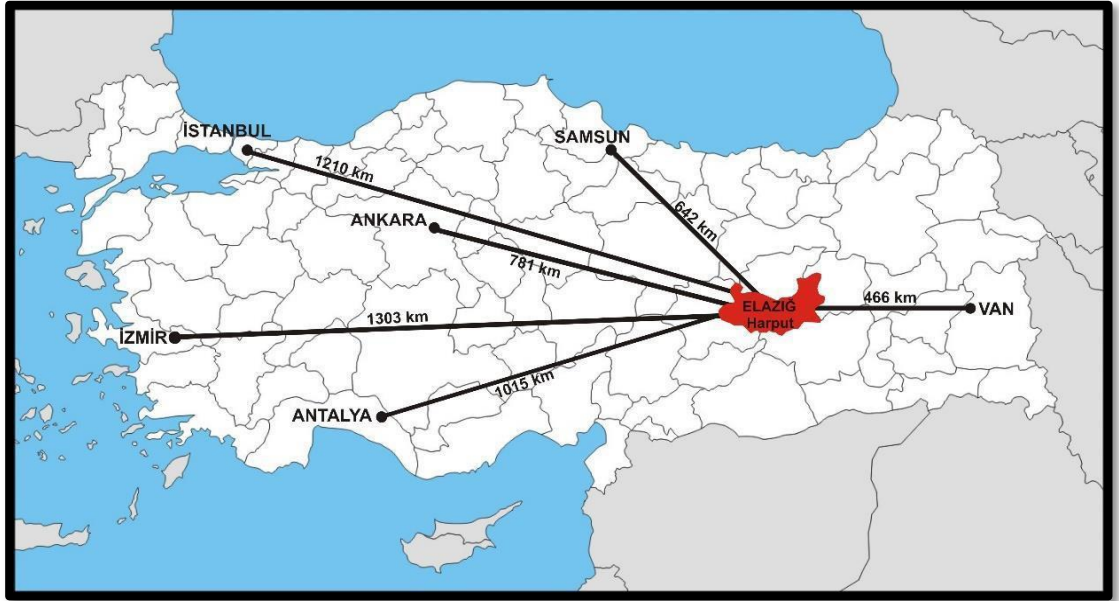

Şekil 4.1 Harput geleneksel yerleşiminin coğrafi konumu (Anonim 2015'den erişilen dilsiz harita üzerinde hazırlanmıştır.)

4.2 Ulaşım

Elazığ ilinin Harput mahalle sınırı içinde bulunan çalışma alanı, il merkezine yaklaşık olarak 5 km mesafede konumlanmaktadır. Karayolu, demiryolu, havayolu ve baraj gölü aracılığı ile ulaşım sağlanabilen Elazığ il merkezinden Harput yerleşimine ulaşım karayolu ile sağlanmaktadır.

Karayolu ulaşımı: Elazığ, Doğu Anadolu'yu batıya bağlayan yolların bir kavşak noktası konumundadır. Elazığ'a farklı ana otoyollar kullanılarak; İstanbul ve çevre illerden D-300 veya O-4 karayolu üzerinden, Ankara ve çevre illerden D-300 ve D-200 karayolu ya da Malatya-Sivas Yolu kullanılarak, İzmir ve çevre illerden ise; D-300 karayolu üzerinden ulaşım sağlanabilmektedir. Harput tarihi kentinin Türkiye içindeki konumu ve belirli merkezlere olan uzaklığı Şekil 4.2'de görülmektedir.

Şekil 4.2 Harput'un Türkiye içindeki konumu ve bazı il merkezlerine olan uzaklıkları (Harita Anonim, 2022a kaynağından elde edilen dilsiz harita üzerinde oluşturulmuştur.)

- **Demiryolu ulaşımı:** Elazığ'a demir yolu ile ulaşım Van Gölü Ekspresi ve Fırat Ekspresi ile yapılabilmektedir. Fırat Ekspresi tren seferleri; Adana'dan kalkarak Osmaniye-Malatya güzergahı üzerinden Elazığ'a ulaşım sağlamaktadır. Van Gölü Ekspresi tren seferleri; Ankara'dan başlayarak Kayseri, Sivas, Malatya güzergahı

üzerinden Elazığ'a ulaşım imkanı sunmaktadır. Elazığ şehir merkezine 1 km uzaklıkta olan tren garı merkez ilçenin Aksaray Mevki'inde bulunmaktadır.

- **Havayolu ulaşımı:** Şehir merkezine 10 km uzaklıktaki havalimanı; Akçakiraz ilçesinde bulunmaktadır. İstanbul, Ankara ve İzmir'den direkt ve aktarmalı uçuşlar ile Elazığ'a ulaşım sağlanabilmektedir.

- **Denizyolu ulaşımı:** Elazığ denize kıyısı olan bir il olmamakla birlikte, il sınırları içinde Keban Baraj Gölü bulunmaktadır. Tunceli'nin baraj gölüne kıyısı olan ilçeleri Çemişgezek ve Pertek ile Elazığ arasında her gün yapılan feribot seferleri aracılığı ile baraj gölü üzerinden ulaşım sağlanmaktadır.

4.3 Doğal ve Fiziksel Özellikler

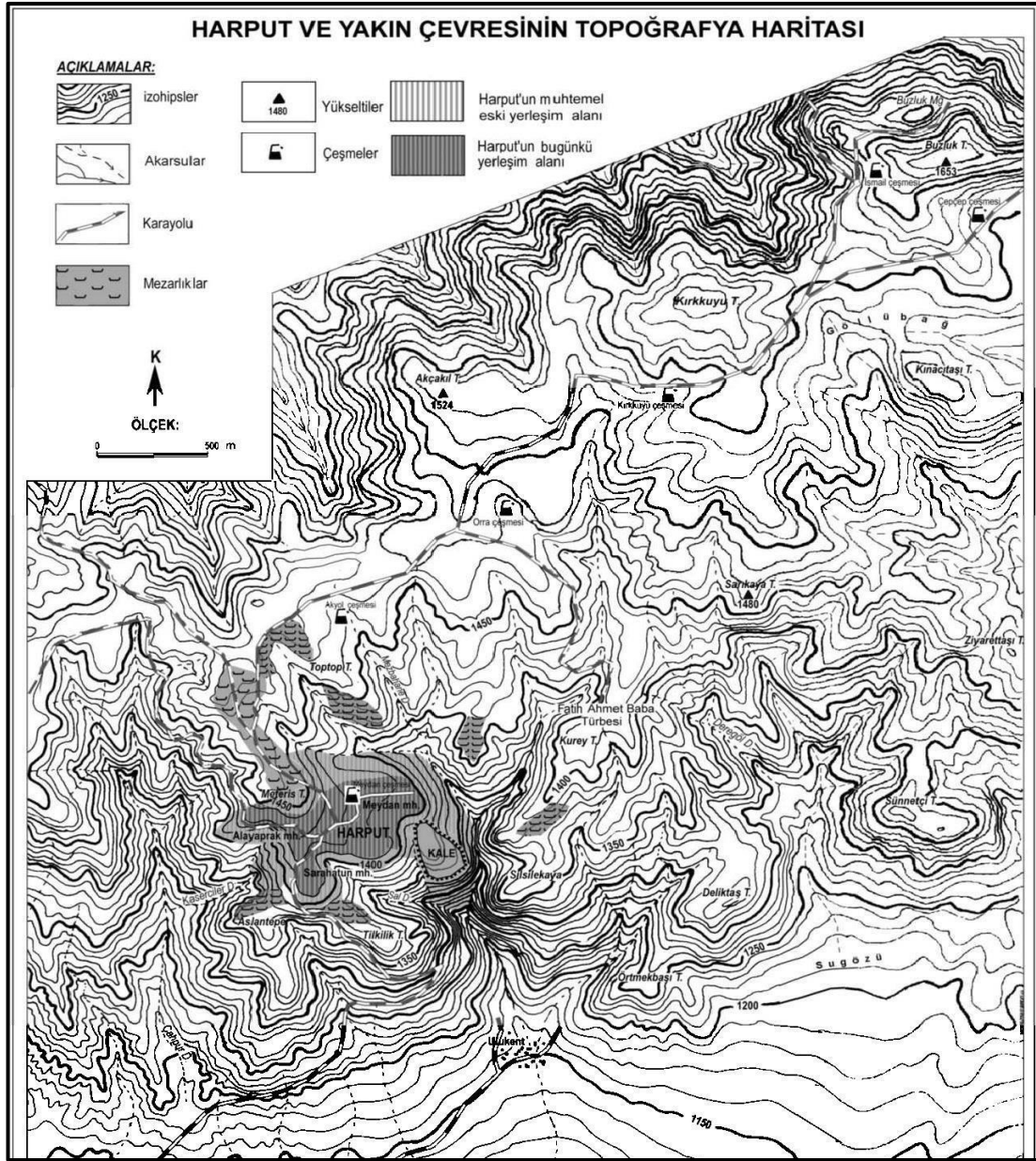
Doğal ve fiziksel özellikler kapsamında; topografik yapı (eğim, bakı ve yükseklik verileri), hidrolojik yapı, jeolojik ve jeomorfolojik yapı, iklim, toprak yapısı (büyük toprak grupları, arazi kullanım kabiliyet sınıfı, şimdiki arazi kullanımı), erozyon durumu, bitki örtüsü gibi özellikler irdelenmiştir.

4.3.1 Topografik yapı

Topografya, bir yerleşim yerinin sürdürülebilirliğinde belirleyici olan ve önemli bir rol üstlenen doğal çevre özellikleri arasında yer almaktadır. Çalışma alanı ve yakın çevresini içine alan Harput mahallesi, yaklaşık olarak 3 bin yıl önce bugünkü Elazığ'ın 5 km kadar kuzeyinde, korunma ve savunma amacı ile kurulmuş olan bir kale yerleşimidir. 19. Yüzyıl ortalarından başlayarak kentsel fonksiyonunu kaybeden geleneksel yerleşmenin bu özelliğini yitirmesinde doğal çevre faktörleri de etkili olmuştur. Yerleşimin fiziksel sınırları, nüfusunun artması ile birlikte zamanla kalenin dışına, batı ve kuzeybatı bölgelerine yayılmış ve bugün Harput Elazığ'ın bir mahallesi konumuna gelmiştir.

Harput geleneksel yerleşimi, 1400-1450 metre yükseklikte, güneyde Elazığ Ovası, Uluova ve Hazar Gölü, batıda Hankendi ve Baskil Ovaları ile Kuzova ve Aşvan Ovası

gibi verimli tarım arazileri yakınında kurulmuştur (Şekil 4.3). Yükselti kuzeyde 1650 metreye kadar çıkmaktadır. Elazığ Ovası ile Harput Plato yüzeyi arasındaki güney yamaçta yaklaşık %40 oranında dik bir eğim görülmektedir. Bu bölgedeki yükselti farkı 300-400 metre civarında iken, Uluova'ya göre Harput Plato'sunun bağıl yükselti farkı ise 500-600 metre kadardır (Tonbul ve Karadağ, 1998).

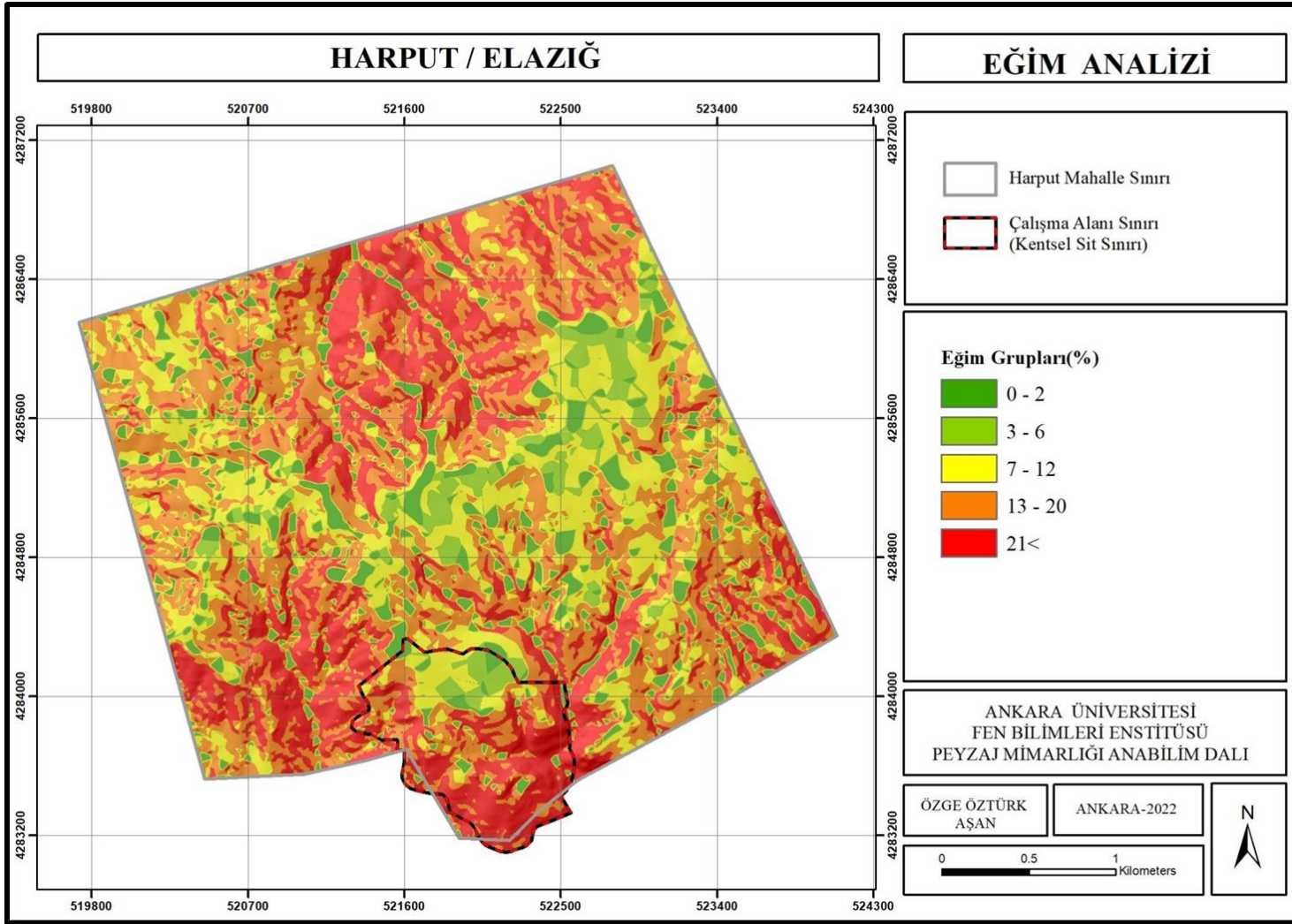
Şekil 4.3 Harput ve yakın çevresi topografya haritası (Tonbul ve Karadağ, 1998)

4.3.1.1 Eğim

Çalışma alanı olan kentsel sit sınırının da içinde bulunduğu Harput mahallesi 5 ana eğim grubunda değerlendirilmiştir (Şekil 4.4). Kentsel sit sınırı (çalışma alanı) içinde yerleşimin var olduğu alanlar genellikle düz ve düze yakın alanlardan başlayarak, orta eğimdeki alanlara kadar uzanmaktadır. Çalışma alanı ve yakın çevresine ilişkin eğim gruplarının alansal (ha) ve oransal (%) değerleri Çizelge 4.1’de yer almaktadır. Çizelgeye göre; çalışma alanında dik-çok dik ve sarp alanlar 44,89 ha (%46) ile en fazla alanı kaplarken, orta eğimli alanlar 24,95 ha (%26), hafif eğimli alanlar 14,07 ha (%14), düz ve düze yakın alanlar 13,8 ha’lık (%14) bir alanı kaplamaktadır.

Çizelge 4.1 Çalışma alanı ve yakın çevresi eğim grupları (Orijinal, 2022)

Eğim Grupları	Açıklama	Mahalle Sınırı Alan (ha)	Mahalle Sınırı Yüzde (%)	Çalışma Alanı Sınırı Alan (ha)	Çalışma Alanı Sınırı Yüzde (%)
% 0-2	Düz ve düze	98.87	9	5.82	6
% 3-6	yakın	71.21	7	7.98	8
% 7-12	Hafif eğim	233.03	21	14.07	14
% 13-20	Orta eğim	397.56	36	24.95	26
% 21 ve üzeri	Dik eğim Çok dik eğim Sarp	290.34	27	44.89	46
Toplam		1091.01	100	97.70	100

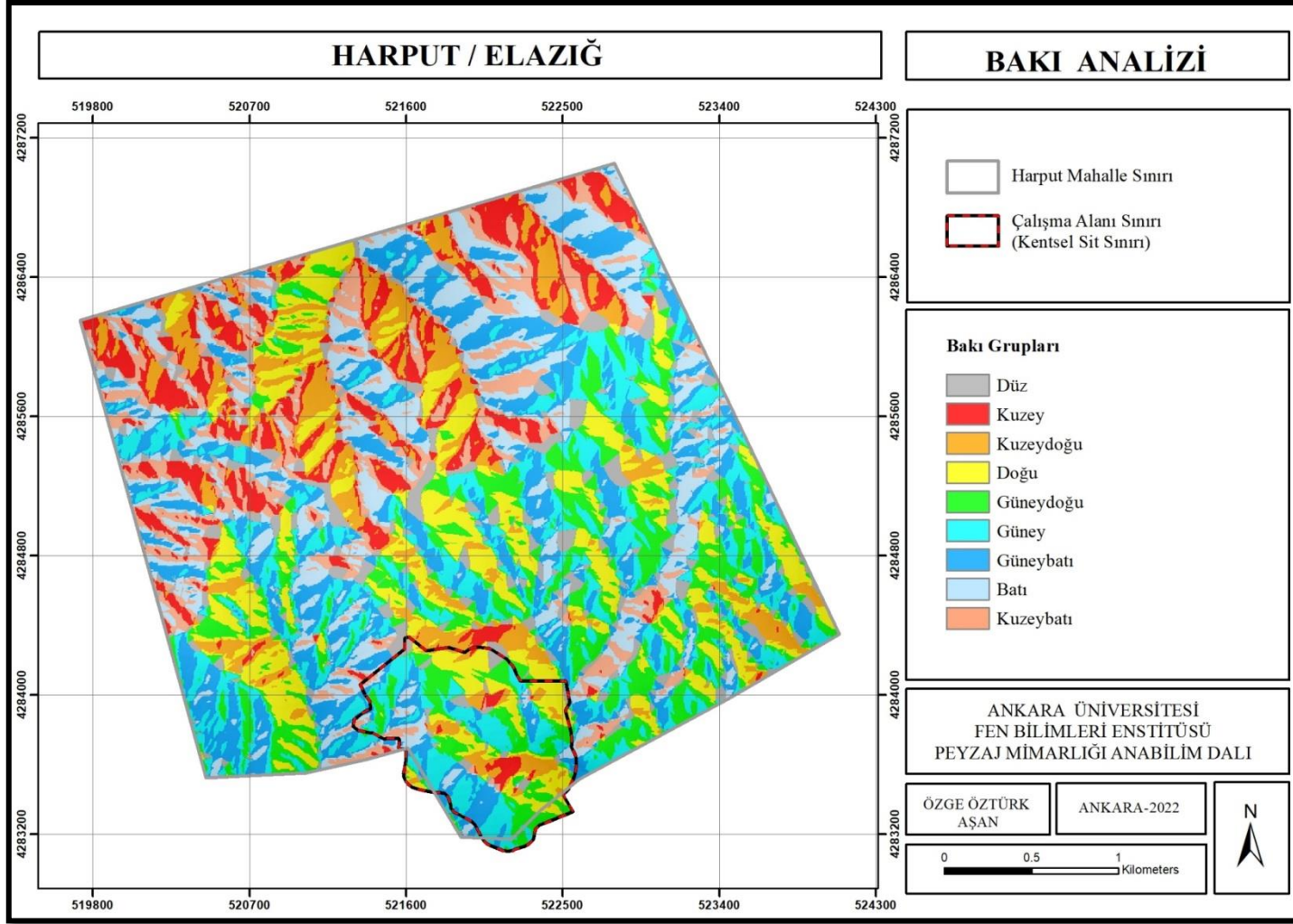
Şekil 4.4 Çalışma alanı ve yakın çevresi eğim grupları haritası (Orijinal, 2022)

4.3.1.2 Bakı

Çalışma alanı ve yakın çevresine yönelik yapılan bakı analizinde; bakı grupları 9 grupta incelenmiş olup (Şekil 4.5), bakı gruplarının alansal (ha) ve oransal (%) değerleri Çizelge 4.2’de yer almaktadır. Gerçekleştirilen bakı analizi verileri sonucunda; çalışma alanı içinde güney bakarlı yamaçlar 143.69 ha (%24) ile en fazla alana sahip iken; kuzeybatı bakarlı yamaçlar 11.78 ha (%2) ile en az alanı kaplamaktadır. Alan içinde eğimli alanların fazla oluşu nedeni ile düz ve düze yakın alanlar oldukça az yer kaplamakta ve çalışma alan sınırı içinde bakısız alanlar 28.41 ha (%5) lık bir bölgeyi oluşturmaktadır.

Çizelge 4.2 Çalışma alanı ve yakın çevresi bakı grupları (Orijinal, 2022)

Bakı Grupları	Mahalle Sınırı Alan (ha)	Mahalle Sınırı Yüzde (%)	Çalışma Alanı Sınırı Alan (ha)	Çalışma Alanı Sınırı Yüzde (%)
Düz	479.19	7	28.41	5
Kuzey	581.17	9	19.72	3
Kuzeydoğu	635.41	9	54.19	9
Doğu	855.81	13	110.5	18
Güneydoğu	834.3	12	130.36	21
Güney	873.16	13	143.69	24
Güneybatı	1086.66	16	80.02	13
Batı	852.16	12	32.14	5
Kuzeybatı	621.47	9	11.78	2
Toplam	6819.33	100	610.81	100

Şekil 4.5 Çalışma alanı ve yakın çevresi baki grupları haritası (Orijinal, 2022)

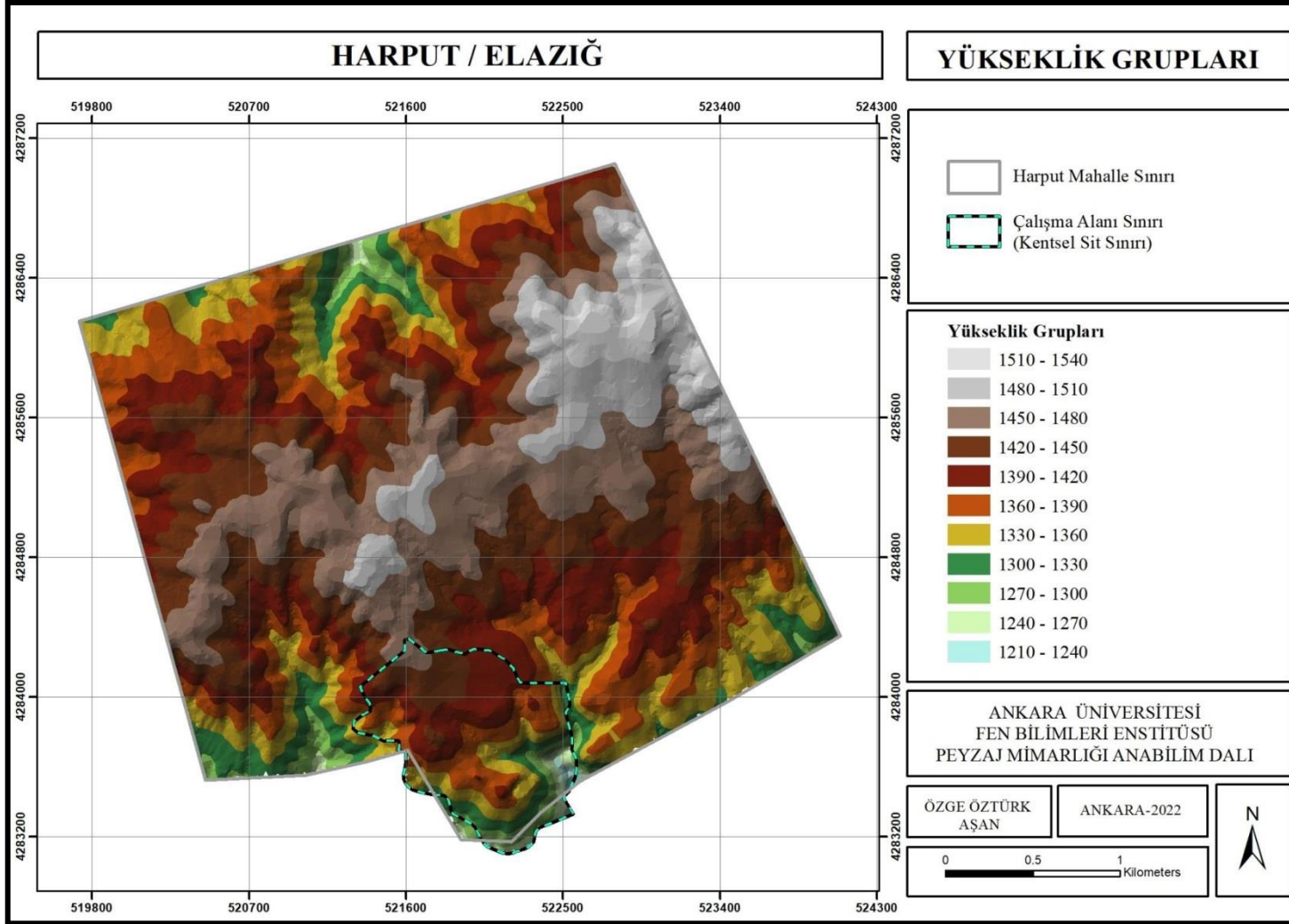
4.3.1.3 Yükseklik

Çalışma alanı olan kentsel sit sınırı içinde genel olarak yükseklik 1210 m ile 1460 m arasında değişmektedir. Özellikle çalışma alanının güneyinden kuzey kısmına doğru yerleşimin yoğunlaştığı alanlarda, yükseltinin arttığı ve 1400-1450 metreler arasında değiştiği gözlenmektedir. Çalışma alanı ve yakın çevresinin yükseklik gruplarına yönelik yapılan analiz Şekil 4.6'da verilmiştir.

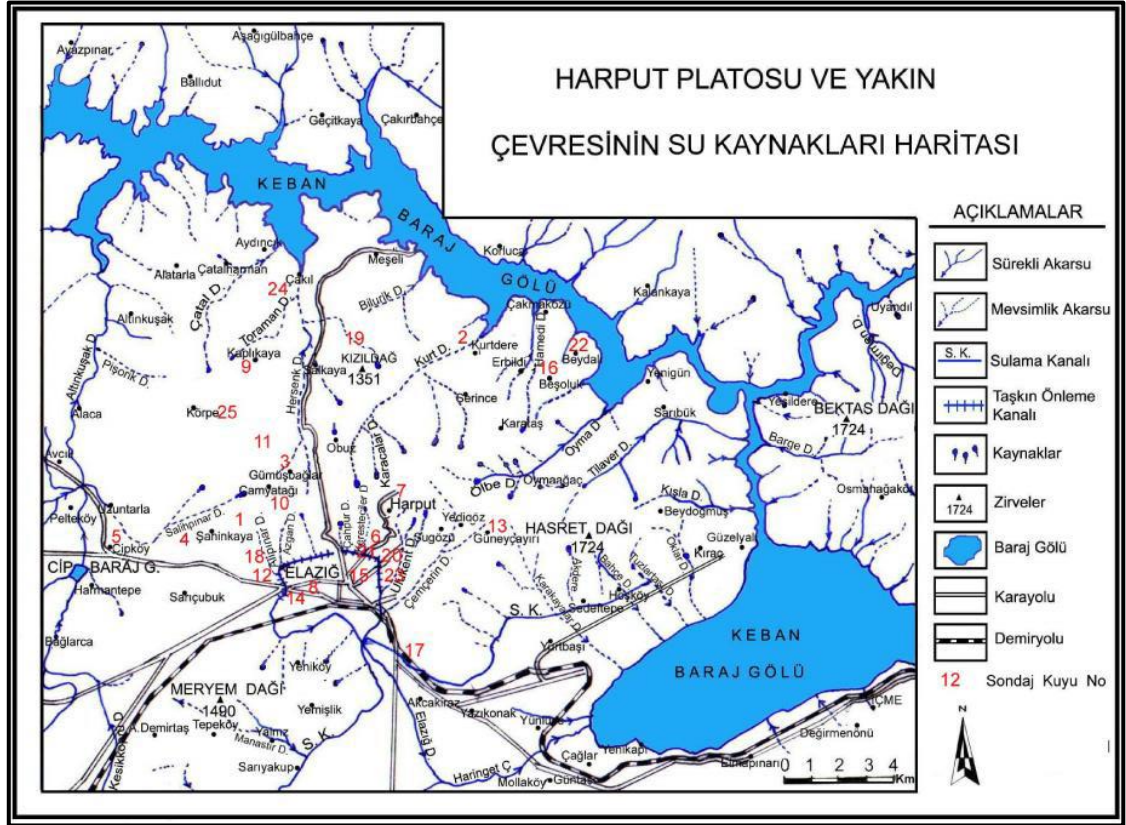
4.3.2 Hidrolojik yapı

Çalışma alanı ve yakın çevresinin hidrografik özellikleri; bölgenin yer hareketleri, kayaç yapıları ve oluşum şekilleri, iklim, topografya gibi etkiler ile şekillenmektedir. İklimsel özellikler yarı nemli bir karakter göstermesine rağmen, alanın yarı kurak iklim değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Bu durum akarsu varlığının genellikle mevsimsel nitelik taşımaya neden olmaktadır. Harput Platosu, kayaç yapısının genellikle geçirimli olması sebebi ile yer altı ve yer üstü su kaynakları açısından zengin bir karakter göstermemesine rağmen alçak ovalarda yer altı sularının bolluğu dikkat çekmektedir (Şengün, 2013).

Çalışma alanının da içinde bulunduğu Harput Platosu ve yakın çevresi, Fırat Nehri'nin bir kolu olan Murat Nehri'nin aşağı bölümünde yer almaktadır (Şekil 4.7). Alanın en önemli akarsuları olarak değerlendirilebilecek Kurt Dere, Ölbe Deresi, Oymaağaç Deresi ve Altıkuşak Çayı kuzey yönlü bir akış göstermektedir. Karakayalar Deresi, Akdere, Alıpınar Deresi, Azgan Dere ve Elazığ Ovası'nın drenajını sağlayan Elazığ Deresi alanın diğer önemli hidrografik oluşumlarıdır. Söz konusu akarsular çoğunlukla mevsimlik karakter göstermektedir. Harput Platosu ve yakın çevresinde büyük ölçekli su kaynağı bulunmamaktadır.

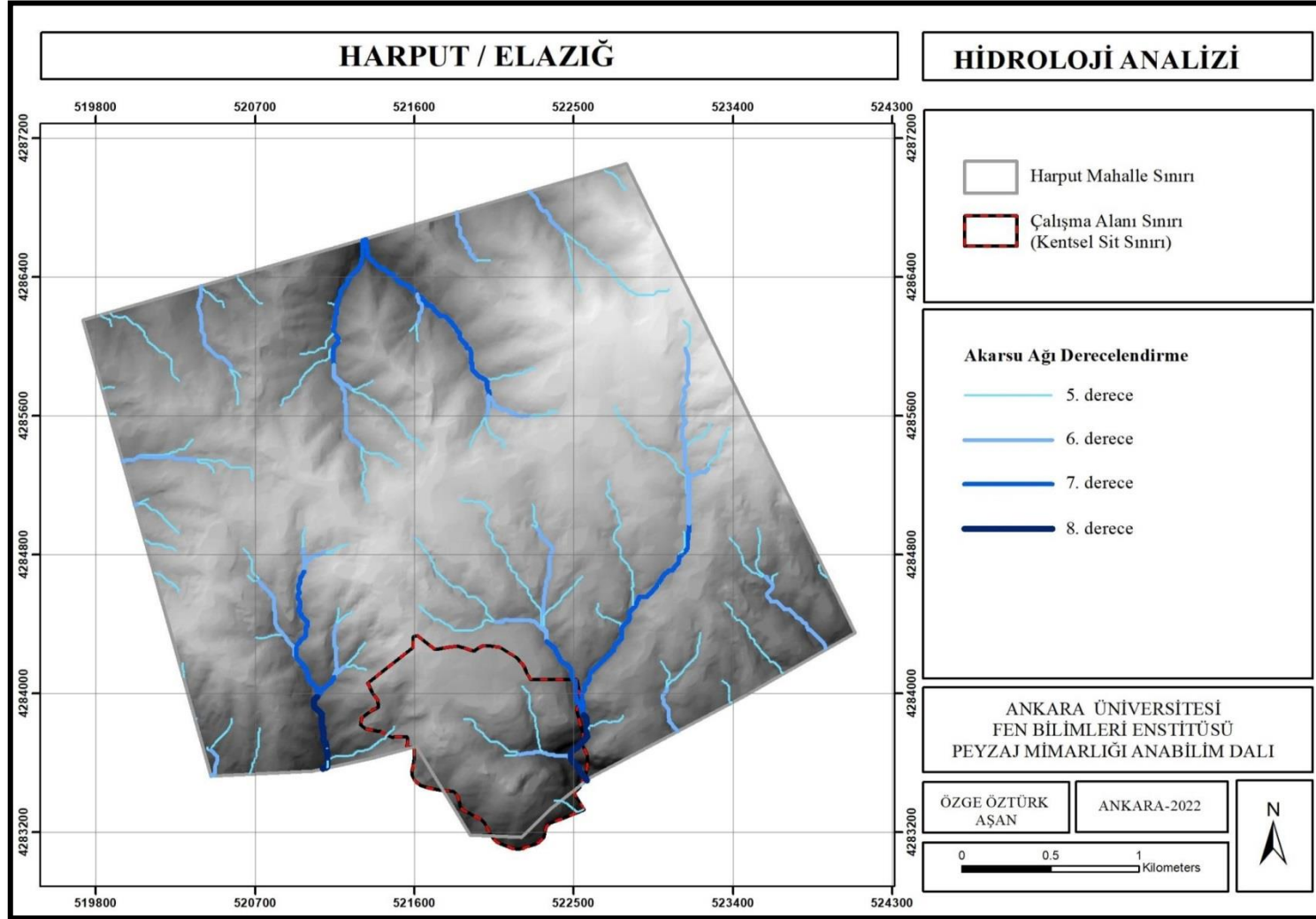

Şekil 4.6 Çalışma alanı ve yakın çevresi yükseklik grupları haritası (Orijinal, 2022)

Şekil 4.7 Harput Platosu ve yakın çevresi hidroloji haritası (Şengün, 2013)

Akarsu bölümleri arasındaki hiyerarşik yapıyı ortaya çıkaran akarsu derecelendirmesi (stream order), drenaj havzaları arasında sınıflandırma olanağı sağlamaktadır (Anonim, 2022b). Araştırma alanı ve yakın çevresinde bulunan akarsulara ilişkin hiyerarşik yapı Şekil 4.8'de yer almaktadır. Yapılan hidroloji analizine göre; çalışma alanı ve yakın çevresinde bulunan akarsular 8. dereceden 5. dereceye kadar değişim göstermektedir.

Şekil 4.8 Çalışma alanı ve yakın çevresi hidroloji analizi (Orijinal, 2022)

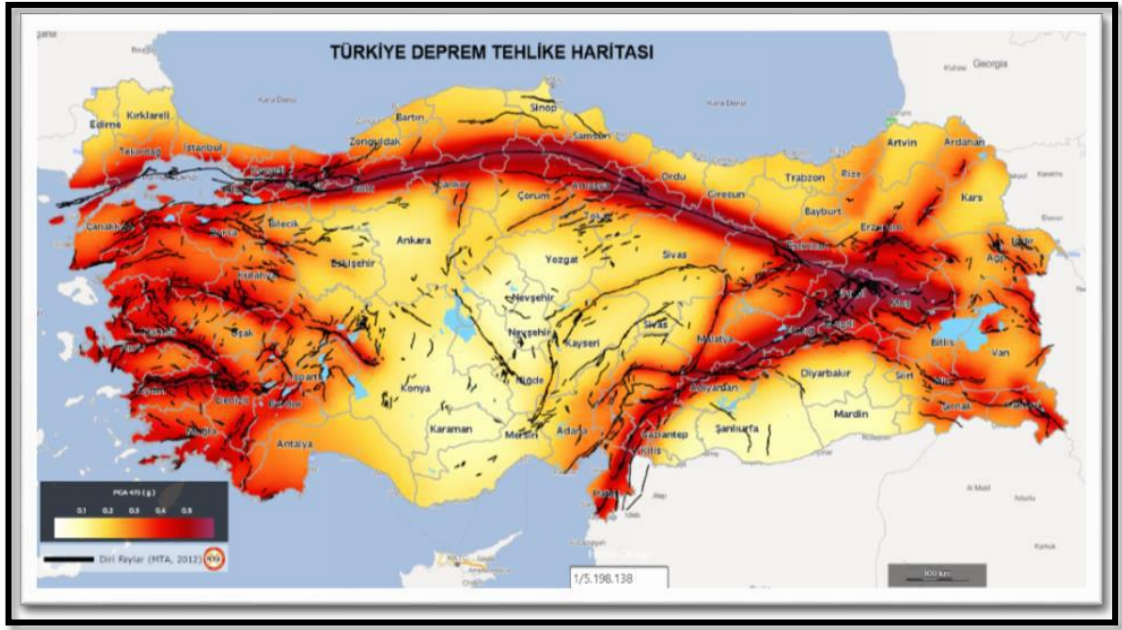
Doğu Anadolu Bölgesi'nin genel morfolojik durumunu yansıtan Harput ve yakın çevresinde yükselti oldukça fazladır. Morfolojik karakter olarak yükseltisinin fazla olmasına karşın, platolar ve alçak topografik yapılar alan içinde önemli bir yer tutmaktadır. Tonbul ve Karadoğan (1998)'a göre; bir kalekent olarak kurulan Harput geleneksel yerleşiminin zaman içinde kale dışında gelişim göstererek şehirleşmesinde konumun sağladığı avantajlar önemli bir yer tutmaktadır. Bu avantajlardan en önemlisi; tarihi yolları birbirine bağlayan bir güzergahta bulunması ve bu yolları kontrol edebilecek bir lokasyonda yer almasıdır. Bu anlamda yerleşim, savunma ve korunma açısından elverişli, çevresindeki bereketli tarım alanlarına hakim konumda yer alan bir hudut şehri karakteri taşımaktadır.

Şengün (2007), Alt Miyosen'de oluşan Harput Platosu'nun, alanın Pliyosen ve Orta-Üst Miyosen'de gerçekleşen faylanmalar ile zaman zaman yükselip alçaldığını, tektonik yönden bugün de aktifliğini koruyan çalışma alanı ve yakın çevresinin de içinde bulunduğu bu bölgenin halen yükselmekte olduğunu belirtmektedir. Morfolojik şekillenmesi devam eden Harput Platosu'nun yüzeyinden akan ve genellikle mevsimlik karakter gösteren su kaynakları, vadileri derinleştirerek arazi yüzeyinde (platonun güney kesiminde) belirgin parçalanmalara neden olmuştur.

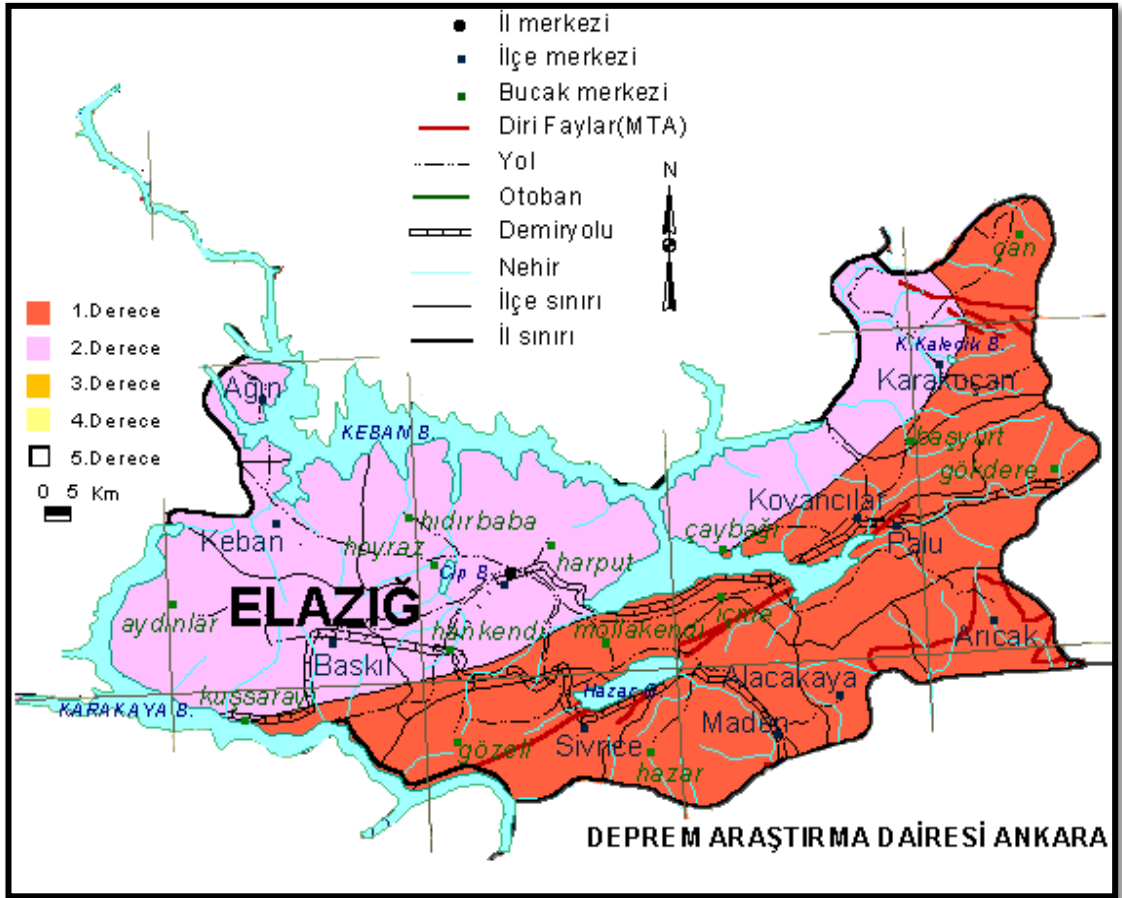
Çalışma alanı ve yakın çevresinin ana jeomorfolojik yapısını gösteren Şekil 4.10'a göre, alandaki jeomorfolojik birimler; Harput Platosu, platoyu çevreleyen havzalar, vadiler, ovalar, birikinti konileri ve yelpazeleri, etek düzlükleri ve çeşitli volkanik, karstik şekillerden oluşmaktadır. Çalışma alanı ve yakın çevresindeki dağlık alanlar ise;

- Harput Platosu'nun doğusundaki Hasret Dağı (1724 m)
- Uluova Boğazı'nın doğusundaki Bektaş Dağı (1724 m)
- Harput Platosu'nun kuzeyinde yer alan Kızıldağ (1351 m)
- Elazığ Ovası'nın güneyindeki Meryem Dağı (1490 m) şeklindedir.

Şekil 4.11 Türkiye deprem risk haritası (Anonim, 2022c)

Şekil 4.12 Elazığ ili deprem haritası (Anonim, 2022d)

4.3.4 İklim

Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Elazığ ilinde hakim iklim özellikleri genel olarak karasal karakter göstermekle birlikte, coğrafi konumu ve morfolojik özellikleri sebebi ile bölgenin diğer illerine göre bazı farklılaşmalar vardır. Karasal iklim özelliklerinin baskın olduğu il genelinde kışlar soğuk ve yağışlı, yazlar ise sıcak ve kurak geçmektedir. İl sınırları içinde yer alan Keban Baraj Gölü, Cıp Baraj Gölü ve ilin güneydoğusunda yer alan tektonik oluşumlu Hazar Gölü geniş su yüzeyleri ile ilin genel karakteristiğindeki karasal iklim özelliklerinde farklılaşmalara neden olarak mikroklima etkisi yaratan başlıca oluşumlardır. Harput geleneksel yerleşimi de il sınırında hakim olan iklimsel özelliklere sahiptir.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM) tarafından hazırlanan Elazığ iline ilişkin 82 yıllık maksimum ve minimum ortalama sıcaklık değerleri verisine göre; ortalama en yüksek sıcaklık 34.3 °C ile Temmuz ve Ağustos aylarına ait iken, ortalama en düşük sıcaklık değeri -3.9 °C ile Ocak ayına aittir. Ortalama en yüksek güneşlenme süresi 11.8 saat ile Temmuz ayında, en düşük güneşlenme süresi ise 2.4 saat ile Aralık ayında görülmektedir. Ortalama en fazla yağışlı gün sayısı 11.77 gün ile Aralık ayında, en düşük yağışlı gün sayısı 0.46 gün ile Ağustos ayında gözlenmektedir. Aylık toplam yağış miktarı ortalaması en fazla 63.4 mm ile Nisan ayına, en az 1.9 mm ile Ağustos ayına aittir (Anonim, 2022e) (Çizelge 4.3).

Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM)'nin 1939-2021 arasındaki ölçüm periyoduna göre, Elazığ ilinde tespit edilen en yüksek sıcaklık değeri 20.07.2021 tarihinde 42.4 °C, en düşük sıcaklık değeri ise 20.01.1972 tarihinde -22.6 °C olarak ölçülmüştür.

Çizelge 4.3 Elazığ ili iklim verileri (1939-2021) (Anonim, 2022e)

AYLAR	Ortalama Sıcaklık(°C)	Ortalama En Yüksek Sıcaklık(°C)	Ortalama En Düşük Sıcaklık(°C)	Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması(mm)
Ocak	-0.8	3.0	-3.9	2.7	10.08	41.4
Şubat	0.7	5.1	-3.0	3.8	8.92	42.6
Mart	5.6	10.9	1.0	5.2	9.54	55.6
Nisan	11.9	17.8	6.4	6.6	9.77	63.4
Mayıs	17.2	23.7	10.9	8.7	11.23	51.8
Haziran	22.8	29.8	15.4	11.0	4.38	12.4
Temmuz	27.2	34.3	19.4	11.8	2.00	3.3
Ağustos	26.9	34.3	19.2	11.1	0.46	1.9
Eylül	22.0	29.5	14.6	9.6	2.85	8.6
Ekim	15.0	21.7	9.0	6.9	5.69	39.7
Kasım	7.5	12.8	3.2	4.6	6.92	4.4
Aralık	1.7	5.5	-1.3	2.4	11.77	46.0
Yıllık	13.1	19.0	7.6	7.0	83.6	415.1

4.3.5 Toprak yapısı

İklimsel faktörler, topografik ve jeolojik yapı, bitki örtüsü, yaban hayatı, zamansal ve beşeri faktörler gibi birçok parametre toprak yapısının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Bu bölümde Harput ve yakın çevresinin toprak yapısına ilişkin büyük toprak grupları, arazi kullanım kabiliyet sınıfı, şimdiki arazi kullanımı ve erozyon durumuna ilişkin veriler ele alınmıştır.

4.3.5.1 Büyük toprak grupları (BTG)

Türkiye’de bulunan toprak çeşitleri zonal, introzonal ve azonal olmak üzere üç ana grupta ele alınmaktadır. Herhangi bir bölgede bitki örtüsü ve iklim koşullarının özelliklerine göre şekillenen, bölge iklimi hakkında bilgi vermeleri sebebi ile yerli topraklar olarak da adlandırılan zonal topraklar A, B ve C horizonlarına sahiptir (Anonim, 2022f).

Elazığ Tarım İl Müdürlüğü'nden elde edilen 1/25.000 ölçekli Toprak Haritası verilerinden hazırlanan ve büyük toprak gruplarını gösteren Şekil 4.13'e göre; Harput geleneksel yerleşim alanı ve yakın çevresinde, zonal toprak sınıfına giren iki farklı büyük toprak grubu; kahverengi topraklar (B) ve kireçsiz kahverengi topraklar (U) yer almaktadır. Kireçsiz kahverengi topraklar 825.7 ha (%76), kahverengi topraklar 191.4 ha (%17) ve çalışma alanı ve yakınındaki yerleşim alanları 73.9 ha (%7)'lık bir alan kaplamaktadır.

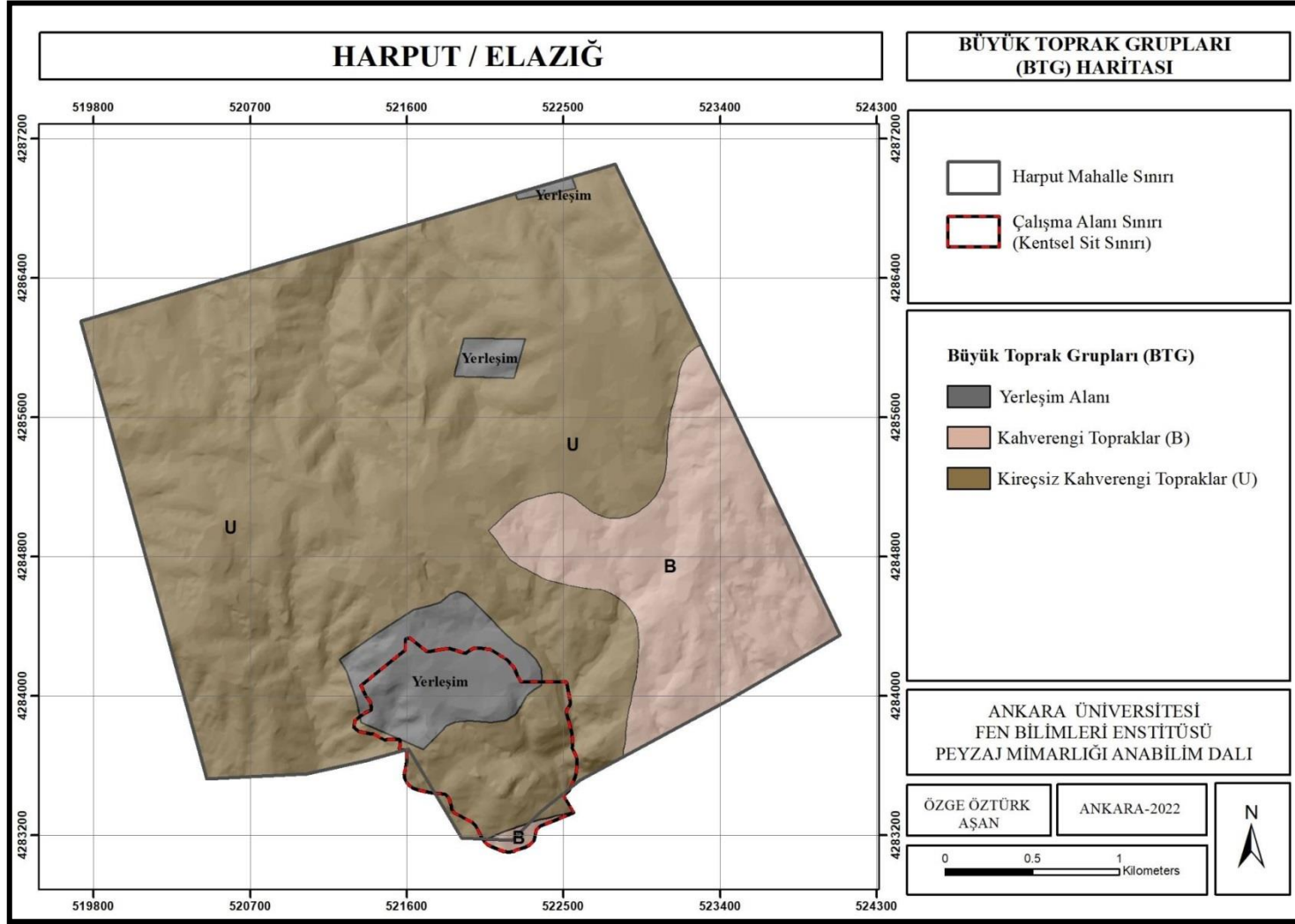
4.3.5.2 Arazi kullanım kabiliyet sınıfı (AKK)

Herhangi bir alanda yer alan bir arazi parçasının tarımsal amaçlı kullanım olanakları hakkında bilgi veren ve arazi yapısının tarımsal sınır ve olanaklarına göre düzenlenmiş olan *Toprak ve Arazi Sınıflaması Standartları Teknik Şartnamesi*'ne göre; arazi kullanım kabiliyet sınıfları sekiz grup altında toplanmıştır.

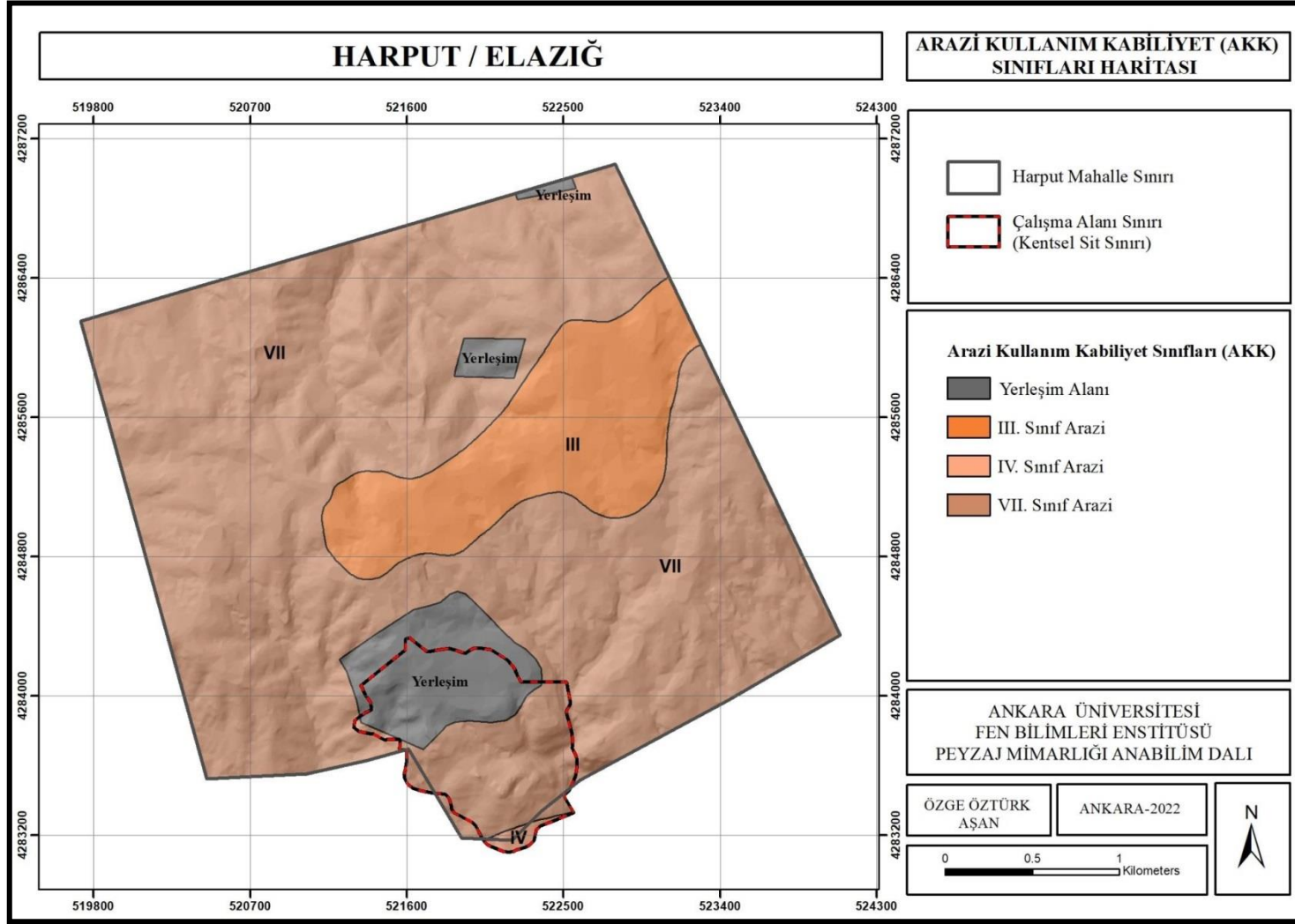
Çalışma alanı ve yakın çevresinde; Elazığ Tarım İl Müdürlüğü'nden elde edilen 1/25.000 ölçekli Toprak Haritası verilerinden hazırlanan ve arazi kullanım kabiliyet sınıflarını gösteren Şekil 4.14'e göre; alanda üç grup arazi kullanımı olanaklı görünmektedir. VII. sınıf araziler 858.7 ha (%78.7) ile en fazla alanı kaplarken, III. sınıf araziler 154.5 ha (%14.2)'lık bir alana yayılmış durumdadır. Çalışma alanı ve yakın çevresinde IV. sınıf araziler 3.5 ha (%0.3) ile en az alana sahip iken, alan içindeki yerleşim bölgeleri 73.8 ha (%6.8) lık bir yer tutmaktadır.

Elde edilen veriler doğrultusunda çalışma alanı ve yakın çevresinde bulunan araziler incelendiğinde, en fazla alanı kaplayan VII. sınıf araziler; çayır, mera, orman, otlak, maki ve fundalık gelişimi için uygundur. Bu sınıfa dahil olan arazilerde herhangi bir tarımsal faaliyetin yapılması olası erozyon riskini arttırmaktadır. Alanın yaklaşık olarak

%14 lük bir bölümünü kaplayan III. sınıf araziler ise, uygun tarımsal yöntemler ile verimliliği artırılabilir ve bu anlamda değerlendirilebilecek arazilerdir. Tarımsal anlamda düşük verimliliğe sahip ve alanın çok küçük bir bölümünü (% 0.3) kaplayan IV. sınıf arazi sınıfı tarla bitkileri ve çayır alanları için uygunluk göstermektedir.

Şekil 4.13 Çalışma alanı ve yakın çevresi büyük toprak grupları haritası (Orijinal, 2022)

Şekil 4.14 Çalışma alanı ve yakın çevresi arazi kullanım kabiliyet sınıfları haritası (Orijinal, 2022)

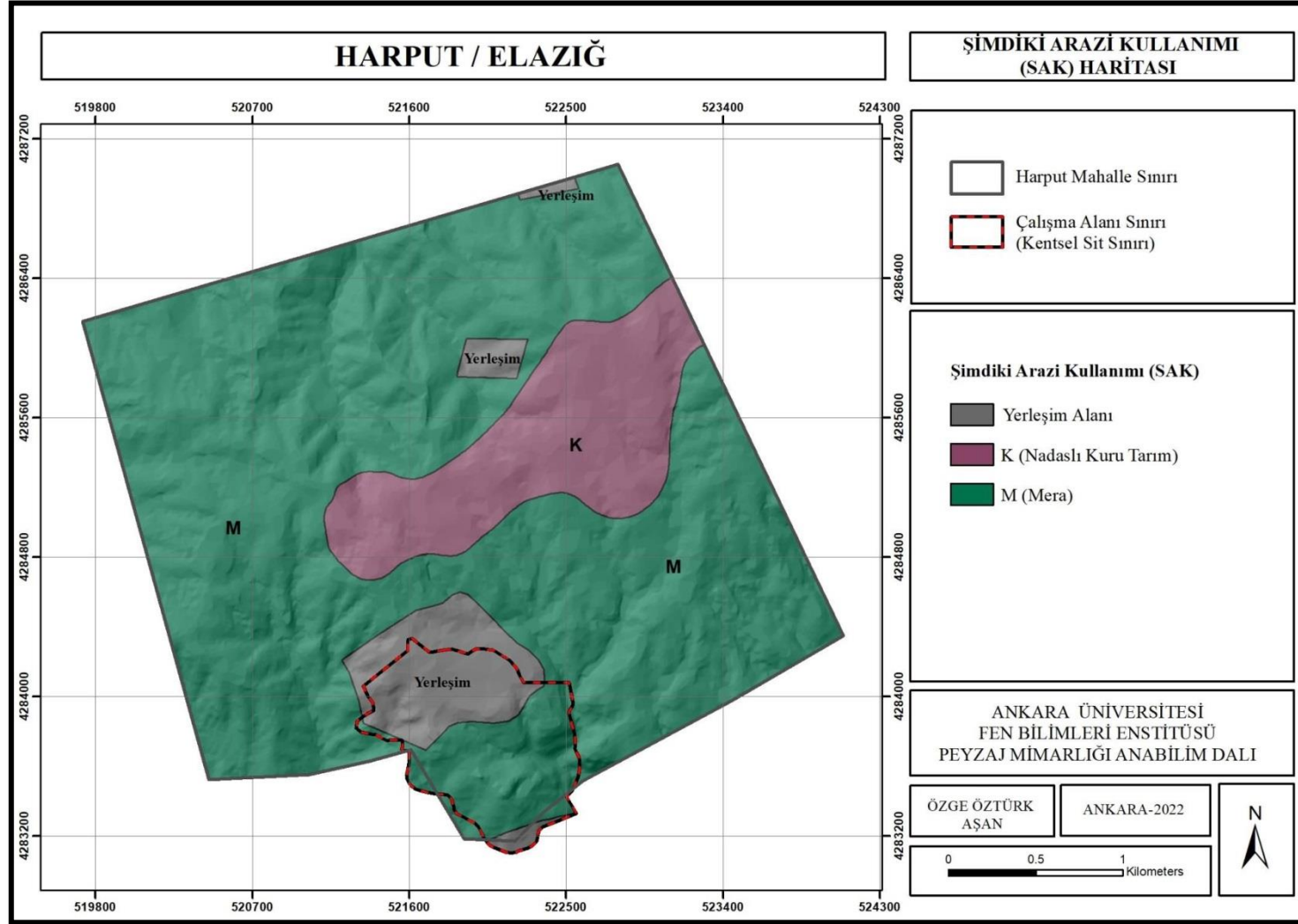
4.3.5.3 Şimdiki arazi kullanımı (SAK)

Elazığ Tarım İl Müdürlüğü'nden elde edilen 1/25.000 ölçekli Toprak Haritası verilerinden hazırlanan, çalışma alanı ve yakın çevresine yönelik şimdiki arazi kullanımını gösteren Şekil 4.15'e göre; Harput geleneksel yerleşimi ve çevresinde nadaslı kuru tarım arazileri ve çayır-mera alanları bulunmaktadır. Çayır ve meralar alanın 858.76 ha (%79) lık bir kısmını kaplarken, 154.81 ha (%14) lık kısım kuru tarım arazisinden oluşmaktadır. Yerleşim alanları ise; 77.44 ha ile alanın %7 lik bir bölümüne yayılmış durumdadır.

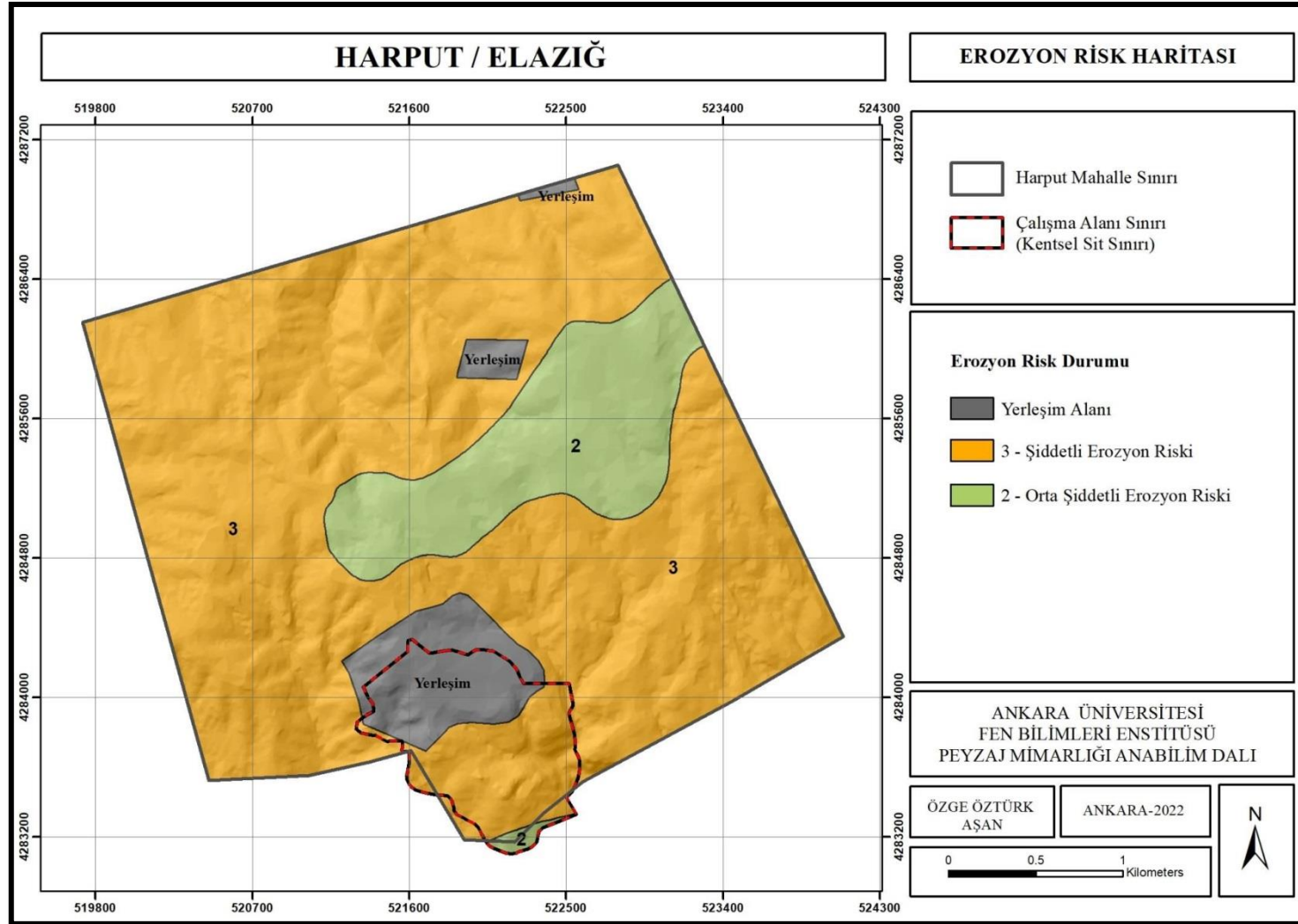
Çalışma alanı ve yakın çevresindeki tarımsal faaliyetler oldukça sınırlı olmakla birlikte; ekim nöbeti tekniği ile verimliliği artırılabilir kuru tarım arazilerinde yulaf, arpa, buğday gibi tahıllar; nohut ve mercimek gibi bakliyatlar; haşhaş, aspir gibi bazı endüstri bitkileri; korunga, fiğ ve yonca gibi yem bitkileri ile lavanta ve safran gibi tıbbi aromatik bitki türleri yetiştirilmektedir.

4.3.5.4 Erozyon durumu

Verimli tarım toprakları arazi eğimi, iklim, bitki örtüsü, toprak özellikleri gibi nedenler ile doğal erozyona; amaç dışı kullanım ve çevre kirliliği gibi insan faktörü nedeni ile de yapay erozyona uğramaktadır. Bu kapsamda çalışma alanı ve yakın çevresi erozyon risk durumu açısından değerlendirildiğinde, Elazığ Tarım İl Müdürlüğü'nden elde edilen toprak verileri ile hazırlanan Şekil 4.16'ya göre; alanın %79 luk (858.76 ha) bir kısmında şiddetli erozyon riski (3. derece), %21 (232.25 ha) lik bir kısmında ise orta şiddetli erozyon riski (2. derece) olduğu görülmektedir. Çalışma alanı ve yakın çevresinin arazi kullanım kabiliyet sınıfı ve erozyon risk durumu verileri bütüncül olarak değerlendirildiğinde; şiddetli erozyon riski olan alanlarda kontrollü otlatma ve uygun ağaçlandırma faaliyetleri, orta şiddette erozyon riski taşıyan alanlarda ise, toprak verimliliğini arttıracak nadas uygulamaları ile birlikte bitki örtüsünün sürdürülebilirliğini sağlayacak tarımsal uygulamalar yapılabilmektedir.

Şekil 4.15 Çalışma alanı ve yakın çevresi şimdiki arazi kullanım haritası (Orijinal, 2022)

Şekil 4.16 Çalışma alanı ve yakın çevresi erozyon risk haritası (Orijinal, 2022)

4.3.6 Bitki örtüsü (flora)

Harput Platosu ve yakın çevresindeki hakim bitki örtüsünün şekillenmesine bölgenin iklim koşulları, toprak özellikleri ve topografik yapı etkili olmuştur. Araştırma alanının iklim özellikleri, meşe ve ardıç türlerinin yoğunlukta olduğu kuru orman topluluklarının oluşmasına imkan tanımaktadır.

Çalışma alanı ve yakın çevresinde iki ayrı vejetasyon tipi görülmektedir. İlki; geleneksel yerleşim tarihinin 7-8 bin yıl öncesine dayanması sonucu, çeşitli antropojenik etkilere (maden işletmeleri, savaşlar, tarım alanı açma vb.) bağlı olarak oluşan tahriplerin etkisi ile meydana gelen doğal step vejetasyonudur. Türkoğlu ve Civelek (2005), Harput ve yakın çevresindeki bitki coğrafyası elementlerinin İran-Turan bitki coğrafyası bölgesi elementlerine karşılık geldiğini belirtmektedir. Su ve rüzgar erozyonu ile otlamaya karşı çok dayanıklı olan *Astragalus* (Geven) türleri özellikle İran-Turan bitki coğrafyası bölgesinde oldukça yaygındır. Araştırma alanı ve yakın çevresindeki step karakteri gösteren alanlarda da *Astragalus* (Geven) cinsinin ilk sırayı aldığı gözlenmektedir. *Astragalus* (Geven) ile birlikte doğal step vejetasyonunda *Acantholimon* (Çoban yastığı) cinsi de oldukça geniş alanları kaplamaktadır. Söz konusu bu alanlar genellikle tarımsal faaliyetler ve mera olarak kullanılan alanlardır.

Alanda gözlemlenen ikinci vejetasyon tipi ise, Harput ve yakın çevresinin yaklaşık %90'lık bir bölümünü oluşturan doğal orman vejetasyonudur (Şengün, 2007). Tonbul ve Karadoğan (1998), Harput Platosu ve yakın çevresinin eski bir yerleşim alanı olmasından kaynaklı olarak alanın asli vejetasyonu olan meşe-ardıç ormanlarının büyük ölçüde tahrip edilmiş durumda olduğunu belirtmektedir. Doğal orman vejetasyonunda çok fazla meşe türü bulunmaktadır. *Quercus infectoria* (Mazı Meşesi), *Quercus pubescens* (Tüylü Meşe), *Quercus cerris* (Saçlı Meşe) ve *Quercus libani* (Lübnan Meşesi) en yaygın olarak görülen türlerdir. Meşe toplulukları arasında; ardıç türü olarak *Juniperus oxycedrus* (Katran Ardıcı), *Juniperus excelsa* (Adi Ardıç), meyve ağacı olarak *Pyrus communis* (Yabani Armut) ve *Amygdalus webbii* (Badem) sıkça karşılaşılan türlerdir. Aynı zamanda *Pistacia terebinthus* (Menengiç) ve *Rhus cariaria* (Sumak) gibi yöre halkı için ekonomik gelir kaynağı olan bitkiler de yer almaktadır.

edilmektedir. Antropoloji, etnoloji ve botanik bilim dallarının keşisim noktasında bulunan etnobotanik, bir bölgede yaşayan yerel halkın kültüründe nesiller boyu yer etmiş ve çeşitli amaçlar ile kullanılan bitkilere ilişkin tüm bilgileri derleyip aktarmayı hedeflemektedir (Anonim, 2022g). Bu doğrultuda, Çakılcıoğlu vd. (2007)'nin “*Harput (Elazığ) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri*” başlıklı makalesinden yararlanılarak hazırlanan ve Harput ve yakın çevresindeki bitkilerin etnobotanik özelliklerinin derlendiği çizelge EK 4’te yer almaktadır.

4.4 Kültürel özellikler

Harput tarih boyunca bölgede yoğun olarak kullanılan üç ana güzergahın merkezi konumunda önemli bir kavşak noktası olmuştur. Söz konusu güzergahlardan ilki; Keban-Harput yolu, ikincisi; Harput-Keban-Arapgir-Kemaliye ve Divriği’den geçerek Sivas’a kadar ulaşan yol, üçüncüsü ise; Samsun’u Bağdat’a bağlayan Sivas hattından sonra eski kervan yolu ile birleşen güzergahtır (Sarıbeyoğlu 1951; Hayli 1992). Harput, kervan yolları üzerinde bulunan bu önemli konumu sayesinde zaman içinde hızla gelişim göstermiş ve bölgenin stratejik öneme sahip ticari merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Tarih boyunca çok fazla medeniyetin hüküm sürdüğü Harput; farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmasını çok katmanlı kültürel yapısı ile ortaya koymaktadır. Yerleşimde farklı medeniyetlerin izleri; kale, cami, kilise, medrese, hamam, mescit, çeşme gibi çeşitli kültür varlıkları ile bugüne taşınmıştır. Çizelge 4.4’ te Harput’ta bulunan medeniyetlere ait kültür varlıklarının dönemlere göre dizilimi yer almaktadır.

4.4.1 Tarihsel gelişim

Harput’un tarihi bugünden yaklaşık olarak 4000 yıl öncesine dayanmaktadır. Denizden 1280 m yükseklikte, Uluova’ya hakim bir konumda bulunan, yüksek kayalıkların üzerinde kurulu Harput, stratejik öneme sahip tarihi bir yerleşim alanıdır. Tarihi süreç içinde, pek çok kez farklı medeniyetlerin egemenliğine giren yerleşim farklı isimler ile kaynaklarda yer almıştır.

Bizans kaynaklarında “*Kharpote*”, Frank tarihçilerin eserlerinde “*Quartapiert*” ismi ile geçen Harput için; Evliya Çelebi yerleşimin adını; Al-i Osman Defterhanesi’nde “*Hasan Ziyad Ülkesi*” olarak kaydedildiğini bildirmektedir. Osmanlı kaynaklarında görülen “*Hartabird*”, “*Harpurt*” ya da “*Harpurd*” şeklindeki kullanım, 19. Yüzyıl’ dan itibaren resmi yazışmalarda da halk arasında bilinen şekli ile “*Harput*” a dönüşmüştür (Anonim, 2021a).

Harput’ta hüküm süren ilk medeniyetin Doğu Anadolu’da egemen olan Urartu Uygarlığı ile akraba olan (Memiş, 2005) Hurriler olduğu hakkında görüşler bulunmaktadır (Ardıçoğlu, 1997). Akurgal (2005)’a göre, beylikler halinde varlığını sürdüren Hurri halkının M.Ö 2 binli yılların ortalarında Mitani Devleti’nin hakimiyetine girmiştir.

Harput’un bilinen en eski tarihi kaynaklarda Hurri-Mitani Dönemi’ne kadar uzanmaktadır, ancak; 2016 yılının Mayıs ayında Harput’un doğusundaki Kureytepe Mevkii’nde bulunan Nevruz Ormanları’ndaki ağaçlandırma çalışmaları sırasında bulunan ve kaynaklara “*Harput Kabartması*” olarak geçen rölyef Harput’un bilinen tarihine ilişkin durumunun güncellenmesine neden olmuştur. Rölyefin üzerinde önünden nehir geçen bir kalenin fethedilişine dair betimlemeler bulunmaktadır (Şekil 4.18). Orta Tunç I tabakasında bulunan “*Harput Kabartması*” Akad Dönemi’ne M.Ö. 2 binli yılların başlarına tarihlendirilmektedir. Rölyef, Harput’ta bugüne kadar bilinenden çok daha eski dönemlerde de farklı medeniyetlerin varlığını kanıtlamaktadır (Demir vd., 2016).

Geleneksel yerleşim alanında hakimiyet kuran pek çok medeniyet geçmişten bugüne ulaşan ve kendi dönemlerinin özelliklerini yansıtan diğer pek çok kültür varlığı ile de varlıklarını kanıtlamaktadır. Bu kapsamda; çalışma alan sınırı olan Kentsel-Arkeolojik Sit Sınırı içinde kalan kültür varlıklarının yapıldıkları dönemlere göre dağılımı Çizelge 4.4 ’te yer almaktadır.

Anadolu’nun en eski yerleşimlerinden biri olan Harput ve çevresinde yapılan yüzey araştırmaları bölgede ilk yerleşim tarihinin Paleolitik Çağ’a (M.Ö 10.000) kadar tarihlendiğini göstermektedir.

Şekil 4.18 Harput Kabartması (Anonim, 2017)

Çizelge 4.4 Çalışma alan sınırı (Kentsel-Arkeolojik Sit Sınırı) içinde kalan kültür varlıklarının yapıldıkları dönemlere göre dağılımı

** (Tatlı vd. (2022))'nin oluşturduğu çizelge çalışma alan sınırına göre revize edilerek değiştirilmiştir.)

ORTA TUNÇ DÖNEMİ	Rölyef (Harput Kabartması)
URARTU DÖNEMİ (M.Ö. 9-8. YY)	Harput İç Kale Sunak Alanı Su Sarnıcı (Zindan, İç Kale) Açık Hava Sarnıcı (İç Kale) Urartu Türü Temel Yatakları (İç Kale)
ROMA DÖNEMİ (M.Ö. 114-?)	Harput Kaya Mezarları (Kale Hamamı Mevkii)
BİZANS DÖNEMİ (M.Ö. 114-?)	Belek Burcu (Alt Katman)
ÇUBUKOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİ (1085-1113)	Çubuk Bey Burcu (Alt Katman)
ARTUKLU DÖNEMİ (1113-1234)	Harput Ulu Camii Kale Camii (İç Kale) Alacalı Camii Esadiye (Arslanlı) Camii ve Medresesi Esadiye (Arslanlı) Hamamı Ahi Musa Mescidi Artuklu Sarayı (İç Kale) Artuklu Sarnıcı (İç Kale) Mansur Baba Türbesi
SELÇUKLU DÖNEMİ (1234-1362)	Arap Baba Türbe ve Mescidi
DULKADİROĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİ (1362-1455)	Çubukbey Burcu (Üst Katman) Dabakhane Burcu Balaban Burcu Kızlar Burcu (Üst Katman) Halil İbrahim Burcu
AKKOYUNLULAR DÖNEMİ (1465-1514)	Sara Hatun Camii Sara Hatun Çeşmesi Aslanlı Burç

Çizelge 4.4 Çalışma alan sınırı (Kentsel-Arkeolojik Sit Sınırı) içinde kalan kültür varlıklarının yapıldıkları dönemlere göre dağılımı (devam)

** (Tatlı vd. (2022)'nin oluşturduğu çizelge çalışma alan sınırına göre revize edilerek değiştirilmiştir.)

	Ağa Camii
	Meydan Camii
	Ahmet Bey Camii
	Kurşunlu Camii
	Cemşit (Cimşit) Bey Hamamı
	Hoca Hasan Hamamı
	Kale Hamamı
	Dabakhane Mescidi
	I Nolu Osmanlı Konutu (İç Kale)
	Surp Agop Kilisesi
	Surp Garabed Kilisesi
	Nadir Baba Türbesi
	Murat Baba Türbesi
	Uryan(Tesbihli) Baba Türbesi
	Kurşunlu Camii Çeşmesi
	Meydan Çeşmesi
	Ulu Camii Çeşmesi
	Üç Lüleli Çeşme
	Zeynep Çeşmesi
	Hacı Kerim Sunguroğlu Konağı
	Sağır Müftü Konağı
	Harput Evi 81/4 (Burcu Kaya Evi)
	Harput Evi 81/4-5 (Fehmi Barın Evi)
	Harput Evi 81/5 (Fehmi Barın Evi)
	Harput Evi 81/5-6 (Hüseyin Şaşkın Evi)
	Harput Evi 81/6 (Ahmet Ekşi Evi)
	Harput Evi 82/3
	Harput Evi 84/4
	Harput Evi 95/2 (Osmanlı Konağı)
	Harput Evi 103/1
	Harput Evi 105/1(Eski Telgrafhane)
	Harput Evi 105/2
	Valilik Konuk Evi 94/8
	Valilik Okuma Evi (Kürsübaşı Kültür Evi)
	Şefikgöl Kültür Evi
	Alaaddin Bey Çeşmesi
	Hükümet Konağı

OSMANLI DÖNEMİ
(1516-1922)

Hitit tabletlerinde “İşuva” ismi ile geçen yerleşim M.Ö.12-7. Yüzyıl arasında kökeni Hurrilere dayanan, Van (Tuşpa) merkezli Urartu Devleti’nin hâkimiyetine girmiştir. M.Ö.7. Yüzyıl’da Asur ve İskitlerin istilaları sonucunda Urartu hakimiyeti sona ermiş ve kısa bir süre bölgeye Med Krallığı hakim olmuştur. M.Ö. 6. Yüzyıl’ın sonunda Med Krallığı ve 334’te Pers İmparatorluğu’nun yıkılması ile yerleşim Sofen Krallığı adı ile Roma dönemini yaşamıştır (Anonim, 2021a).

M.Ö. 3. Yüzyıl’da başlayan Roma’nın Harput üzerindeki hakimiyeti, bir dönem Partlar’ın himayesi ile kesintiye uğrasa da, Roma İmparatorluğu’nun yıkılış tarihine (395) kadar devam etmiştir. Roma İmparatorluğu’nun yıkılışı ile Bizans hakimiyetine geçen Harput Kalesi, 518 yılına kadar Bizans ve Sasani Devletleri’nin istilaları ile karşı karşıya kalmış ve çoğunlukla Bizans hakimiyetinde kalmıştır (Anonim, 2023a).

Harput 6. Yüzyıl’a kadar Bizans ve Sasaniler arasında sık sık el değiştirirken, 7. Yüzyıl’ın ortalarından sonra da Bizans ve Araplar arasındaki mücadelelere sahne olmuştur (Anonim, 2023a). Halife Hz. Ömer zamanında (634-644) Harput ve civarına, Arapların önderliğini yaptığı İslam Orduları’nın akınları başlamıştır. Harput 10. Yüzyıl’da ikinci defa Bizans himayesine girmiş ve bu durum 11. Yüzyıl sonlarına kadar devam etmiştir (Anonim, 2021a).

Harput’un Türklerin egemenliğine geçmesi 1071 Malazgirt Savaşı’ndan sonra gerçekleşmiştir. Bölgede 1085 yılında Çubuk Bey tarafından yönetilen Çubukoğulları Beyliği hakimiyet kurmuş; böylece Türklerin hakimiyeti ile daha önceden kalekent görünümündeki Harput şehirleşmeye başlamıştır. 1110 yılında Çubukoğulları Beyliği’nin Harput üzerindeki hakimiyeti sona ermiş ve yörede Artuklu emiri Belek B. Behram (Belek Gazi) önderliğinde yürütülen Artukoğulları dönemi başlamıştır. Belek Gazi Haçlı seferlerinde büyük mücadele veren bir komutan olarak Harput tarihinde önemli bir yer edinmiştir. 1234 yılına kadar hüküm süren Artukluların önemli hükümdarlarından biri de Fahreddin Kararaaslan’dır. 1148-1174 yıllarında hükümdarlık yapan Fahreddin Karaaslan’ın döneminde Harput’un en önemli kültür varlıklarından Ulu Camii inşa edilmiştir (Anonim, 2021a).

Türkiye Selçukluları ve Eyyübler arasındaki mücadeleler sırasında Artuklu Beylerinin Eyyübler ile ittifak halinde olması üzerine Selçuklu hükümdarı I. Alaeddin Keykubat 1234 yılında Artukluların Harput'taki hakimiyetine son vermiştir. “*Arap Baba Türbe ve Mescidi*” Harput'ta Selçuklu döneminde inşa edilen en önemli kültür varlığı olarak Selçuklu izlerini bugüne taşımaktadır. Harput 1244 yılındaki Moğol akınları ile harap duruma gelmiştir. 14. Yüzyıl ortalarına kadar İlhanlı hakimiyetinde Moğol valileri ile yönetilen Harput, daha sonra sırası ile Dulkadiroğulları, Akkoyunlular ve Safeviler'in eline geçmiştir. Safevi Devleti'nin Şiileştirme faaliyetleri ve Osmanlı'nın doğu sınırına yaptığı akınlar nedeni ile Yavuz Sultan Selim doğu sınırını güvenceye almak için sefere çıkmış ve Çaldıran Muharebesi'nde kazandığı zafer ile 23 Ağustos 1514'te sınır güvenliğini sağlamıştır. Çaldıran Muharebesi'nden sonra 1516'da Harput Kalesi Osmanlı hakimiyetine girmiştir (Anonim, 2023a).

Harput 1516'dan 19. Yüzyıl ortalarına kadar Diyarbakır eyaletine bağlı bir sancak olarak varlığını sürdürmüştür. Harput'a ilişkin ilk tahrir defteri (kadaastro kaydı) 1518 yılına ait olup; toplam kayıt altına alınan mahalle sayısı on üç adettir. Bu mahallelerin dokuzu Müslüman, dördü ise gayrimüslim mahalleleridir. 1523 yılında gayrimüslim halkın ikamet ettiği mahalle sayısı değişmez iken, Müslüman mahalle sayısı on dörde çıkmıştır. 1516-1566 yıllarında toplam nüfusun %38-46 sını gayrimüslimler oluştururken; %54-62'sinin Müslüman olduğu bilinmektedir (Anonim, 2021a).

Anadolu'da Türklerin hakimiyetinden önce kurulan şehirler, genişleme imkanı kale surları ile sınırlı kalmış, belirli bir grubun yaşadığı, savunma amacı ile kurulmuş idari birimler niteliğindedir. Türklerin bölgeye hakimiyeti ile sur sınırları aşılmış, çeşitli meslek gruplarının ve etnik kökenlere sahip insanların yaşadığı mahalleler oluşmaya başlamıştır. Türklerin hakimiyetinde olan şehirlerde sıklıkla görülen bu durum, Osmanlı dönemi şehirlerinde de bu niteliğini korumuştur (Bayartan, 2005). Kıraç (2019); Harput'taki mahalle oluşumunun en net haline Osmanlı Dönemi'nde ulaştığını bildirmektedir.

Harput nüfusunun 17. Yüzyıl'a kadar sürekli olarak arttığı gözlemlenirken, 17. Yüzyıl'da Celali isyanları ile birlikte nüfus azalmaya başlamıştır. 19.Yüzyıl'da tekrar önem kazanmaya başlayan Harput'un yeniden bir artış başlamış ve Harput'a gelen batılı

seyyahların gezi notlarına göre, 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında nüfus 25.000'i aşmıştır (Anonim, 2021a).

Fransız araştırmacı ve yazar Vital Cuinet'e göre; 19. Yüzyıl'ın sonlarına doğru 12600 Müslüman, 4850 Gregoryan, 1845 Protestan, 252 Katolik ve 453 Ortodoks Harput'ta ikamet etmiştir. Arnavut asıllı Osmanlı yazarı Şemseddin Sami ise, Harput'taki arazi kullanımına ilişkin tespitlerde bulunmuş; tarihi Harput kentinde 2670 konut, 843 ticari işletme, 10 cami, 10 medrese, 8 kütüphane, 8 kilise, 12 han ve 90 hamam yapısı bulunduğunu bildirmiştir (Anonim, 2023b).

Basra ve Bağdat'tan gelip Diyarbakır-Malatya-Sivas'a uzanan, Bingöl ve Muş üzerinden gelip Van'a doğru devam eden kervan yolları üzerinde bulunan Harput; Osmanlı hakimiyeti boyunca ticari mallardan aldığı vergiler ile önemli bir gelir kaynağı oluşturmuştur. Osmanlı Dönemi'nde stratejik öneme sahip söz konusu kervan yolları askeri amaçlı da kullanılmıştır. Bu dönemde bölgenin sanayi merkezi konumundaki Harput'ta demircilik, bakırcılık ve dericilik çok gelişmiş zanaatlardır. Aynı zamanda dokumacılık ve kumaş boyamanın da sanayileştiği bölgede, sadece boyahanelerden elde edilen gelirin 1518'de 44.000, 1523'te 62.000, 1566'da 122.000 akçe olduğu kayıt altına alınmıştır (Anonim, 2023b).

Coğrafi koşulların zorlayıcı olması ve gıda-giyim gibi temel ihtiyaç malzemelerinin tedarik edilmesinde yaşanan güçlükler Harput'un gelişimine engel olmuştur. Doğu eyaletlerini ıslah için 1834'te görevlendirilen Reşid Mehmet Paşa ovada bulunan Agavat Mezrası'nı merkez konumuna getirmiş ve stratejik olarak önemini kaybetmiş olan Harput yerleşiminin bu bölgeye doğru nakledilmesini sağlamıştır. 19.Yüzyıl sonları ile 20. Yüzyıl başlarında Ermeni kökenli halk arasında Protestanlığı yaymak için Harput'a yerleşen Amerikan misyonerleri 1876'da bu faaliyetleri yürütebilecekleri bir kolej açmışlardır. I. Dünya Savaşı'nın çıkması ile Harput Ermenileri başka yerlere nakledilmiş, Müslüman halkın bir çoğu da "Aşağı Şehir" olarak tanımlanan, 1867 yılında Vali İsmail Paşa'nın önerisi ile "Mamurat al-aziz" olarak isimlendirilen yeni şehre göç etmiştir. Harput böylece terkedilmiş harabe bir şehir haline gelmiştir. Halk arasında "El-aziz" olarak telaffuz edilen yeni şehir, Mustafa Kemal Atatürk'ün 1937'de şehre gelişi sırasında "azık ili" anlamına gelen "Elazığ" olarak isimlendirilmiştir (Anonim, 2023b).

4.4.2 Sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapı

Tarihi Harput kentinin sosyo-ekonomik yapısı; nüfusun en çok artış gösterdiği ve kültürel çeşitliliğin en yoğun olduğu Osmanlı Dönemi'nde oldukça hareketlidir. Kervan yolları üzerinde bulunan ve önemli bir ticari merkez konumunda olan Harput, bu dönemde ekonomik gelir kaynağının çok önemli bir kısmını ticari mallardan aldığı vergilerden elde etmektedir.

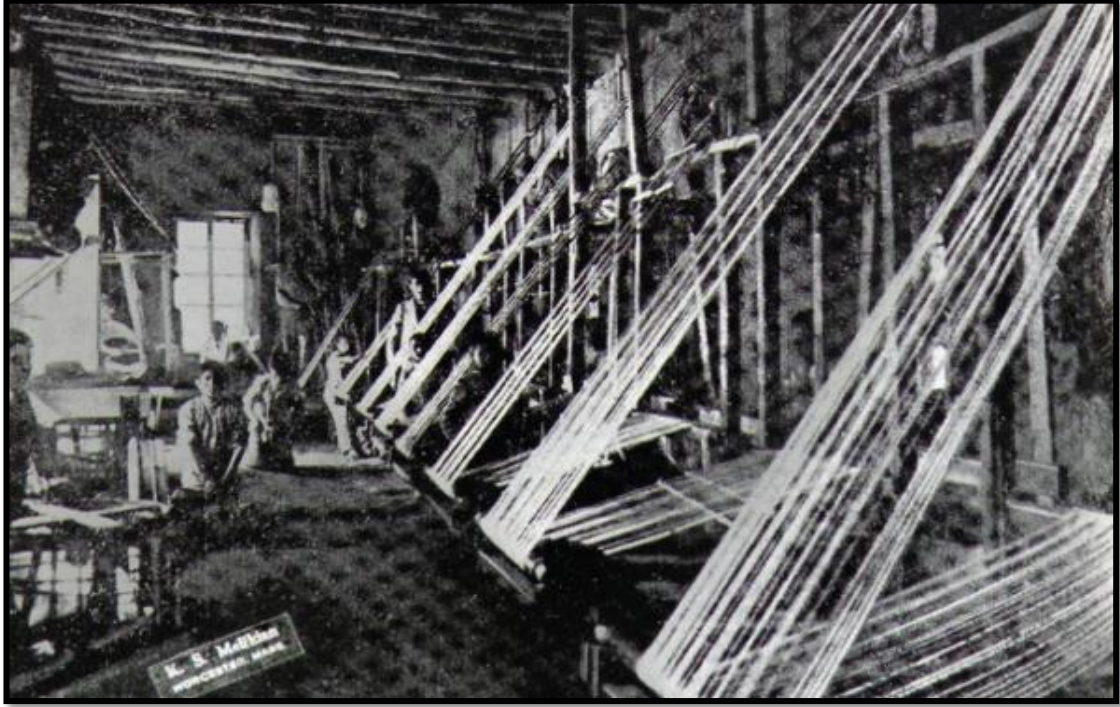
Osmanlı Dönemi'nde tutulan tahrir defterlerinden elde edilen bilgilere göre; imparatorluk genelinde önemli bir geçim kaynağı olan tarımsal üretim, Harput sancağının da ağırlıklı gelir kaynaklarından biri olmuştur. Uluova ve Kuzova gibi verimli ovalar ile çevrili Harput yerleşiminin tarımsal üretim potansiyeli oldukça yüksektir. Tarımsal ürün deseni; tahıl, meyve, sebze ve pamuktan oluşmaktadır. Bağcılık faaliyetleri ve buna dayalı olarak yapılan şıra üretimi de yörede her zaman önemli olmuştur. Tahıl üretiminde temel besin maddesi olarak görülen buğday birinci sırada yer alırken; arpa, darı ve mercimek diğer önemli tahıl ürünleridir. Meyve üretiminin de elma, armut, ceviz, badem, kiraz, dut, nar ve vişne gibi çok çeşitli türlerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Hayvancılık ise; büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ile arıcılık faaliyetlerinden oluşmaktadır. Aynı zamanda dut yetiştiriciliğinin önemli olduğu bölgede, bağlantılı olarak ipek böceği yetiştiriciliği de ön plandadır (Hayli, 1992).

Sosyo-ekonomik açıdan klasik bir Osmanlı sancağı olan Harput'un başlıca gelir kaynakları; tarım, hayvancılık, el sanatları (zanaat) ve atölye tipi sanayi faaliyetleri ile ticarete dayanmaktadır.

Coğrafi konumu nedeni ile tarih boyunca ulaşımın yoğun olduğu, önemli ticaret yolları üzerinde bulunan tarihi Harput kenti, kervanlara konaklama ve ticari faaliyetlerde bulunma olanağı sunmuştur. 19.Yüzyıl ve sonrasında ipek böcekçiliği, kumaş dokumacılığı ve atölye tipi sanayi faaliyetlerinin önem kazandığı Harput ve çevresinde en önemli sanayi kolu dokumacılıktır. 19.Yüzyıl'da dokumacılık sektöründeki gelişmeleri takip etmek ve yeni üretim tekniklerini gözlemlemek için Gayrimüslim tüccarlar yurt dışı bağlantılarında bulunmuşlardır. 19.Yüzyıl sonu ve 20.

Yüzyıl başlarında Harput; ipek ve pamuklu kumaş dokumacılığında çok önemli bir merkez konumuna gelmiştir. “*Charkezi, Çitari, Kutnu, Manusa, Muslin, Saten, Sevai ve Şib*” olarak adlandırılan ipekli ve pamuklu kumaş türleri o dönemin en nitelikli ve kaliteli dokumacılık ürünleri arasındadır (Aksoy ve Bülent, 2019).

19.Yüzyıl’da Harput, bir basma türü olduğu bilinen ve “*Süryani Çiti*” olarak adlandırılan yüksek kalitedeki dokumaları ile ün kazanmıştır. Şekil 4.19’da bugünkü Hüseynik mahallesinde, keten dokuma üzeri basma üretimi ile ünlene bölgede, Osmanlı askerleri için yazlık üniformalar üretilen bir dokuma fabrikası görülmektedir (Aharonyan, 1965).

Şekil 4.19 Hüseynik’te bulunan el dokuma tezgahlarından oluşan bir fabrika (Aharonyan, 1965)

19. Yüzyıl’da kullanılan el dokuma tezgahları 20. Yüzyıl başında yerini iplik ve kumaş fabrikalarına bırakmıştır. Bu doğrultuda Harput, Doğu Anadolu Bölgesi’nin dokuma merkezi konumundadır (Aksoy ve Bülent, 2019). Kuş (2013), Gayrimüslimler tarafından dokunan ipekli kumaşların sadece bölgenin ihtiyacını karşılamakla kalmayıp, çevre illere ve İstanbul’a da satışının yapıldığını bildirmektedir. Der Matossian (2007)’a göre, dokuma alanında ithalat ve ihracat Osmanlı ticaretinin gelişimini sağlarken, tren

yollarının gelişmesine ve bölgeye yatırım ve ticaret amacı ile gelen Gayrimüslim tüccarlar nüfusunun artmasını sağlamıştır.

Harput'ta dokuma sanayinin gelişmesi ile bu sektörde kullanılan ipliklerin renklendirilmesi ve kumaşların boyanmasına yönelik faaliyetler de oldukça önem kazanmıştır. Tahrir defter kayıtlarına göre; 16. Yüzyıl'da yörede 3 adet boyahane bulunmaktadır. Bu dönemde endüstri tesisi anlamında boyahaneler dışında; dabakhane, kirişhane, bezirhane, mumhane ve değirmenlerin bulunduğu kayıtlarda geçmektedir (Hayli, 1992). Kuş (2013)'a göre, Harput'ta boya yapımında en çok kullanılan ve yetiştirilen sarı boyar madde özelliğine sahip olan Cehri (*Rhamnus petiolaris*) bitkisidir.

Dokuma sanayinin çok gelişmiş olduğu tarihi kentte; demircilik, bakırcılık ve dericilik de önemli gelir kaynakları arasında yer almaktadır.

Ünal (1989)'a göre; koyun, keçi ve sığır derilerinin işlenip ayakkabı, giyim eşyası gibi ürünlerin yapımına elverişli hale getirilip renklendirildiği atölyeler olan dabakhaneler, Harput'ta dönemin hayvancılığına ilişkin de fikir vermektedir. Harput'taki dabakhanelerin iş hacmine dair kayıtlarda net bir bilgi olmamakla birlikte, Akkoyunlular zamanında da dabakhane atölyelerinin olduğu kayıt altına alınmıştır.

Harput'ta bulunan atölyelerden bir diğeri de, kirişhanelerdir. Kirişhaneler; hayvan bağırsağından yararlanılarak dönemin önemli savaş silahlarından olan ok yaylarının yapıldığı ve bazı çalgı aletlerine ait tellerin üretildiği atölyelerdir (Hayli, 1992).

Cami mescit, türbe ve konutlarda dönemin aydınlatma aracı olarak kullanılan mumların imal edildiği mumhane atölyeleri de, 1518 ve 1566 tahrir defter kayıtlarında yüksek üretim kapasitesine sahip olan işletmeler olarak yer almaktadır (Ünal, 1989).

Hayli (1992)'ye göre, söz konusu tüm bu faaliyetlerin yanında; bezircilik, çitçilik, ahşap oymacılığı, semercilik, kumaş basmacılığı ve marangozluğun Harput yerleşiminde yerel halka geçim kaynağı olan önemli uğraşlar olduğunu bildirmektedir.

Geleneksel yerleşim alanlarında yaşayan yerel halkın günlük yaşam alışkanlıklarını oluşturan mutfak kültürü, giyim-kuşam özellikleri, eğlence ve sosyalleşme anlayışı, etnik gruplara/kökenlere göre şekillenen gelenek, görenek, örf ve adetleri sosyo-kültürel yapının oluşmasında son derece önemli ve etkili olmuştur. Bunun yanında; yerleşimde varlığını sürdüren etnik grupların nüfus dağılımı, inanç durumuna göre şekillenen mahalle yapısı ve mahalle kültürü, meslek grupları gibi faktörler de etkili olmaktadır. Tüm bu etmenler aynı zamanda bir yerleşime ait somut olmayan kültür mirasını oluşumunda da önemlidir. Bu bağlamda; Harput'un sosyo-kültürel yapısı incelendiğinde farklı etnik grupların ve farklı dini inanışlara sahip insanların oluşturduğu mahalle yapısı önemli bir şekillendiricidir. Harput'ta Müslüman mahalleleri genellikle yerleşimin merkez bölümünde konumlanırken, kentin batı ve doğu çeperlerinde gayrimüslim mahalleleri bulunmaktadır.

Harput'un tarih boyunca sahip olduğu zengin ve çeşitli kültürel etkileşim, yörenin sosyo-kültürel yapısına yansımıştır. Bu anlamda Harput'un sosyo-kültürel yapının bir yansıması olarak nitelendirilebilecek somut olmayan kültürel miras değerleri;

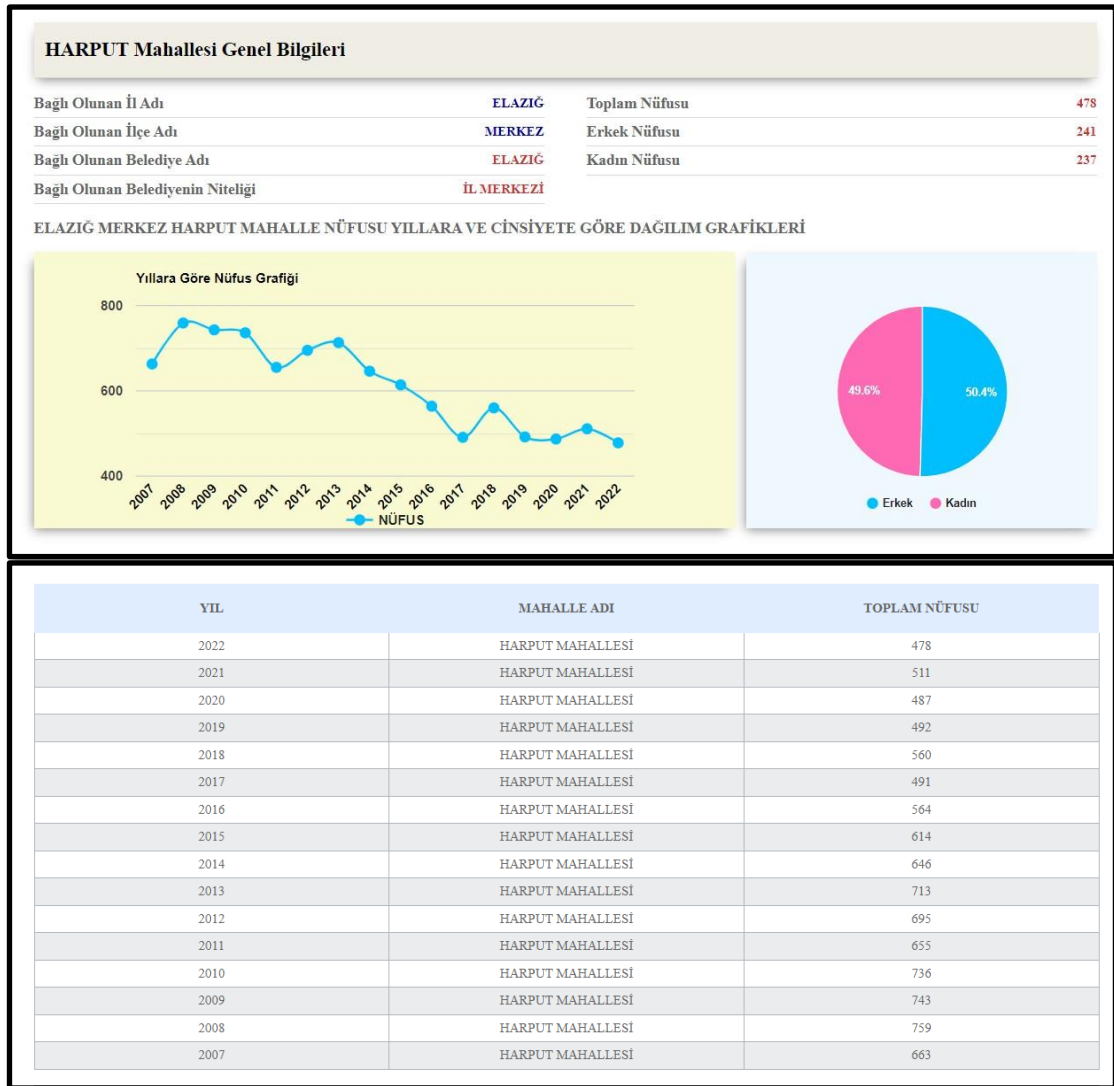
- Gastronomi (Mutfak) kültürü
- Giyim-kuşam /geleneksel kıyafetler
- Harput Musikisi / Harput'a özgü folklorik özellikler (çaydaçıra...vb)
- Harput sözlü geleneklerini ve eğlence kültürünü aktarım aracı olarak Kürsübaşı geleneği (öğrenme ve eğlenceyi birleştiren UNESCO tarafından tescilli bir somut olmayan kültürel miras)
- Hazar şiir akşamları / edebi kültür
- Harput'a özgü sokak (çocuk) oyunları
- Harput'a özgü geleneksel el sanatlarıdır.

Tarihi ve kültürel çevrelerin korunmasında somut miras değerleri kadar; somut miras ile etkileşim halinde olan ve şekillenmesine katkı sunan somut olmayan miras değerlerinin de devamlılığı esastır. Bu sebeple; çalışma özelinde kültürel mirası koruma aracı olarak nitelendirilen ekomüzeler açısından Harput'un somut olmayan kültürel miras

özelliklerini tanımlamada yörenin sosyo-kültürel yapısının irdelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

4.4.3 Demografik yapı

Harput'un bugünkü demografik yapısını gösteren güncel nüfus verileri Şekil 4.20'de yer almaktadır.

Şekil 4.20 Harput'un güncel nüfus verileri (Anonim, 2022h)

4.5 Harput Geleneksel Yerleşimi Mekansal Özellikler

Geleneksel yerleşmeler; tarihi süreç içinde değişen coğrafi koşulların ve bir toplumun ihtiyaçlarına göre biçimlenen kültürel faktörlerin etkisi altında oluşan, ait olduğu coğrafyadaki insanların geçmişten bugüne taşıdıkları yaşam tarzlarını ve değerlerini yansıtan yerleşim alanlarıdır.

Geleneksel yerleşim alanlarının konumu; sürdürülebilir bir yaşam tarzının oluşturulabilmesi için öncelikle coğrafi faktörlerin yerleşim açısından sağladığı olanaklar çerçevesinde şekillenmektedir. Yerleşimin su kaynaklarına olan yakınlığı, tarımsal üretim alanları, yerleşim alanının mevcut ticaret yolları ile olan ilişkisi gibi pek çok etken belirleyici olmaktadır. Bu bağlamda incelendiğinde bir kalekent niteliğinde olan ve savunma amacı ile yüksek ve kayalık bir tepe üstünde konumlanan Harput geleneksel yerleşim alanının, güneybatı-kuzeydoğu yönünde uzanan ve Uluova'nın bir parçası olan Elazığ Ovası'nın kuzeyinde kurulduğu gözlenmektedir. Elazığ Ovası mevcut su kaynaklarına yakınlığı sebebi ile tarih boyunca geleneksel yerleşim alanındaki nüfusun tarımsal faaliyetlerini gerçekleştirdiği bir alan olmuştur.

Geleneksel bir yerleşim alanına ait yapıların ve yerleşim dokusunun oluşumunda; toplumsal yaşam tarzı, toplumu oluşturan bireyler arasındaki sosyal etkileşim, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gereksinimler ile dini eğilimler etken olmaktadır.

UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer alan Harput geleneksel yerleşimi, bugün Elazığ iline bağlı bir mahalle niteliğindedir. Yüksek bir tepe üzerinde kurulan, geniş bir manzara ve doğal savunma avantajına sahip Tarihi Harput Kalesi'nin çevresinde konumlanan geleneksel yerleşimin mevcut mekansal özellikleri;

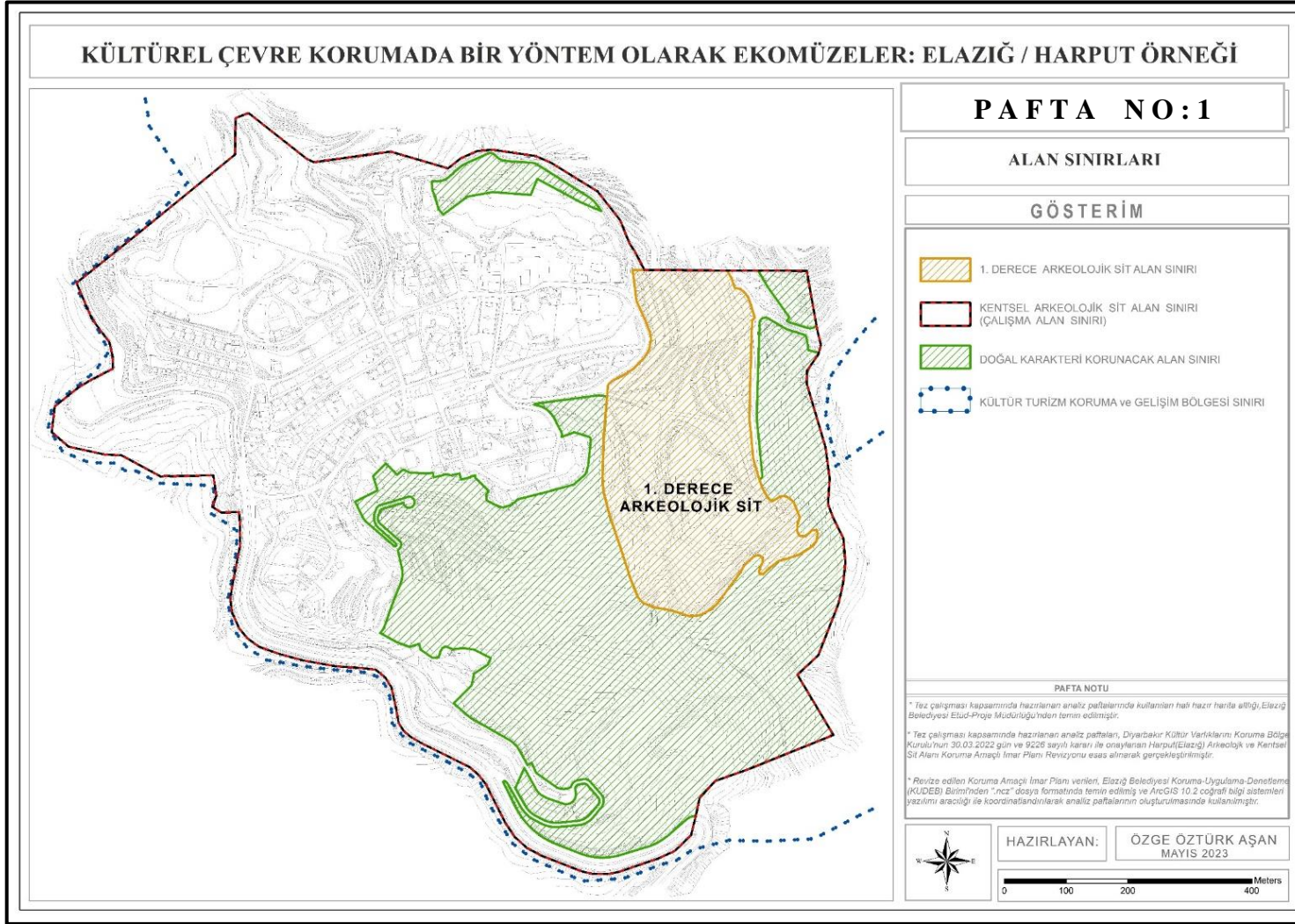
- *kentsel ve arkeolojik sit alan sınırları*
- *ulaşım ağı özellikleri*
- *taşınmaz kültür varlıkları*
- *yapı malzemesi, kat sayıları, yapım tekniği gibi geleneksel konut dokusunun yapılaşmaya ilişkin özellikleri*
- *teknik alt yapıya ilişkin özellikler ve*

- *mevcut alan/arazi kullanımları*

kapsamında değerlendirilmiş ve bu doğrultuda hazırlanan analiz paftaları aracılığı ile de alanının mekansal özellikleri irdelenmiştir.

4.5.1 Kentsel ve arkeolojik sit alan sınırları

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu'nun 09.04.1982 tarih ve 3562 sayılı kararı ile tek yapı ölçeğinde tescil çalışmaları başlayan Harput geleneksel yerleşimi; 30.5.1985 gün ve 1089 sayılı karar ile T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu tarafından *Tarihi-Kentsel Sit Alanı (Karma Sit-Kentsel-Arkeolojik Sit)* olarak ilan edilmiştir. 06.01.2005 tarihinde Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgesi olarak ilan edilmiş ve bu doğrultuda başlatılan Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmaları ise, 2008 yılında sonuçlandırılmıştır. Şekil 4.21'de çalışmaya konu olan geleneksel yerleşim dokusuna ilişkin sit sınırları yer almaktadır.

Şekil 4.21 Sit Alan Sınırları (Orijinal, 2022)

4.5.2 Ulaşım

2018 yılında yapımına başlanan ve 3 etaptan oluşan Harput İl Yolu (Kuzey Çevre Yolu), Harput'a şehir merkezinden sağlanan ulaşım hizmetine alternatif ve hızlı bir seçenek sunmaktadır. Keban Yolu üzerinden başlayan, Gülmez Tepesi'ni geçerek Harput Mezarlığı Mevkii'nde son bulan 1. etap yaklaşık olarak 14 km uzunluğundadır (Şekil 4.22). Harput İl Yolu'nun bir sonraki aşamada batıya doğru devam edecek olan bölümü, Keban Yolu'ndan Malatya'ya uzanan 11 km'lik bir yol hattını kapsamaktadır (Anonim, 2023c). Harput geleneksel yerleşimine şehirlerarası ulaşımı rahatlatması planlanan bu güzergah ile de turizmin yoğun olduğu yaz aylarında çevre illerden gelen ziyaretçilerin Elazığ kent trafiğine girmeden Harput'a ulaşımı sağlanacaktır. Bu doğrultuda; sahip olduğu eğimli topografik yapısı ve zorlu coğrafi koşulları sebebi ile geçmişten bu yana ulaşım için sıkıntılar yaşanan yerleşmede bugün elverişli ulaşım olanaklarının sağlandığı görülmektedir.

Şekil 4.22 Kuzey Çevre Yolu'nun Harput'a doğru devam eden 14 km'lik 1. Etapı (Orijinal, 2023)

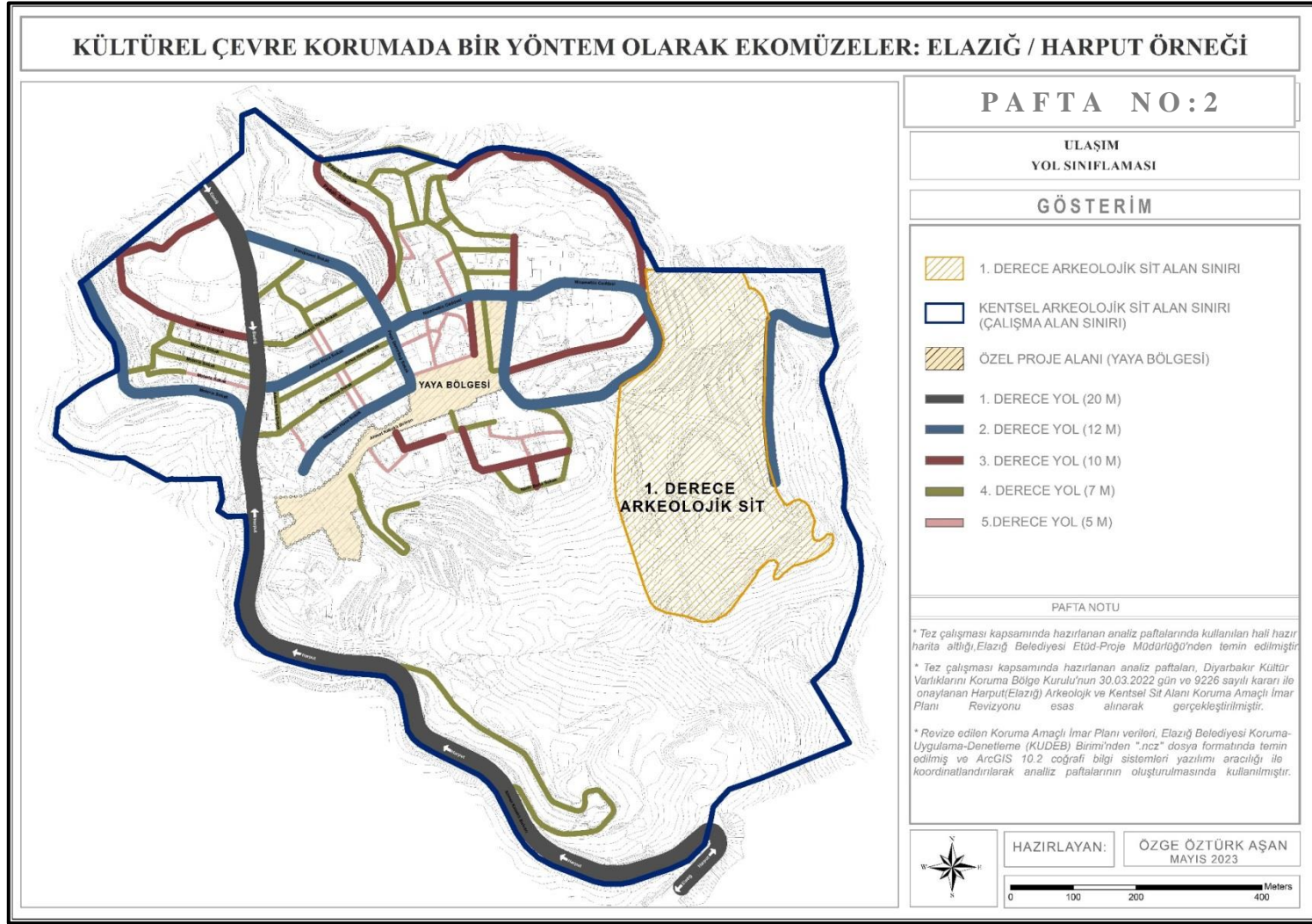
**Google Earth üzerinden indirilen uydu görüntüsü altlık harita olarak kullanılmıştır.

2022'de onaylanan 'Harput Koruma Amaçlı İmar Plan Revizyonu' doğrultusunda hazırlanan plan raporunda belirtilen ulaşım sistemine ilişkin açıklamalar ve arazi-etüd

çalışmaları sonucu mevcutta elde edilen yol genişliklerine ilişkin veriler dikkate alınarak, Şekil 4.23'te yer alan yol sınıflaması paftası ArcGIS 10.2 yazılımı aracılığı ile oluşturulmuştur. 1., 2., 3., 4., 5. derece yollar ve yaya bölgesi şeklinde bir sınıflandırma yapılmıştır. 1.derece yollar 20 m, 2. derece yollar 12 m, 3. derece yollar 10 m, 4. derece yollar 7 m ve 5. derece yollar 5 m genişliği ifade etmektedir. Haritada yaya bölgesi olarak ifade edilen alan, revize edilmiş imar planında özel proje alanı olarak ayrılmış ve imar planı uygulama aşamasının sonucunda tamamen yayalaştırılması önerilmiştir. Mevcut durumda Ahmet Kabaklı Bulvarı olarak adlandırılan ve geleneksel yerleşim dokusunun ana aksını oluşturan bu alan yaya ve araç trafiği açısından en yoğun bölgeyi oluşturmaktadır.

Elazığ kent merkezinden Harput'un Dağ Kapı girişine kadar olan 1. derece yol güzergahı (Elazığ-Harput Yolu) Ahmet Kabaklı Bulvarı'nın devamı niteliğindedir ve yol döşeme malzemesi ağır araç trafiğine de olanak sağlayacak şekilde asfalt kaplanmıştır.

Arazinin engebeli topografik yapısına uygun şekilde organik bir dokuda devam eden yol güzergahı, kentsel sit alanının kuzey kısmındaki mezarlık bölgesinden geçerek, yapımı yeni tamamlanan Kuzey Çevre Yolu (Harput İl Yolu)'na bağlanmaktadır.

Şekil 4.23 Harput geleneksel yerleşimine ilişkin kentsel-arkeolojik sit alanı yol sınıflaması (Orijinal, 2022)

Harput geleneksel yerleşiminin batısındaki Dağ Kapı girişinden kentsel sit alanının doğu sınırındaki Nizamettin Caddesi'ne kadar olan bölge Ahmet Kabaklı Bulvarı olarak adlandırılmaktadır. Kentsel sit alanının ana yol aksı olarak nitelendirilebilecek bölgede yol kaplaması olarak doğal / organik taşlardan oluşan arnavut kaldırımını kullanılmıştır. Ahmet Kabaklı Bulvarı'nın Paşa Demirbağ Sokak ile kesişen kısmından muhtarlık binasına kadar olan alan araç trafiğinin en yoğun olduğu bölgedir. Muhtarlık binasının meydana bakan sağ tarafında, Elazığ merkezine ulaşım sağlayan dolmuş durakları yer almaktadır. Kentsel sit alanının kuzeyindeki Aslanlı Sokak ile Ahmet Kabaklı Bulvarı'nın kesiştiği noktadan muhtarlık binasına kadar olan meydana sadece yaya trafiğine ve servis girişlerine izin verilmektedir (Şekil 4.24-25).

Şekil 4.24 Araç trafiğine kapalı olan ana meydan / Harput (Orijinal, 2023)

Şekil 4.25 Araç trafiğine kapalı olan ana meydan / Harput (Orijinal, 2023)

Harput geleneksel yerleşim alanında arazinin topografik yapısına bağlı olarak yer yer merdivenler ile birbirine bağlanan ve alanın özgün dokusu ile uyumlu dar sokaklar yer almaktadır (Şekil 4.26).

Yerleşim dokusu genelinde kullanılan yol kaplama malzemeleri değerlendirildiğinde; özellikle geleneksel konutların yoğunlaştığı kısımlarda ve Ahmet Kabaklı Bulvarı boyunca oluşan meydan alanlarında doğal ve organik taşlar ile arnavut kaldırımları kullanılmıştır. Bunun yanı sıra yerleşimin diğer bölgelerinde kilitli parke taş, sıkıştırılmış toprak zemin ve kentsel sit alanına girişin sağlandığı ana yol güzergahlarında asfalt kullanılmıştır.

Yerleşim alanı içindeki yolların konfor koşulları incelendiğinde; ara sokaklardaki arnavut kaldırımlarında yoğun araç trafiğine bağlı bozulmaların olduğu, toprak zemin olarak bırakılan kimi alanlarda sıkıştırma işleminin yapılmamasından kaynaklı olarak yol- konfor düzeyinin düşük olduğu saptanmıştır (Şekil 4.27).

Şekil 4.26 Yerleşimin dar sokak dokusunda sıkça kullanılan merdivenler / Harput (Orijinal, 2023)

Şekil 4.27 Yol-konfor düzeyi düşük toprak zemin / Harput (Orijinal, 2023)

4.5.3 Taşınmaz kültür varlıkları

Anadolu'nun en eski yerleşimlerinden biri olarak, 4000 yıllık tarihi geçmişi ile farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Harput geleneksel yerleşiminin çok katmanlı kültürel yapısı, Harput ve yakın çevresinde bulunan kültür varlıkları kapsamında değerlendirilebilmektedir.

Çalışma alan sınırı olan Kentsel-Arkeolojik Sit Alanı içinde toplam 49 adet tescilli taşınmaz kültür varlığı bulunmakta olup; bu taşınmazlar, askeri yapılar, dini yapılar, idari yapılar, hamamlar, çeşmeler, mezarlıklar ve sivil mimari örnekleri olmak üzere yedi grupta değerlendirilmiştir.

“*Harput Koruma Amaçlı İmar Plan Revizyonu*” ndan elde edilen verilere göre hazırlanan, kentsel sit sınırı içinde ve yakın çevresinde tescili gerçekleştirilmiş kültür varlıklarının listesini içeren Çizelge EK 5’te yer almaktadır.

➤ *Tescilli askeri yapılar*

• *Harput Kalesi*

4000 yıllık tarihi geçmişe sahip Harput geleneksel yerleşimi; konumu, tarihi ve ticari yollar üzerinde olması, verimli ovaların, su kaynaklarının yakınında bulunması, savunma ve korumaya elverişli bir sınır şehri olması gibi nedenler ile tarihin ilk dönemlerinden beri stratejik öneme sahip bir merkez olmuştur. Bu özelliklerinin korunması ve kontrol altında tutulabilmesi amacı ile tüm bölgeye hakim bir noktada bir kalekent olarak inşa edilen Harput; iç ve dış kale olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Kuzeyden ve batıdan iki girişi bulunan Harput Dış Kalesi’nin yüksek sur duvarlarının çok az bir bölümü bugüne kadar ulaşabilmiştir. Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 21.05.2007 tarih ve 1033 gün sayılı karar ile Harput Kalesi I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenmiştir.

Harput Mahallesi'nin güneydoğusunda doğudan Dabakhane Deresi, batıdan Sal Deresi ile çevrili bulunan Harput İç Kalesi, denizden 1425 m yükseklikte, derin vadilerin ortasındaki kireçtaşı bir plato üzerine kurulmuştur (Sevin vd., 2010). Yüksek kayalık bir zeminde

kurulmuş olan Harput Kalesi, topografyanın yapısına uygun bir şekilde üçgene yakın bir plan şemasına sahiptir. Sur duvarları iki kademeli olarak inşa edilmiştir ve tarih boyunca uğradığı saldırılar sonunda surların sadece bir kısmı bugüne ulaşabilmiştir. Kalenin mimarisi incelendiğinde, dönemsel farklılıkların olması kalenin farklı zamanlarda onarım gördüğünü kanıtlamaktadır (Ünal, 1989). Kalenin girişi, batı cephesinden düzgün kesme taşlar ile örülmüş iki adet kemerli kapıdan sağlanmaktadır (Şekil 4.28 ve Şekil 4.29). Kalenin sur duvarları üzerinde toplam 11 adet burç bulunmaktadır

2005 yılında başlatılan kale kazıları halen devam etmekte ve kazılar sonucunda ortaya çıkarılan pek çok yapı ve buluntu çeşitli şekillerde sergilenmektedir. Buluntuların sergilenerek ziyaretçiler ile paylaşılması, kalede yaşamış medeniyetlerin kültürel, sanatsal ve mimari yaşantıları hakkında fikir vermesi ve ekomüzelerin koruma-yaşatma işlevleri bağlamında önemlidir. Kazılar sonucu ortaya çıkarılan buluntulardan Urartu Sarmıcı ve Osmanlı Konutu'nun tescili 2021 yılında gerçekleştirilmiştir. Harput İç Kale planı ve kale içinde yer alan kalıntıların konumları Şekil 4.30'da verilmiştir

Şekil 4.28 Kalenin çift kemerli giriş kapısı (Orijinal, 2023)

Şekil 4.29 Kalenin genel görünümü (Orijinal, 2023)

Şekil 4.30 Harput İç Kale Planı (**Kale planı çizimi kale girişindeki bilgilendirme levhasından alınmıştır.)

➤ *Tescilli dini yapılar (Cami, mescid ve türbeler)*

• Ahmet Bey Camii:

Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait ve tescilli bir kültür varlığı olan Ahmet Bey Camii, Harput Dağ Kapı girişinde bugünkü Ahmet Kabaklı Bulvarı üzerinde yer almaktadır. Cami Osmanlı döneminin ilk sancak beylerinden Ahmet Bey tarafından 16. Yüzyıl'da inşa edilmiştir (Anonim, 2021b).

Harput'ta erken dönem Osmanlı mimarisine ait ilk eserlerden biri olma özelliği taşıyan ve restorasyonu tamamlanmış olan Ahmet Bey Camii kare planlı minaresi ile dönemin diğer camilerinden farklılaşan özgün bir karaktere sahiptir (Şekil 4.31- 4.32).

Şekil 4.31 Ahmet Bey Camii restorasyon öncesi görünüm (Anonim, 2021b)

Şekil 4.32 Ahmet Bey Camii (Orijinal, 2023)

Caminin kuzey dış duvarına bitişik konumda olan minaresinin doğuda küçük bir girişi bulunmaktadır. Kuzey cephede doğrudan hazireye açılan taş kemerli bir ana giriş yer almaktadır. Haziresi doğu cephede yer alan yapının, bu bölümünde üç adet pencere açıklığı ile çatıya yakın olan kısımda küçük bir pencere açıklığı mevcuttur. Yapının bugüne ulaşmayan üst örtüsü, içten tonozlu dıştan düz damlıdır. Güneyde Sağır Müftü Konağı'na bitişik bir şekilde bugüne ulaşan yarım daire şeklindeki mihrap yapısının üzerinde mukarnas bezeme ile yapılmış geometrik süslemeler yer almaktadır (Şekil 4.33) (Sunguroğlu, 2013).

Kentin en önemli girişlerinden olan Harput Dağ Kapı girişinde yer alan cami ve mescitlerin, kale ve sur güvenliğinden sorumlu olan asker ve muhafızlara ibadetlerini zamanında yerine getirmeleri için kolaylık sağlamak amacı ile görev yerlerine yakın konumda inşa edildikleri düşünülmektedir (Tatlı vd., 2022).

Şekil 4.33 Ahmet Bey Camii mihrabındaki mukarnas bezemeler (Anonim, 2021b)

• Ağa (Pervane) Camii:

Şekil 4.34 Ağa Camii (Anonim, 2021c)

Şekil 4.35 Ağa Camii (Orişinal, 2023)

Harput Ağa Mahallesi'nde, Ahmet Kabaklı Bulvarı'nın hemen solunda yer alan tescilli bir kültür varlığıdır (Şekil 4.34-35). Osmanlı dönemi eseri olan ve inşa kitabesi bulunmayan yapıya ilişkin olarak, Ünal (1989)'a göre, 16. Yüzyıl'da Evkaf Tahrir Defteri'nde Pervane Ağa Camii ifadesi kullanılmaktadır.

Sunguroğlu (2013)'na göre, daha önceleri ahşap bir mescit olarak kullanılan Ağa Camii'nin minaresi dışında bugüne sağlam ulaşan bir bölümü bulunmamaktadır. Harput köylerinden Sarını Ağaları tarafından tamir edildiği için Ağa Camii ismini alan yapı; 1889 yılında yıktırılmış ve kubbesi ve minaresi ile birlikte yığma kagir yapı olarak yeniden yaptırılmıştır (Ünal 1989; Sunguroğlu, 2013).

Kuzey-güney doğrultusunda konumlanan cami, eğimli bir arazi üzerine inşa edilmiştir. Kareye yakın dörtgen formlu plan şemasına sahiptir. İki katlı olan caminin girişi kuzey cepheden, ahşap kanatlı kemerli bir cümle kapısından sağlanmaktadır. Harim bölümü girişinde bir mihrap ile geometrik bezemeleri olan ahşap bir minber bulunmaktadır. Girişin hemen üst kısmında konumlanan asma katta, kadınlar mahfili yer almaktadır. Caminin doğu ve batı cephesinde; alt kısımda üçer adet dikdörtgen formlu pencere açıklığı ile üstte üçer adet mazgal pencere, güney cephede ise; altta iki adet dikdörtgen formlu ve üstte ise iki adet mazgal pencere bulunmaktadır. Caminin dıştan düz damlı olan üst örtüsü, kırma çatı şeklinde yenilenmiştir. Üst örtüyü taşıyan dördü serbest dördü duvara bitişik olmak üzere toplam sekiz adet ayak bulunmaktadır. Restorasyon çalışmaları ile kesme ve moloz taş kullanılarak yığma sistem ile inşa edilen duvarlar yapının orijinal halinde tamamen yıkılmış durumdadır. Yapının iç duvarları tamamen sıvalı iken, dış cephe duvarları sıvasızdır (Tatlı vd., 2022).

Sunguroğlu (2013)'na göre, caminin bitişiğinde, bugün ağaçlık olan mezarlığa bakan alanda, kerpiçten yapılmış, Çötelizade Hacı İsmail Bey ve Ömer Ağa tarafından yaptırılmış, 35 adet öğrencisi bulunan Cevheriye Medresesi yer almaktadır. Caminin zaman içinde yıkılan bu bölümü bugüne ulaşmamıştır.

- *Kurşunlu Camii:*

Hoca Hasan Hamamı'nın doğusunda Ahmet Kabaklı Bulvarı üzerinde yer alan ve tescilli bir kültür varlığı olan Kurşunlu Camii, Sancak Beyi Osman Ağa tarafından 1738 yılında inşa edilen Osmanlı Dönemi'ne ait bir yapıdır (Sağlam, 2010).

Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan cami, kubbesinin kurşun ile kaplı olmasından dolayı bu isimle adlandırılmıştır. Bugüne bir cami ve çeşme yapısı ulaşan Kurşunlu Camii, eskiden etrafında beş medresesi olan bir külliye içinde yer almaktadır (Sunguroğlu, 2013).

Kare plan şemasına sahip Kurşunlu Camii, merkezi kubbeli ve son cemaat mahalli olarak inşa edilmiştir. Üç bölümlü son cemaat yerinden mihraba açılan bir taç kapısı bulunmaktadır. Çift kanatlı ahşap bir kapı ile camiye giriş yapılmaktadır. Yarım yuvarlak

niş şeklindeki mihrap, harimin güney cephesinde yer almaktadır. Taş örgülü sade bir yapıya sahip olan mihrabın batısında Osmanlı padişahı IV. Murat' ın sefer dönüşü Ulu Camii'ye ganimet olarak getirdiği ahşap bir minber bulunmaktadır (Uzun, 2013).

Yapımında kesme taş, mermer ve kaba yonu gibi çeşitli malzemeler kullanılan caminin kubbe kısmında yer alan dört adet küçük vitray pencere açıklığı aydınlatmanın yanı sıra, renkli ışık oyunları sunarak caminin mistik atmosferine katkı sağlamaktadır. Kuzey ve batı cephede ikişer adet, güney cephede ise mihrabın hemen yanında birer adet olmak üzere pencere açıklıkları bulunmaktadır. Son cemaat yerinin kuzeydoğu cephesine bitişik olan minarenin bağımsız bir giriş kapısı bulunmaktadır. Caminin minaresi dikdörtgen bir kaide üzerine silindirik bir formda inşa edilmiştir. Sivri uçlu külah ile örtülü olan minare şerefesinin alt kısmında iki sıra mukarnas süslemeler kullanılmıştır. Doğu-batı doğrultulu, dikdörtgen planlı son cemaat yerinin kuzeydeki öncephesinde; kemerlibir kapı ile iki adet kemerlipencere açıklığı bulunmaktadır. Üst örtüsü iki adet sütun ile taşınan caminin orta kısmı çapraz tonoz, diğer iki bölümü ise kubbe örtü ile yapılmıştır. Kadınlar mahfili olarak kullanılan bölüm son cemaat yerinin doğusunda bulunmaktadır (Tatlı vd., 2022).

- Sara Hatun Camii:

Sara Hatun Camii, geçmişte Sara Hatun Mahallesi (Ünal,1989) olarak bilinen, işlevsel olarak daha önce de meydan olarak kullanılan ve Harput Kentsel Sit alanının ana meydanında Cimşit (Cemşit) Bey Hamamı bitişğinde bulunan, mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan tescilli bir kültür varlığıdır (Şekil 4.36).

Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın annesi Sara Hatun tarafından, mescit olarak inşa edildikten sonra zaman içinde geçirdiği onarımlar ile camiye dönüştürülen yapının ilk yapım tarihi 15. Yüzyıl' ın ikinci yarısı olarak kabul edilmektedir. Caminin yapım tarihine ilişkin herhangi bir kitabe bulunmamasına karşın; kible duvarına gömülü bir kitabede, Mustafaoğlu Hacı Hüdaveroğlu Hacı Mustafa tarafından H.993/M.1585 yılının Recep ayında inşa edildiği bilgisi bulunmaktadır (Sunguroğlu, 2013).

Şekil 4.36 Sara Hatun Camii (Orijinal, 2023)

Kesme ve kaba yonu taş malzeme kullanılarak inşa edilen caminin üst örtüsü düz damlı olup, dış kısmı kırma çatı ile yenilenmiştir. Kırma çatının tam ortasına yerleştirilmiş bir kubbesi bulunan caminin bahçesinde, kuzeydoğuda konumlanmış bir şadırvanı ve çeşmesi bulunmaktadır. Son cemaat mahalli, merkezi kubbeli ve kare plan şemasına

sahip Sara Hatun Camii'nin son cemaat yerinden mihrap eksenine bir ta kapısı açılmaktadır. Çift kanatlı ahşap bir kapıdan girilen caminin, dilimli kemer nişinin kavşam bölümünde bir kitabe bulunmaktadır. Son cemaat yerinden kare planlı harim bölümüne açılan, kadın ve erkekler için ayrı ayrı yapılmış giriş kapıları mevcuttur (Tatlı vd., 2022).

Kesme taş ile örülmüş dikdörtgen çerçeveli, üzerinde kitabesi bulunan mihrabın batısında taş malzemeden yapılmış bir minber bulunmaktadır. Minberin süpürgelik bölümlerinin her iki yanında dört adet kaş kemerli motif, kompozisyona hareketlilik kazandırmak için de kaş kemerler arasında kıvrımlı dal bezemeleri mevcuttur (Tatlı vd., 2022).

Evliya Çelebi seyahatnamesinde caminin minaresiz olduğunu belirtse de, son dönemde yapılan onarımlar ile birlikte camiye; dikdörtgen kaide üzerinde silindirik olarak yükselen ve son cemaat yerine bitişik olarak inşa edilmiş bir minare eklenmiştir. Sunguroğlu (2013), minarenin 1898 yılında bugünkü halini aldığını belirtmektedir. Harput'taki diğer minare yapılarına göre daha ince ve zarif bir forma sahip olan Sara Hatun Camii minaresinin giriş bölümü batıda konumlanmaktadır. Minarenin yapımında kullanılan çift renkli taş malzeme gövdeye hareketlilik kazandırmaktadır.

Caminin batısında dört, doğusunda dokuz, güneyinde ise yedi adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Batı duvarında mükebbire ve doğu duvarında vaaz kürsüsü konumlanmıştır. Giriş kapısının solunda kadınlar mahfiline çıkan ahşap merdivenler yer almaktadır. Harimin kuzeybatı köşesinde; kadınlar mahfilinin hemen altında müezzin mahfili mevcuttur (Tatlı vd., 2022).

- Arslanlı (Esadiye) Camii:

Harput Mahallesi'nin kuzeybatısında, Ahi Musa Türbesinin kuzeyinde, Arslanlı Sokak üzerinde bulunan ve tescilli bir kültür varlığı olan yapı; hamam, medrese, imarethane ve külliye birimlerinden oluşmaktadır. Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan yapının, cami ve medrese temelleri ile avluya girişi sağlayan ta kapısı bugüne kadar gelebilmiştir (Şekil 4.37).

Şekil 4.37 Esadiye (Arslanlı) Camii taç kapısı (Çakmak, 2006)

Külliyeye ait bir inşa kitabesi olmamasından kaynaklı olarak yapım tarihi bilinmeyen yapıdan ilk olarak 1523 tarihli Tahrir Defterinde bahsedilmektedir (Ünal, 1989). Tatlı vd. (2022)'ne göre, cami 1940'lı yıllara kadar sağlam kalmış, ancak; medrese cami yapısından çok daha önce yıkılarak harabeye dönüşmüştür.

Yapı girişi ve mihrabındaki mimari üslup dikkate alındığında, caminin Artukoğulları döneminde inşa edildiği düşünülmektedir. Cami ve medrese portalında kabartma şeklinde yapılmış olan aslan figürünün Artuklu Hükümdarı Fahrettin Kara Arslan zamanında yapılmış olabileceği ve yapının adını da burdan aldığı düşüncesi ile bir tarihlendirme yapılmıştır (Ünal, 1989).

Sadece cami ve medresesinin temel duvarları bugüne kadar ulaşabilen Esadiye (Arslaniye) Külliyesi'nin içindeki imarethaneye ilişkin herhangi bir veri bulunmamaktadır. 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan araştırma kazısı ile cami, caminin avlusu ve avluda yer alan medrese odaları ortaya çıkarılmıştır. Taç kapısı büyük oranda zarar görmüş olduğu için var olan duvarların korunabilmesi

amacı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen restorasyon ve konservasyon çalışmaları 2021 yılı içinde tamamlanmıştır (Tatlı vd., 2022) (Şekil 4.38-40).

Kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen plan şemasına sahip olan Esadiye Külliyesi'ne giriş yapının kuzey cephesindeki taç kapıdan sağlanmaktadır. Medresenin bulunduğu cami avlusuna giriş ise yapının batı cephesinden sağlanmaktadır. Batıda iki, doğuda dört adet olmak üzere toplamda altı odası olan açık avlulu medresenin camiye girişi kuzey cephede yer almaktadır. Medrese odalarının sadece temelleri bugüne kadar ulaşabilmiştir. Külliye'nin doğu-batı doğrultulu ve dikdörtgen plan şemasına sahip camisi, mihraba paralel bir şekilde üç sahindan oluşmaktadır. Mihrap caminin güney cephesinde yer almaktadır. Batı cephesinde iki adet, güney cephede üç adet ve kuzey cephede girişin iki tarafında konumlanmış birer pencere açıklığı mevcuttur. İçten tonoz dıştan düz damlı olan üst örtü bugüne ulaşmamıştır (Sunguroğlu, 2013).

Şekil 4.38 Esadiye (Arslanlı) Camii restorasyon çalışmaları (Anonim, 2021d)

Şekil 4.39 Esadiye (Arslanlı) Camii restorasyon çalışmaları (Anonim, 2021d)

Şekil 4.40 Esadiye (Arslanlı) Camii restorasyon çalışmaları (Anonim, 2021d)

- Ulu Camii:

Şekil 4.41 Ulu Camii (Orijinal, 2023)

Şekil 4.42 Ulu Camii arka cephesi (Anonim, 2023e)

“Cami-i Kebir”, “Eğri Minareli Cami” isimleri ile de bilinen, Anadolu’nun en eski camilerinden biri olarak kabul edilen Ulu Camii, Harput’un doğusunda Nizamettin Mahallesi’nde yer alan tescilli bir kültür varlığıdır. İnşa tarihi hakkında farklı görüşler

bulunmakla birlikte kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ünal (1989) ve Danık (2001)'a göre, Artuklu Hükümdarı Fahrettin Karaaslan (1148-1174) tarafından yaptırılan caminin, inşa tarihine ilişkin bir tarihlendirme yapılamamıştır.

İç avlulu ve dikdörtgen plan şemasına sahip, kuzey-güney doğrultulu, mihrap önü kubbeli Harput Ulu Camii; son cemaat yeri, avlu, avluyu çevreleyen revaklar, minare ve harim bölümünden oluşmaktadır (Şekil 4.41-43). Caminin batı cephesinde cümle kapısı bulunmaktadır. Ayrıca doğu ve güney cephelerden de camiye giriş yapılmaktadır. Doğu-batı girişleri revaklara açılırken, güney girişi caminin harim bölümüne açılmaktadır. Son cemaat yeri olarak kullanılan doğu-batı doğrultulu revak, harim bölümü ile açık avlu arasında yer almaktadır. Son cemaat yerinden harim bölümüne geçiş üç adet kapı ile sağlanmaktadır. Dikdörtgen çerçeveli mukarnaslı mihrap nişinin kavsarası istiridye kabuğu şeklinde ve sade bir görünümde (Tatlı vd., 2022).

Şekil 4.43 Ulu Camii iç mekanı (Anonim, 2023f)

Üç tarafı sivri kemerli revaklar ile çevrelenmiş açık avlunun kuzeybatısında minare yer almaktadır. Aslanapa (2007)'ya göre avlu ortasında yer alan havuz dönemin Anadolu mimarisinde yenilikçi bir yaklaşımdır. Uluçam (2012) yapılan restorasyonlar sırasında avlu içindeki mekanlarda ortaya çıkan ocak nişlerinin, bu bölümün medrese olarak kullanılmasının bir göstergesi olduğunu belirtmektedir. Durukan (1995)'a göre de; avlunun bir cepheden cami ve diğer üç cepheden medrese ile kuşatılması yapının külliye anlayışı ile inşa edildiğini göstermektedir.

Avlu çevresindeki payeler ile desteklenen revaklar beşik tonozla örtülüdür. Küçük ölçekli mazgal pencereler ve açık avlu sistemi ile aydınlatılmaya çalışılan yapının avlu bölümünün üzeri son dönem restorasyon çalışmaları ile kapatılmıştır.

Caminin kuzeybatı köşesinde yer alan, yaklaşık 3.5-7 dereceye kadar olan eğriliği bilimsel olarak kanıtlanan (Tatlı vd., 2022) minarenin kare planlı kaidesi silindirik gövdelidir. Caminin minaresi ve kaidesi dışında bezeme bulunmamaktadır. Sunguroğlu (2013)'na göre; minare kaidesinin kuzeybatısındaki dış cepheye bitişik bir şekilde, tamamı bugüne ulaşmayan ancak izleri görülebilen bir türbe yapısı bulunmaktadır. Son dönem restorasyon çalışmaları sırasında yeri değiştirilen türbenin (1830-1921) tarihleri arasında yaşamış bölgenin alimlerinden olan Ahmet Kürdi Çapaçukuri adında bir zata ait olduğu ve zatın isteği üzerine cami avlusuna defnedildiği bilinmektedir.

Beden duvarlarında moloz taş kullanılan Harput Ulu Camii'nin, köşelerinde ve giriş kapılarında düzgün kesme taş kullanılmıştır. Yapının genelinde yoğun olarak görülen tuğla malzeme kullanımı ise, Büyük Selçuklu mimarisinden etkilenildiğini göstermektedir (Tatlı vd., 2022).

- Alacalı Mescit:

Belek Gazi Parkı içinde, eskiden “*Kayabaşı*” olarak adlandırılan meydanın ortasında yer alan, tescilli bir kültür varlığı olan Alacalı Camii, Harput'un batı ucunda konumlanmaktadır.

Bugünkü şeklini 19. Yüzyıl'da geçirdiği onarımlarla alan yapının, Artukoğulları'nın Harput kolunun son hükümdarlarından Nureddin Ebü'l-Fadıl Artuk Şah'ın babası Hızır Şah tarafından M.1203-1204/H.600 yılında inşa edildiği kabul edilmektedir (Sunguroğlu, 2013).

Doğu-batı uzantılı, dikdörtgen planlı yapıya giriş üç dilimli kemerli bir açıklıktan ve caminin batı cephesinden sağlanmaktadır. Caminin iç mekan bölümü iki kemer ile üç

bölüme ayrılmıştır. Caminin güney cephesinde konumlanan kesme taştan yapılmış mihrap, beş kenarlı, nişli ve mukarnaslıdır (Tatlı vd., 2022) (Şekil 4.44).

Caminin doğu, batı ve güney cephesinde dikdörtgen formlu üçer adet pencere açıklığı bulunmaktadır. Kuzey cephede ise, bir adet dikdörtgen formlu ve üç adet sivri kemerli dikdörtgen formlu olmak üzere toplamda dört adet pencere açıklığı yer almaktadır. Caminin düz ve ahşap olan tavanında kalem işi geometrik süslemeler bulunmaktadır. Ahşap tavadaki süslemelerin geç dönemdeki (Osmanlı dönemindeki) yenilemelere ait olduğu düşünülmektedir (Altun, 1978).

Caminin kuzeybatı köşesinde yer alan silindirik formlu minare; iki renk kesme taşın bir arada kullanımı ile oluşturulmuştur. Artuklu mimarisinde sıkça rastlanan çift renkli kesme taş detayları sebebi ile yapı “*Alacalı Camii*” adını almıştır. Özgün hali düz damlı olan caminin üst örtüsü restorasyon çalışmaları sonrasında kırma çatı olarak inşa edilmiştir.

Şekil 4.44 Alacalı Mescit / Camii (Anonim, 2023g)

- *Dabakhane Mescidi:*

Şekil 4.45 Dabakhane Mescidi restorasyon öncesi hali (Anonim, 2021h)

Şekil 4.46 Dabakhane Mescidi restorasyon sonrası hali (Anonim, 2021h)

Mülkiyeti Maliye Hazinesi'ne ait olan Dabakhane Mescidi, Meryem Ana Kilisesi'nin karşı tarafındaki yamaçta, Harput Kalesi'nin kuzeydoğusunda bulunan tescilli bir kültür varlığıdır (Şekil 4.45).

1910 yılına kadar kullanılabilir durumda olduğu arşiv fotoğraflarından anlaşılan mescidin bir kitabesi olmadığından, mescidin yapılış tarihine ilişkin kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 1698 tarihli Hurufat Defteri kayıtlarından mescidin 17. Yüzyıl’ da inşa edildiğini destekleyen bilgiler yer almaktadır (Tatlı vd., 2022).

Kare plan şemasına sahip olan mescidin kubbeli üst örtüsünün tamamı yıkılmıştır. Batı duvarı tamamen yıkılan mescidin kuzey ve güney duvarlarının bir kısmı sağlam iken, doğu duvarı bugüne ulaşabilmiştir. Alt kısmı moloz taşlar ile örülü duvarların üst kısımları kesme taşlar ile inşa edilmiştir. Mescidin kemer ve kubbesi tuğla ile inşa edilmiştir. 2018 yılında Elazığ Belediyesi tarafından restorasyonu gerçekleştirilen mescid bugün ibadete açık durumdadır (Şekil 4.46). Tarihi İpekyolu güzergahında bulunan mescid, yüzyıllar boyunca buradan geçen yolcuların ibadet yeri olması nedeni ile önemlidir.

- *Beşikli (Hırkalı) Baba Türbesi:*

Şekil 4.47 Beşikli Baba Türbesi restorasyon sonrası hali (Anonim, 2021i)

Mülkiyeti Elazığ Belediyesi'ne ait olan Beşikli Baba Türbesi Harput Mahallesi Kayabaşı Mevkii'nde Belek Gazi heykelinin doğusunda yer alan tescilli bir kültür varlığıdır. Türbenin yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

Aytaç ve Öztürk (2010) ile Sunguroğlu (2013)'na göre; Arapların Harput'u istilası sırasında türbeye adını veren Beşik Baba adlı zat çocuğu, kendisi ve eşi ile birlikte şehit olmuştur. Türbede yer alan beşiğin şehit düşen çocuğa ait olduğu ve bu nedenle türbenin isminin Beşikli Baba olarak adlandırıldığı ifade edilmektedir. Çocuğu olmayan ya da çocuğunu kaybetmiş olanların adaklar adayıp, dua ettikleri inanç turizm açısından önemli bir ziyaret mekanıdır.

İçten beşik tonozlu, dıştan basık kubbeli ve sekizgen plan şemasına sahip türbe yapısı Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2012 yılında restore edilmiştir (Anonim, 2021i). Basık kubbenin üst kısmı kurşun ile kaplanmıştır. Güneybatı yönünden giriş yapılan türbenin küçük ahşap bir kapısı ile kuzeydoğu cephesinde bir pencere açıklığı yer almaktadır (Şekil 4.47).

- *Murat Baba (Şeyh Şerafettin) Türbesi:*

Mülkiyeti Elazığ Belediyesi ve Maliye Hazinesi'ne ait olan türbe Balakgazi Parkı girişinde, Ahmet Kabaklı Bulvarı üzerinde Hacı Kerim Sungurlu Konağı'nın kuzeydoğusunda yer alan tescilli bir kültür varlığıdır.

Moloz taşlardan inşa edilmiş, tek katlı altıgen plan şemasına sahip türbenin girişi doğu cephesinden sağlanmaktadır (Şekil 4.48). Sivri bir kemer içine yerleştirilen giriş kapısı dikkörtgen formludur. Türbenin içinde ahşap bir sanduka yer almaktadır. Kubbe eteğinde ve yapının güney duvarında iki adet pencere açıklığı bulunan türbenin üst örtüsü basık kubbe şeklinde ve kurşun kaplamadır. Türbenin köşelerinde kubbeye geçişi sağlayan tuğla tromplar mevcuttur. Köşelerde "T" formunda ve testere dişi şeklinde süslemeler bulunmaktadır (Tatlı vd., 2022).

Şekil 4.48 Murat Baba Türbesi (Anonim, 2021j)

- *Arap Baba Türbe ve Mescidi:*

Şekil 4.49 Arap Baba türbe ve mescidi (Orijinal, 2023)

Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait tescilli bir kültür varlığı olan Arap Baba türbesi ve mescidi Harput Mahallesi Enver Demirbağ Sokak'ta yer almaktadır. Sunguroğlu (2013) ve Çakar ve Uzun (2017)'a göre, kitabesi bulunan mescit H.678 / M.1279- 1280 yılında Selçuklu hükümdarı IV. Kılıçarslan'ın oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Yusuf İbn Arebişah tarafından yapılmıştır.

Sandukası(mumyalığı) alt katta yer alan ve üst tarafı mescit olarak kullanılan iki katlı türbe yapısı Selçuklu mimarisinin özelliklerini taşımaktadır. Pandantif geçişli kubbe örtülü mescit kare plan şemasına sahiptir. Mescidin kuzeydoğu cephesinde bulunan taç kapısı bir niş içinde ve iki kemerlidir. Bu iki kemer arasındaki alınlık bölümünde kitabesi mevcuttur (Tatlı vd., 2022).

Mihrap mescidin güney duvarında yer almaktadır. Mihrabın her iki yanında iki pencere açıklığı mevcut olup, beyaz alçı zemine oturan bir nişi bulunmaktadır. Kubbe ve mihrapta Türk-İslam sanatının önemli örneklerinden olan çini süslemeler görülmektedir. Mozaik tekniği ile yapılan çiniler dikdörtgen ve kare formda kesilmiş, baklava ve zikzak desenlerde mazgalların içine yerleştirilmiş haldedir (Yetkin, 1972).

Silindirik gövdeli, sekizgen kaideli olan minarenin girişi mescidin iç kısmındadır. Üst bölümü yıkılmış olan minarenin kaidesi alt taraftan kesme taş ile örgülü, gövdesi ise tuğla malzeme ile kaplıdır (Şekil 4.49). Selçuklu türbelerinin genel özeliği olarak cenazelik (mumyalık) bölümü mescidin alt kısmında bulunmaktadır. Bu bölümün yuvarlak basık kemerli küçük bir girişi mevcuttur. Mumyalık (cenazelik) bölümü dikdörtgen formlu ve tonoz örtülü dar bir mekandır. Yapıcı (2016)'ya göre, cam kaplama sanduka bir mezar içinde yatan ve türbeye adını veren Arap Baba Selçuklu Dönemi'nde yaşamış, halk tarafından sevilen ve saygı duyulan önemli bir kumandandır.

• *Ahi Musa Mescidi ve Türbesi:*

Harput Esadiye Mahallesi Arslanlı Sokak üzerinde Esadiye Camii'sinin güneyinde yer alan Ahi Musa Mescidi ve Türbesi mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan tescilli bir kültür varlığıdır (Şekil 4.50).

Şekil 4.50 Ahi Musa türbe ve mescidi (Anonim, 2021k)

Restorasyonu Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilen yapının, bugüne ulaşan bir inşa kitabesi olmamakla birlikte yapım tarihine ilişkin olarak Danık (1998) türbenin Artuklu Dönemi yapısı olduğunu, Kuran (1969) ise yapının Selçuklu Dönemi'ne ait olduğunu ileri sürmektedir. Esadiye (Arslanlı) Cami ve Medresesi'nin bir uzantısı olan ve Darü'l Hadis olarak kullanılan yapı mimari açıdan cami ve medrese ile benzerlikler göstermektedir (Kuran, 1969). Yapıcı (2016) 'ya göre, Fatih'in soyundan gelen Ahi Musa Hervi (Herdi) olarak bilinen önemli bir asker (mücahit) tarafından yaptırılmıştır.

Doğu-batı uzantılı dikdörtgen plan şemasına sahip olan yapı türbe ve mescitten oluşmaktadır. Mescide giriş yapının doğu cephesinden sağlanmaktadır. Kuzey-güney yönünde atılan iki adet sivri kemer ile üç bölüme ayrılan mescidin mihrabı yapının güney duvarında yer almaktadır (Tatlı vd., 2022). Mescidin güney duvarına bitişik olarak inşa edilmiş türbe yapısı mescitten sonra yapılmış olup içinde üç adet sandukası yer almaktadır. Mezarların "*Ahi Musa Hervi (Herdi)*", "*Esseyid Hasan*" ve "*Seyyid Ahmet*" e ait olduğu bilinmektedir (Anonim, 2021k).

- Mansur Baba Türbesi:

Şekil 4.51 Mansur Baba Türbesi (Orijinal, 2023)

Nizamettin Caddesi üzerinde Cami-i Kebir Mahallesi'nde yer alan, tescilli bir kültür varlığı olan Mansur Baba türbe ve mescidi Ulu Camii'nin kuzeybatısında yer almaktadır (Şekil 4.51).

Mülkiyeti Elazığ Belediyesi'ne ait olan türbenin kitabesi olmadığı için yapım tarihine ilişkin net bir bilgi bulunmamaktadır. Sunguroğlu (2013), III. Murat dönemine ait bir vesikada türbe ve mescitten söz edildiğini bildirmektedir. Ünal (1989) ve Yapıcı

(2016)'ya göre; 1518-1523 ve 1566 tarihli Tahrir Defterlerinde vakfın isim ve gelirleri dışında herhangi bir veri yer almamaktadır.

Mansur Baba, Ahmet Yesevi'nin hocası olan ve Kazakistan'da türbesi bulunan Arslan Baba'nın oğludur. Arslan Baba'nın vasiyeti ile Ahmet Yesevi'ye emanet edilen ve yanında eğitim gören Mansur Baba Doğu Anadolu'da Selçuklular'a bağlı Artuklu Beyliği'nde yaşamını sürdürmüştür (Yapıcı, 2016).

İki katlı olarak inşa edilen sekizgen plan şemasına sahip yapının alt katı türbe, üst katı mescit olarak planlanmıştır. Mescit bölümüne batı cephesinden bir kapı ile girilen yapının kuzey, güney ve doğu cephelerinde birer pencere açıklığı yer almaktadır (Tatlı vd., 2022). Dıştan pramidal sekizgen bir külah ile içten ise bir kubbe ile örtülen yapının mumyalık kısmına basık kemerli bir kapı ile batı cephesinden girilmektedir. Üst örtüsü yıldız tonozlu olan yapının bu bölümünde kuzey, güney ve doğu cephelerinde üç adet mazgal pencere açıklığı yer almaktadır. Mumyalık bölümünde yer alan dört adet kabirin kime ait olduğu kesin olarak bilinmemek ile birlikte; Mansur Baba, eşi ve çocuklarına ait olduğu düşünülmektedir (Sunguroğlu, 2013).

- *Uryan Baba Türbesi:*

Harput Mahallesi'nin güneydoğu ucunda, Dağ Kapı girişine gelmeden yolun sağ kenarında yer alan Dua Mezarlığı'nın içinde bulunan tescilli bir kültür varlığıdır. Sunguroğlu (2013)'na göre; türbe yanında yer alan mescit daha önceden tekke olarak kullanılmaktadır.

Mağara içinde bulunan Uryan Baba mezarı, sonradan çevresi taşlarla örülerek bugünkü haline getirilmiştir. Mescit ve türbe kısmından meydana gelen yapı, kayalık bir zeminde moloz taş kullanılarak inşa edilmiştir. Dikdörtgen plan şemasına sahip olan ve doğu duvarından bir kapı ile giriş yapılan mescit kuzey-güney doğrultuludur (Şekil 4.52).

Türbe ön giriş ile sandukanın yer aldığı ana mekan olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Ön giriş mekanı kare plan şemasına sahipken, mağara kısmının taşlarla

örülerek türbeye dönüştürülen ana mekanının belli düzgün bir formu yoktur. Yuvarlak kemerli, üzerinde kitabesi olan bir kapı açıklığı ile yapının kuzey duvarından türbeye geçiş yapılmaktadır. Daha önceden düz damlı olan türbe ve mescit sonradan sac bir çatı ile örtülmüştür (Tatlı vd., 2022).

Halk arasında “*Tespihli Baba*” olarak anılan Uryan Baba’nın Haçlı Seferleri sırasında şehit düşen bir derviş olduğu düşünülmektedir. Yapıcı (2016), Anadolu’nun fethi sırasında Selçuklu-Bizans çatışmalarında şehit düştüğünü ve aynı yere defnedildiğini bildirmektedir.

Şekil 4.52 Uryan Baba Türbesi (Anonim, 20211)

➤ ***Tescilli dini yapılar (Kiliseler)***

• ***Surp Agop Kilisesi:***

Mülkiyeti Elazığ Belediyesi’ne ait olan Surp Agop Kilisesi, Harput’ta şehrin batısında eski adı ile Şehroz Mahallesi’nde yer almaktadır. Bugün Kuyumcular Sitesi, Meteris Sokağa giden yolun güneybatı yönünde bulunan kilise tescilli bir kültür varlığıdır (Şekil 4.53).

Kilisenin kitabesi olmadığı için yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Sunguroğlu (2013)’na göre; resmi vesika kaydında M.1859/H.1276’da onarım için izin verildiği bilgisi bulunmaktadır. Dikdörtgen formlu, doğu-batı doğrultulu, bazilikal planlı ve üç nefli olan kilisenin, kuzey-güney duvarının bir bölümü ve doğu

duvarındaki temeller bugüne kadar ulaşmıştır. Moloz ve kabayonu taş kullanılarak inşa edilmiş olan kilisenin üst örtüsü tamamen yıkılmıştır. Arşiv fotoğrafları ve ilgili kaynaklardan düz damlı iki katlı ve küçük bir kubbe ile örtülmüş olan kilisenin bodrum katının da olduğu anlaşılmaktadır (Sunguroğlu, 2013).

Şekil 4.53 Surp Agop Kilise Kalıntısı (Orijinal, 2023)

- Surp Garabed (Kızıl) Kilise:

Mülkiyeti Maliye Hazinesi'ne ait olan “*Kızıl Kilise*”, ya da “*İğneli Kilise*” adları ile de anılan yapı tescilli bir kültür varlığıdır. Harput'un doğusunda yer alan eskiden Gürcü Bey Mahallesi olarak adlandırılan mahallede yer alan kilise I. Derece Arkeolojik Sit Alan sınırı içindedir. Restorasyon çalışmaları 2016 yılında Elazığ Belediyesi tarafından gerçekleştirilen yapının kitabesinde inşa tarihi 1851 olarak tespit edilmiştir. İlk yapıldığı zaman ahşap malzeme kullanılarak inşa edilen kilise, kagir bir bina olarak yeniden yapılmıştır (Sunguroğlu, 2013).

Kiliseye ilişkin yapılan kazı çalışmalarında, yapının batı cephesinde yer alan ana giriş kapısının her iki yanında yer alan profilli taş söveler ortaya çıkarılmıştır. Kilise dikdörtgen formlu, üç nefli ve doğu-batı doğrultulu bazilikal plan şemasına sahiptir (Şekil 4.54). Birbirinden sütunlar ile ayrılan orta nef apsise dik doğrultuludur. Narteks bölümü olmayan yapı iki yan nef, orta nef, bema ve pastoforium mekanlarından oluşmaktadır.

Kuzey-güney cephelerde iki sıra altta ve üstte olmak üzere pencere açıklıkları bulunan kilisenin doğu cephesinde de iki adet mazgal pencere açıklığı mevcuttur. Kilisenin üst örtüsü tamamen yıkılmıştır. Doğu cephedeki apsis bölümü ve kuzey-güney beden duvarlarının bir bölümü bugüne kadar ulaşabilmiştir. Arşiv fotoğrafları ve var olan kalıntılardan edinilen bilgilere göre, kilise içten tonoz, dıştan düz damlı küçük bir kubbe ile örtülüdür. Çatının kuzeydoğusunda bir çan kulesi yer almaktadır. Ayrıca kazı çalışmalarında bitkisel bezemeli mimari parçalar ve haç motifli taşlar ortaya çıkarılmıştır (Tatlı vd., 2022).

Şekil 4.54 Surp Garabed Kilisesi (Kızıl Kilise) (Anonim, 2021m)

- Meryem Ana Kilisesi

Şekil 4.55 Meryem Ana Kilisesi (Anonim, 2021n)

Harput Kalesi'nin doğu yamacında yer alan Meryem Ana Kilisesi Harput'taki gayrimüslimler ve tüm Hristiyan alemi açısından çok önemli bir ibadet alanıdır. Tescilli bir kültür varlığı olan kilisenin mülkiyeti Süryani Vakfı'na aittir. Danık (2006)'a göre; kilise “*Kızıl Kilise*”, “*Süryani Kilisesi*”, “*Merşemuni Kilisesi*”, “*Yakubi Kilisesi*” gibi çeşitli isimler ile anılmaktadır.

Kilisenin bulunduğu eskiden Norsis Mahallesi olarak adlandırılan bölgede 17. Yüzyıl'da hane halkının çoğunluğu Süryanilerden oluşmaktadır. Ünal (1989), 1518'de 18 hane, 1523'te 113 hane, 1565'te 263 hanenin Süryani kökenli olduğunu bildirmektedir. Polonyalı Seyyah Simeon seyahatnamesinde yapıdan 17. Yüzyıl başlarında bir Süryani Kilisesi olarak bahsetmektedir (Danık, 2006). Sunguroğlu (2013)'na göre; milattan önceki yıllarda H.402/M.179 yılında çok tanrılı din mensuplarına ait olan yapı daha sonra, Hristiyanlığın kabulü ile kiliseye çevrilmiştir. Paganizmin yaşandığı dönemde, Diyarbakır, Urfa ve Harput'u içine alan bölge Pagan inancına sahip bir halkın yaşadığı Abgar Krallığı'nın egemenliği altındadır. M.S. 32'de Abgar Kralı V. Abgar ve Hz. İsa arasındaki iletişim Abgarların paganizmi terkedip Hristiyan olmalarında etkili olmuştur. M.S. 179'da Harput Süryani Cemaati ve Abgar Krallığı ile birlikte Meryem Ana Kilisesi'nin kurulmasını sağlamıştır (Tanoğlu, 2013). Meryem Ana Kilisesi çok tanrılı Pagan inancından tek tanrılı Hristiyan inancına geçiş açısından önemli bir simge durumundadır. Harput'a gelen Hristiyan ziyaretçiler açısından çok önemli bir yeri olan tescilli bir kültür varlığı olarak değerlendirilmektedir.

Doğu-batı doğrultulu, dikdörtgen planlı, üç apsis ve tek nefli bir plan şemasına sahip olan kiliseye; Dabakhane şifalı sularına doğru giden yolun sağ tarafında bulunan merdivenli bir yoldan gidilmektedir. Kilisenin kuzey cephesinde küçük dar bir giriş kapısı vardır ve naosa açılmaktadır. Apsis ile naos arasında payeler ile ayrılan ana mekan (bema) üç bölümlü ve dikdörtgen formludur (Şekil 4.55). Üst örtüsü düz damlı olan kilisenin batı cephesi kale kayalıklarına yaslanmaktadır (Tatlı vd., 2022).

Hristiyanlar için önemli olan günlerde ibadete açılan Meryem Ana Kilisesi, Tanoğlu (2013)'na göre; daha önceden ahır, mutfak, yatakhane ve misafirhanesi olan bir yapı kompleksi iken 1936'da bu bölümler yıkılmış ve kilise bugünkü haline ulaşmıştır.

➤ **Tescilli idari yapılar**

- Eski Hükümet Konağı:

Şekil 4.56 Eski Hükümet Konağı (Anonim, 2021o)

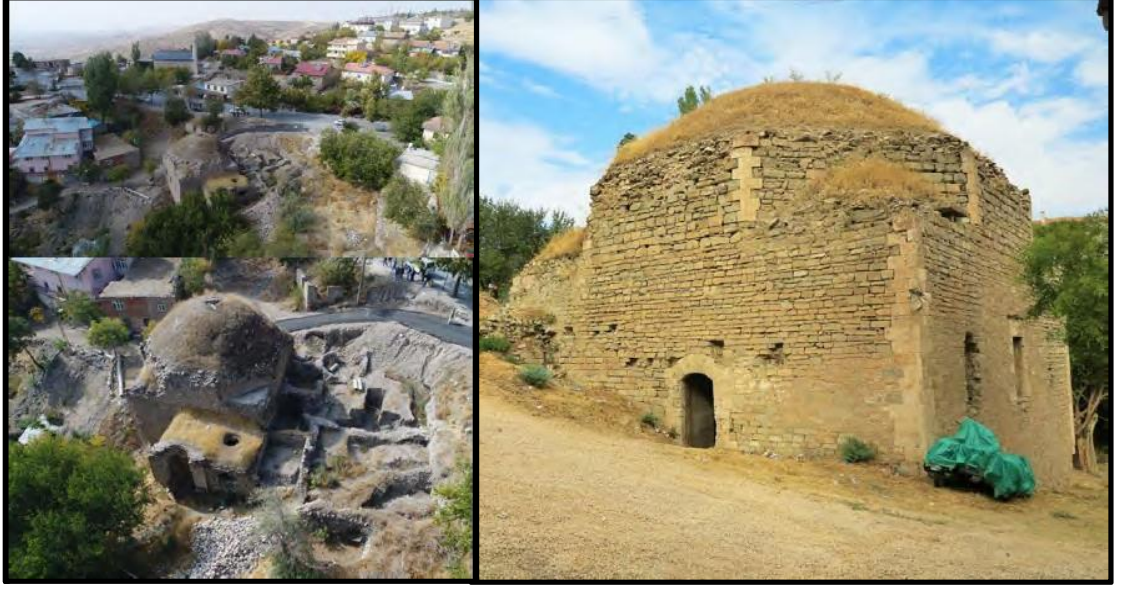
Kurşunlu Camii'nin güneyinde yer alan Hükümet Konağı, sadece zemin katı bugüne ulaşabilmiş olan tescilli bir kültür varlığıdır. Arşiv fotoğraflarına göre, üç katlı bir yapı olduğu bilinen Hükümet Konağı'nın inşa tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bugün “*Ekrem Uzel İlköğretim Okulu*” bahçesi içinde yer alan kalıntılar İl Özel İdaresi, Elazığ Belediyesi ve müştereklerin mülkiyetindedir (Şekil 4.56).

Arşiv fotoğraflarından 1930'lu yıllarda halen sağlam olduğu anlaşılan Hükümet Konağı, meydana gelen yangınlar ile kullanılamayacak duruma gelmiştir. Bugün okul bahçesinin dolgu toprağı altında kalan yapı kalıntılarında duvarların düzgün kesme

taş ve moloz taştan yapıldığı anlaşılmaktadır. Dikdörtgen pencereleri ve basık kemerli bir kapısı olan konağın kalan duvarlarına konservasyon çalışması yapılmıştır (Tatlı vd., 2022).

➤ *Tescilli hamamlar*

- Hoca (Hasan)Hamamı:

Şekil 4.57 Hoca (Hasan) Hamamı restorasyon öncesi görünümü (Anonim, 2021ö)

Harput Mahallesi Ahmet Kabaklı Bulvarı üzerindeki Hoca Hasan Hamamı, Kurşunlu Camii'nin batısında bulunan tescilli bir kültür varlığıdır (Şekil 4.57). Kıran (1995), kitabesi olmayan ve inşa tarihi kesin olarak bilinmeyen hamama ilişkin olarak, en erken tarihli belgenin 386 numaralı 1042/43-1632/33 ve 1633/34 tarihli Harput Şeriyeye Sicilinde yer aldığını bildirmektedir.

Kuzey-güney doğrultulu hamam dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Doğuda ve batıda iki girişi bulunan hamam yapısının asıl girişi doğu cephesinde yer alan kesme taş malzemedan yapılmış, bugün kısmen yıkılmış olan, yarım kubbe örtülü taç kapısından yapılmaktadır. Yapının sağ tarafında girişte hamamcı odası yer almaktadır. Hamamın kubbe örtülü ve kare mekanlı soğukluk (soyunmalık) bölümüne basık yuvarlak kemerli bir girişten ulaşılmaktadır. Hamamın seki ve şadırvan kısmı ile zemin kaplaması (farklı kullanımlar ve müdahaleler sebebi ile) bugüne ulaşamamıştır. Soğukluk(soyunmalık)

bölümünden, biri kare ikisi dikdörtgen planlı ve tonoz örtülü ılıklik bölümüne, buradan da sıcaklık kısmına geçilmektedir. 2021 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında hamamla ilgili yeni veriler elde edilmiştir. Daha önce dört eyvanlı ve dört köşe halvet hücreli olduğu düşünülen sıcaklığın kazı sonrasında altı halvetli olduğu tespit edilmiştir. Kare plan şemasına sahip olan güneybatı halvetinin kuzey ve doğu duvarlarında çini süslemeler yer almaktadır. Halvet odaları kubbe örtülü iken, eyvanlar tonozludur. Hamamın odunluk ve cehennemlik (külhan) bölümleri yapının doğu cephesinde bulunmaktadır. Kubbe ve geçişlerde tuğla malzeme ile örülü olan hamam yapısının duvarları ve kemerlerinde kesme ve moloz taş kullanılmıştır. Hamamın taç kapısı balık pulu motifli sütunçeler ile hareketlendirilmiştir. Yapının çift girişli olması ve son dönem kazı sonuçlarında ortaya çıkarılan iki halvet hücresi sebebi ile çifte hamam olduğu düşünülmektedir (Tatlı vd., 2022).

• Çemşit (Cimşit) Bey Hamamı:

Şekil 4.58 Cimşit Bey Hamamı (Anonim, 2021p)

Tescilli bir kültür varlığı olan Cemşit (Cimşit) Bey Hamamı Harput Kentsel Sit Alanı'nın ana meydanındaki Sarahatun Camii'nin bitişiğinde yer almaktadır (Şekil 4.58). Ünal (1989)'a göre, üzerinde kitabesi bulunmayan hamam yapısının H.1007 /M.1667 tarihli Şeriyeye Sicil kaydında yıllık kirasına ilişkin bilgiler bulunmaktadır.

Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan hamamı yapan kişinin 16. Yüzyıl'ın ilk çeyreğinde Yavuz Sultan Selim Han'ın Palu Hükümeti Sipahi Beyi Kara Cimşit (Cemşit) Bey olduğu bilinmektedir (Sunguroğlu, 2013).

Anadolu hamam tipolojisine uygun olarak dört eyvanlı, köşe halvet hücreli, doğu-batı uzantılı dikdörtgen plan şemasına sahip yapının giriş kısmı güney cephesindeki soğukluk bölümündedir. Girişi güney cephede bulunan kare plan şemalı soğukluk (soyunmalık) bölümünün ortasında bir şadırvan yer almaktadır. Doğu, batı ve kuzey duvarlarındaki sekilerin önünde paravan şeklinde, ahşap ya da kumaştan yapılmış giyinme bölümleri bulunmaktadır. Soğukluktan (soyunmalıktan) geçilen ılıklik bölümü dikdörtgen plan şemalı, dar ve kuzey-güney doğrultuludur. Traşlık ve tuvaletler bu bölümde yer almaktadır. Asıl banyo yapılan mekan olan sıcaklık bölümüne ılıklikten bir kapı ile giriş sağlanmaktadır. Sıcaklıkta toplam dört adet eyvan ve köşe halvet hücresi yer almaktadır. Sivri kemerli giriş olan eyvanlar beşik tonoz ile örtülü iken, basık kemerli ve dar girişli halvet hücreleri kubbe örtülüdür (Tatlı vd., 2022). Kubbe kısmı tuğla malzeme ile örülü olan yapının dış duvarlarında kesme taş, iç duvarlarında ve zeminde ise mermer kullanılmıştır. Bugün yeme-içme mekanı olarak işletilen hamam yapısının üzerinde herhangi bir süsleme ve bezeme bulunmamaktadır.

- *Yeni Hamam (Arslaniye/Esadiye Hamamı)*

“Esadiye”, “Arslaniye” ve “Yeni Hamam” isimleri ile bilinen hamam yapısı, Esadiye (Arslanlı) Camii’nin kuzeyinde, külliyeinin içinde yer alan tescilli bir kültür varlığıdır (Şekil 4.59).

Ünal (1989)’a göre, kitabesi bulunmayan hamam yapısı ile ilişkili olarak Esadiye Mahallesi ismi ilk defa 1523’teki kayıtlarda yer almaktadır. Harput’ta Artuklu döneminde yapılmış eserler ile kullanılan malzeme, plan şeması ve mimari özellikler açısından benzerlik gösteren hamam yapısı 18. Yüzyıl’ın ilk yarısına tarihlendirilmektedir.

Şekil 4.59 Yeni Hamam (Arslaniye Hamamı) (Anonim, 2021r)

Kuzey-güney doğrultulu, köşe halvet hücreli ve dört eyvanlı, dikdörtgen plan şemalı hamamın bölümleri soğukluk(soyunmalık), ılıkılık, sıcaklık ve külhan şeklindedir. Giriş kapısı doğuda yer alan yapının giriş bölümünden sonra dikdörtgen plan şemasına sahip hamamcı odası yer almaktadır. Kubbe örtülü, kare planlı soğukluğun(soyunmalığın) kuzey duvarından biri dikdörtgen, ikisi kare olmak üzere üç bölümden oluşan ılıkılık bölümüne geçilmektedir. Traşlık ve tuvaletler ılıkılık bölümünde yer almaktadır. Ilıklıktan geçilen dört eyvanlı, dört köşe halvet hücreli sıcaklık bölümünün üst örtüsü yıkılmış durumdadır. Doğu cephede bulunan külhan bölümü harap durumdadır.

Hamamın kemerlerinde kesme taş, kubbe geçişlerinde tuğla, duvarlarında ise kaba yonu moloz taş kullanılmıştır (Tatlı vd., 2022).

- Kale Hamamı:

Mülkiyeti Elazığ Belediyesi'ne ait olan, Harput Kalesi'nin kuzeyinde tescilli bir kültür varlığı olan Kale Hamamı'nın yapım tarihi ve kimler tarafından inşa edildiği bilinmemektedir. Tatlı vd. (2022)'ne göre, kaynaklarda hamam yapısına ilişkin olarak H.1044 / M.1634 tarihli bir vesika kaydı yer almaktadır. Bu doğrultuda, 1634 yılında var olduğu bilinen hamamın 16. Yüzyıl sonu ile 17. Yüzyıl başlarında inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir.

Şekil 4.60 Kale Hamamı (Orijinal, 2023)

Doğu-batı doğrultulu, Anadolu hamam tipolojisine uygun olarak (dikdörtgen planlı, dört eyvanlı ve dört köşe halvet hücreli) inşa edilen Kale Hamamı, batıdan doğuya doğru soğukluk (soyunmalık), ılıkılık, sıcaklık, külhan ve odunluk bölümlerinden oluşmaktadır. Hamam yapısının taç kapısı (cümle kapısı) harap durumda ve güney cephededir. Dikdörtgen plan şemalı, tonoz örtülü hamamcı odası, giriş holünün doğusunda yer almaktadır. Girişi holüne birkaç merdiven ile inilmektedir. Mekan içinde bulunan havuzlar kare plan şemasına sahip soğukluk kısmının sonradan dabakhane olarak kullanıldığını göstermektedir. Hamamın sekiz adet nişi bulunan iç duvarlarında taşıyıcı olarak işlev gören küçük kemerler bulunmaktadır. Yapının üst kısmındaki kubbe

örtüsüne geçişler tromplar ile sağlanmaktadır. Bu kısımdan bir kapı ile tonozlu su deposuna geçilmektedir. Soğukluk (soyunmalık) bölümünden geçilen dikdörtgen plan şemasına sahip ılıklik bölümü; traşlık, tuvalet ve depo olarak kullanılmıştır. Bu kısımdan merkezi kubbeli, köşe halvet hücreli ve dört eyvanlı sıcaklık bölümüne ulaşılmaktadır. Hamamın külhan bölümü dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Hamamın kubbe ve tromp bölümleri tuğla ile örölü, beden duvarları ise kaba yonuvemoloztaşlarilekaplıdır (Tatlı vd., 2022) (Şekil 4.60).

- Kızıl (Dere) Hamamı

“Kızıl, Kale Altı” gibi isimleri ile bilinen ve özel mülkiyete ait olan, Meryem Ana Kilisesi’nin doğusunda Tarihi Hüseyinik yolu üzerinde bulunan Kızıl (Dere) Hamamı’nın kitabesi olmadığı için inşa tarihine ilişkin herhangi bir veri bulunmamaktadır (Şekil 4.61). Sağlam’a (2010) göre; 13. Yüzyıl’ın ilk yarısında Artuklu Dönemi’nde inşa edilmiş olan hamam yapısı; Elazığ Kültür Envanteri’ne (2009) göre de 16. Yüzyıl’da Osmanlı Dönemi’nde yapılmıştır.

Şekil 4.61 Kızıl(Dere) Hamamı (Anonim, 2021s)

Kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen plan şemalı hamam yapısının büyük bir kısmı yıkılmış olduğundan plan tipolojisine yönelik tam bir veri olmamakla birlikte;

Harput'taki diğer hamam yapılarında olduğu gibi dört köşe halvet hücreli ve dört eyvanlı plan tipolojisi ile benzerlikleri bulunmaktadır. Arşiv kayıtlarındaki fotoğraflardan hamamın girişinin güney cepheden sağlandığı görülmektedir. Girişin devamında sıra ile hamamcı odası, küçük bir kubbe ile örtülü soğukluk(soyunmalık), dikdörtgen planlı ve ortası yine kubbeli sıcaklık bölümleri gelmektedir. Hamamın kubbe ve tonoz örtüleri bugüne kadar ulaşamamıştır. Sıcaklığın devamında mekanın külhana açılan cehennemlik bölümü olduğu düşünülmektedir. İnşasında kaba yonu taş kullanılan, kayalık bir zemin üzerinde, dere kenarında bulunan hamamın kaynak suyunun bu dereден karşılandığı anlaşılmaktadır (Tatlı vd., 2022).

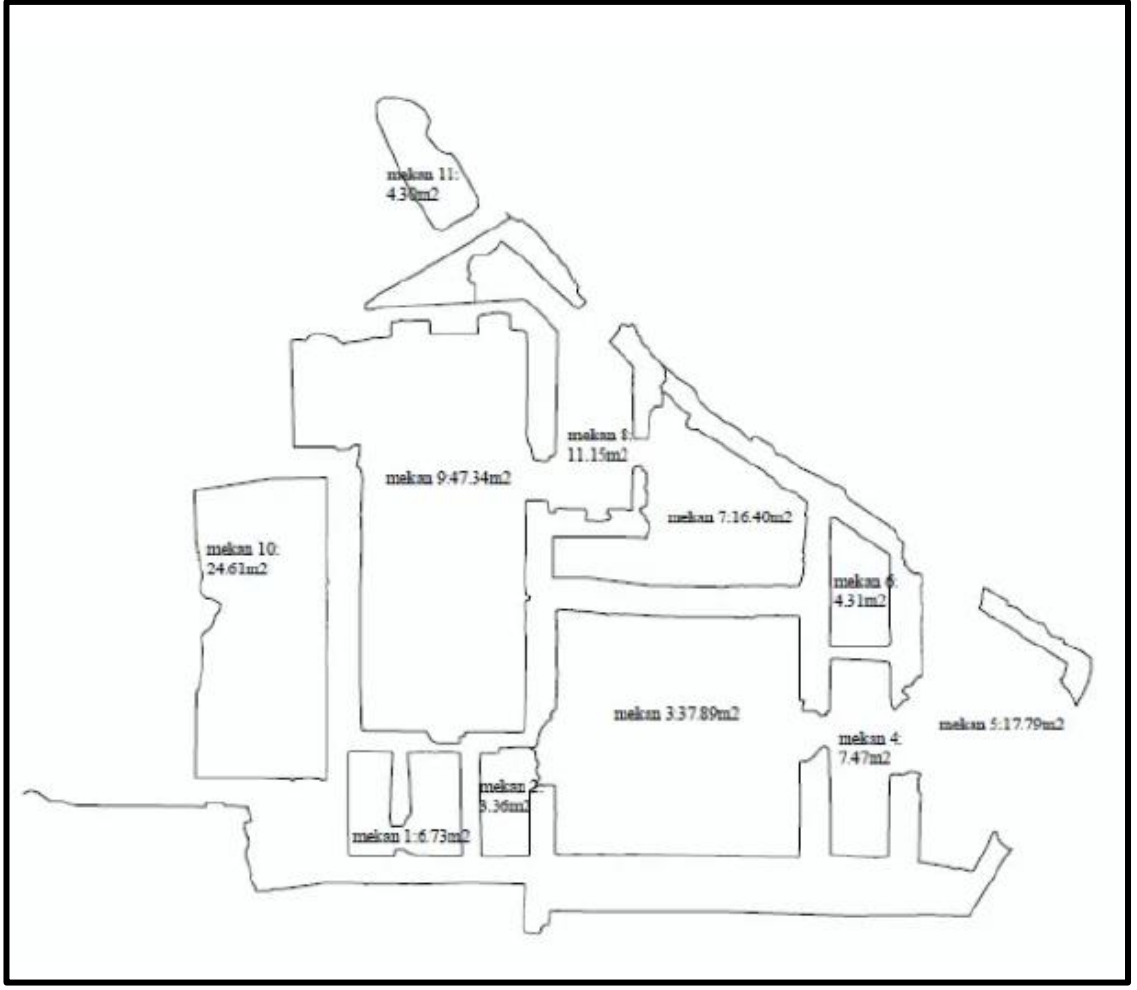
- Hacı Yunus Bey Hamamı:

Hamam yapısı Sara Hatun Camisi'nin ve Harput'un ana meydanının doğusunda bulunan tescilli bir kültür varlığıdır. Sunguroğlu (2013)'na göre; hamamın ismi yakınındaki konaklarda ikamet eden Hoca Yunuslugil ailesinden gelmektedir.

Şekil 4.62 Hacı Yunus Bey Hamamı kazı çalışmaları (Anonim, 2021ş)

Harput'ta bulunan diğer hamam yapılarına benzer tipolojik özelliklere sahip olan Hacı Yunus Bey Hamamı dikdörtgen planlı, dört köşe halvet hücreli ve dört eyvanlıdır. Sıra ile soğukluk(soyunmalık), ılıkılık ve sıcaklık bölümleri yer almaktadır. Tek kubbe ile örtülü soğukluk(soyunmalık) mekanından geçilen ılıkılık bölümü tonoz örtülü ve dikdörtgen planlıdır (Şekil 4.62-63). Kaba yonu kesme taş ile inşa edilen hamam yapısının sıcaklık bölümündeki köşe halvetleri ve eyvanlar tonoz örtülüdür. Bu bölümlerin büyük bir kısmı yıkılmış durumdadır (Şekil 4.64) (Tatlı vd., 2022).

Şekil 4.63 Hacı Yunus Bey Hamamı planı/rölövesi (Anonim, 2021t)

Şekil 4.64 Hacı Yunus Bey Hamamı bugünkü durumu (Orijinal, 2023)

➤ *Tescilli çeşmeler*

Tüm canlılar için en temel ihtiyaçların başında gelen su, insanlığın varoluşundan bugüne kadar tüm uygarlıklarda önemli bir mimari tasarım ögesi olmuş ve bu doğrultuda her medeniyet kendi döneminin ihtiyaçlarına göre; kurulan kentlerde su yolları, sarnıçlar, su kemerleri, hamamlar, şadırvanlar, çeşmeler ve sebiller gibi çeşitli su yapıları inşa etmeye başlamıştır.

Biçer vd. (2022)'ne göre; Harput'ta bilinen su yapılarının ilk örnekleri, Harput İç Kale'de yer alan ve Urartu Dönemi'nde yapılmış olan su sarnıçlarıdır. Urartular'dan Osmanlı Dönemi'ne kadar olan tarihlerde Harput geleneksel yerleşim dokusunda kullanılan mimari su öğeleri hakkında çok fazla kaynak olmamakla birlikte; Aktaş'a (2009) göre, Harput'taki çeşmelere ilişkin olarak ilk görsel Alman Seyyah Nauman Edmund tarafından paylaşılan bir fotoğraftır.

Harput Kentsel Sit Alanı (çalışma alan sınırı)'nda toplam yedi adet tescillenmiş çeşme yapısı bulunmaktadır. Bu çeşmelerden altı tanesi Osmanlı Dönemi'nde yapılmış iken, bir tanesi Akkoyunlu Devleti Dönemi'nde 15. Yüzyıl'da inşa edilmiştir. Tonbul-Karadoğan (1998) ve Şengün (2013)'e göre, doğal çevre faktörleri incelendiğinde Harput su kaynakları açısından yetersizdir. Geleneksel yerleşim dokusunda özellikle Osmanlı mimarisinde önemli bir öge olan çeşmeler, Harput mahallelerinin su ihtiyacını karşılamak için sokak ve meydanlarda yerini bulmuştur. Çeşme yapıları; içme suyu ve temizlik için gerekli suyun sağlandığı alanlar olmanın yanında aynı zamanda, halkın sosyalleşme mekanları olarak da Harput mahalle kültüründe önemli bir yer tutmaktadır.

Harput geleneksel yerleşimi çeşmelerin genel tipolojik özellikleri incelendiğinde; benzer özellikte oldukları belirlenmiştir. Dikdörtgen plan şemalı, eyvanlı tipte inşa edilen çeşmelerin büyük bir bölümü tek kemerli ve cepmeli olarak yapılmıştır. Harput'un çeşme nişleri bölgedeki nişlere göre daha derindir. Bu durum çeşmelerin su ihtiyacının karşılandığı yerler olmanın yanında sosyal mekan işlevini de görmektedir (Biçer vd., 2022).

Şekil 4.65'te kentsel sit alan sınırı içindeki çeşme yapılarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Alaadin Bey Çeşmesi:

Konumu: Nasrettin Hoca Sokağı üzerinde, Ağa Camisi'nin kuzeydoğusunda yer almaktadır.

Güncel durumu: Kullanım dışıdır.

Yapım tarihi: H.988 (M.1580-1581) Osmanlı Dönemi yapısıdır.

Alaadin Bey Çeşmesi (Orişinal, 2023)

Kurşunlu Camii Çeşmesi:

Konumu: Kurşunlu Camii'nin karşısında, Ahmet Kabaklı Bulvarı üzerinde, Jandarma Karakolu'nun batı cephesinde yer almaktadır.

Güncel durumu: Kullanılır durumdadır.

Yapım tarihi: Osmanlı Dönemi yapısı olduğu bilinen çeşmenin kesin inşa tarihi bilinmemektedir.

Kurşunlu Camii Çeşmesi (Biçer vd., 2022)

Sara Hatun Camii Çeşmesi:

Konumu: Sara Hatun Camii avlusunun doğu cephesinde, cami bahçesinden merdiven ile aşağı inilen alt kotta yer almaktadır.

Güncel durumu: Kullanım dışıdır.

Yapım tarihi: Akkoyunlu Uzun Hasan'ın annesi Sara Hatun tarafından yaptırılmıştır ve 15.Yüzyıl'a tarihlendirilmektedir (Sunguroğlu, 2013).

Sara Hatun Camii Çeşmesi (Anonim, 2021u)

Şekil 4.65 Kentsel sit sınırı içindeki tescilli çeşmeler

Meydan Çeşmesi:

Konumu: Meydan Camisi'nin doğusunda, Sara Hatun Camisi'nin kuzeybatısında yer almaktadır.

Güncel durumu: Kullanılır durumdadır.

Meydan Çeşmesi (Orijinal, 2023)

Zeynep Çeşmesi:

Konumu: Esadiye (Arslanlı) Camisi'nin batı cephesinde yer almaktadır.

Güncel durumu: Kullanım dışıdır.

Zeynep Çeşmesi (Anonim, 2021ü)

Ulu Camii Çeşmesi:

Konumu: Şefik Gül Kültür Evi'nin bahçesinde, Ulu Camii'nin batısında yer almaktadır.

Güncel durumu: Kullanılır durumdadır.

Yapım tarihi: Kitabesine göre, H.1310 / M.1892-1893 yıllarında inşa edilmiştir (Görkem, 1986). Osmanlı Dönemi yapısıdır.

Ulu Camii Çeşmesi (Anonim, 2021v)

Üç Lüleli Çeşme:

Konumu: Harput Mahallesi Dağ Kapı girişinde, Ahmet Kabaklı Bulvarı'nın sol tarafında, Ağa Camisi'nin doğu cephesinde yer almaktadır.

Güncel durumu: Kullanılır durumdadır.

Yapım tarihi: Kitabesine göre, H.1324 (M.1906) yılında yapılmış Osmanlı Dönemi yapısıdır.

Üç Lüleli Çeşme (Orijinal, 2023)

Şekil 4.65 Kentsel sit sınırı içindeki tescilli çeşmeler (devam)

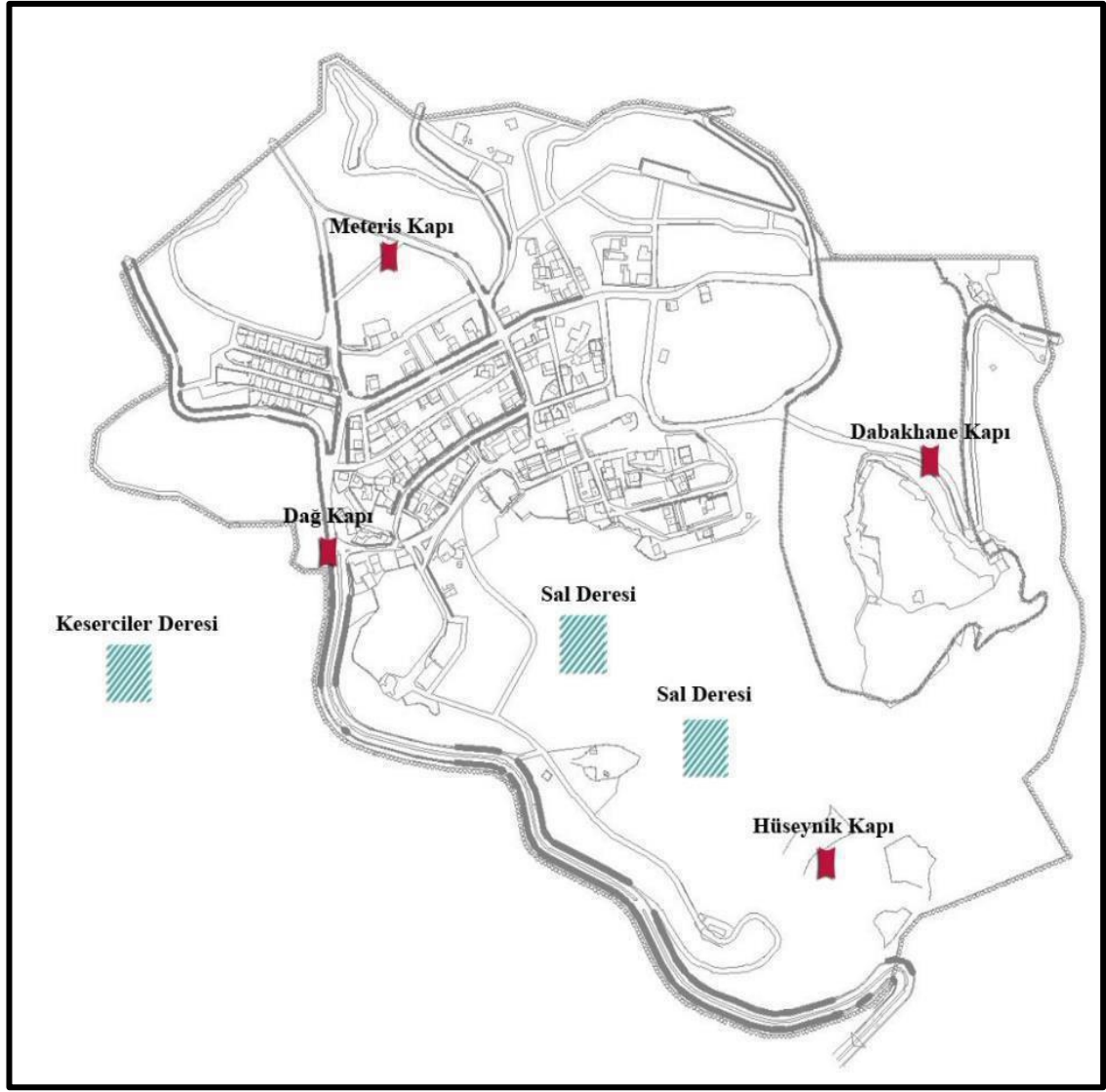
4.5.4 Geleneksel konut dokusu

Dar sokakları ile karakterize olan Harput geleneksel yerleşim alanında, eğimli araziler üzerine kurulmuş olan mahallelerde yer alan konutlar genellikle bitişik nizamda inşa edilmiştir. Kalekent olma özelliğinden kaynaklı olarak sınırlı bir alanda gelişim gösteren mahalle dokusunun bu niteliği, sokak tipolojisini de etkilemiştir (Şekil 4.66).

Şekil 4.66 1900'lü yıllarda Harput Hacı Murat Yokuşu (Anonim 2023k)

Öztürk ve Coşkun'a göre (2016), surlar ile çevrili tarihi Harput yerleşiminin dış bağlantısı güneyde Hüseyin Kapısı, kuzeyde Meteris Kapısı ve batıda Dağ Kapısı ile sağlanmaktadır. Şehir surlarının çoğunun yok olmasına rağmen, yerleşimin kuzeyinde bazı sur kalıntıları bugüne ulaşmıştır. Topografik olarak eğimli bir yapıya sahip olan Harput geleneksel yerleşiminin güneyindeki Sal Deresi, Sinabut Deresi, ve batısındaki Keserler Deresi yerleşimin konut dokusunun biçimlenmesinde etkili olmuştur (Şekil 4.67).

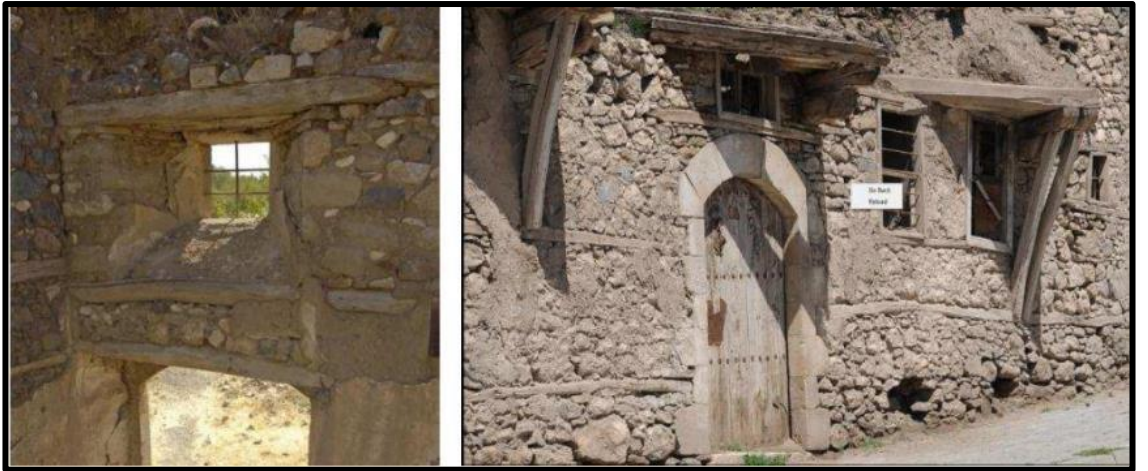
Şekil 4.67 Harput tarihi kent surları (Kıraç, 2019)

Geleneksel yerleşimdeki mahalle yapılanmasında, topoğrafik yapı belirleyici bir unsurdur. Geleneksel konutlar yerleşimin belirli bir bölgesinde yoğunlaşmakta; sivil mimari öğeler ile dini yapılar kent içinde homojen bir şekilde dağılım göstermektedir. Hıristiyanlara ve Müslümanlara ait konutlarda plan ve cephe tipolojisi açısından farklılık bulunmamaktadır. Geleneksel konutlar çoğunlukla bitişik nizamda, iki katlı ve nadiren tek katlı, avlulu ya da bahçeli, kerpiç ve doğal taş malzeme kullanılarak düz çatılı olarak inşa edilmiştir (Öztürk, 2021).

Kayalık bir zemin üzerine inşa edilen Harput geleneksel yerleşimindeki yapıların eğimli arazide kot farkından yararlanacak biçimde inşa edilmiştir. Yapılarda ana malzeme olarak büyük taş bloklar tercih edilmiştir (Şekil 4.68). Geleneksel yerleşim alanında konutların inşasında dere taşları kullanılırken, temellerde kesme taş bloklar kullanılmıştır. Duvarlarda bütünlüğü sağlamak ve depreme karşı dayanıklılığı arttırmak için ahşap hatıllar kullanılmıştır (Şekil 4.69).

Şekil 4.68 Geleneksel Harput evlerine ait duvar kalıntıları (Özdemir ve Özdemir Çetiner, Fotoğraf arşivi, 2014)

Şekil 4.69 Yapı duvarlarında kullanılan ahşap hatıllar (Uzun ve Spor Fotoğraf arşivi, 2014)

Harput geleneksel konut dokusunun şekillenmesinde, bölgede ön plana çıkan ahşap ve taş işçiliği ile ulaşım koşulları nedeni ile yaşanan nakliye sorunları etkili olmuştur.

Geleneksel konut dokusunda yerel malzemenin işlenmesi ve dokunun buna göre şekillenmesi söz konusudur.

Genellikle kerpiç malzeme kullanılarak inşa edilen konutlarda; kapı kenarları ve pencerelerde yontma kireç taşı kullanılmıştır. Dere taşları ile örülü duvarlarda depreme karşı dayanıklılığı arttırmanın yanısıra estetik bir unsur olarak taş malzemenin de kullanıldığı görülmektedir.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Harput geleneksel yerleşimindeki konutların plan tipolojilerinde, bölgenin zorlu iklim şartları ve mevcut malzeme özellikleri etkili olmuştur. Harput geleneksel konutları Anadolu yerleşmelerinde sıkça rastlanan "*iç sofalı plan tipi*" grubunda yer almaktadır. Çizelge.4.5 Öztürk (2021)'ün Harput geleneksel konutlarının plan tipolojileri ile ilgili sınıflaması doğrultusunda hazırlanmıştır.

Harput geleneksel konutlarının biçimlenmesinde coğrafi koşullar etkin olmuş ve bu doğrultuda yöreye özgü tasarım çözümleri üretilmiştir. Geleneksel konutların pencere pencere boyutları oldukça küçüktür. Pencere boyutlarının kışlık odalarda ısı kaybını en aza indirmek amacı ile daha da küçük boyutlarda tasarlandığı dikkat çekmektedir. Genellikle sade bir yapıya sahip olan Harput geleneksel konutlarında, evlerin "*selamlık*" olarak adlandırılan bölümleri ev sahibinin olanakları doğrultusunda biçimlendirilmiştir. Konutun sokak ile ilişkisinin kurulduğu bu mekanlar, yapının sokağa hakim manzarasına sahip olan çıkmalı bölümlerinde, misafirler için ayrılan "*selamlık odaları*" olarak tasarlanmaktadır. Çıkmalı bölümlerde konutun sokak ile ilişkisini arttırmak amacı ile pencere büyüklükleri ve sayıları da arttırılmıştır. Konutun mahremiyetini sağlamak amacı ile bu bölümlere ait pencerelerde kafes de kullanılmıştır (Şekil 4.70).

Çizelge 4.5 Harput geleneksel konut plan tiyolojiieri

** Öztürk (2021)'ün plan tiyolojisine ilişkin sınıflaması Çizelgeleştirilmiştir.

HARPUT GELENEKSEL KONUT PLAN TİPOLOJİSİ		
TEK KATLI EV PLANLARI	İç sofalı, iki odalı plan	Hayvancılık ve tarım ile uğraşan, düşük gelirli ailelerin oturdukları, iki odalı tek katlı plan tipine sahip evlerdir. Bu ev tipinde dıştan çift kanatlı ahşap bir kapı ile iç sofaya geçilir. Sofanın her iki yanında odalar konumlanmıştır.
	İç sofalı, ikiden fazla odalı plan	Genellikle orta gelir grubundaki ailelerin ikamet ettikleri tek katlı plan tipine sahip evlerdir. Dış mekandan çift kanatlı ahşap bir kapı ile iç sofaya geçilir. Sofanın her iki yanında ikiden fazla, genellikle dikdörtgen formda odalar mevcuttur. Bu ev tipinde sofadan servis birimine ve bahçeye doğru açılan bir kapı bulunmaktadır. Örn: Harput Eski Belediye Kültür Evi
İKİ KATLI EV PLANLARI	İç sofalı, ikiden fazla odalı, şahnişinsiz (cumbasız) plan	Bu ev tipinde, dış mekandan ahşap çift kanatlı bir kapı ile her iki yanında ikiden fazla odanın bulunduğu iç sofaya geçilmektedir. Şahnişini (cumbası) olmayan bir plan tipine sahip bu evler genellikle kiremit örtülü ve beşik çatılıdır.
	İç avlulu, iki odalı, şahnişinli (cumbalı) plan	Bu ev tipinde, dış mekandan şakşaklı veya tokmaklı ahşap bir kapı ile iç avluya geçilmektedir. İki katlı, iç avlusu olan, düz damlı ve şahnişinli (cumbalı) plan tipine sahip bu evlerde, zemindeki avludan açılan bir kapı ile ahır bölümüne geçilmektedir.
	İç sofalı, ikiden fazla odalı, şahnişinli (cumbalı) plan	Yerleşim alanında varlıklı gelir grubuna sahip ailelerin ikamet ettiği ev tipidir. Dış mekandan tokmaklı ahşap bir kapı ile iç sofaya açılan bu ev tipinde; sofanın her iki yanında ikiden fazla oda bulunmaktadır. Düz damlı, kırma çatılı ve iki katlı olan bu evler şahnişinli (cumbalı) plan tipine sahiptir. Zemin kat sofasından ahşap tek kollu bir merdiven ile üst kat sofasına çıkılmaktadır. Üst kat sofasında genellikle misafir için ayrılan odalar yer almaktadır. Cepheleri süslemeli olan bu plan tipindeki evlerin zemin katında sofa ile doğrudan bağlantısı olan avlu, ahır ve tandır evi bölümleri bulunmaktadır. Örn: Sağır Müftü Konağı

Şekil 4.70 Harput Konutları Pencere ve Çıkmlar (Özdemir ve Özdemir Çetiner, Fotoğraf arşivi, 2014)

Genellikle 2 katlı olan geleneksel Harput konutlarının kimilerinde kullanılan ara katlar mevcuttur. Ahır, samanlık, tuvalet, iç avlu ve servis birimlerinin yer aldığı alt katlar üst katlara göre daha içe dönük bir konumdadır. Küçük pencerelere sahip servis birimlerinin aksine, yaşamsal olarak daha hareketli olan üst katlarda pencere ve çıkmlar bezeme ile zenginleştirilmiştir (Çetinkaya, 2014).

Tarihi süreç içinde geleneksel yerleşim alanında yaşayan yöre halkı, tarımsal ihtiyaçlarını Harput'un yakın çevresinde yer alan ovalarda karşılamıştır. Üretilen sebze ve meyvelerin bozulmadan saklanabilmesi için geleneksel konutların düz olan damlarında kurutma işlemleri yapılmıştır.

Özgün geleneksel konutların çatıları düz dam şeklindedir. Damların yapımında Harput'un mevcut toprak yapısının özelliklerini taşıyan kil yoğunluğu fazla olan toprak kullanılmıştır. Harput'taki bağ-bahçe alanlarından getirilen bu topraklar ile sonbaharın başında damlar ve duvarlar sıvanarak, bu alanların suya karşı olan yalıtımı sağlanarak yıllık bakım ihtiyaçları karşılanmaktadır. Damlar Harput geleneksel konutlarının çok önemli bir ögesidir (Şekil 4.71). Yaz sıcaklarında gece uyuma alanı olarak kullanılırken, gün ışığının olduğu saatlerde kışlık erzakların hazırlandığı doğal kurutma alanları olarak işlev görmektedir.

Şekil 4.71 Harput Konutu Damı (Özdemir ve Özdemir Çetiner, Fotoğraf arşivi, 2014)

4.5.4.1 Yapılaşma özellikleri

Araştırma alanında geleneksel konutlar ve yeni yapılar iç içe yer almaktadır. Harput geleneksel yerleşim alanı 14.12.1975 tarihinde kentsel sit alanı olarak ilan edilmiş ve 2008 yılında başlayan koruma amaçlı imar planı çalışmaları ile birlikte kentsel sit alanı içindeki yapılaşmaya dair belirli kısıtlamalar getirilmiştir; ancak, imar planı çalışmalarından önce yapılmış ve alanın geleneksel dokusuna uymayan malzeme, yapım tekniği ve kat sayıları açısından uyumsuz yapılar mevcuttur. Bugün koruma amaçlı imar planı kararları ile Elazığ Belediyesi Koruma Uygulama ve Denetleme Birimi (KUDEB), Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma ve Bölge Kurulu'nun varlığı sayesinde konutlarda yapılacak herhangi bir bakım-onarım-tadilat uygulaması denetim altındadır ve koruma amaçlı imar planında izin verilen yapılaşma sınırları içinde gerçekleştirilebilmektedir. Alanda yerel halk ve denetleme birimlerindeki uzmanlar ile yapılan sözlü görüşmelerde, halkın ekonomik sıkıntılar sebebi ile koruma kararları doğrultusundaki yenilemelere uygun finansal şartları sağlayamadığı ortaya çıkmıştır. Yanı sıra sivil toplum örgütleri, dernekler ya da uluslararası destek fonları gibi uygun kaynak akışı sağlayabilecek yaklaşımlar henüz

yöre halkı ve yöneticileri tarafından benimsenemediği için oldukça maliyetli olan restorasyon ve bakım-onarım çalışmaları geleneksel yerleşim alanı bütününde sağlanamamıştır.

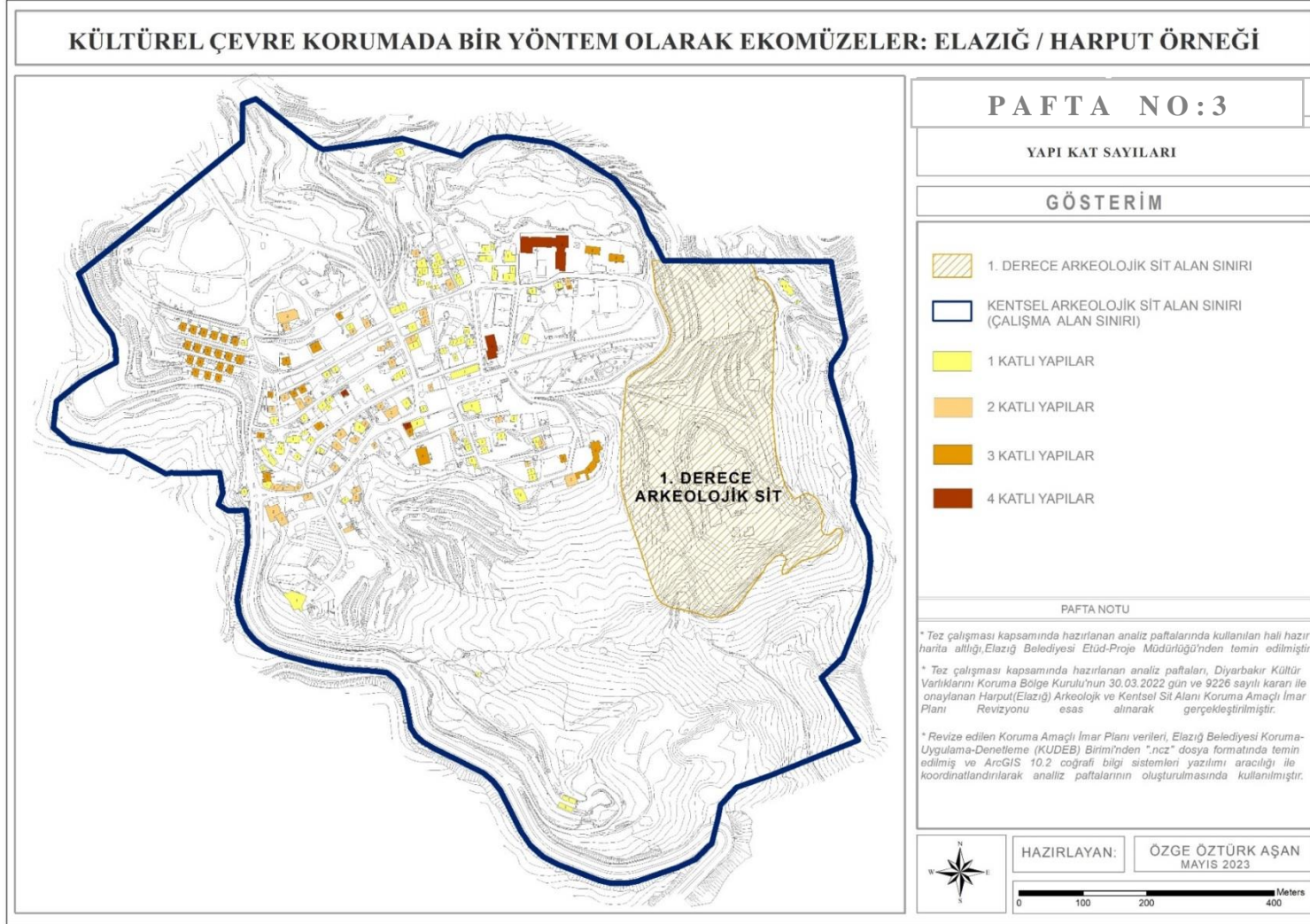
➤ **Yapı malzemesi ve yapım tekniği**

Araştırma alanındaki yapılar kullanılan malzeme ve yapım tekniği açısından değerlendirildiğinde; geleneksel konut özellikleri taşıyan yapılar ve yeni yapılar arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Geleneksel konutlarda çoğunlukla kerpiç, doğal taş, ahşap ve nadiren metal yapı gereci ve yapım tekniği olarak yığma sistem tercih edilirken, yeni yapılaşan alanlarda beton ve tuğla malzeme ile inşa edilmiş 3-4 katlı yapılar bulunmaktadır.

Araştırma alan sınırı olan kentsel sit sınırı içinde yer alan yapılarda kullanılan malzemelere ilişkin olarak yapılan arazi-etüd çalışmaları, Harput Koruma Amaçlı İmar Planı (2008) ve Harput Koruma Amaçlı İmar Plan Revizyonu (2022) verileri dikkate alındığında; ArcGIS 10.2 ortamında gerçekleştirilen harita sorgulamalarından elde edilen verilere göre yapı gereci belirlenmiş 99 adet betonarme, 10 adet kerpiç yığma, 24 adet taş yığma ve 15 adet taş/tuğla yığma yapı bulunmaktadır. Diğer yapılar; sundurma, ahır ve depo olarak kullanılan, bazıları yeni inşaat malzemeleri ile yapılmış, kullanılabilir durumda olan; bazıları ise, oldukça bakımsız harabe halindeki yapılardır.

➤ **Yapı kat sayıları**

Araştırma alan sınırı olan kentsel sit sınırı içinde kalan bölgede yapıların kat sayılarına ilişkin olarak yapılan arazi-etüd çalışmaları ve Harput Koruma Amaçlı İmar Plan Revizyonu (2022) verileri doğrultusunda Şekil 4.72' de yer alan “*Yapı Kat Sayıları*” paftası oluşturulmuştur. ArcGIS 10.2 ortamında gerçekleştirilen harita sorgulamalarından elde edilen veriler Çizelge 4.6'da yer almaktadır.

Şekil 4.72 Harput geleneksel yerleşim alanındaki yapıların kat sayıları (Orijinal, 2022)

Çizelgeye göre; alanda kat sayısı tespit edilebilen mevcut 165 adet yapının 85 adedi (%51) 1 katlı, 40 adedi (%24) 2 katlı, 36 adedi (%22) 3 katlı ve 4 adedi (%3) 4 katlıdır. Bu kapsamda haritada anıtsal yapılar verilmemiş; sadece geleneksel konutlar ve yeni yapılar dikkate alınmıştır.

Çizelge 4.6 Kentsel sit alanı içinde yer alan yapılara ilişkin kat sayısı verileri (Orijinal, 2023)

Yapı Kat Sayısı	Yapı Adedi	Yüzdellik Dilim (%)
1 Katlı	85	51
2 Katlı	40	24
3 Katlı	36	22
4 Katlı	4	3
TOPLAM	165	100

Yapılan arazi etüd çalışmaları sonucunda çalışma alan sınırları içinde gözlemlenen geleneksel konutların genellikle kat sayıları 1 ya da 2'dir. Kentsel sit alan sınırının kuzeybatı kesiminde, Meteris Sokak ve çevresinde yer alan 3 katlı konut alanı geleneksel yerleşimin özgün konut dokusuna aykırı bir görüntü oluşturmaktadır. Betonarme yapılardan oluşan site geleneksel yerleşim alanından bağımsız, ayrı bir yerleşim görünümündedir (Şekil 4.73).

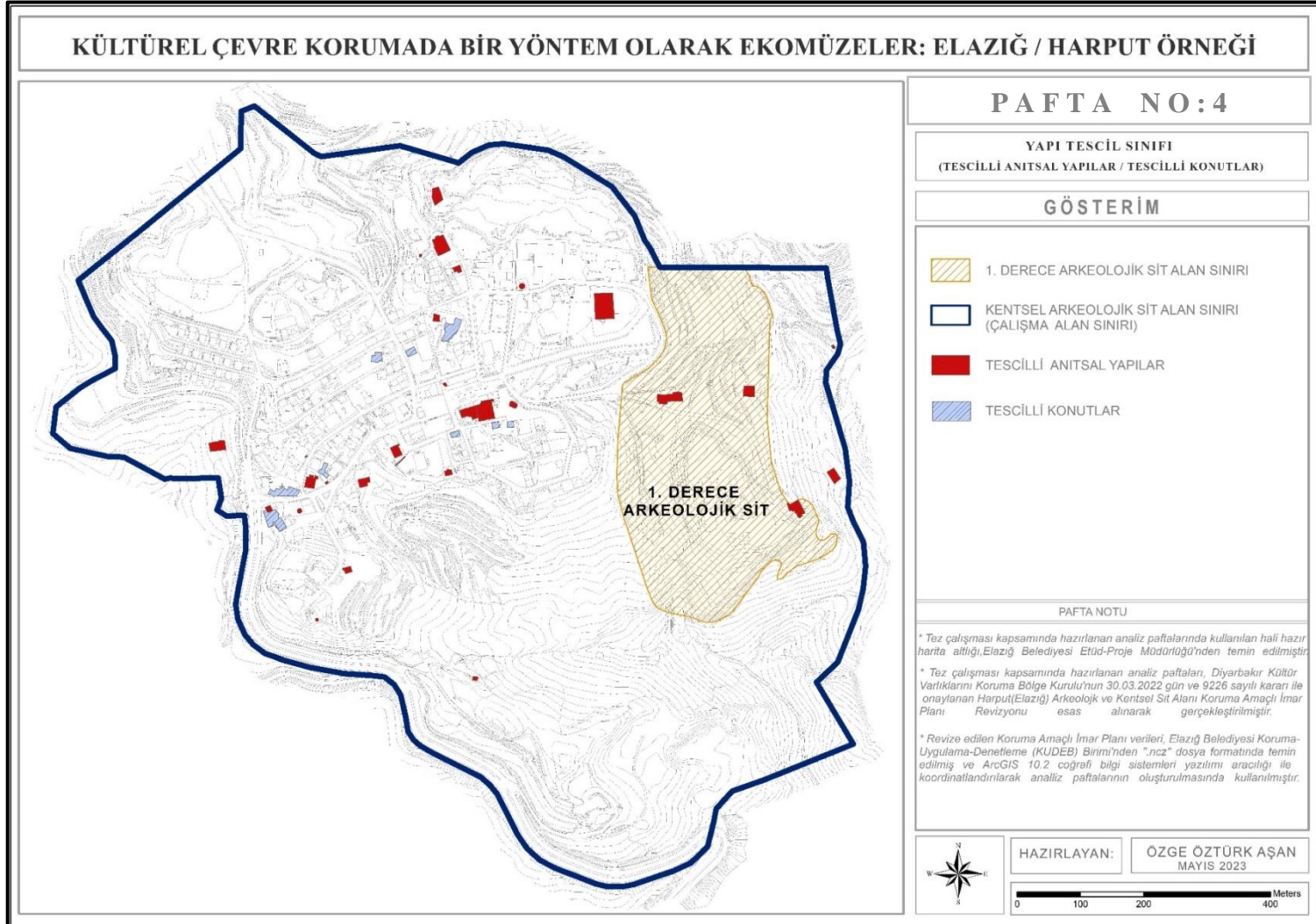

Şekil 4.73 Meteris Sokak ve çevresindeki 3 katlı betonarme konutlardan oluşan site (Orijinal, 2023)

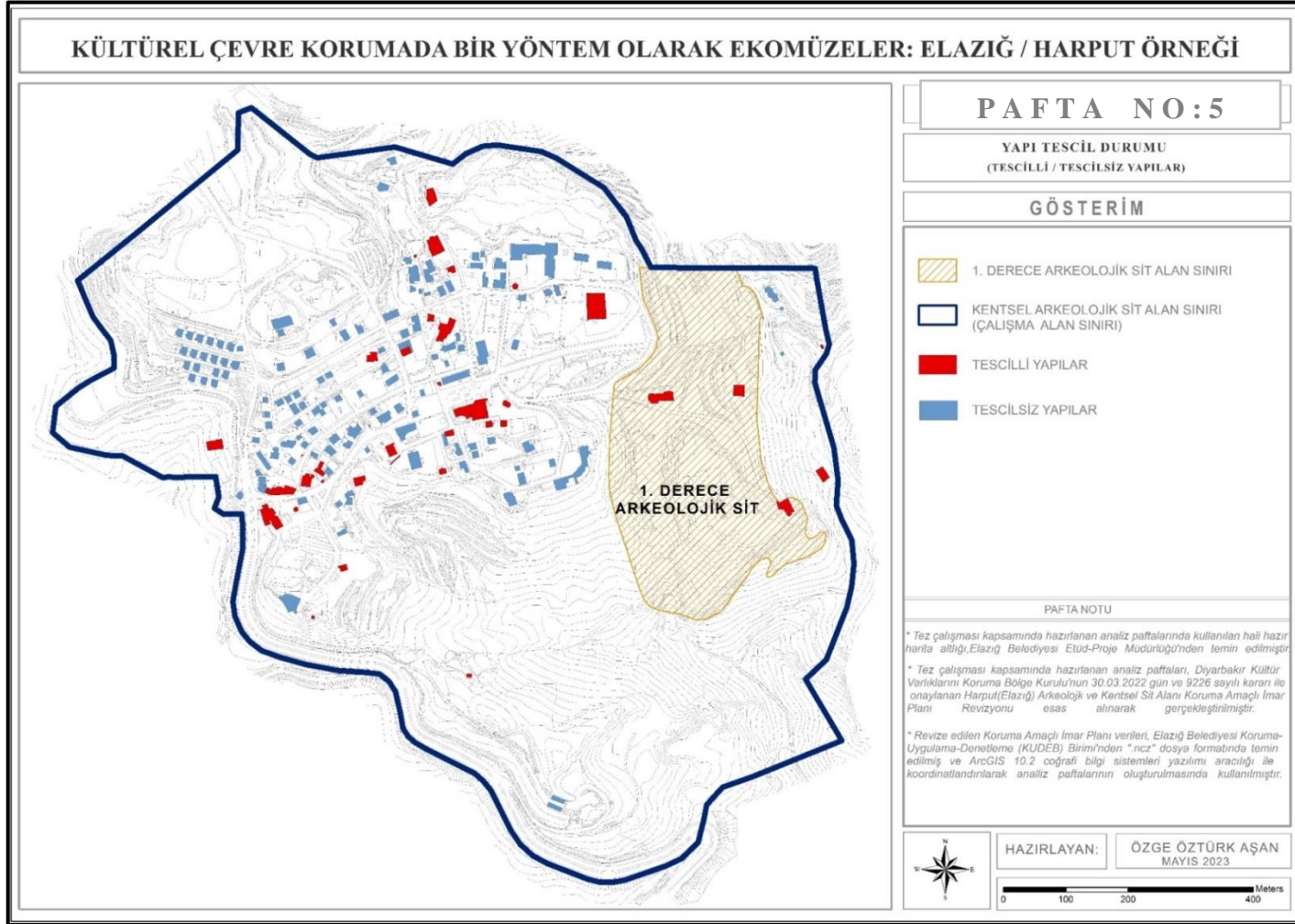
4.5.4.2 Geleneksel konutlara ilişkin tescil durum ve kullanım özellikleri

Geleneksel yerleşim dokusunda yer alan konutların tescil durumuna ilişkin güncel veriler doğrultusunda, Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma ve Bölge Kurulu'nun 30.03.2022 gün ve 9226 sayılı kararı ile onaylanan Harput Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı revizyonu esas alınarak; plan raporlarında verilen tescil listeleri dikkate alınmıştır. Bu doğrultuda ArcGIS 10.2 yazılımı aracılığı ile geleneksel yerleşim alanındaki yapıların tescil sınıflarını ve yapı tescil durumlarını ifade eden haritalar üretilmiştir (Şekil 4.74 ve Şekil 4.75). Şekil 4.74'e göre; çalışma alanı içinde toplam 14 adet tescilli geleneksel konut yer almaktadır.

Çalışma alanında, geleneksel doku özellikleri taşıyan ya da yeni yapılaşma özellikleri gösteren, mevcut tüm yapıların %25'i tescilli yapılardan meydana gelmektedir. Tescilli yapıların mevcut tüm yapılar içinde %18'lik bölümü anıtsal yapılardan, %7'lik bir kısmı ise geleneksel konut özelliklerine sahip tescilli sivil mimarlık örneklerinden oluşmaktadır. Tescilli yapılar kendi içinde değerlendirildiğinde ise; tescilli geleneksel konutlar tescilli tüm yapılar içinde %27'lik bir orana sahipken, tescilli anıtsal yapıların tescilli tüm yapı grubu içinde %73'lük bir orana sahiptir. Tescilli sivil mimari örneklerinin ada-parsel bilgileri ve mevcut kullanım özelliklerine ait bilgiler Şekil 4.76'da yer almaktadır.

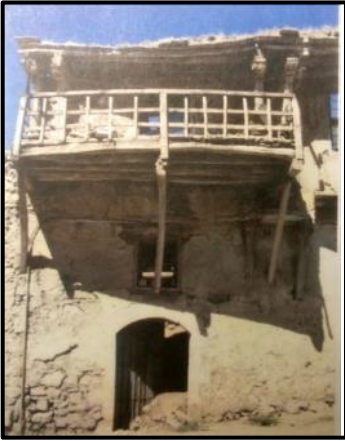

Şekil 4.74 Harput geleneksel yerleşim alanındaki yapıların tescil sınıfı (Orijinal, 2022)

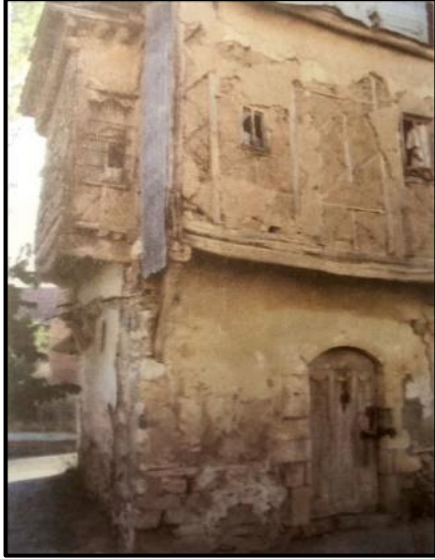

Şekil 4.75 Harput geleneksel yerleşim alanındaki yapıların tescil durumu (Orijinal, 2022)

Envanter	Ada No	Parsel No	Tescil Tarihi	Mevcut Kullanım Durumu
KONUT 1 (Sağır Mutfu Konagi)	15	5-6-7	30.05.1985 / 1089 (15.12.2011/214)	Restorasyonu tamamlanmış, Belediye mülkiyetinde ve Basın Müzesi olarak kullanılmaktadır.
	Restorasyon Öncesi Görünüm (Öztürk Ş. 2008 fotoğraf arşivi, 2021)			Restorasyon Sonrası Görünüm (Anonim, 2023d)
Envanter	Ada No	Parsel No	Tescil Tarihi	Mevcut Kullanım Durumu
KONUT 2 (Hacı Kerim Sunguroğlu Konagi)	15	7-8	14.11.1980/A-2516 (15.12.2011/214)	Restorasyonu tamamlanmış, Belediye mülkiyetinde ve KUDEB(Koruma-Uygulama-Denetleme Birimi) olarak kullanılmaktadır.
	Restorasyon Öncesi Görünüm (Coşkun ve Öztürk, 2014)			Restorasyon Sonrası Görünüm (Orijinal, 2023)
Envanter	Ada No	Parsel No	Tescil Tarihi	Mevcut Kullanım Durumu
KONUT 3 (Harput Evi 81/4) (Burcu Kaya Evi)	81	4	21.02.2007/986	Restorasyonu tamamlanmış ve Belediye Konuk Evi olarak kullanılmaktadır.
	Restorasyon Öncesi Görünüm (Coşkun ve Öztürk, 2014)			Restorasyon Sonrası Görünüm (Anonim, 2023e)

Şekil 4.76 Harput geleneksel yerleşim alanındaki tescilli sivil mimari örneklerinin ada-parsel ve mevcut kullanım verileri (Orijinal, 2023)

Envanter	Ada No	Parsel No	Tescil Tarihi	Mevcut Kullanım Durumu
KONUT 4 (Harput Evi 81/4-5) (Fehmi Barın Evi I)	81	4-5	21.02.2007/986	Restorasyonu tamamlanmış ve Belediye Konuk Evi olarak kullanılmaktadır.
	Restorasyon Öncesi Görünüm (Tatlı vd., 2022)			Restorasyon Sonrası Görünüm (Orijinal, 2023)
				
Envanter	Ada No	Parsel No	Tescil Tarihi	Mevcut Kullanım Durumu
KONUT 5 (Harput Evi 81/5) (Fehmi Barın Evi II)	81	5	21.02.2007/986	Restorasyonu tamamlanmış ve Belediye Konuk Evi olarak kullanılmaktadır.
	Restorasyon Öncesi Görünüm (Tatlı vd., 2022)			Restorasyon Sonrası Görünüm (Orijinal,2023)
				
Envanter	Ada No	Parsel No	Tescil Tarihi	Mevcut Kullanım Durumu
KONUT 6 (Harput Evi 81/5-6) (Hüseyin Şaşkın Evi)	81	5-6	21.02.2007/986	Restorasyonu tamamlanmış ve Belediye Konuk Evi olarak kullanılmaktadır.
	Restorasyon Öncesi Görünüm (Tatlı vd., 2022)			Restorasyon Sonrası Görünüm (Orijinal,2023)
				

Şekil 4.76 Harput geleneksel yerleşim alanındaki tescilli sivil mimari örneklerinin ada-parsel ve mevcut kullanım verileri (Orijinal, 2023) (devam)

Envanter	Ada No	Parsel No	Tescil Tarihi	Mevcut Kullanım Durumu
KONUT 7 (Harput Evi 81/6) (Ahmet Ekşi Evi)	81	6	21.02.2007/986	Restorasyonu tamamlanmış ve Turizm Danışma Ofisi olarak kullanılmaktadır.
	 <p>Restorasyon Öncesi Görünüm (Tatlı vd., 2022)</p>			 <p>Restorasyon Sonrası Görünüm (Orijinal, 2023)</p>
Envanter	Ada No	Parsel No	Tescil Tarihi	Mevcut Kullanım Durumu
KONUT 8 (Harput Evi 82/3)	82	3	30.05.1985 /1089 (15.12.2011/214)	Özel mülkiyete ait ve harabe halindedir.
	 <p>1980'li Yıllardaki Görünümü (Tatlı vd., 2022)</p>			 <p>Güncel Görünümü (Tatlı vd., 2022)</p>

Şekil 4.76 Harput geleneksel yerleşim alanındaki tescilli sivil mimari örneklerinin ada-parsel ve mevcut kullanım verileri (Orijinal, 2023) (devam)

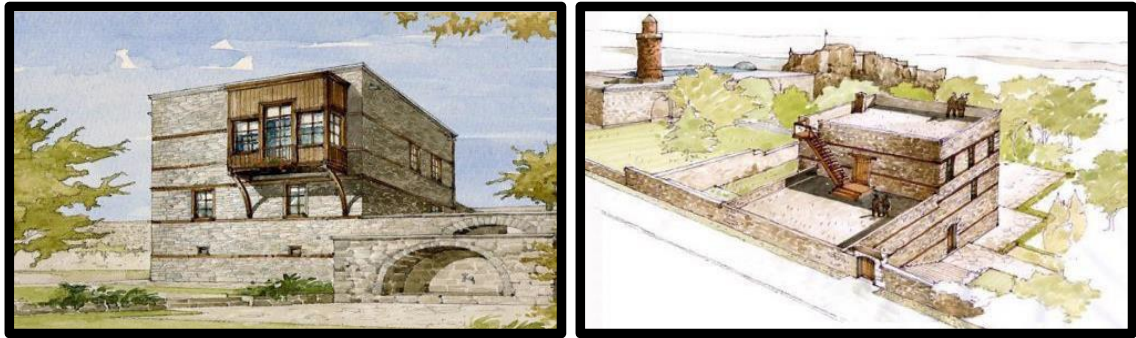
Envanter	Ada No	Parsel No	Tescil Tarihi	Mevcut Kullanım Durumu
KONUT 9 (Harput Evi 84/4)	84	4	21.02.2007/986	Özel mülkiyete ait ve harabe halindedir.
	Yapının güncel görünümü (Orijinal, 2023)			
				
Envanter	Ada No	Parsel No	Tescil Tarihi	Mevcut Kullanım Durumu
KONUT 10 (Harput Evi 94/8) (Valilik Konuk Evi)	94	8	21.02.2007/986	Elazığ Valiliği mülkiyetindedir. Restore edilerek Valilik Konuk Evi olarak kullanılmaya başlanmıştır.
	Restorasyon Öncesi Görünüm (Tatlı vd., 2022)			Restorasyon Sonrası Görünüm (Orijinal,2023)
				
Envanter	Ada No	Parsel No	Tescil Tarihi	Mevcut Kullanım Durumu
KONUT 11 (Harput Evi 95/2)	95	2	21.02.2007/986	Özel mülkiyete ait ve harabe halindedir.
	Yapının güncel görünümü (Orijinal,2023)			
				

Şekil 4.76 Harput geleneksel yerleşim alanındaki tescilli sivil mimari örneklerinin ada-parsel ve mevcut kullanım verileri (Orijinal, 2023) (devam)

Harput geleneksel yerleşim alanında tescilli olmayan ancak restorasyonu belirli kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmiş *Şefik Gül Kültür Evi* ile *Kürsübaşı Okuma ve Kültür Evi*, nitelikli sivil mimari özelliği taşıyan geleneksel konutlar kapsamında irdelenmiştir.

➤ *Şefik Gül Kültür Evi:*

Ulu Cami'nin batısında, Nizamettin Caddesi üzerinde bulunan konağın, yapım tarihine ilişkin net bir bilgi bulunmamaktadır; ancak, 19. Yüzyıl'da anonim ustalar tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Bahçesinde bir su kuyusu, tandır ocağı ve Ulu Cami Çeşmesi yer alan konak yapısı düz damlı ve iki katlı olarak geleneksel Harput Evi tipolojisine uygun olarak inşa edilmiştir. Sosyal sorumluluk projesi olarak *Gülsan Holding* tarafından, *ÇEKÜL Vakfı* danışmanlığında, kültürel çevrenin korunmasına katkı sağlamak amacı ile restorasyonu gerçekleştirilmiş ve 2005 yılından beri *Müze Ev* olarak kullanılmaktadır (Tatlı vd., 2022) (Şekil 4.77 - 4.78 ve 4.79).

Şekil 4.77 Şefik Gül Kültür Evi restorasyonuna ait görselleştirmeler (Anonim, 2016)

Harput'un geleneksel ev tipolojisine uygun bir şekilde avlulu, iki katlı ve düz damlı olarak yığma sistemle inşa edilen Şefikgül Kültür Evi'nin yapımında kerpiç, ahşap, doğal taş ve metal malzemeler kullanılmıştır.

Kübik görünümlü, düz cepheli olan yapının taşıyıcı duvarları moloz dolgu taş ile inşa edilmiştir. Sıvalı duvarlarda ise kireç ve çamur kullanılmıştır. Yapının cepheleri boyunca devam eden ahşap hatıllar pencerelerin alt ve üst bölümlerinde konumlanmıştır. Geleneksel konutlarda sıklıkla kullanılan cumba, yöresel adı ile şahnişin, yapının sadece güney cephesinde yer almaktadır (Yalçın vd., 2023).

Şekil 4.78 Şefik Gül Kültür Evi restorasyon  ncesi (Tatlı vd., 2022)

Şekil 4.79 Şefik  l Kültür Evi restorasyon sonrası (Anonim, 2021)

4.5.5 Teknik alt yapı

Elazığ ilinin kuruluş yeri olan Harput geleneksel yerleşim alanı bugün Elazığ merkez ilçesine bağlı bir mahalle konumundadır. Şehir merkezine yaklaşık 14 km mesafede bulunan Harput Mahallesi'nin teknik alt yapı hizmetleri Elazığ Belediyesi'ne bağlı olarak yürütülmektedir. Bu bölümde; çalışma alanının teknik alt yapısını oluşturan kanalizasyon, içme suyu, drenaj ve yağmur suyu, çöp ve katı atık hizmetleri, doğalgaz ve elektrik alt yapısı incelenmiştir.

- Kanalizasyon, içme suyu, drenaj ve yağmur suyu hizmetleri:

Elazığ Belediyesi'nin 10.04.2020'de başlattığı ve şehir alt yapısının tamamen yenilenmesine yönelik olarak gerçekleştirdiği 1072 km içme suyu hattı, 25 km yağmur suyu hattı ve kanalizasyon hattı olmayan bölgelere 83 km uzunluğunda toplayıcı hat döşenmesi çalışmaları halen devam etmektedir (Şekil 4.80) (Anonim, 2022i). Kademeli olarak üç bölgede yürütülecek olan alt yapı yenileme projesi kapsamında; Elazığ'ın merkez mahalleleri arasında yer alan Harput Mahallesi 1. Bölge çalışmaları içinde yer almaktadır.

Şekil 4.80 Kanalizasyon, içme suyu, drenaj ve yağmur suyuna yönelik alt yapı çalışmaları (Anonim, 2022i)

Devam eden projenin tamamlanması ile; yerel halkın sağlıklı ve kaliteli içme suyuna kavuşması, altyapı yetersizliğinin giderilmesi, bölgede su tasarrufunun sağlanması ve yağışlar sonrasında karşılaşılan drenaj sorunlarının çözümü söz konusu olacaktır.

- Çöp ve katı atık hizmetleri:

Elazığ Belediyesi'nin İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Müdürlüğü tarafından 2018 yılında merkeze 33 km uzaklıkta bulunan Çöteli Köyü Mevkii'nde yap-işlet-devret modeli ile 131 hektarlık alanda Katı Atık Depolama Sahası kurulmuştur. Evsel atıkların depolandığı tesiste bir yılda toplanan 130 bin ton çöpten, 14 milyon 800 bin kilowatt enerji üretilmekte ve bu enerji il genelinde dağıtılmaktadır (Anonim, 2023f). Çöp ve katı atıkların geri dönüşümü ile üretilen elektrik enerjisi yanında; görüntü kirliliği, atmosfere salınan ve insan sağlığını tehdit eden zararlı gazların engellenmesi sağlanmaktadır. Bu doğrultuda sürdürülebilir çevre projeleri kapsamında, atıkların kaynağında ayrıştırılabilmesi için merkez belediyeye bağlı tüm mahallelerde dolayısı ile Harput Mahallesi'nde de Mobil Atık Geri Dönüşüm Birimleri bulunmaktadır (Şekil 4.81).

Şekil 4.81 Harput Mahallesi genelinde konumlandırılmış *Mobil Atık Geri Dönüşüm Birimleri* (Orijinal, 2023)

- Doğalgaz hizmetleri:

Elazığ Belediyesi'nin alt yapı çalışmaları kapsamında Harput Mahallesi'ne 2017 yılından itibaren doğalgaz hizmeti verilmeye başlanmıştır (Anonim, 2017).

- Elektrik-GES hizmetleri:

Yıllık güneşlenme süresi oldukça fazla olan Elazığ'ın güneş enerjisi potansiyelinin değerlendirmesi amacı ile Elazığ Belediyesi tarafından 19.000 metrekare arazi üzerinde güneş enerjisi panelleri kurulmuştur. Atık Su Arıtma Tesisi mevkiinde başlatılan proje ile yılda 1 milyon 800 bin kilowatt saat elektrik enerjisi üretilmektedir (Anonim, 2023g) (Şekil 4.82). Güneş Enerji Sistemleri (GES) projesi, tüm Elazığ geneli için dolayısı ile merkez ilçeye bağlı Harput mahallesi için de yenilenebilir enerji kaynağı oluşturmaktadır.

Şekil 4.82 Güneş Enerji Sistemleri (GES) projesi kapsamında kurulan enerji panelleri (Anonim, 2022j)

4.5.6 Alan kullanımı

Harput Kentsel Sit Alanı yaklaşık olarak 98 hektarlık (978361m²) bir alanı kaplamaktadır. İlk olarak 2009 yılında uygulamaya konan koruma amaçlı imar planı, zaman içinde değişen mekânsal ihtiyaçlar doğrultusunda 2022 yılında revizyon geçirmiştir. Koruma amaçlı imar planı revizyonu ile kentsel sit sınırı içinde kalan alan kullanımlarına yönelik yapılan planlama yeniden şekillenmiştir. Bu doğrultuda 2009 yılında onaylanan koruma amaçlı imar planı ve 2022 yılında kabul edilen revizyon plana ilişkin harita görselleri Şekil 4.83 ve Şekil 4.84'te yer almaktadır.

Şekil 4.84'te alan kullanımının genel dağılımını gösteren harita; Elazığ Belediyesi Etüd-Proje Müdürlüğü'nden (.ncz) formatında temin edilen koruma amaçlı revize imar planı vektör verilerinin ArcGIS 10.2 ortamında coğrafi bilgi sistemleri verisine dönüştürülmesi ile oluşturulmuştur. Bu doğrultuda oluşturulan Şekil 4.84 üzerinden yapılan hesaplamalardan elde edilen; arazi kullanımının genel dağılımı, alan büyüklükleri ve yüzdelere ilişkin veriler Çizelge 4.7'de yer almaktadır.

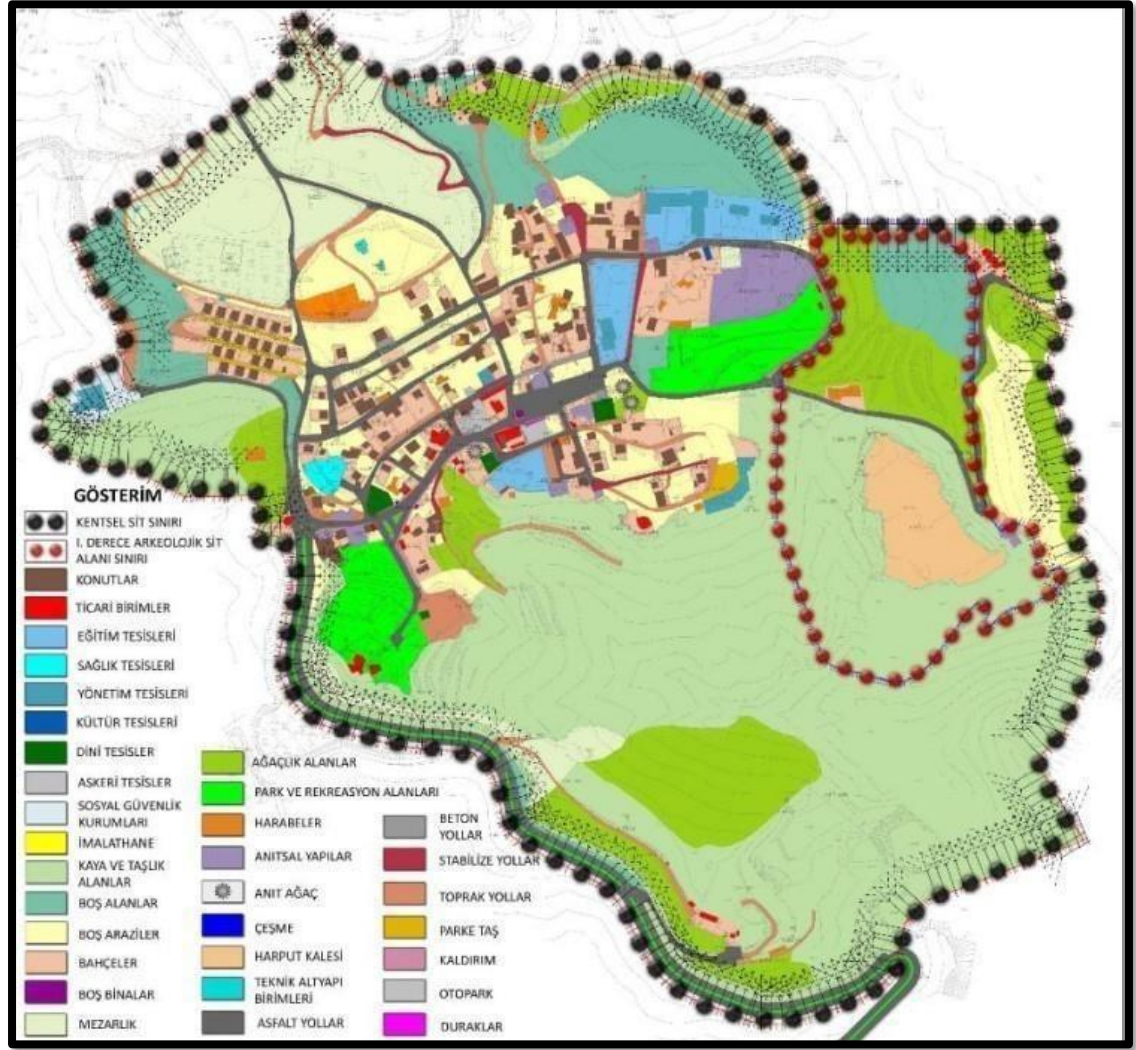
Çizelge 4.7'te yer alan verilere göre; çalışma alan sınırı içinde %45.2'lik oranı ile “*Korunan Alanlar*” revize imar planında en büyük alan kullanımına sahiptir. En küçük alan kullanımı ise; % 0.2'lik oran ile “*Eğitim ve Sağlık Tesis Alanları*” için ayrılmıştır.

Çizelge 4.7 Koruma amaçlı revize imar planına ilişkin arazi kullanımı ve alan büyüklükleri (Orijinal, 2023)

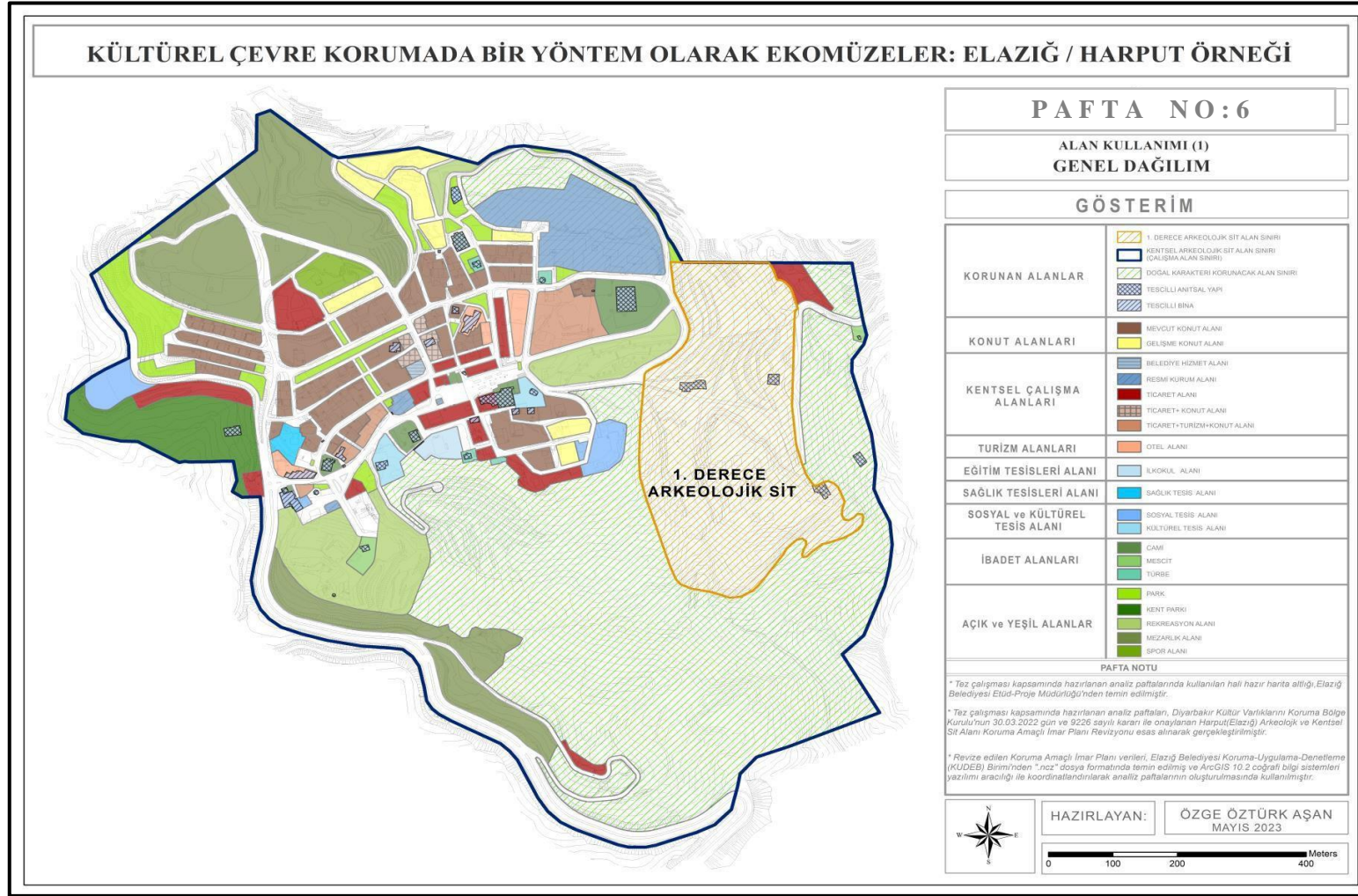
<u>KORUNAN ALANLAR</u>	m²	ha	%
• 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı	120348	12	12.2
• Doğal Karakteri Korunacak Alan	323847	32	33
• Tescilli Anıtsal Yapı	7060	0.7	1
• Tescilli Yapı	2643	0.2	0.2
Korunan Alanlar Toplamı:	453898	45.2	45.2
<u>KONUT ALANLARI</u>			
• Mevcut Konut Alanı	54493	5.4	5.6
• Konut Gelişim Alanı	16229	1.6	2
Konut Alanları Toplamı:	70722	7	7.6

Çizelge 4.7 Koruma amaçlı revize imar planına ilişkin arazi kullanımı ve alan büyüklükleri (Orijinal, 2023) (devamı)

<u>KENTSEL ÇALIŞMA ALANLARI</u>	m2	ha	%
• Belediye Hizmet Alanı	1065	0.1	0.1
• Resmi Kurum Alanı	30469	3	3.1
• Ticaret Alanı	27945	3	3.1
• Ticaret / Konut Alanı	2603	0.2	0.2
• Ticaret / Turizm / Konut Alanı	11884	1.1	1.1
Kentsel Çalışma Alanları Toplamı:	73966	7.4	7.6
<u>TURİZM ALANLARI</u>	6073	0.6	1
<u>EGİTİM TESİS ALANLARI</u>			
• İlkokul Alanı	2830	0.2	0.2
<u>SAĞLIK TESİS ALANLARI</u>			
• Sağlık Tesis Alanı	2126	0.2	0.2
<u>SOSYAL ve KÜLTÜREL TESİS ALANI</u>			
• Sosyal Tesis Alanı	10189	1	1
• Kültürel Tesis Alanı	4886	0.4	0.4
Sosyal ve Kültürel Tesis Alanı Toplamı:	15075	1.4	1.4
<u>İBADET ALANLARI</u>			
• Cami	12832	1.2	1.2
• Mescit	2302	0.2	0.2
• Türbe	1585	0.1	0.1
İbadet Alanları Toplamı:	16719	1.5	1.5
<u>ACIK ve YEŞİL ALANLAR</u>			
• Park	25648	2.5	2.6
• Kent Parkı	25624	2.5	2.5
• Rekreasyon Alanı	45077	4.5	4.5
• Mezarlık Alanı	93613	9.3	9.5
• Spor Alanı	5291	0.5	0.5
Açık ve Yeşil Alanlar Toplamı:	195253	19.3	19.6
YOLLAR	141699	14.1	14.4
KENTSEL SİT ALAN SINIRI	978361	98	100

Şekil 4.83 Harput Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı yönelik 2009 yılında onaylanan koruma amaçlı imar planına ilişkin arazi kullanımı (Elazığ Belediyesi, 2006)

Şekil 4.84 Harput Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı yönelik koruma amaçlı revize imar planına ilişkin arazi kullanımı (Orijinal, 2022)

4.6 Harput Geleneksel Yerleşimi Sorun ve Olanaklar

Geleneksel yerleşim dokusunda gerçekleştirilen arazi-etüd çalışmaları, yerel yöneticiler/idareciler, konunun uzmanları ve yerel halk ile yapılan sözlü görüşmeler sonucunda alanın mevcut durumunda karşılaşılan sorun ve olanaklar değerlendirilmiştir. Alanın yapılı çevre koşulları bağlamında sorun ve olanakları incelenmiş, bu doğrultuda; I. Derece Arkeolojik Sit Alanı'na, kentsel sit alanı içindeki taşınmaz kültür varlıklarına, geleneksel konut dokusuna, kentsel alan kullanımları ile ulaşım ve teknik alt yapıya yönelik tespitler yapılmıştır.

➤ I. Derece Arkeolojik Sit Alanı'na ilişkin sorun ve olanaklar:

Sorunlar

- Kazı çalışmaları sonrasında ortaya çıkarılan kültür varlıklarının turizme kazandırılması noktasında gerçekleştirilecek restorasyon-koruma ve sergileme mekanlarının oluşturulmasına yönelik eylemlerde gecikmeler yaşanması bir sorun olarak belirlenmiştir.
- Kale girişinde ziyaretçileri alana girmeden önce karşılayan ziyaretçi merkezi ya da kontrollü giriş noktası gibi tasarlanmış herhangi bir mekanın olmayışı bir sorun olarak tespit edilmiştir.
- Kale girişinde bulunan kazı evinin dizili konteynırlar şeklindeki görünümü ve bu alanın herhangi bir şekilde görsel izolasyonunun olmayışı, ihtişamlı kale yapısının girişinde tanımlayıcı ve yönlendirici bir tasarımın bulunmayışı, girişin görsel niteliğini olumsuz yönde etkileyen bir sorundur (Şekil 4.85).
- Kaleyi bir rehber eşliğinde gezmek isteyen ziyaretçilerin ihtiyaçlarına karşılık verecek herhangi bir turizm danışma birimi bulunmamaktadır. Harput'un Dağ Kapı girişinde yer alan ve belediye hizmet alanı içinde bulunan turizm danışma ofisi sadece resmi tanıtım gezilerinde olmak üzere, konu ile ilgili yetkilendirilen iki görevlisi ile hizmet vermektedir. Turistik gezi amacı ile gelen ziyaretçilere yönelik böyle bir hizmetin olmayışı diğer bir sorundur.

Şekil 4.85 Kale girişinin görsel niteliğini bozan kazı evine ait konteynırlar (Orijinal, 2023)

- Kale içi ziyaret güzergahında yönlendirici tabelalar olmasına karşın, alanın bütününe yönelik tanımlı bir ziyaretçi güzergah rotası bulunmamaktadır. Yönlendirici ve tanımlı bütüncül bir tasarım anlayışı ile oluşturulmuş kale içinde planlanmış bir peyzaj tasarımı söz konusu değildir. Alanın genelinde bu anlamda bir çalışma ve düzenleme girişimi olmadığından mevcut doğal bitki örtüsünün plansız dağılımı ve yabancı otların oluşturduğu bakımsız görüntü bir sorun olarak değerlendirilmektedir (Şekil 4.86).

Şekil 4.86 Kale içinde bakımsızlıktan plansız bir şekilde dağılım gösteren doğal bitki örtüsü (Orijinal, 2023)

Olanaklar

- Yerleşim tarihi M.Ö. 3000'lere uzanan geleneksel yerleşimde bulunan Harput Kalesi'nde bugüne kadar 7000 m²'lik bir alanın kazı çalışması tamamlanmıştır. İlk olarak 2005 yılında arkeolog Prof. Dr. Veli Sevin başkanlığında başlatılan ve 2005-2009 yılları arasında devam eden kazı çalışmaları bugün, arkeolog Prof. Dr. İsmail Aytaç başkanlığında yürütülmektedir. I.Derece Arkeolojik Sit Alanı'ndaki kazı ve restorasyon çalışmalarının 2005 yılından beri aktif olarak devam etmesi, Harput'un taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları envanterinin oluşturulması, kayıt altına alınması ve korunması açısından önemli bir olanaktır (Şekil 4.87-88).

Şekil 4.87 Kale içinde yapılan kazılardan elde edilen ve yerinde sergilenen buluntular (Orijinal, 2023)

Şekil 4.88 Kale içinde yapılan kazılardan elde edilen ve yerinde sergilenen buluntular (Orijinal, 2023)

- I. Derece Arkeolojik Sit Alanı'ndaki kazı ve restorasyon çalışmalarının 2005 yılından bugüne kadar devam ettirilmiş olması, yerel yönetimin ve karar vericilerin bu anlamdaki farkındalığını, kültür varlıklarının envanterinin çıkarılmasına ve korunmasına yönelik olarak taşınan idari sorumluluk bilincini ortaya koyan bir olanak olarak değerlendirilmektedir.
- Harput'un 2018 yılında UNESCO Geçici Miras Listesi'ne girmesi, alanın en önemli tescilli taşınmaz kültür varlığı olan ve 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı statüsünde yer alan Harput Kalesi'nin önemini arttırmıştır. UNESCO süreci kale içinde yapılan kazı, restorasyon ve koruma çalışmalarının sürdürülebilirliğini sağlamada önemli ve teşvik edici bir olanaktır.
- 2009 yılında kabul edilerek onaylanan ve uygulamaya konan ve 2022 yılında revize edilen Koruma Amaçlı İmar Planı "Harput Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı" sınırları içinde kalan 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı'ndaki yapılaşma ihlallerini kanun yolu ile önleme olanağı sunmaktadır.

- Gündüz saatlerinde vardiyalı iki güvenlik görevlisi tarafından korunan kale yapısının, geceleri kamera sistemi ile izlenmesi ve kamusal güvenliğinin mahalle sınırları içindeki jandarma birimlerinin sorumluluk alanında olması, taşınmaz kültür varlığının ve içindeki taşınırın defnedicilik, vandalizm gibi olası tehditlere karşı koruma olanağı sağlamaktadır.
- Kalenin ziyaretçilere açık olan bölümlerinde, kalıntı ve buluntulara ilişkin yazılı ve görsel bilgilendirme panolarının bulunması, gelen ziyaretçilere söz konusu kültür varlıklarına dair bilgi edinme olanağı sunmaktadır (Şekil 4.89-90).

Şekil 4.89 Kale içinde yer alan kalıntılara ilişkin yazılı ve görsel bilgilendirme panoları (Orijinal, 2023)

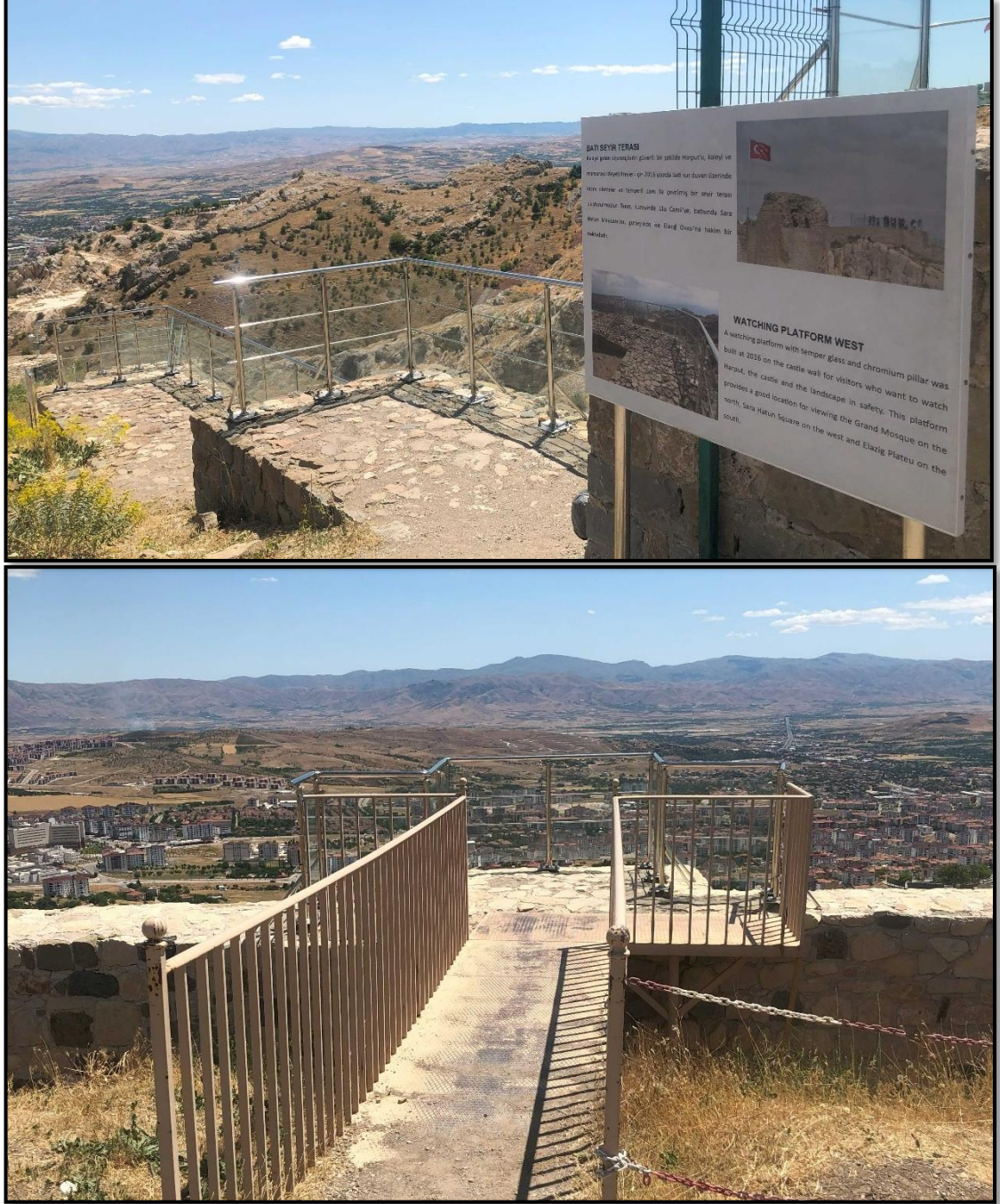
Şekil 4.90 Alana ilişkin bilgilendirme ve tanıtım videosunun paylaşıldığı ziyaretçi bölümü (Orijinal, 2023)

- Kazı çalışmaları sonrasında açığa çıkan kalıntıların malzeme olarak tek tip (sac levha) bir üst örtü ile kapatılmış olması görsel anlamda bir bütünlük sunarken; aynı zamanda kalıntıları yağmur, güneş, rüzgar vb. çevresel dış etmenlerin olumsuz etkilerinden korumaktadır (Şekil 4.91).

Şekil 4.91 Kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan kalıntıları çevresel etkilerden koruyan üst örtüler (Orijinal, 2023)

- Kalenin çeşitli cephelerinde bulunan ve güvenlik önlemleri alınarak kale burçları üzerinde oluşturulan seyir noktaları, Harput'u geniş bir perspektiften izleme olanağı sunmaktadır (Şekil 4.92).

Şekil 4.92 Kale burçları üzerine kurulmuş seyir terasları (Orijinal, 2023)

➤ **Kentsel Sit Alanı içindeki taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin sorun ve olanaklar:**
Sorunlar

- Alana gelen ziyaretçileri bir sirkülasyon içinde yönlendiren ve tüm tescilli taşınmaz kültür varlıklarını görme olanağı sunan bir ziyaretçi rotasının olmayışı ve bilgilendirme panolarının yetersiz kalması sorun olarak değerlendirilmektedir.
- Gayrimüslimler için ibadet alanı olarak son derece önemli olan “Meryem Ana Kilisesi”, aynı zamanda Harput’un doğal ve kültürel miras özelliklerini tanımak, alanı deneyimlemek isteyen tüm ziyaretçiler için önemli bir kültür varlığı niteliğindedir. Ancak yerel halk ve KUDEB uzmanları ile yapılan görüşmelerden kilisenin belirli tarihlerde ziyarete kapalı olduğu ve açık olduğu takvimlerin net olarak paylaşılmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu durum gelen ziyaretçilerin memnuniyeti açısından bir sorun oluşturmaktadır.
- Kurşunlu Camisi’nin güneyinde Ekrem Uzel İlköğretim Okulu bahçesi içinde yer alan Eski Hükümet Konağı kalıntılarına ilişkin herhangi bir yönlendirme ve bilgilendirme panosu bulunmaması kültür varlığının alan içindeki konumunun algılanmasını güçleştirmektedir (Şekil 4.93).
- Alanda tescilli yapıların restorasyon ve koruma çalışmaları Elazığ Belediyesi KUDEB ve Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu denetiminde gerçekleştirilmektedir. Denetimin tek bir kurum üzerinden yapılamayışı zaman zaman yetki karmaşasına neden olmakta ve bu durum özellikle tescili henüz yapılmamış geleneksel konutlarda ikamet eden yöre halkının mülklerine ilişkin bakım-onarım çalışmalarında karşılaşılan bir sorun olarak değerlendirilmektedir. Denetimdeki yetki karmaşası geleneksel konut dokusu ile uyumsuz uygulamaların oluşmasına da sebep olmaktadır (Şekil 4.94).

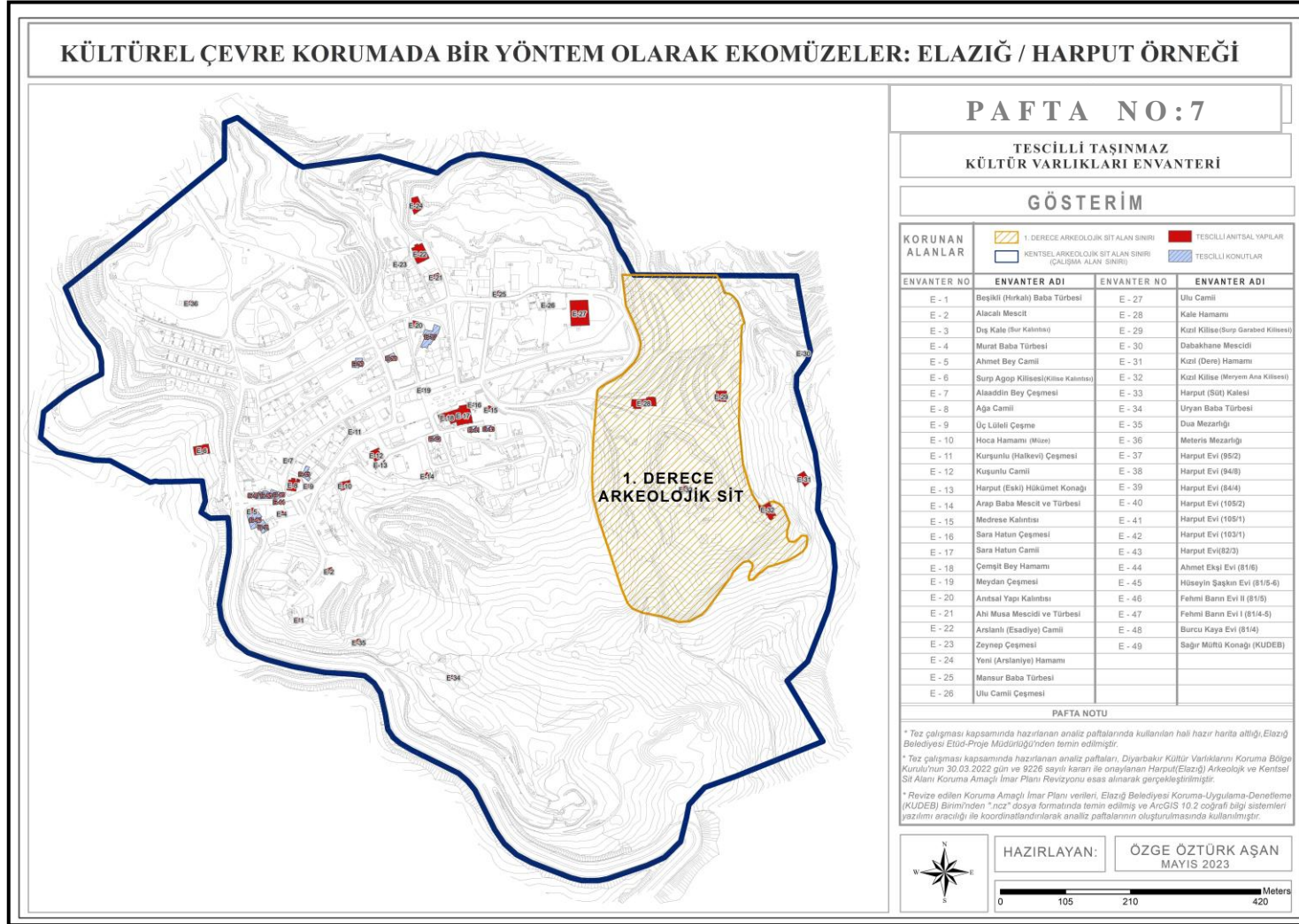
Şekil 4.93 Eski Hükümet Konağı kalıntıları (Anonim, 2021z)

Şekil 4.94 Geleneksel konut dokusu ile uyumsuz bir şekilde gerçekleştirilen onarım (Orijinal, 2023)

Olanaklar

- Yüzölçümü (94 ha) ile orantılı olarak oldukça fazla sayıda taşınmaz kültür varlığına sahip olan Kentsel Sit Alanı sınırları içinde 49 adet tescilli yapılmış kültür varlığı bulunmaktadır (Şekil 4.95). Bu durum alanın turizm çekiciliğini arttırmaktadır.
- Geleneksel yerleşim alanında oldukça fazla sayıda cami, mescit, türbe ve kilise yapısının bulunması, hem yerli hem de yabancı turistler için inanç turizmi açısından alanın cazibe merkezi olma potansiyelini arttırmaktadır. Gayrimüslimler için, özellikle “Meryem Ana Kilisesi” çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere geçişi simgeleyen çok önemli bir ibadet alanı olarak nitelendirilmekte, bu durum yurtdışından gelecek turist potansiyelini arttırmaktadır.
- Korunarak bugüne kadar ulaşabilmiş tescilli ve henüz tescili yapılmamış geleneksel konutların farklı şekillerde işlevlendirme olanağı sunması (butik otel, atölye, müze...vb) alanın turizm kaynaklı ekonomisine katkı sağlayacak önemli potansiyel olanaklardır.
- Tescili yapılmamış olmasına karşın, özel sektör tarafından restorasyonu tamamlanan ve kültür evi olarak Harput’a kazandırılan nitelikli bir sivil mimarlık örneği olan “Şefikgöl Kültür Evi” gelen ziyaretçilere Harput’un geleneksel günlük ev yaşam kültürünü tanıtmaya ve yaşatmaya olanağı sunmaktadır (Şekil 4.96-4.97). Taşınmaz kültür varlığının, bir sosyal sorumluluk anlayışı ile restore edilmiş olması, Harput’un yaşatılmasına yönelik eylemlerin sadece resmi devlet kuruluşlarına sorumluluğuna bırakılmadığını, özel girişimlerin ve gönüllü kuruluşların bu anlamdaki desteğini ortaya koymaktadır.

Şekil 4.95 Kentsel sit alanı içindeki tescilli taşınmaz kültür varlıklarının konumları (Orijinal, 2022)

Şekil 4.96 Harput'un geleneksel yaşam kültürünü yansıtan Şefikgöl Kültür Evi (Anonim, 2023h)

Şekil 4.97 Harput'un geleneksel yaşam kültürünü yansıtan Şefikgöl Kültür Evi iç mekanı (Anonim, 2021x)

➤ **Geleneksel konut dokusuna ilişkin sorun ve olanaklar:**

Sorunlar

- Geleneksel yerleşimin kuzeybatı kesiminde, Meteris Sokak çevresinde konumlanan, koruma amaçlı imar planının uygulamaya konduğu dönemden önce inşa edilmiş, üç katlı betonarme yeni yapılardan oluşan alan, görsel açıdan geleneksel konut dokusu ile uyumsuzdur (Şekil 4.98).

Şekil 4.98 Geleneksel konut dokusu ile uyumsuz betonarme yapılar (Orijinal, 2023)

- Tescilli yapılmış ancak restorasyon görmemiş harap durumdaki geleneksel konutlar, olumsuz dış çevre koşullarından her geçen gün etkilenmektedir. Oldukça maliyetli olan restorasyon çalışmalarında finansal kaynak yetersizliği nedeni ile yaşanan gecikmeler de sorun yaratmaktadır (Şekil 4.99).

Şekil 4.99 Tescili yapılmış ancak restorasyon görmemiş harap durumdaki telgrafhane binası (Anonim, 2021w)

- Geleneksel konutların cephe ve iç mekan süslemelerinde, ahşap giriş kapılarında, kapı tokmaklarında sanatları ile aslına uygun restorasyonların gerçekleştirilmesine katkı sunan nitelikli yerel zanaatkarların sayıca azlığı geleneksel konutların özgün niteliklerinin sürdürülebilirliği açısından sorun oluşturmaktadır.

Olanaklar

- Yerleşim alanında bugüne kadar tescili yapılmış 14 adet geleneksel konut bulunmaktadır. Harput'un Dağ Kapı girişinde restorasyonu tamamlanan geleneksel konutlar; belediye hizmet binası (KUDEB ofisi), Basın Müzesi, konuk evi ve turizm danışma ofisi olarak yeni işlevleri ile kullanılmaktadır (Şekil 4.100- 4.102). Bu durum

tescili gerçekleştirilmiş ancak restorasyonu yapılmamış diğer geleneksel konutlar açısından farklı işlevlerde kullanım potansiyelini göstermektedir.

- Geleneksel yerleşime ait onaylı bir koruma amaçlı imar planının olması, geleneksel konut dokusundaki yeni yapılaşmanın önüne geçilmesine ve dolayısı ile geleneksel dokunun korunmasına olanak sağlamaktadır.

şekil 4.100 Harput Dağ Kapı Girişi'nde Basın Müzesi işlevi ile kullanılan geleneksel konut (Anonim, 2023i)

Şekil 4.101 Harput Dağ Kapı Girişi'nde konuk evi ve turizm danışma ofisi olarak işlevlendirilen geleneksel konutlar (Anonim, 2023j)

Şekil 4.102 Belediye hizmet binası olarak KUDEB (Koruma-Uygulama-Denetleme Birimi) işlevi ile kullanılan geleneksel konut (Orijinal, 2023)

➤ **Arazi kullanımlarına ilişkin sorun ve olanaklar:**

Sorunlar

- Revize imar planında (TİCTK) kodu ile tanımlanan ve ticaret, turizm ve konut ihtiyacının bir arada karşılanabildiği karma kullanım alanlarının ayrılması gelen ziyaretçilerin konaklama ve diğer hizmetler açısından ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak sağlayan potansiyel alanlar olarak görülmektedir. Harput'un Dağ Kapı girişinden girildiğinde Ahmet Kabaklı Bulvarı üzerinde yolun sol tarafında kalan TİCTK (2) ve TİCTK (3) kodlu yapı adaları mevcut durumda da planda önerildiği gibi konut ve ticaret amacı ile kullanılmaktadır. Konut altı ticaret kapsamında bu adalarda yöreye özgü el sanatları ürünlerin satıldığı birkaç dükkan, büfe, kahvehane ve bakkal bulunmaktadır. Söz konusu bu kullanımlar plandaki alan kullanım kararları ile paralellik gösterse de geleneksel yerleşim dokusuna uygun olmayan niteliksiz alanlar görünümündedir (Şekil 4.103- 4.104).

Şekil 4.103 Yöreye özgü el sanatları ürünlerin satıldığı dükkan (Orijinal, 2023)

Şekil 4.104 Konut altı ticaret kapsamında kahvehane, bakkal ve büfenin yer aldığı yapı adası (Orijinal, 2023)

- Mezarlık alanları kentsel sit alanı içinde iki bölgede toplanmaktadır. Açık yeşil alan sisteminin 9.3 hektarlık bir kısmını kaplayan mezarlık alanı, yerleşim alanı genelinde de önemli bir yüzölçümüne sahiptir. Kentsel sit alanının kuzey batısında konumlanan “Meteris Mezarlığı” 6.6 hektarlık bir alana sahipken, güneybatıda konumlanan “Dua Mezarlığı” 2.7 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Tescilli kültür varlığı olarak geleneksel yerleşimin kültür envanterine katkı sunan iki mezarlık alanı da mevcut hali ile açık yeşil alan sistemi açısından nitelikli bir görünüme sahip değildir. Açık yeşil alan varlığı açısından önemli bir potansiyele sahip olan bu alanlardaki bitkilendirmenin nitelikli bir bitkisel tasarım anlayışına sahip olmaması ve defin alanlarının plansız dağılımı sorun yaratmaktadır (Şekil 4.105-4.106).

Şekil 4.105 Kentsel sit alanının kuzey batısında konumlanan Meteris Mezarlığı (Anonim, 2021q1)

Şekil 4.106 Kentsel sit alanının güney batısında konumlanan Dua Mezarlığı (Anonim, 2021q₂)

- Rekreasyon alanınının Balakgazi tesislerine uzanan bölümündeki yeme-içme mekanı hizmet kalitesi ve alan tasarımı açısından yetersiz bulunmaktadır. Tesisin yan tarafında bulunan niteliksiz lunapark alanı ve bilgilendirme tabelalarındaki karmaşa alanın görsel kalitesine zarar vermektedir.

- Tescili henüz yapılmamış ya da tescili düşürülmüş ibadet mekanlarının var olması (Meydan Cami ve Nadir Baba...vb) taşınmaz kültür varlıklarının korunması açısından sorun yaratmaktadır.
- Tescili gerçekleştirilmiş kültür varlığı niteliğindeki ibadet alanlarında, nitelik olarak yetersiz kalan restorasyon çalışmaları söz konusudur.
- Gayrimüslimler için önemli olan ve tescili yapılmış olmasına rağmen restorasyonu başlanmamış kültür varlıklarının olması; inanç turizmini olumsuz yönde etkilemektedir.
- Arkeolojik sit alanının kuzeybatısında bulunan 1.2 hektarlık rekreasyon amaçlı kullanım alanı mevcut durumda piknik alanı olarak kullanılmaktadır. Pişirme mekanları, oturma birimleri, piknik masaları, çeşmesi, çocuk oyun alanı, alan içi sirkülasyonu ve bitkisel tasarımı ile nitelikli bir rekreasyonel alan kullanımı olarak değerlendirilen piknik alanının (Şekil 4.107) yoğun kullanıcı talebi nedeni ile arzı karşılamaması ise bazı sorunlara neden olmaktadır. Bu doğrultuda; ziyaretçilerin alanı bilinçsiz kullanımı, piknik ateşi yakılması alanın görsel kalitesini ve niteliğini düşüren bir sorundur. Piknik amaçlı kullanılan rekreasyon alanının yoğun kullanıcı gereksinimini karşılamakta yetersiz kalması sebebi ile ziyaretçilerin Ulu Cami'nin güneyinde kalan otopark alanı yanındaki yeşil alanlarda kontrolsüz şekilde mangal ve piknik ateşi yaktığı tespit edilmiştir. Bu durum Unesco Geçici Miras Listesi'nde bulunan Harput'un sahip olduğu çok sayıda kültür varlığını olası yangın riski ile tehdit etmektedir. Yeşil alanların kullanım amacı dışında kontrolsüz kullanımı ve alandaki denetim eksikliği önemli bir sorun olarak nitelendirilmektedir (Şekil 4.108-4.109).

Şekil 4.107 Harput Kalesi yakınında yer alan ve nitelikli bir rekreasyonel kullanım sağlayan piknik alanı (Orijinal, 2023)

Şekil 4.108 Harput Kalesi yakınından piknik amaçlı kullanılan rekreasyon alanına genel bakış (Orijinal, 2023)

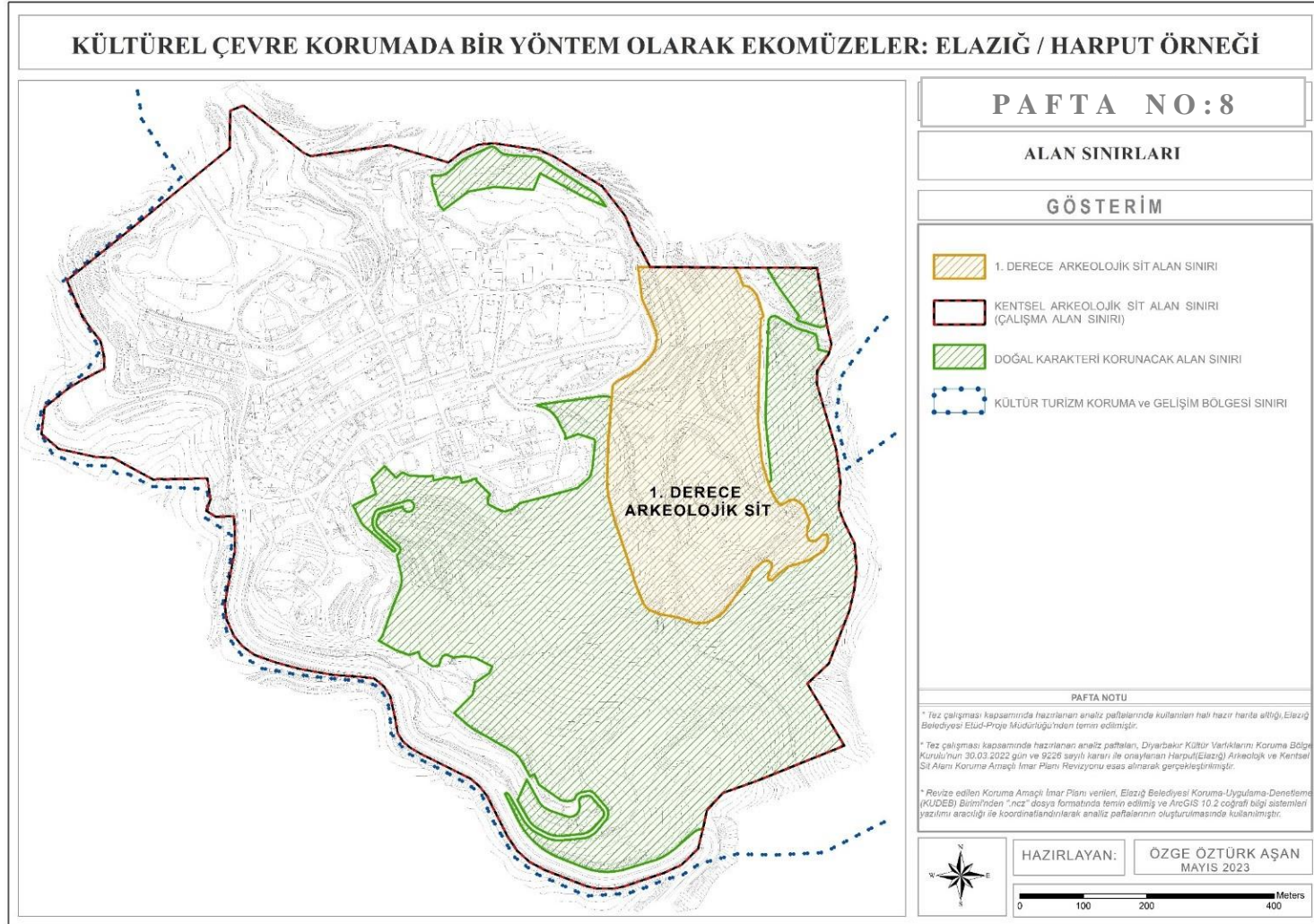
Şekil 4.109 Piknik alanı içinde bilinçsiz ve kontrolsüz bir şekilde ateş yakıldığını gösteren izler (Orijinal, 2023)

- Kentsel Sit Alanı içinde var olan ibadet alanlarının restorasyon çalışmalarında koruma uygulamalarının genellikle yapı ölçeğinde kalması ve bu alanların çevreleri ile birlikte bütüncül bir şekilde sergilenme olanağının değerlendirilememesi sorun oluşturmaktadır.
- Koruma amaçlı imar planı revizyonunda “Büyük Meydan” olarak tanımlanan Sara Hatun Cami’nin ön cephesinde kalan ana meydanın kuzeyindeki yapı adası içinde

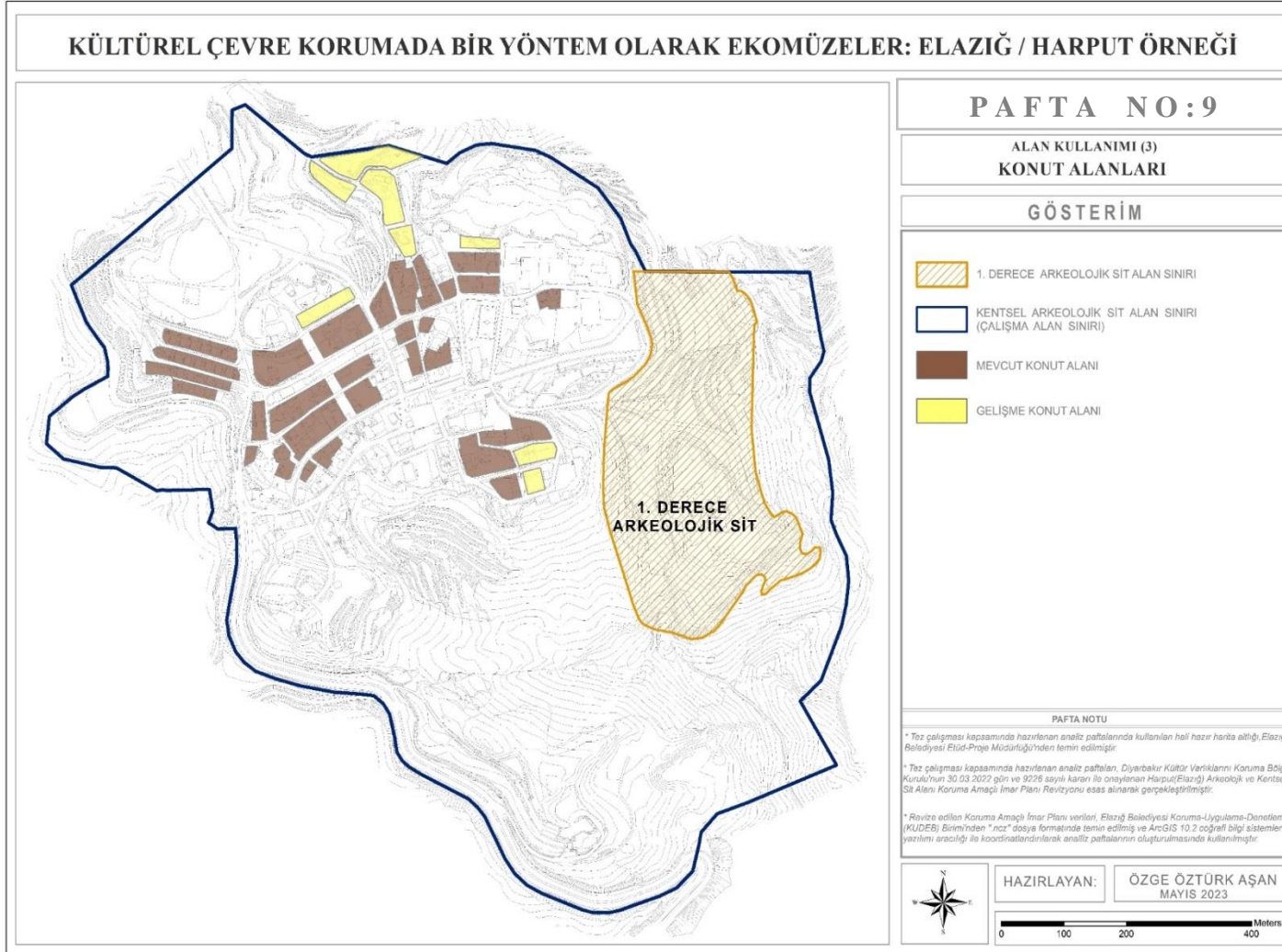
turizm tesis alanı olarak 0.1 hektarlık bir alan öngörülmüştür. Mevcut durumda alan üzerinde bulunan bir adet tescilli geleneksel konutun restorasyonunun yapılmamış ve harabe halinde olması diğer bir sorundur.

Olanaklar

- Koruma Amaçlı İmar Planında 32 hektarlık bir alanın “Doğal Karakteri Korunacak Alan” kapsamında değerlendirilmesi; alanın flora, fauna, toprak yapısı, kayaç yapısı ve topografik özelliklerinin korunması açısından bir olanak olarak nitelendirilmektedir (Şekil 4.110). Ayrıca bu alan “Doğal Karakteri Korunacak Alanlar” da izin verilen yapılaşma ve uygulamalar doğrultusunda ekomüze kapsamında tanımlanacak ekoturizm aktiviteleri (trekking, kaya tırmanışı, bitki tanıma/ biyoçeşitlilik yürüyüşleri vb.) açısından da bir potansiyel oluşturmaktadır.
- Alanın 7 ha’lık bir bölümü konut alanı olarak planlanmıştır (Şekil 4.111). Bu alanın 5.6 ha’lık kısmını mevcut durumda yer alan konutlar oluşturmaktadır. 1.4 ha olarak ayrılan konut gelişim alanları ise mevcutta genellikle boş ve atıl durumdaki yapı adalarını kapsamaktadır. Konut gelişim alanları yerel halk için, “Koruma Amaçlı İmar Planı”nın izin verdiği alanın özgün konut dokusuna uygun yapılaşma koşulları doğrultusunda inşa edilecek yeni konutlarda barınma olanağı sunmaktadır. Ayrıca alanda ev pansiyonculuğuna izin verilen yapı adalarının bulunuyor olması, yöre halkının var olan mülkleri ile ek gelir elde etme potansiyeli oluşturması açısından bir olanaktır.
- “Koruma Amaçlı İmar Planı” revizyonunda, arazinin 7.4 ha’lık bir kısmı kentsel çalışma alanı olarak ayrılmıştır (Şekil 4.112). Kentsel çalışma alanları kapsamında belediye hizmet alanları (0.1 ha), resmi kurum alanı (3 ha), ticaret alanı (3 ha), ticaret ve konutun bir arada olabileceği yapı adaları (0.2 ha), ticaret, konut ve turizm kullanımlarının karma olarak yapılabileceği alanlar (1.1 ha) tanımlanmıştır. Bu doğrultuda; belediye hizmet alanı olarak Sağır Müftü Konağı’nın olduğu alanın mevcut durumda Basın Müzesi olarak işlevlendirilmiştir. Elazığ’da yerel basın halkın sosyo- kültürel yaşamında geçmişten bugüne önemli bir yer edinmiş olmasından kaynaklı olarak yörenin basın tarihini yaşatma sorumluluğunu üstlenmiştir.

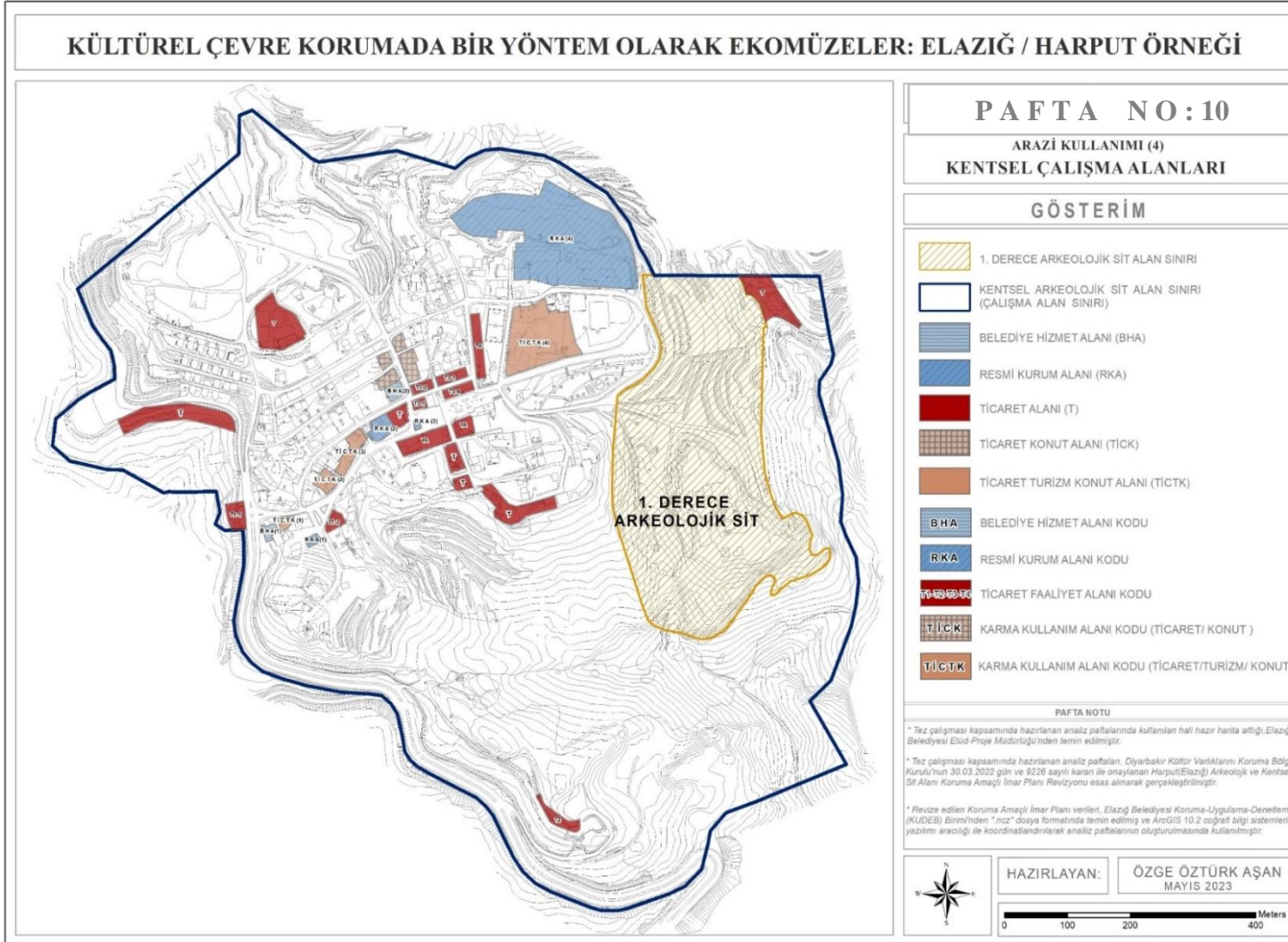

Şekil 4.110 Doğal Karakteri Korunacak Alan Sınırları (Orijinal, 2022)

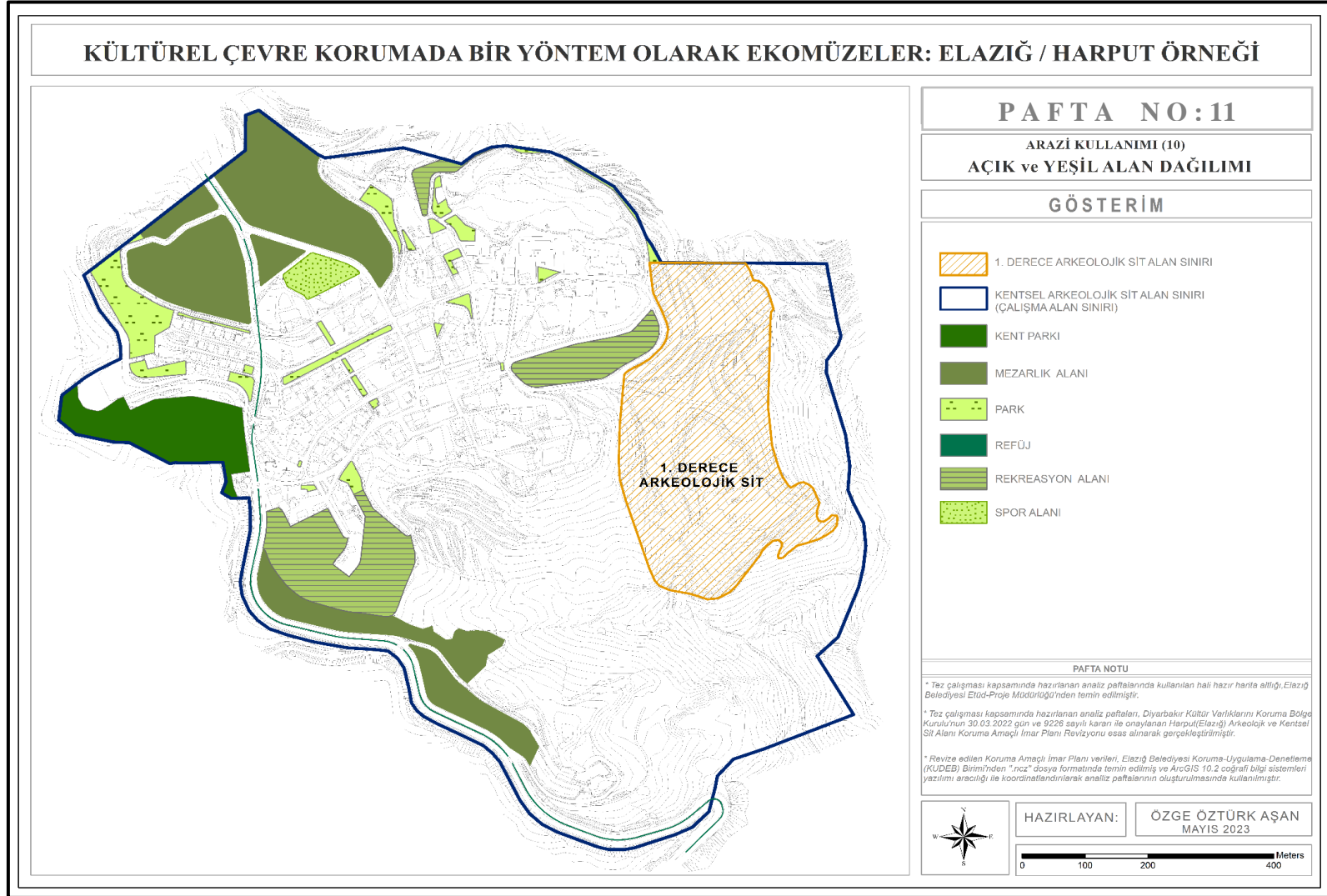

Şekil 4.111 Araştırma alan sınırı içindeki konut alanları (Orijinal, 2022)

- Şekil 4.112’de (T3) kodu ile tanımlanmış olan yapı adaları, bedesten(çarşı) alanı olarak ayrılmıştır. Planlanan alan kullanımı, Harput’un eski çarşı kültürünü yaşatma ve canlandırma potansiyeli bulunmaktadır. Meydan Çeşmesi’nin sağ tarafında kalan (T3) kodlu yapı adası, belediye hizmetinde yeme-içme mekanı ve yöresel ürün satış birimi olarak kullanılmaktadır. Planda (T3) kodu ile tanımlanan diğer üç yapı adasından ikisi boş ve atıl durumdadır. Valilik Konuk Evi yanındaki alan ise tanımsız bir otopark alanı olarak kullanılmaktadır.
- Şekil 4.112’de (T2) kodu ile gösterilen ve planda yeme-içme mekanı olarak ayrılan alanlardaki işletmelerin tanıtım amaçlı tabelalarının, herhangi bir görsel tasarım anlayışı ve bütünlüğü taşımadan gelişigüzel yapılması,geleneksel yerleşim dokusunun özgünlüğünü bozmaktadır; ancak, koruma amaçlı imar planı revizyonunda bu adalara ilişkin alınan yenileme kararının olması, söz konusu alanların var olan kullanımlarını özgün doku ile uyumlu yenilemeler ile devam ettirmesi açısından bir olanak olarak değerlendirilmektedir.
- Şekil 4.112’de (T3) kodu ile tanımlanmış ve çarşı alanı olarak planlanan yapı adalarının yerel halkın ve gelen ziyaretçilerin toplanma mekanı olarak kullandığı büyük meydan ve çevresinde konumlanması alanın ticari hareketliliğine katkı sağlamaktadır.
- Planda (T4) kodu ile tanımlanan ve el sanatları üretim ve satış alanı olarak ayrılan, büyük bir kısmı boş ve atıl durumda olan yapı adası, yerel halkın kendi üretimlerini pazarlama olanağı sunması açısından bir olanak olarak değerlendirilmektedir.

Şekil 4.112 Araştırma alan sınır içindeki kentsel çalışma alanları (Orijinal, 2022)

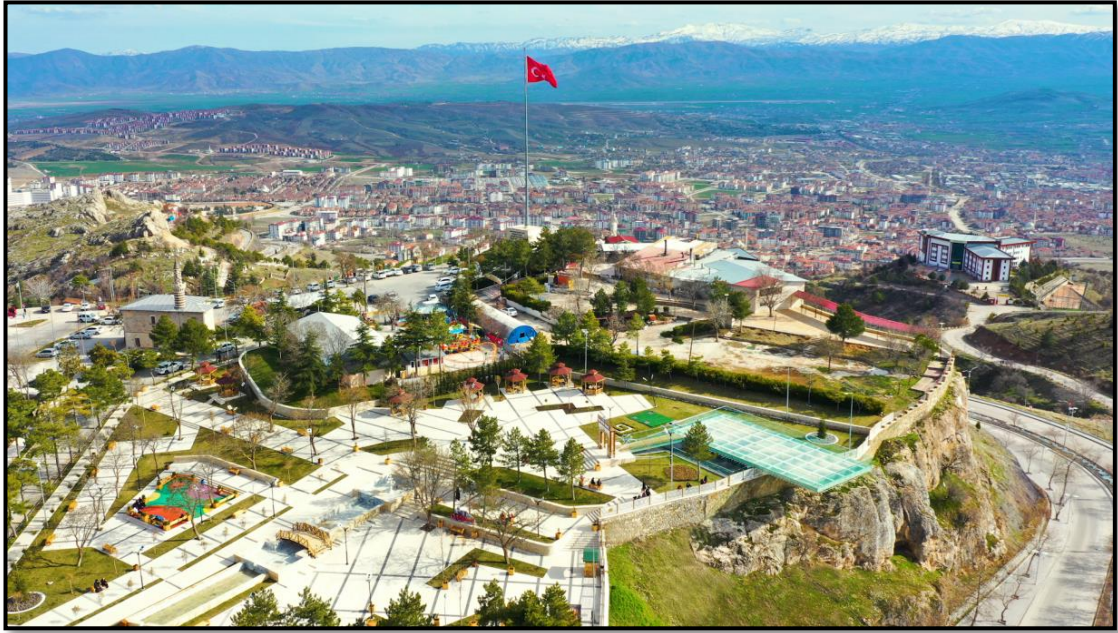
Şekil 4.113 Araştırma alan sınırı içindeki açık ve yeşil alanların dağılımı (Orijinal, 2022)

- Revize edilmiş koruma amaçlı imar planı incelendiğinde; kentsel sit alanının 19.3 hektarlık bir kısmının açık ve yeşil alan olarak ayrıldığı görülmektedir (Şekil 4.113). Açık ve yeşil alan sisteminde 2.5 hektarlık bir alanı kaplayan kent parkı, çalışma alanının batısında konumlanmaktadır. Hareketli topografik yapısı, söz konusu alanda bulunan mevcut yeşil alan varlığı ve alanda herhangi bir kullanımın olmaması planlanan alan kullanımının uygulanabilirliği açısından bir olanak olarak görülmektedir, ancak; alan içinde bulunan tescilli “*Surp Agop Kilise*” kalıntısı, kent parkı tasarımı yapılırken koruma-kullanım sınırlarının net bir şekilde tanımlanmasını gerektirmektedir (Şekil 4.114).

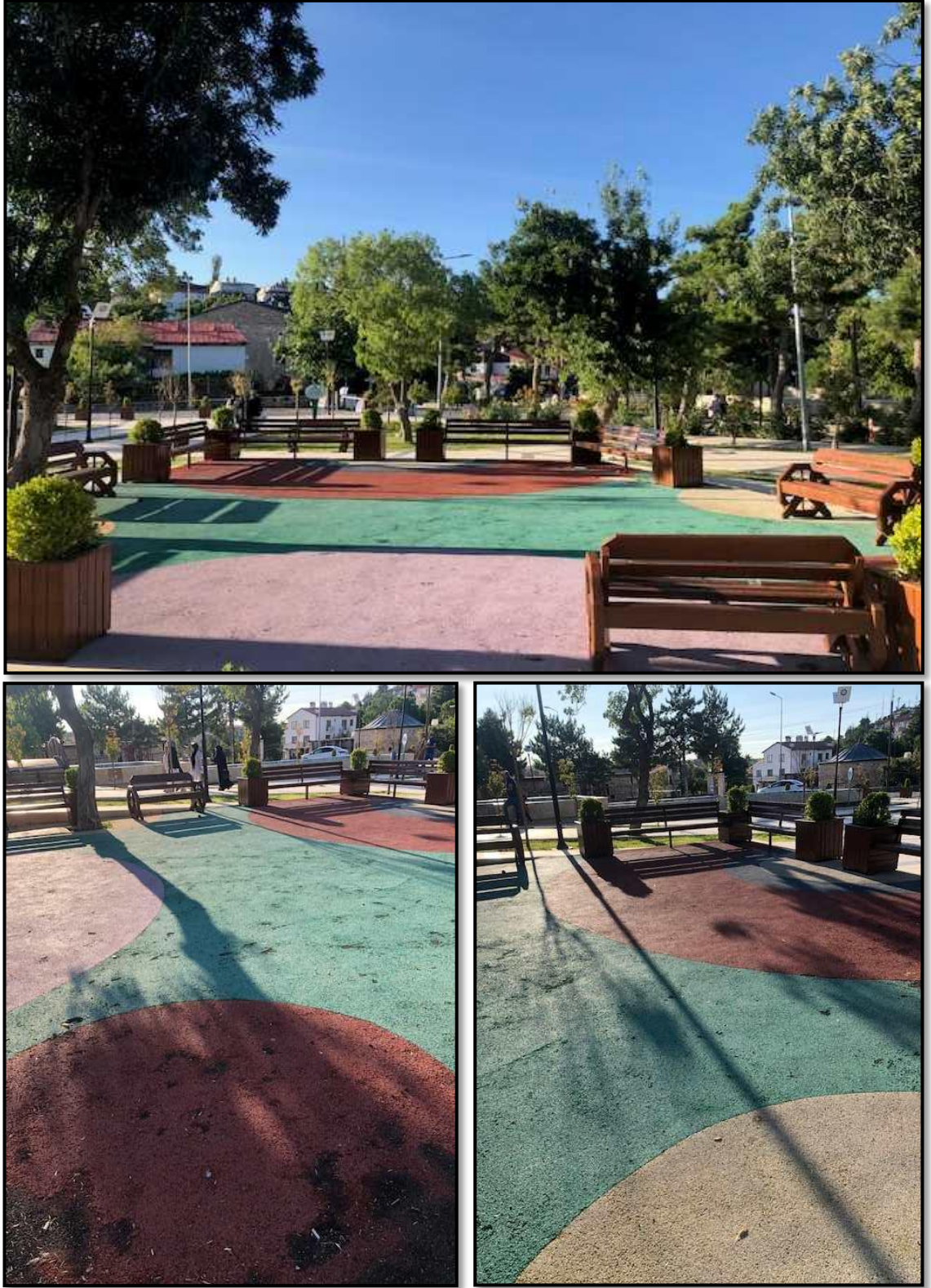
Şekil 4.114 Kent parkı olarak planlanan alanda var olan tescilli kültür varlığı, “*Surp Agop Kilise*” kalıntısı (Orijinal, 2023)

- Kentsel sit alanının güneybatısında konumlanan, Balakgazi tesislerini de içine alan ve planda rekreasyon amacı ile 2.9 hektar olarak ayrılan alanın, mevcut durumdaki kullanım amacı da koruma amaçlı imar planı revizyonundaki kararlar ile paralellik göstermektedir. Topografya ile uyumlu bir şekilde planlanmış alan, var olan bitkisel materyali alan içinde koruyarak devam ettiren nitelikli bir peyzaj tasarım uygulaması olarak değerlendirilmektedir (Şekil 4.115).

Şekil 4.115 Balakgazi Parkı'ndan genel görünüm (Anonim, 2023k)

Tasarımda kullanılan havuz, oturma birimleri, büfe, çocuk oyun alanı, donatı ve döşeme elemanları birbiri ile renk-malzeme ve doku özellikleri açısından uyum içindedir. Çöp kutusu ve oturma birimleri gibi donatı elemanlarında kullanılan ahşap malzeme yerleşimin geleneksel dokusu ile uyumludur (Şekil 4.116-4.117). Aydınlatma amacı ile kullanılan donatılarda güneş enerjisi panellerinin kullanılması yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanma olanağı sunmaktadır (Şekil 4.18). Rekreasyon alanının batısında konumlanmış cam seyir terası, Harput'un ve Elazığ'ın genel topoğrafyasını izleme olanağı sunmaktadır. Tasarlanmış bu alan ziyaretçilerin aktif olarak kullandığı ve rekreasyon ihtiyaçlarının karşılandığı nitelikli bir alan olarak değerlendirilmektedir (Şekil 4.119 ve 4.120).

Şekil 4.116 Mevcut peyzaj tasarımının renk-doku ve malzeme uyumu (Orijinal, 2023)

Şekil 4.117 Geleneksel doku ile uyumlu ahşap donatı elemanları (Orijinal, 2023)

Şekil 4.118 Güneş enerji panelli aydınlatma elemanı ve doku ile uyumlu büfe (Orijinal, 2023)

Şekil 4.119 Rekreasyon alanının batısında konumlanan cam seyir terası (Orijinal, 2023)

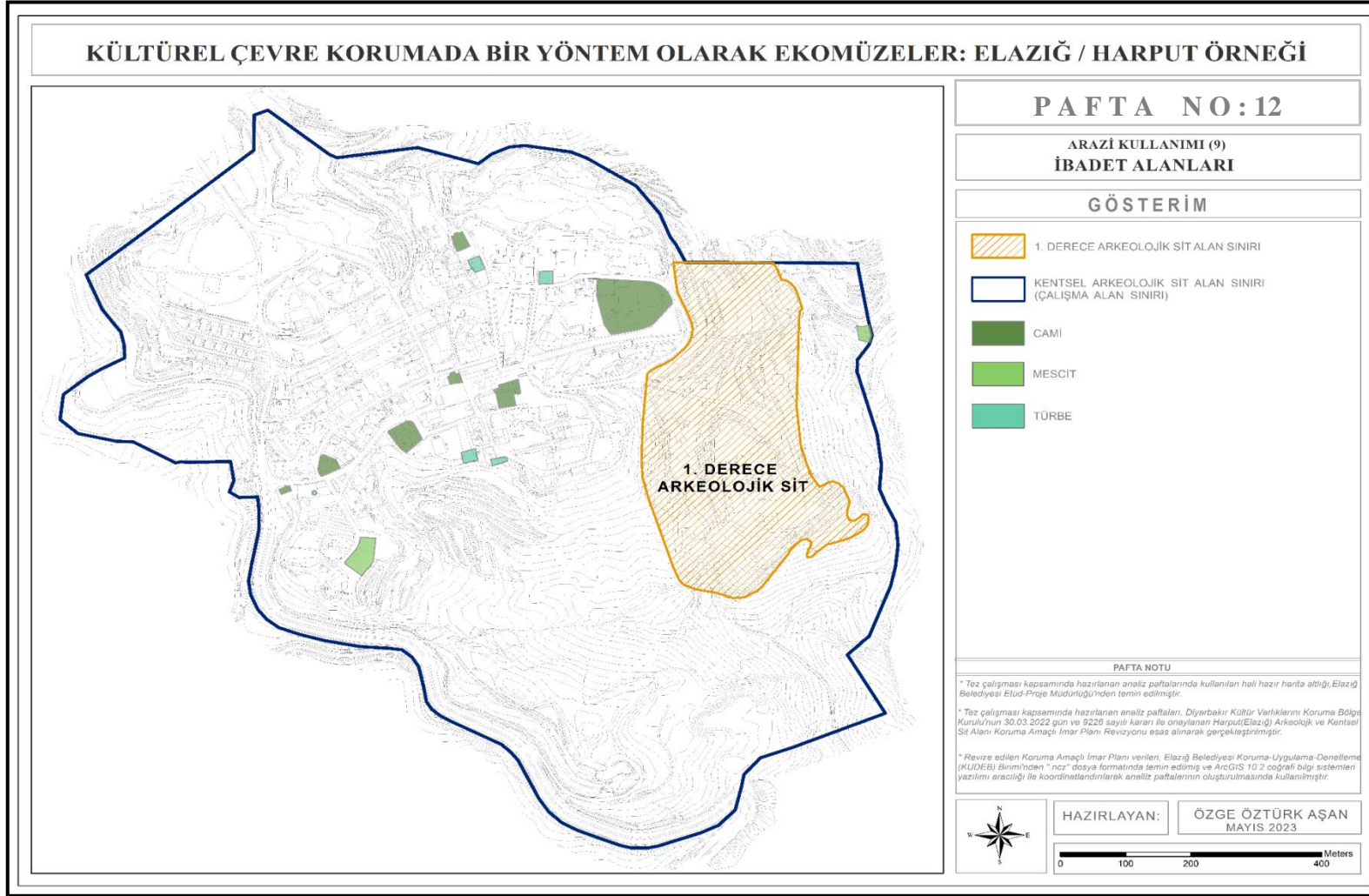
Şekil 4.120 Cam seyir terasından Harput'un girişine genel bakış (Orijinal, 2023)

- Harput'un Dağ Kapı girişinde turizm tesis alanı olarak ayrılan yapı adasında mevcut durumda belediye mülkiyetindeki beş adet tescilli geleneksel konut restore edilerek konuk evi ve turizm danışma ofisi olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.121). Bu durum plan kararları ile paralellik gösteren bir uygulama olarak, koruma amaçlı imar planı revizyonunda, inanç ve gastronomi turizm potansiyeli göz önünde bulundurularak, yörenin yıllık konaklama gereksinimine katkı sağlayacaktır.

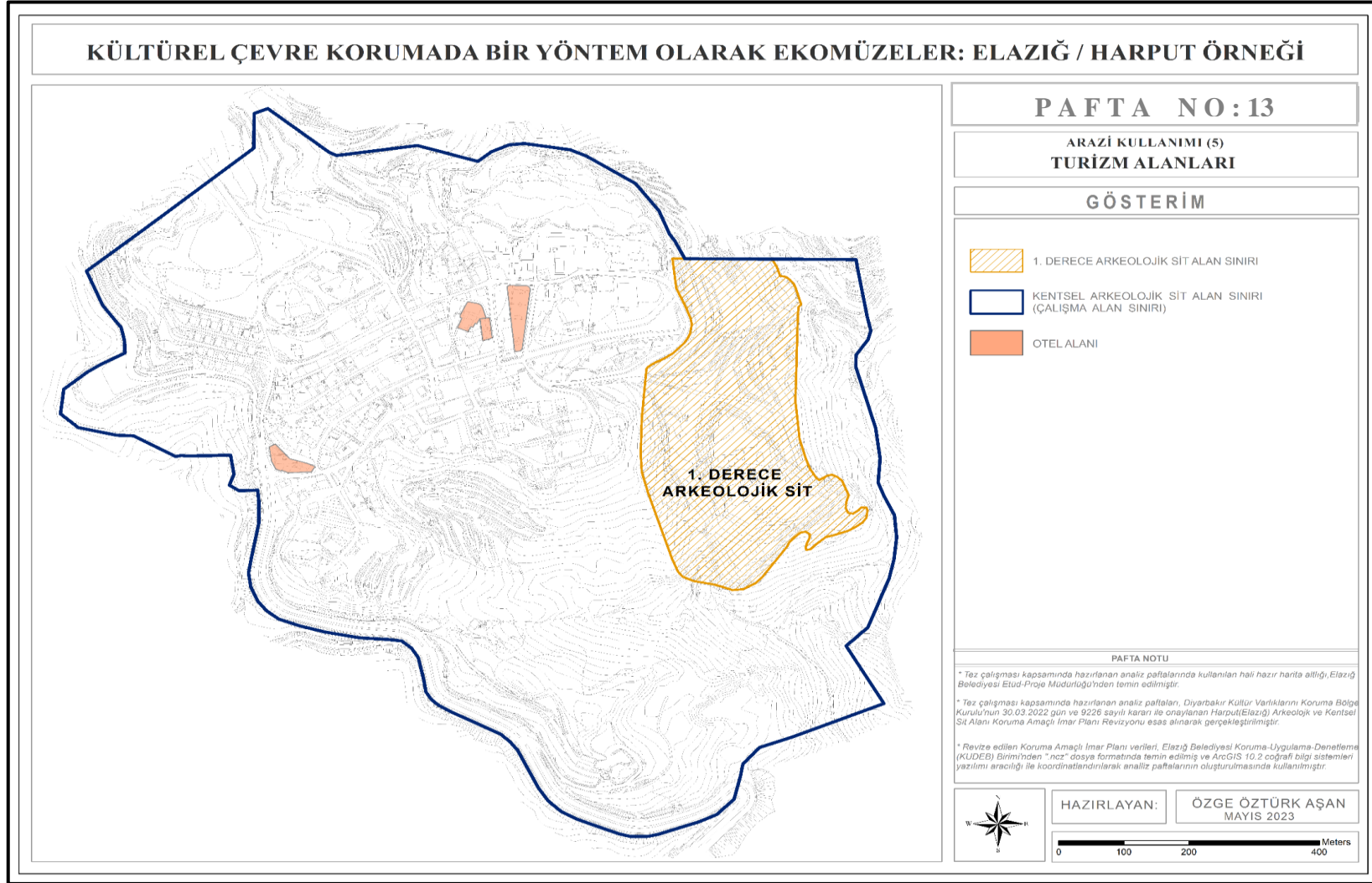

Şekil 4.121 Restorasyon sonrası konuk evi ve turizm danışma ofisi olarak işlevlendirilen geleneksel konutlar (Orijinal, 2023)

- Harput Kentsel Sit Alanı içinde toplam 1.5 hektarlık bir alanı kaplayan ibadet alanlarının olması inanç turizmi açısından büyük bir potansiyel olarak değerlendirilmekte ve bu durum yerel halkın turizm kaynaklı ekonomik kalkınmasına destek olacak bir olanak olarak nitelendirilmektedir (Şekil 4.122).
- Koruma amaçlı imar planı revizyonunda potansiyel alanların değerlendirilerek turizm tesis alanlarının önerilmesi bir olanak olarak görülmektedir. Bu doğrultuda, revize planda 0.6 hektarlık bir alan turizm tesis (otel) alanı olarak öngörülmektedir (Şekil 4.123).

Şekil 4.122 Araştırma alan sınırı içindeki ibadet alanları (Orijinal, 2022)

Şekil 4.123 Araştırma alan sınırı içindeki turizm tesis alanları (Orijinal, 2022)

➤ **Ulaşım ve teknik altyapıya ilişkin sorun ve olanaklar:**

Sorunlar

- “Koruma Amaçlı İmar Planı” nda özel proje alanı olarak ayrılan ve uygulama sonrasında tamamen yayalaştırılması öngörülen, Harput’un ana araç ve yaya trafiğinin en yoğun olduğu bölge Ahmet Kabaklı Bulvarı’dır. Yayalar için ayrılan kaldırımların yetersiz genişliği ve döşemelerde görülen bozulmalar yayaların yürüme konforu açısından sorun oluşturmaktadır.
- Yerleşim alanında yoğun araç trafiğinin olduğu yaz aylarında otopark alanlarının yetersizliği ve var olan kentsel boş alanların tanımsız bir şekilde otopark olarak kullanılması sorun yaratmaktadır (Şekil 4.124).
- Yerleşim alanı bütününde, yol kaplama malzemesi olarak yoğun olarak arnavut kaldırımı, kentsel sit alanı girişinde asfalt ve alanın çeşitli bölgelerinde kilitli parke taş ve sıkıştırılmış toprak zemin kullanıldığı görülmektedir. Yoğun araç trafiğinin arnavut kaldırımı ve kilitli parke taş kullanılan yol aksında bozulmalara neden olmaktadır. Toprak zeminde sıkıştırma işleminin yapılmamış olması da yol-konfor koşulları açısından uygun değildir.

Olanaklar

- 2018 yılında üç etap olarak yapımına başlanan ve bir kısmı tamamlanan “Kuzey Çevre Yolu” (Harput İl Yolu), Harput’a şehir merkezinden sağlanan ulaşım güzergahına alternatif sunmaktadır. Böylece yaz aylarında Harput’a gelen yoğun ziyaretçi trafiği de çözüm olanağı bulmuştur. “Kuzey Çevre Yolu” eğimli topografik yapısı ve zorlu coğrafi koşulları nedeni ile özellikle kış aylarında ulaşım sıkıntısının çok sık yaşandığı bölgeye yaz-kış elverişli ulaşım olanağı sunmaktadır.
- Yerleşimin genelinde yol kaplama malzemesi olarak çoğunlukla arnavut kaldırımı kullanılması geleneksel doku ile uyumludur.
- Elazığ Belediyesi İklim Değişikliği ve Sıfır Atık Müdürlüğü tarafından atıkların kaynağında ayrıştırılabilmesi için belediyeye bağlı tüm mahallelerde dolayısı ile Harput Mahallesi’nde de kurmuş olduğu Mobil Atık Geri Dönüşüm Birimleri, yerleşimin sürdürülebilir çevre projelerine katkı sağlaması bakımından bir olanaktır.

- *Elazığ Belediyesi*'nin alt yapı çalışmaları kapsamında 2017 yılından bu yana Harput Mahallesi'ne doğalgaz hizmetinin verilmeye başlamış olması, yerel halkın yaşam koşullarının iyileştirilmesi açısından bir olanak olarak nitelendirilmektedir.
- Elazığ Belediyesi'nin 2020 yılında başlattığı ve şehir alt yapısının tamamen yenilenmesine yönelik içme suyu hattı, yağmur suyu hattı ve kanalizasyon hattı kapsamında devam eden çalışmalar doğrultusunda Harput Mahallesi'nin 1. Bölge çalışma alanı içinde yer alması bir olanaktır.
- Yıllık güneşlenme süresi oldukça fazla olan Elazığ'ın güneş enerjisi potansiyelini elektrik enerjisine dönüştürmek amacı ile belediye tarafından başlatılan Güneş Enerji Sistemleri (GES) projesi tüm il genelinde yenilenebilir enerji kaynağı oluşturmakta ve bu durum Harput Mahallesi için de bu kaynaklardan yararlanma olanağı sunmaktadır.

Şekil 4.124 Tanımsız otopark alanları (Orijinal, 2023)

4.7 Harput Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanına Yönelik A'WOT (Sayısallaştırılmış SWOT) Analizi Bulguları

4.7.1 SWOT grupları ve faktörlerinin belirlenmesi

Çalışma alanı olan “*Harput Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı*” ve yakın çevresinin ekomüze olarak değerlendirilme potansiyelini A'WOT yöntemi aracılığı ile ölçmek için gerçekleştirilen SWOT grupları ve faktörleri belirlenirken;

- Literatür taramaları sonucu elde edilen ve materyal-yöntem kısmında yorumlanarak ifade edilen ekomüzelerin genel anlamda ideal koşullarına yönelik hazırlanan kriterler,
- Konuya ilişkin görüşü alınabilecek uzmanlar ve kurumlar ile yapılan sözlü görüşmeler,
- Yerel halk ile gerçekleştirilen sözlü görüşmeler
- Alana yönelik yapılan arazi-etüd çalışmaları sonucu elde edilen mevcut duruma ilişkin tespitler dikkate alınmıştır.

Bu doğrultuda çalışma alanının güçlü yönlerine ilişkin 8 adet, zayıf yönlerine ilişkin 6 adet, sahip olduğu fırsatlara ilişkin 10 adet ve tehditlere ilişkin de 10 adet olmak üzere 34 adet SWOT faktörü saptanmıştır. Yapılan analiz sonucu çıkan faktörlerin ikili karşılaştırma matrisi değerlendirilirken *SuperDecisions* yazılımından yararlanılmıştır. Yazılım aracılığı ile gerçekleştirilen değerlendirmeden en üst seviyede verim alabilmek ve güvenilir sonuçlara ulaşabilmek için belirlenen faktör sayısı programın kısıtları gereği maksimum 10 adet ile sınırlandırılmıştır. Çizelge 4.8’de Harput’un ekomüze olma potansiyelini belirlemek amacıyla yapılan SWOT analizi yer almaktadır.

Çizelge 4.8 Harput'un ekomüze olma potansiyelini belirlemek amacıyla yapılan SWOT analizi (Orijinal, 2022)

SWOT Grupları	Matris Kodu	SWOT (GZFT) Faktörleri
GÜÇLÜ YÖNLER (G)	G₁	Arkeolojik ve tarihi değerlere sahip olması
	G₂	Doğal miras alanlarının varlığı
	G₃	Geleneksel konut dokusunun özgünlüğü
	G₄	Geleneksel üretim biçimlerinin varlığı
	G₅	Somut olmayan kültürel miras değerlerinin varlığı
	G₆	Tarımsal üretimin varlığı
	G₇	Yerleşimin kolay erişilebilir olması
	G₈	Yöresel gastronomik özelliklerinin bulunması
ZAYIF YÖNLER (Z)	Z₁	Geleneksel yerleşimin mevcut dokusunun korunmasına ilişkin sorunlar
	Z₂	'Koruma Amaçlı İmar Planı' revizyon çalışmaları aşamasında yaşanan gecikmeler nedeni ile oluşan yasal belirsizlikler ve bu belirsizlikler sonucu yapılan yanlış uygulamalar
	Z₃	Kültür ve inanç turizmine kaynak oluşturan çok sayıda kültürel tarihi ve arkeolojik birikime sahip olmasına rağmen potansiyelinin yeterince değerlendirilememesi
	Z₄	Peyzaj ve çevre düzeni çalışmalarının yetersizliği ve nitelik sorunları
	Z₅	Tarımsal potansiyelin değerlendirilememesi
	Z₆	Yüksek turizm potansiyeline rağmen ziyaretçi kapasitesini ve isteklerini karşılayabilecek tamamlayıcı tesislerin bulunmaması
FIRSATLAR (F)	F₁	Deprem bölgesinde yer alan yerleşim dokusunun sağlam bir zeminde kurulu olması sebebi ile olası afet riskine karşı korunaklı olması
	F₂	Doğal peyzaj özellikleri ile alternatif turizm faaliyetlerine olanak sağlaması (Buzluk Mağarası, Dabakhane şifalı suları)
	F₃	Fırat Kalkınma Ajansının varlığı
	F₄	Geleneksel doku içindeki kültür varlıklarının yerinde koruma olanağı sunması
	F₅	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarlardan bazılarının hayatta olması
	F₆	Geleneksel yerleşim dokusu içinde ve il genelinde yerel halkın geleneksel yaşam kültürünü devam ettirmesi (Hazar Şiir akşamları, kürsübaşı geleneği, gastronomik miras, Harput müziği)
	F₇	Harput'un korunmasına yönelik çalışmaların belediyenin güncel faaliyet listesinde yer alması /gündeminde olması
	F₈	Tarih, kültür ve inanç turizmi açısından cazibe merkezi olması

Çizelge 4.8 Harput'un ekomüze olma potansiyelini belirlemek amacıyla yapılan SWOT analizi (devam)

	F₉	Yerel halkın bölgenin gelişimi konusunda istekli olması ve yöre halkının okur-yazarlık oranının yüksek olması
	F₁₀	Yöredeki tarım ve turizm potansiyelinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ile yerel halk için sağlanabilecek istihdam olanakları ve ekonomik katkı
TEHDİTLER (T)	T₁	Dağınık ve plansız yerleşim alanlarının oluşması
	T₂	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarların sayısının azlığı
	T₃	Koruma eksenli turizm bilincinin eksikliği
	T₄	Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliği
	T₅	Kültür varlıklarına yönelik koruma-uygulama-denetlemedeki eksiklikler ve hatalar
	T₆	Kültürel yozlaşma
	T₇	Yerel halkın ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayamaması nedeni ile dışarı göç vermesi
	T₈	Yerleşime yapılacak yatırımlar konusunda yetki karmaşası
	T₉	Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenliğinin yeterince sağlanamaması
	T₁₀	Yetersiz rekreasyon alanları ve var olanların bilinçsizce kullanımı nedeni ile çevre kirliliğindeki artış

4.7.2 SWOT grupları ve faktörlerinin AHP yöntemi ile sayısallaştırılması (kantitatif değerlendirme aşaması)

Bu aşama; öznel ve kalitatif (nitel) veriler aracılığı ile stratejiler geliştirmeye odaklanan ve pek çok meslek disiplinde yaygın olarak kullanılan SWOT analizinin kantitatif (nicel) olarak değerlendirilmesine yönelik işlem adımlarını içermektedir. Yönteme ilişkin aşamaların detaylı bir şekilde anlatımı çalışmanın materyal ve yöntem başlığı altında incelenmiştir. Bu başlık altında alana yönelik yapılan çalışmanın sonuçları değerlendirilmektedir.

4.7.2.1 SWOT gruplarının ikili karşılaştırma matrisi ile kantitatif değerlendirilmesi

Çalışmanın bu aşamasında, öncelikle SWOT gruplarının ikili karşılaştırma matrisleri oluşturulmuştur. Değerlendirme formlarında uzmanların görüşlerini ifade eden değer atamaları matrislere *Ms Excel* ortamında işlenerek, sonuçların geometrik ortalamaları hesaplanmış ve değerlendirmelere yönelik ortak görüşler nicel olarak elde edilmiştir (Çizelge 4.9). Ortak görüşe yönelik elde edilen veriler *SuperDecision* yazılımına aktarılmış ve grupların öncelik sıralaması oluşturulmuştur (Çizelge 4.10). Uzman değerlendirmelerinin tutarlılık oranları da kullanılan yazılım aracılığı ile hesaplanmıştır.

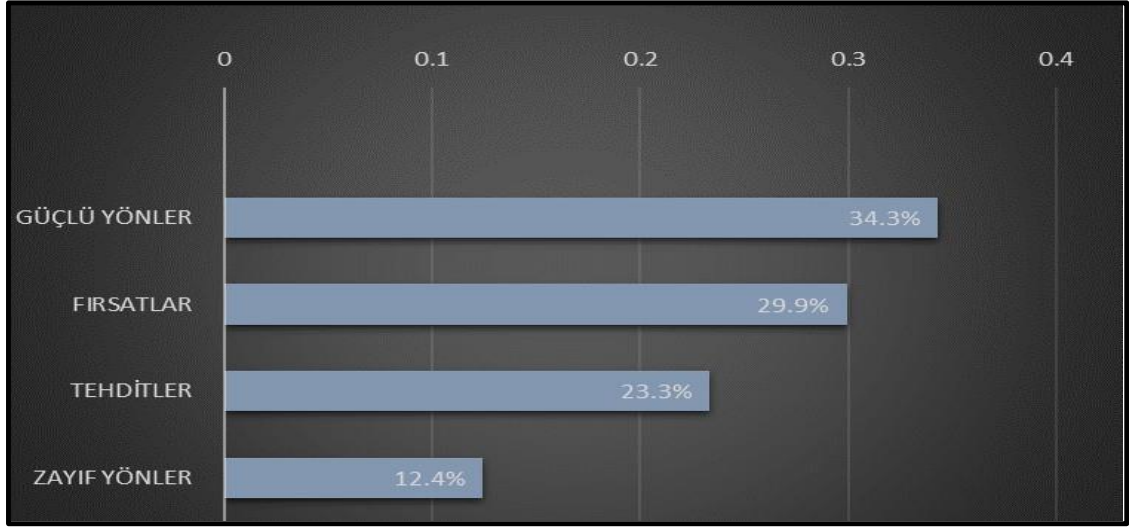
Harput'un ekomüze olarak potansiyelini belirlemek amacı ile yapılan SWOT analizi sonuçlarının A'WOT tekniği ile değerlendirilmesi kapsamında; SWOT grupları içinde en önemli ve öncelikli görülen kriter (0.34331) değeri ile "güçlü yönler" olurken, en önemsiz ve en az önceliğe sahip kriter (0.12419) değeri ile "zayıf yönler" olmuştur. SWOT gruplarının öncelik sıralamasının grafiksel gösterimi Şekil 4.125'te yer almaktadır.

Çizelge 4.9 SWOT grupları ikili karşılaştırma matrisinin uzman değerlendirme verileri (Orijinal, 2022)

		UZMAN DEĞERLENDİRMELERİ											
MATRİS KODU		U1	U2	U3	U4	U5	U6	U7	U8	U9	U10	Geometrik Ortalama	Ortak Görüş
S2	S1	1/4	5	1	5	5	5	1/7	1	1/5	1/6	0.97	1
S3	S1	2	1/7	3	6	1/3	6	1/6	2	2	1	1.21	1
S4	S1	5	1/3	2	7	9	4	1/2	9	1	1	2.28	2
S3	S2	5	1/8	3	3	1/4	3	3	4	4	3	1.90	2
S4	S2	8	1/6	1/2	4	4	2	3	9	7	6	2.74	3
S4	S3	5	2	1/3	1	9	1/4	4	6	1	1	1.68	2
TUTARLILIK ORANI (CR=<0.10)		0.06	0.07	0.06	0.04	0.09	0.08	0.07	0.03	0.04	0.02		

Çizelge 4.10 SWOT gruplarının öncelik değerleri ve oranları (Orijinal, 2022)

SWOT ANA GRUPLARININ ÖNCELİK SIRALAMASI			%	TUTARLILIK ORANI (CR=<0.10)
G	GÜÇLÜ YÖNLER		0.34331	34.3%
F	FIRSATLAR		0.29923	29.9%
T	TEHDİTLER		0.23327	23.3%
Z	ZAYIF YÖNLER		0.12419	12.4%
				0.00

Şekil 4.125 SWOT grupları öncelik-oran grafiği (Orijinal, 2022)

4.7.2.2 SWOT faktörlerinin ikili karşılaştırma matrisi ile kantitatif değerlendirilmesi

SWOT grupları için yapılan işlem adımları, SWOT faktörlerinin kantitatif değerlendirmesi amacı ile aynen tekrarlanmıştır. Bu doğrultuda elde edilen sonuçlar her bir SWOT faktörüne ait alt başlıklar altında aktarılmıştır.

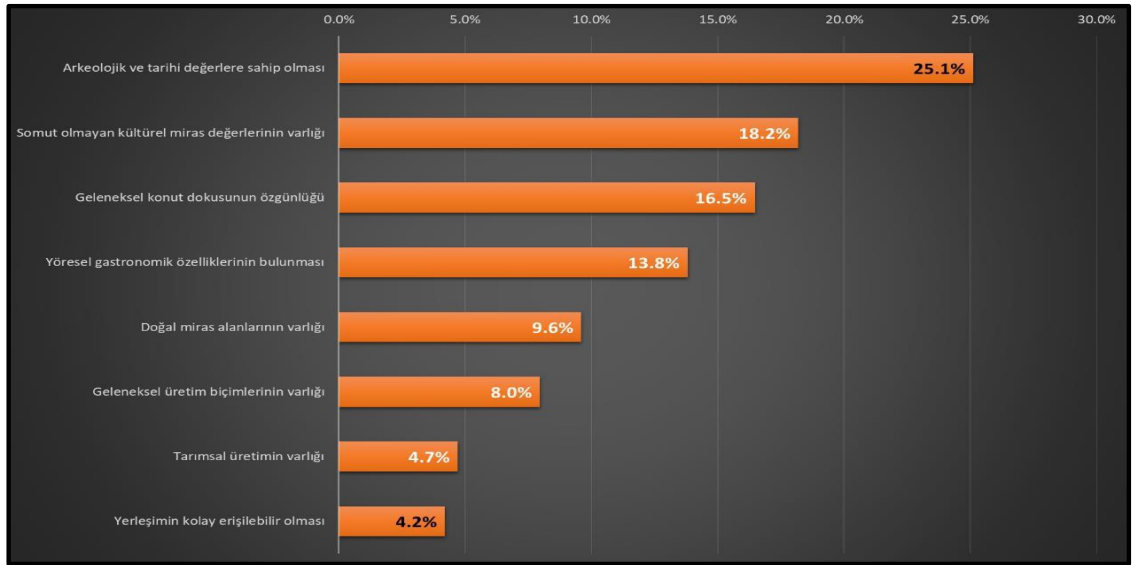
- **Güçlü yönler alt faktörlerinin ikili karşılaştırılması:**

Güçlü yönlerin öncelik değerleri ve oranları Çizelge 4.11’de güçlü yönlerle ilişkin öncelik oran grafiği Şekil 4.126’de, güçlü yönlerle ilişkin ikili karşılaştırma matrisinin uzman değerlendirme verileri ise Çizelge 4.12’de yer almaktadır.

Çizelgeler değerlendirildiğinde güçlü yönler arasında; G1 matris kodu ile ifade edilen “Arkeolojik ve tarihi değerlere sahip olması” başlıklı alt faktör, (0.2511) değeri ile en öncelikli /en önemli faktör olarak görülürken, G7 matris koduna sahip “Yerleşimin kolay erişilebilir olması” başlıklı alt faktör, (0.0419) değeri ile en az önceliğe sahip faktör olarak nitelendirilmiştir.

Çizelge 4.11 Güçlü yönlerin öncelik değerleri ve oranları (Orijinal, 2022)

GÜÇLÜ YÖNLER ALT KRİTERLERİNİN ÖNCELİK SIRALAMASI			%	TUTARLILIK ORANI (CR= < 0.10)
G1	Arkeolojik ve tarihi değerlere sahip olması	0.2511	25.1%	0.02
G5	Somut olmayan kültürel miras değerlerinin varlığı	0.1819	18.2%	
G3	Geleneksel konut dokusunun özgünlüğü	0.1646	16.5%	
G8	Yöresel gastronomik özelliklerinin bulunması	0.1381	13.8%	
G2	Doğal miras alanlarının varlığı	0.0959	9.6%	
G4	Geleneksel üretim biçimlerinin varlığı	0.0795	8.0%	
G6	Tarımsal üretimin varlığı	0.0470	4.7%	
G7	Yerleşimin kolay erişilebilir olması	0.0419	4.2%	

Şekil 4.126 Güçlü yönlerin öncelik-oran grafiği (Orijinal, 2022)

Çizelge 4.12 Güçlü yönler ikili karşılaştırma matrisinin uzman değerlendirme verileri (Orijinal, 2022)

UZMAN DEĞERLENDİRMELERİ													
MATRİS KODU		U1	U2	U3	U4	U5	U6	U7	U8	U9	U10	Geometrik Ortalama	Ortak Görüş
G1	G2	2	7	4	4	5	4	3	5	8	3	4.18	4
G1	G3	4	1	3	1/5	5	2	2	4	2	1	1.81	2
G1	G4	7	5	6	7	5	3	1/3	9	4	1	3.49	3
G1	G5	3	1	1	1/7	2	1/5	1/3	7	2	1	0.98	1
G1	G6	7	9	4	9	3	7	1/7	9	8	1	3.71	4
G1	G7	8	9	5	7	1	4	6	5	7	3	4.79	5
G1	G8	7	3	1/4	7	1	1/8	6	3	2	3	1.86	2
G2	G3	4	1/4	2	1/9	5	1/5	1/4	1/5	1/5	1	0.54	1/2
G2	G4	5	1/4	4	3	4	1/3	1/4	7	1/5	1/3	1.09	1
G2	G5	2	1/9	1/5	1/8	1/3	1/9	1/4	7	1/8	1	0.37	1/3
G2	G6	5	9	5	4	1	3	1/7	7	8	1	2.71	3
G2	G7	8	3	4	4	1	1/2	3	3	4	3	2.70	3
G2	G8	4	1	1/8	4	4	1/8	1	3	1/2	1/3	0.93	1
G3	G4	4	1	4	9	2	4	1	9	2	1	2.70	3
G3	G5	1/2	1	1/7	1	1/2	1/4	1	6	1	3	0.83	1
G3	G6	7	9	1/2	7	1/2	5	1/7	9	8	3	2.65	3
G3	G7	4	9	2	7	1/3	4	6	5	7	9	4.08	4
G3	G8	3	1	1/7	8	1/4	1/8	1	3	2	1	0.96	1
G4	G5	1/4	1	1/8	1/6	1/3	1/7	1	1/5	1	3	0.41	1/2
G4	G6	4	9	1/3	1	1/3	3	1/2	1	8	2	1.58	2
G4	G7	6	9	1	1	1/4	3	6	1/4	8	3	2.07	2
G4	G8	1/4	1	1/7	1	1/4	1/8	3	1/5	1	1	0.48	1/2
G5	G6	8	9	5	7	1/2	9	1/2	4	8	1	3.36	3
G5	G7	7	9	7	7	1	9	6	2	8	1	4.39	4
G5	G8	4	1	1/7	7	1/2	3	1	1	2	1	1.28	1
G6	G7	1/3	1/2	1	1	1	1/2	7	1/5	2	1	0.86	1
G6	G8	1/4	1/9	1/7	1	1	1/7	7	1/9	1/8	1	0.38	1/3
G7	G8	1/3	1/9	1/6	1	1	1/4	1/4	1/2	1/8	1/3	0.31	1/3
TUTARLIK ORANI (CR<0.10)		0.1	0.07	0.1	0.08	0.1	0.1	0.09	0.1	0.07	0.07		

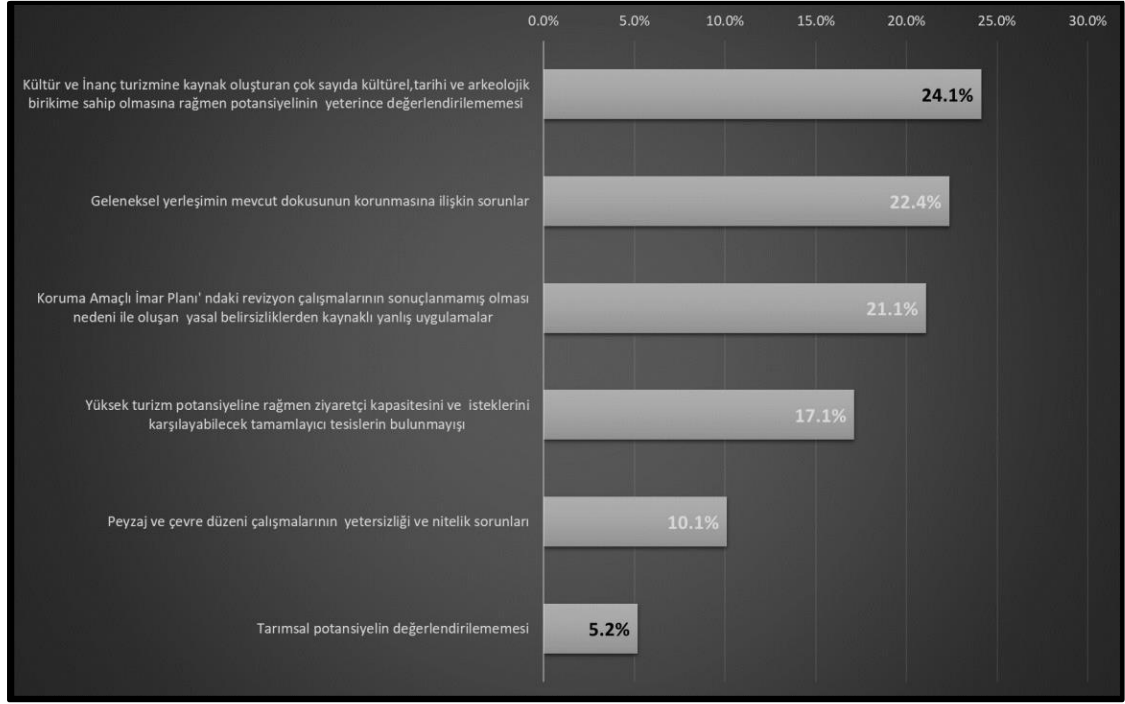
- **Zayıf yönler alt faktörlerinin ikili karşılaştırılması:**

Zayıf yönlerin öncelik değerleri ve oranları Çizelge 4.13’te, zayıf yönlerle ilişkin ikili karşılaştırma matrisinin uzman değerlendirme verileri ise Çizelge 4.14’te yer almaktadır.

Zayıf yönlerle ait çizelgeler değerlendirildiğinde; Z3 matris kodu ile ifade edilen “Kültür ve inanç turizmüne kaynak oluşturan çok sayıda kültürel, tarihi ve arkeolojik birikime sahip olmasına rağmen potansiyelinin yeterince değerlendirilememesi” başlıklı alt faktör, (0.2413) değeri ile en öncelikli /en önemli faktör olarak görülürken, Z5 matris koduna sahip “Tarımsal potansiyelin değerlendirilememesi” başlıklı alt faktör, (0.0518) değeri ile en az önceliğe sahip faktör olarak belirlenmiştir. Şekil 4.127’de zayıf yönlerle ilişkin önceliklerin oransal olarak ifadesini gösteren veriler yer almaktadır.

Çizelge 4.13 Zayıf yönlerin öncelik değerleri ve oranları (Orijinal, 2022)

ZAYIF YÖNLER ALT KRİTERLERİNİN ÖNCELİK SIRALAMASI			%	TUTARLILIK ORANI (CR= < 0.10)
Z3	Kültür ve İnanç turizmüne kaynak oluşturan çok sayıda kültürel,tarihi ve arkeolojik birikime sahip olmasına rağmen potansiyelinin yeterince değerlendirilememesi	0.2413	24.1%	0.05
Z1	Geleneksel yerleşimin mevcut dokusunun korunmasına ilişkin sorunlar	0.2237	22.4%	
Z2	Koruma Amaçlı İmar Planı' ndaki revizyon çalışmalarının sonuçlanmamış olması nedeni ile oluşan yasal belirsizliklerden kaynaklı yanlış uygulamalar	0.2108	21.1%	
Z6	Yüksek turizm potansiyeline rağmen ziyaretçi kapasitesini ve isteklerini karşılayabilecek tamamlayıcı tesislerin bulunmayışı	0.1713	17.1%	
Z4	Peyzaj ve çevre düzeni çalışmalarının yetersizliği ve nitelik sorunları	0.1011	10.1%	
Z5	Tarımsal potansiyelin değerlendirilememesi	0.0518	5.2%	

Şekil 4.127 Zayıf yönlerin öncelik-oran grafiği (Orijinal, 2022)

Çizelge 4.14 Zayıf yönler ikili karşılaştırma matrisinin uzman değerlendirme verileri (Orijinal, 2022)

UZMAN DEĞERLENDİRMELERİ													
MATRİS KODU		U1	U2	U3	U4	U5	U6	U7	U8	U9	U10	Geometrik Ortalama	Ortak Görüş
Z1	Z2	4	1	4	5	1/2	1/2	1	4	5	1	1.82	2
Z1	Z3	3	2	1/4	1/4	1	1/6	1	3	2	1	0.91	1
Z1	Z4	3	1/2	5	1/3	2	3	4	3	5	3	2.20	2
Z1	Z5	6	7	7	5	1/2	6	1/2	9	8	1	3.31	3
Z1	Z6	4	1/4	7	1/5	2	1/6	8	1/4	1/3	1	0.89	1
Z2	Z3	1/2	5	1/5	1/9	1	1/2	2	1/2	1/3	1	0.63	2
Z2	Z4	4	2	1	1/3	2	4	5	3	4	6	2.45	2
Z2	Z5	5	9	5	1/3	2	7	1/2	4	4	9	3.08	3
Z2	Z6	2	2	4	1/9	1/2	1/6	8	1/3	1/4	6	0.95	1
Z3	Z4	2	1	5	5	2	6	4	3	3	6	3.25	3
Z3	Z5	7	6	7	9	2	8	3	9	7	9	6.11	6
Z3	Z6	1	1	7	1	1	1/3	9	1	1/2	9	1.58	2
Z4	Z5	4	4	5	4	2	4	1/3	4	5	1	2.65	3
Z4	Z6	2	1	3	1/7	1/2	1/7	3	1/6	1/5	1	0.60	1/2
Z5	Z6	1/4	1/9	1	1/8	1/2	1/9	7	1/8	1/9	1	0.34	1/3
TUTARLILIK ORANI (CR<0.10)		0.08	0.1	0.07	0.09	0.09	0.08	0.08	0.09	0.08	0.1		

- **Fırsatlar alt faktörlerinin ikili karşılaştırılması:**

Fırsatlara ait alt faktörlerin ikili karşılaştırma matrislerine yönelik hazırlanan çizelgeler değerlendirildiğinde (Çizelge 4.15 ve 4.16); F8 matris kodu ile ifade edilen “*Tarih, kültür ve inanç turizmi açısından cazibe merkezi olma potansiyeli*” başlıklı alt faktör, (0.1996) değeri ile en öncelikli /en önemli faktör olarak görülürken, F1 matris koduna sahip “*Deprem bölgesinde yer alan yerleşim dokusunun sağlam bir zeminde kurulu olması sebebi ile olası afet riskine karşı korunaklı olması*” başlıklı alt faktör, (0.0406) değeri ile en az önceliğe sahip faktör olarak görülmektedir.

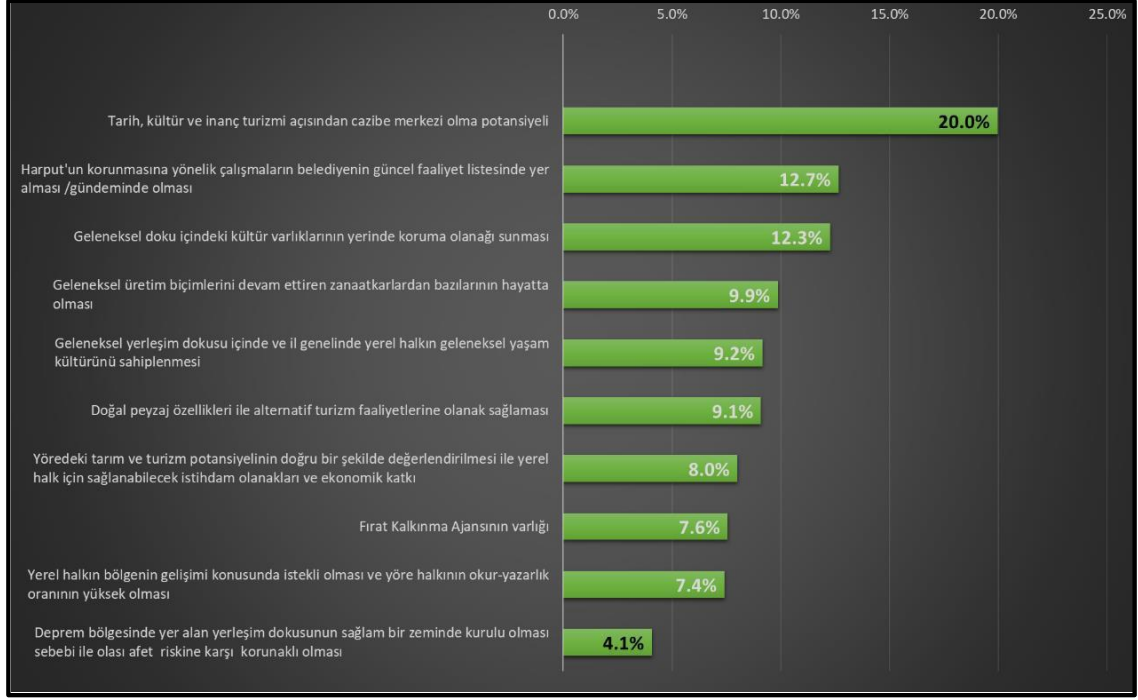
Çizelge 4.15 Fırsatların öncelik değerleri ve oranları (Orijinal, 2022)

FIRSATLAR ALT KRİTERLERİNİN ÖNCELİK SIRALAMASI			%	TUTARLILIK ORANI (CR= < 0.10)
F8	Tarih, kültür ve inanç turizmi açısından cazibe merkezi olma potansiyeli	0.1996	20.0%	0.03
F7	Harput'un korunmasına yönelik çalışmaların belediyenin güncel faaliyet listesinde yer alması /gündeminde olması	0.1265	12.7%	
F4	Geleneksel doku içindeki kültür varlıklarının yerinde koruma olanağı sunması	0.1227	12.3%	
F5	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarlardan bazılarının hayatta olması	0.0985	9.9%	
F6	Geleneksel yerleşim dokusu içinde ve il genelinde yerel halkın geleneksel yaşam kültürünü sahiplenmesi	0.0915	9.2%	
F2	Doğal peyzaj özellikleri ile alternatif turizm faaliyetlerine olanak sağlaması	0.0908	9.1%	
F10	Yöredeki tarım ve turizm potansiyelinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ile yerel halk için sağlanabilecek istihdam olanakları ve ekonomik katkı	0.0800	8.0%	
F3	Fırat Kalkınma Ajansının varlığı	0.0756	7.6%	
F9	Yerel halkın bölgenin gelişimi konusunda istekli olması ve yöre halkının okur-yazarlık oranının yüksek olması	0.0740	7.4%	
F1	Deprem bölgesinde yer alan yerleşim dokusunun sağlam bir zeminde kurulu olması sebebi ile olası afet riskine karşı korunaklı olması	0.0406	4.1%	

Çizelge 4.16 Fırsatlar ikili karşılaştırma matrisinin uzman değerlendirme verileri (Orijinal,2022)

MATRİS KODU		UZMAN DEĞERLENDİRMELERİ										Geometrik Ortalama	Ortak Görüş
		U1	U2	U3	U4	U5	U6	U7	U8	U9	U10		
F1	F2	1/4	1	1/4	1/4	1/7	1/2	2	1/6	1/3	3	0.45	1/2
F1	F3	1/2	1	1	2	1/8	2	1/4	1/8	1/2	4	0.66	1/2
F1	F4	1/8	1	1/4	1/3	1/4	1/4	1/4	1/7	1/7	1	0.28	1/4
F1	F5	1/4	1/4	4	3	1/6	1/7	1/7	1/3	1/3	1	0.44	1/2
F1	F6	1/2	1/4	1	1/2	1/4	1/6	1/9	1	1/3	1/2	0.37	1/3
F1	F7	1/8	1/7	1	1/3	1/9	5	1/3	1	1/7	1/3	0.37	1/3
F1	F8	1/4	1/6	1/3	1/5	1/4	1/8	1/9	1/7	1/3	1/3	0.21	1/5
F1	F9	1/4	1/5	1/3	1/2	1/3	1/4	1/4	2	1/4	1/3	0.35	1/3
F1	F10	4	1	7	1/5	2	1/8	1/9	8	3	1/3	1.02	1
F2	F3	2	1	3	3	1/5	4	1	3	3	1/3	1.46	1
F2	F4	1	1	4	1	1	1/3	1/2	1	1/2	1/6	0.75	1
F2	F5	2	1	5	3	3	1/6	1/7	5	2	1/6	1.14	1
F2	F6	3	1	4	2	4	1/5	1/9	3	4	1/4	1.20	1
F2	F7	1/3	1	3	1/3	1/4	7	4	4	1/4	1/8	0.88	1
F2	F8	1	1	1	1	1	1/7	1/9	1	2	1/6	0.59	1/2
F2	F9	3	1	1	1	5	1/4	1/3	8	4	1/3	1.30	1
F2	F10	1	1	7	1	4	1/7	1/9	7	1	1/6	0.94	1
F3	F4	1/9	3	1/2	1/4	5	1/4	1	1/3	1/8	1	0.54	1/2
F3	F5	1/2	1	3	1	5	1/6	1/5	4	1/3	1/2	0.84	1
F3	F6	1/2	1	1	1/2	8	1/5	1/3	2	1/2	1	0.82	1
F3	F7	1/8	1	1	1/2	1/3	4	3	1	1/7	1/3	0.64	1/2
F3	F8	1/4	1	1/4	1/5	3	1/7	1/9	1/2	1/3	1/4	0.35	1/3
F3	F9	1/3	1	1	1/2	7	1/5	1/3	6	1/3	1	0.83	1
F3	F10	1/4	1	3	1/3	7	1/8	1/9	4	1/3	1	0.71	1
F4	F5	4	1/3	4	3	1/4	1/2	1/4	5	5	1	1.29	1
F4	F6	5	1/4	2	2	3	1/3	1/2	3	6	1	1.46	1
F4	F7	1	1/6	2	1/2	1/6	6	4	3	1	1	1.07	1
F4	F8	2	1/3	1	1/2	1/2	1/6	1/6	2	2	1	0.67	1
F4	F9	4	1/4	3	1	4	1/2	1/2	9	5	2	1.75	2
F4	F10	7	1/4	1	1	4	1/8	1/9	7	6	3	1.28	1
F5	F6	1	1	1/3	1	4	3	3	1	2	1	1.37	1
F5	F7	1/4	1	1/4	1/3	1/6	8	6	1/2	1/3	1	0.70	1
F5	F8	1/2	1	1/3	1/3	3	1/2	1/2	1/5	1/3	1	0.56	1/2
F5	F9	1/2	1	1	1/3	5	4	3	4	1/2	2	1.45	1
F5	F10	2	1	1	1/3	7	1/5	3	3	3	3	1.54	2
F6	F7	1/4	1/4	3	1/2	1/9	7	3	1	1/5	1	0.73	1
F6	F8	1/4	1	1/2	1/3	1/3	1/5	1/4	1/4	1/5	1	0.36	1/3
F6	F9	1/3	2	1	1/2	1	1	1	6	1/2	2	1.07	1
F6	F10	3	1	5	1/2	1/2	1/7	1/2	6	3	1	1.17	1
F7	F8	3	3	1/4	1/6	9	1/8	1/7	1/6	4	1	0.73	1
F7	F9	5	4	1	1/3	9	1/5	1/4	6	6	9	1.99	2
F7	F10	5	4	2	1/4	9	1/9	1/9	2	4	9	1.55	2
F8	F9	2	1	2	2	7	5	9	6	3	6	3.50	4
F8	F10	2	1	4	2	7	1/3	6	7	3	9	2.90	3
F9	F10	1/2	1	3	1	1/2	1/6	1/7	1/3	1/2	2	0.60	1/2
TUTARLIK ORANI (CR<=0.10)		0.1	0.06	0.09	0.07	0.1	0.1	0.1	0.08	0.1	0.1		

Fırsatlara ilişkin önceliklerin oransal olarak ifadesini gösteren verilere göre (Şekil 4.128); en öncelikli faktör olarak değerlendirilen alanın “*Tarih, kültür ve inanç turizmi açısından cazibe merkezi olma potansiyeli*” %20’lik bir orana sahiptir.

Şekil 4.128 Fırsatların öncelik-oran grafiği (Orijinal, 2022)

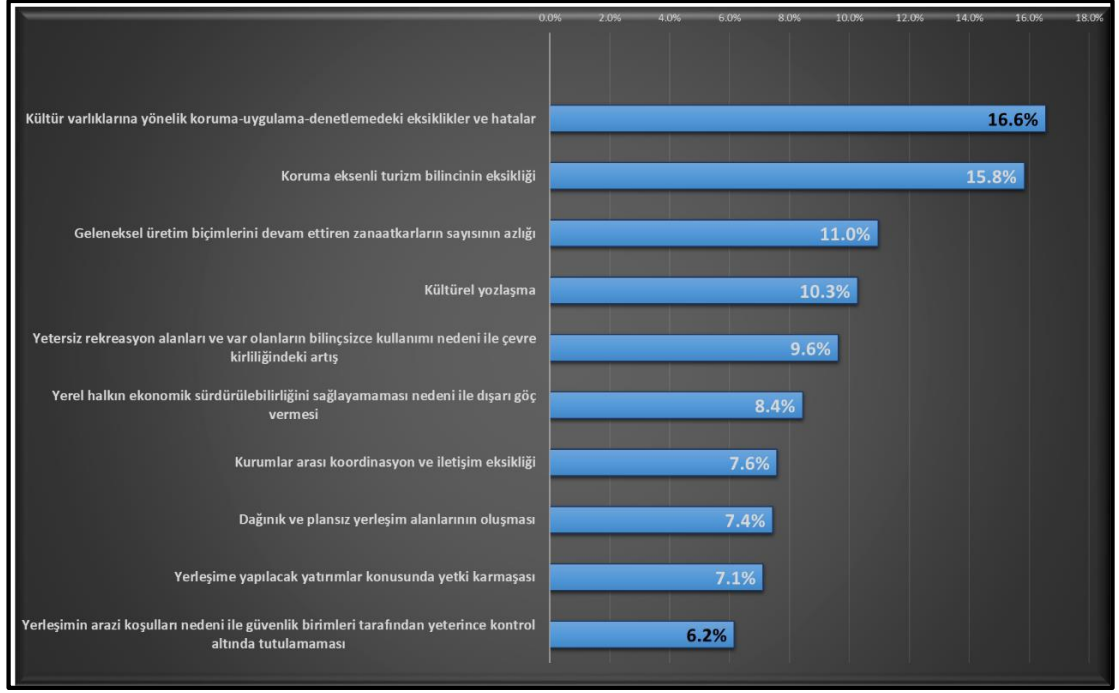
- **Tehditler alt faktörlerinin ikili karşılaştırılması:**

Tehditlere ait alt faktörlerin ikili karşılaştırmasından elde edilen öncelik değer ve oranlarını gösteren çizelge değerlendirildiğinde (Çizelge 4.17); T5 matris kodu ile ifade edilen “*Kültür varlıklarına yönelik koruma-uygulama-denetlemedeki eksiklikler ve hatalar*” başlıklı alt faktör, (0.1656) değeri ile en öncelikli /en önemli faktör olarak görülürken, T9 matris koduna sahip “*Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenlik birimleri tarafından yeterince kontrol altında tutulamaması*” başlıklı alt faktör, (0.0616) değeri ile en az önceliğe sahip faktör olarak tespit edilmiştir.

Çizelge 4.17 Tehditler öncelik değerleri ve oranları (Orijinal, 2022)

TEHDİTLER ALT KRİTERLERİNİN ÖNCELİK SIRALAMASI			%	TUTARLILIK ORANI (CR= < 0.10)
T5	Kültür varlıklarına yönelik koruma-uygulama-denetlemedeki eksiklikler ve hatalar	0.1656	16.6%	0.02
T3	Koruma eksenli turizm bilincinin eksikliği	0.1584	15.8%	
T2	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarların sayısının azlığı	0.1096	11.0%	
T6	Kültürel yozlaşma	0.1028	10.3%	
T10	Yetersiz rekreasyon alanları ve var olanların bilinçsizce kullanımı nedeni ile çevre kirliliğindeki artış	0.0962	9.6%	
T7	Yerel halkın ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayamaması nedeni ile dışarı göç vermesi	0.0844	8.4%	
T4	Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliği	0.0759	7.6%	
T1	Dağınık ve plansız yerleşim alanlarının oluşması	0.0744	7.4%	
T8	Yerleşime yapılacak yatırımlar konusunda yetki karmaşası	0.0712	7.1%	
T9	Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenlik birimleri tarafından yeterince kontrol altında tutulamaması	0.0616	6.2%	

Tehditler alt faktörlerine yönelik oluşturulan ikili karşılaştırma matrislerinin uzman değerlendirmeleri sonucu elde edilen veriler Çizelge 4.18’de, tehditler alt faktörlerinin önceliklerinin oransal olarak gösterildiği grafik ise Şekil 4.129’de yer almaktadır.

Şekil 4.129 Tehditlerin öncelik-oran grafiği (Orijinal, 2022)

Çizelge 4.18 Tehditler ikili karşılaştırma matrisinin uzman değerlendirme verileri (Orijinal, 2022)

		UZMAN DEĞERLENDİRMELERİ											
MATRİS KODU		U1	U2	U3	U4	U5	U6	U7	U8	U9	U10	Geometrik Ortalama	Ortak Görüş
T1	T2	1/2	3	2	6	2	1/5	1/4	3	1/4	1	1.03	1
T1	T3	1/2	1	1/2	1	1/4	1/7	1/3	1/4	1/8	2	0.42	1/2
T1	T4	2	3	1	1/4	1/4	3	3	1/2	4	5	1.42	1
T1	T5	1/2	1/5	1/4	1	1/7	1/5	1	1/4	1/4	1	0.37	1/3
T1	T6	1	4	1/2	4	1/2	1/8	1/4	1/2	1/9	4	0.70	1
T1	T7	2	1	1/2	1/3	1/2	1/4	1	1/3	1/4	1	0.57	1/2
T1	T8	2	1	1/2	4	1/8	2	1	1	3	7	1.36	1
T1	T9	2	1	2	4	1/3	1/2	5	2	1/3	1/2	1.16	1
T1	T10	4	1	1/4	3	1/3	1/6	6	2	1/7	1	0.88	1
T2	T3	2	1/3	2	1/3	1/4	1/6	6	1/3	1/5	2	0.66	1/2
T2	T4	2	3	3	1/2	1/4	5	6	1/2	6	5	2.00	2
T2	T5	1/3	1/4	1	1	1/7	1/2	6	1/5	1/2	2	0.61	1/2
T2	T6	1	3	3	1	2	1/7	3	2	1/5	5	1.31	1
T2	T7	1/2	1	2	1/2	2	2	1	2	3	9	1.60	2
T2	T8	1	1/4	3	3	1/9	4	6	1/2	4	9	1.60	2
T2	T9	1/2	3	5	3	1/3	3	6	3	2	2	2.09	2
T2	T10	1/3	1	1	7	1/3	1/5	7	1	1/4	9	1.09	1
T3	T4	2	1/3	1	5	1/2	7	1	1	8	3	1.76	2
T3	T5	1/2	1/4	1	3	1/2	5	1	1	5	1	1.17	1
T3	T6	2	3	1	4	2	1/4	1/4	3	1/3	2	1.20	1
T3	T7	1	1	3	1	2	6	1/4	1/2	6	4	1.60	2
T3	T8	1	1/4	4	6	1/2	7	1	2	7	6	2.11	2
T3	T9	1	3	4	7	2	6	4	4	6	1	3.15	3
T3	T10	2	1	1	7	4	3	1	1	2	1	1.79	2
T4	T5	1/5	1/4	1	5	1	1/5	1	1/3	1/6	1/4	0.48	1/2
T4	T6	1	3	2	2	1/2	1/9	1/4	2	1/8	1	0.73	1
T4	T7	1/2	3	3	1	1	1/4	1/5	1/2	1/3	3	0.80	1
T4	T8	1/2	1	4	4	1	1	1	1/2	2	2	1.23	1
T4	T9	1	3	4	4	2	1/3	3	1	1/4	1/3	1.23	1
T4	T10	1/2	1	4	1	7	1/8	5	1/2	1/9	1/9	0.75	1
T5	T6	4	7	3	1	3	1/6	1/4	5	1/5	4	1.45	1
T5	T7	4	5	3	1/3	4	3	1/5	3	2	5	2.07	2
T5	T8	2	1	4	2	1	6	1/2	4	5	8	2.45	2
T5	T9	3	5	4	2	3	3	4	8	3	1	3.17	3
T5	T10	4	4	3	2	7	1/3	1	4	1/3	1	1.77	2
T6	T7	1/2	1/3	1	1/4	1/2	7	4	1/3	8	2	1.12	1
T6	T8	1	1/7	1	2	1/4	8	3	1/2	9	3	1.37	1
T6	T9	1	1/5	3	2	1/2	8	6	3	8	1	1.92	2
T6	T10	1/2	1/5	1	2	1	5	6	1/2	4	1/9	1.03	1
T7	T8	1/2	1/4	1	7	1/7	3	7	2	3	1	1.32	1
T7	T9	1/3	1	4	7	1/2	2	7	3	3	1/6	1.58	2
T7	T10	1/4	2	1/4	7	1/4	1/5	7	1/3	1/6	1/9	0.53	1/2
T8	T9	1/2	5	1	1	5	1/3	4	2	1/3	1/9	1.02	1
T8	T10	1/3	5	1/2	1	7	1/7	1	1/2	1/6	1/9	0.61	1/2
T9	T10	1/3	1	1/2	1	7	1/5	1	1/2	1/6	1	0.67	1
TUTARLILIK ORANI (CR=<0.10)		0.1	0.1	0.1	0.09	0.1	0.07	0.09	0.1	0.07	0.1		

4.7.2.3 A'WOT analiz sonuçlarının genel değerlendirmesi

Çalışma alanına yönelik gerçekleştirilen A'WOT analizi sonuçlarının bütüncül olarak değerlendirilebilmesi, SWOT grup ve faktörlerinin yerel ve genel önceliklerinin bir arada incelenebilmesine olanak sağlamak için Çizelge 4.19 hazırlanmıştır. Çizelgedeki veriler Harput'un kültürel ve doğal miras değerlerinin ekomüzeler aracılığı ile korunmasına ve sürdürülebilirliğine yönelik olarak belirlenecek stratejik hedefler ve planlanacak faaliyetler açısından bir altlık oluşturmaktadır.

Çizelge 4.19 SWOT faktörlerinin ait oldukları SWOT grubunun içindeki öncelik değeri ve sırasının yanısıra; bir SWOT faktörünün tüm faktörler içindeki genel önceliğini ve sırasını göstermektedir. Bu doğrultuda çizelge incelendiğinde; 34 adet SWOT faktörü içinde güçlü yönler grubundaki G1 matris koduna sahip "*Arkeolojik ve tarihi değerlere sahip olması*" başlıklı SWOT faktörü, genel öncelik sıralamasında (0.0862) değeri ile en önemli önceliğe sahiptir. Zayıf yönler grubundaki Z5 matris koduna sahip "*Tarımsal potansiyelin değerlendirilememesi*" başlıklı SWOT faktörü ise, genel öncelik sıralamasında (0.0064) değeri ile en az önemli öncelik olarak belirlenmiştir.

Çizelge 4.19 Harput'un ekomüze olma potansiyeline yönelik olarak yapılan A'WOT analizi sonuçlarının değerlendirilmesi (Orijinal, 2022)

SWOT Grupları	SWOT Grup Öncelikleri	SWOT Faktörü Matris Kodu	SWOT Faktör Açıklaması	Faktörlerin Grup İçindeki Öncelik Değeri	Faktörlerin Grup İçindeki Öncelik Sırası	Faktörlerin Genel Öncelik Değeri	Faktörlerin Genel Ortalamadaki Öncelik Sırası
GÜÇLÜ YÖNLER	0.3433	G1	Arkeolojik ve tarihi değerlere sahip olması	0.2511	1	0.0862	1
		G2	Doğal miras alanlarının varlığı	0.0959	5	0.0329	10
		G3	Geleneksel konut dokusunun özgünlüğü	0.1646	3	0.0565	4
		G4	Geleneksel üretim biçimlerinin varlığı	0.0795	6	0.0273	15
		G5	Somut olmayan kültürel miras değerlerinin varlığı	0.1819	2	0.0624	2
		G6	Tarımsal üretimin varlığı	0.0470	7	0.0161	29
		G7	Yerleşimin kolay erişilebilir olması	0.0419	8	0.0144	30
		G8	Yöresel gastronomik özelliklerinin bulunması	0.1381	4	0.0474	5
ZAYIF YÖNLER	0.1241	Z1	Geleneksel yerleşimin mevcut dokusunun korunmasına ilişkin sorunlar	0.2237	2	0.0278	13
		Z2	'Koruma Amaçlı İmar Planı' revizyon çalışmaları aşamasında yaşanan gecikmeler nedeni ile oluşan yasal belirsizlikler ve bu belirsizlikler sonucu yapılan yanlış uygulamalar	0.2108	3	0.0262	17
		Z3	Kültür ve inanç turizmine kaynak oluşturan çok sayıda kültürel,tarihi ve arkeolojik birikime sahip olmasına rağmen potansiyelinin yeterince değerlendirilememesi	0.2413	1	0.0299	11
		Z4	Peyzaj ve çevre düzeni çalışmalarının yetersizliği ve nitelik sorunları	0.1011	5	0.0125	32
		Z5	Tarımsal potansiyelin değerlendirilememesi	0.0518	6	0.0064	34
		Z6	Yüksek turizm potansiyeline rağmen ziyaretçi kapasitesini ve isteklerini karşılayabilecek tamamlayıcı tesislerin bulunmaması	0.1713	4	0.0213	24

Çizelge 4.19 Harput'un ekomüze olma potansiyeline yönelik olarak yapılan A'WOT analizi sonuçlarının değerlendirilmesi (Orijinal, 2022) (devam)

SWOT Grupları	SWOT Grup Öncelikleri	SWOT Faktörü Matris Kodu	SWOT Faktör Açıklaması	Faktörlerin Grup İçindeki Öncelik Değeri	Faktörlerin Grup İçindeki Öncelik Sırası	Faktörlerin Genel Öncelik Değeri	Faktörlerin Genel Ortalamadaki Öncelik Sırası
FIRSATLAR	0.2992	F1	Deprem bölgesinde yer alan yerleşim dokusunun sağlam bir zeminde kurulu olması sebebi ile olası afet riskine karşı korunaklı olması	0.0406	10	0.0121	33
		F2	Doğal peyzaj özellikleri ile alternatif turizm faaliyetlerine olanak sağlaması	0.0908	6	0.0272	16
		F3	Fırat Kalkınma Ajansının varlığı	0.0756	8	0.0226	21
		F4	Geleneksel doku içindeki kültür varlıklarının yerinde koruma olanağı sunması	0.1227	3	0.0367	9
		F5	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarlardan bazılarının hayatta olması	0.0985	4	0.0295	12
		F6	Geleneksel yerleşim dokusu içinde ve il genelinde yerel halkın geleneksel yaşam kültürünü devam ettirmesi	0.0915	5	0.0274	14
		F7	Harput'un korunmasına yönelik çalışmaların belediyenin güncel faaliyet listesinde yer alması /gündeminde olması	0.1265	2	0.0378	7
		F8	Tarih, kültür ve inanç turizmi açısından cazibe merkezi olma potansiyeli	0.1996	1	0.0597	3
		F9	Yerel halkın bölgenin gelişimi konusunda istekli olması ve yöre halkının okur- yazarlık oranının yüksek olması	0.0740	9	0.0221	23
		F10	Yöredeki tarım ve turizm potansiyelinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ile yerel halk için sağlanabilecek istihdam olanakları ve ekonomik katkı	0.0800	7	0.0239	20
TEHDİTLER	0.2332	T1	Dağınık ve plansız yerleşim alanlarının oluşması	0.0744	8	0.0174	27
		T2	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarların sayısının azlığı	0.1096	3	0.0256	18
		T3	Koruma eksikliğini turizm bilincinin eksikliği	0.1584	2	0.0369	8
		T4	Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliği	0.0759	7	0.0177	26
		T5	Kültür varlıklarına yönelik koruma-uygulama-denetlemedeki eksiklikler ve hatalar	0.1656	1	0.0386	6
		T6	Kültürel yozlaşma	0.1028	4	0.0240	19
		T7	Yerel halkın ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayamaması nedeni ile dışarı göç vermesi	0.0844	6	0.0197	25
		T8	Yerleşime yapılacak yatırımlar konusunda yetki karmaşası	0.0712	9	0.0166	28
		T9	Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenlik birimleri tarafından yeterince kontrol altında tutulamaması	0.0616	10	0.0144	31
		T10	Yetersiz rekreasyon alanları ve var olanların bilinçsizce kullanımı nedeni ile çevre kirliliğindeki artış	0.0962	5	0.0224	22

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Ekomüzeler; bulunduğu coğrafyanın yerel kimliğini, miras değerlerini, doğal ve kültürel özelliklerini sahiplenen ve bu bağlamda koruyan bir yaklaşıma sahiptir. Geleneksel müzecilik anlayışına karşı 1970’lerde ilk kez gündeme gelen ekomüze kavramı; somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin bütüncül bir şekilde korunmasına ve bu miras değerlerinin yerelin sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlamak amacı ile değerlendirilmesine odaklanmaktadır. Koruma, yönetim-işleyiş sürecine yerelin demokratik katılımı ve sürdürülebilir kalkınma perspektifinde şekillenen ekomüze ideali, ziyaretçilere sunulan nesillerden beri süregelen yaşam biçimlerini deneyimleme olanağı ile de “yaşayan bir müze” ortamıdır.

İdeal bir ekomüze; katılımcı planlama anlayışı çerçevesinde, somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri ile doğal miras değerlerini korumaya odaklı mekânsal bir planlama yaklaşımını benimseyen, sürdürülebilir gelişim ve kalkınmayı hedefleyen bir koruma-yaşatma modelidir.

Tarihi ve kültürel çevrelerde uygulanabilecek ideal bir ekomüze modeli çerçevesi oluşturarak, söz konusu çevrelerdeki somut ve somut olmayan kültürel miras değerleri ile doğal ve kültürel peyzaj özelliklerini bütüncül bir yaklaşımla korumak ve gelecek nesillere aktarımını sağlamak amacı ile gerçekleştirilen bu çalışmada, Harput kentsel ve arkeolojik sit alanı ve yakın çevresinin ekomüze olma potansiyeli ortaya konmuştur. Bu kapsamda; mekansal ve nitel veri analizlerinden elde edilen sonuçlar ile SWOT analizinden elde edilen bulguların A’WOT yöntemi ile değerlendirilmesi sonucunda ulaşılan veriler sentezlenerek çalışma alanı için bütüncül bir yaklaşım doğrultusunda öneriler geliştirilmiştir.

Ekomüze teorisi ve uygulamaları alanında uzman Emeritus Prof. Dr. Peter Davis’in alanda rehber niteliği taşıyan “Sense of Place” adlı eserinde tanımladığı, çalışmanın yöntem bölümünde belirtilen ekomüze ideali, 21 temel ilke doğrultusunda biçimlenmektedir. Söz konusu 21 temel ilke bir alanın ideal bir ekomüze olma potansiyelini belirlemek/ölçmek/tespit etmek açısından önemlidir. Araştırma kapsamında;

ekomüzelerin temel ilkeleri çerçevesinde üç ana temaya odaklanan göstergeler tanımlanmıştır (Çizelge 5.1). Bunlar;

- *Katılımcı planlama göstergeleri,*
- *Mekansal planlama ve koruma göstergeleri,*
- *Sürdürülebilir gelişim ve kalkınma göstergeleri* şeklinde sınıflandırılmıştır.

Tanımlanan göstergeler doğrultusunda “*Harput Kentsel-Arkeolojik Sit Alanı*” nda hem genel hem de alanın ekomüze olabilirliği bağlamında sorun ve olanaklar tespit edilmiştir. Arazi-etüd çalışmaları, alan analizleri, yerel yönetici, yerel halk, yerel araştırmacı ve akademisyenler ile yapılan sözlü görüşmeler ve alanın yapılı çevre koşulları bağlamındaki sorun olanakları bütüncül bir şekilde yorumlanmıştır. Daha sonra A’WOT yöntemi ile alanın ekomüze olma potansiyeline yönelik bir ölçme değerlendirme gerçekleştirilmiştir.

A’WOT’un analitik ve matematiksel ölçüm modeli ile; alana yönelik çözülmesi gereken sorunlar ve değerlendirilmesi gereken fırsatlar için tanımlanacak stratejik hedeflere temel oluşturmak amacı ile yöntem kapsamında belirlenen SWOT faktörleri arasında bir öncelik sırası oluşturularak “*faktör önceliklendirme*” işlemi gerçekleştirilmiştir. A’WOT analizi sonuçlarının genel değerlendirilmesine yönelik elde edilen sonuçlar doğrultusunda oluşturulan Çizelge 4.19’dan, 34 adet SWOT faktörünün genel sıralamadaki önceliğini önem sırasına göre, 1’de 34’e kadar sıralayan bir çizelge daha üretilmiştir (Çizelge 5.2). Çizelge 5.2’ de yer alan faktörler “*Birincil Öncelikli Faktörler*”, “*İkincil Öncelikli Faktörler*” ve “*Üçüncül Öncelikli Faktörler*” şeklinde sınıflandırılmıştır. Uzman görüş desteği ile analitik bir düzlemde elde edilen söz konusu öncelik sıralaması; Harput özelinde alana yönelik oluşturulan öneri eylem planı için temel veri oluşturmaktadır.

Çizelge 5.1 Ekomüzelerin 21 temel ilkesi doğrultusunda biçimlenen ve üç ana temada sınıflandırılan göstergeler

<p>KATILIMCI PLANLAMA GÖSTERGELERİ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yerel kimliğini koruma ve yaşatma sorumluluğunu almaya istekli / bilinçli bir halkın varlığı ✓ Ekomüze yönetimine katılacak paydaşların (yerel halk, yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları ve yerel akademisyenler...) etkinliği ve aktifliği ✓ Yerel halkı temsil edebilecek sivil toplum kuruluşlarının varlığı / potansiyeli ve niteliği ✓ Yerel halkın demografik özelliklerinin ve mesleki yeterliliklerinin mevcut/potansiyel ekomüze aktivitelerine uygunluğu ✓ Ekomüze kapsamında planlanan aktivitelere (festival, atölye, tarımsal faaliyet, ticari işletme vb...) yerel halkın öncü ve aktif katılım olanaklarının yaratılması ✓ Yerel üreticiyi sorumlu turizm (tüketimi özendirmek yerine üretimi önemseyen turizm) anlayışı çerçevesinde destekleyen oluşumların varlığı (kooperatifler...) ✓ Yerel sanatçılar özelinde katılımı destekleyici işbirlikleri
<p>MEKANSAL PLANLAMA ve KORUMA GÖSTERGELERİ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Özgün doğal ve kültürel peyzaj özellikleri ile tanımlanmış coğrafi sınırların olması ✓ Yerin ruhu (genius loci), yerelin kimliğini korumaya ve yaşatmaya odaklı mekansal bir planlama anlayışının varlığı ✓ Miras değerlerinin zaman ve mekan bağlamında korunması (Miras değerlerinin hem mekansal özelliklerinin hem de tarihsel süreçte edindiği işlev- anlam bütünlüğünün korunması ve bunun mekansal planlamaya doğru bir şekilde yansması) ✓ Kültürel ve doğal miras değerlerinin (in situ) yerinde korunma olanağı sunması ✓ Somut ve somut olmayan miras değerlerinin eşit derecede önemsenmesi ✓ Kültürel çevre ve fiziksel çevre ilişkilerini belgeleme olanağı (sergileme-arşivleme-dokümantasyon- belgeleyerek koruma)
<p>SÜRDÜRÜLEBİLİR GELİŞİM ve KALKINMA GÖSTERGELERİ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Kaynakların koruma-kullanım dengesi içinde sürdürülebilir gelişiminin desteklenmesi ✓ Gelişim ve değişim odaklı bir planlama anlayışının benimsenmesi ✓ Yerelin sürdürülebilir gelişim ve kalkınmasına yönelik multidisipliner çalışmaların desteklenmesi ✓ Dün-bugün, doğa-kültür ve teknoloji-birey arasındaki iletişimin desteklenmesi ✓ Koruma-kullanım dengesini gözeten sorumlu turizm anlayışının benimsenmesi ✓ Yerelin ekonomik kalkınma ve gelişim sürecini destekleyen fırsatların oluşturulması ✓ Doğal ve kültürel çevre korumayı bütünleştiren yerel istihdamı destekleyen iş olanaklarının sunulması ✓ Yerel toplum yararına ekonomik, toplumsal ve kültürel girdiler oluşturan, alanın doğal ve kültürel çevre bütünlüğünü koruyarak kurgulanmış yeniden canlandırma stratejilerinin bulunması ✓ Yerelin sürdürülebilir gelişim ve kalkınma sürecine, ürettikleri çalışmaları ile katkı sunabilecek akademisyen ve araştırmacıların desteklenmesi

Çizelge 5.2 Stratejik hedef belirlemede kullanılan SWOT faktörlerinin genel sıralamadaki öncelik sırası (Orijinal, 2023)

	SWOT Matrisi Öncelik Sırası	SWOT Matris Tanımı	SWOT Matrisi Kodu
BİRİNCİL ÖNCELİKLİ FAKTÖRLER	1	Arkeolojik ve tarihi değerlere sahip olması	G1
	2	Somut olmayan kültürel miras değerlerinin varlığı	G5
	3	Tarih, kültür ve inanç turizmi açısından cazibe merkezi olması	F8
	4	Geleneksel konut dokusunun özgünlüğü	G3
	5	Yöresel gastronomik özelliklerinin bulunması	G8
	6	Kültür varlıklarına yönelik koruma-uygulama-denetlemedeki eksiklikler ve hatalar	T5
	7	Harput'un korunmasına yönelik çalışmaların belediyenin güncel faaliyet listesinde yer alması /gündeminde olması	F7
	8	Koruma eksenli turizm bilincinin eksikliği	T3
	9	Geleneksel doku içindeki kültür varlıklarının yerinde koruma olanağı sunması	F4
	10	Doğal miras alanlarının varlığı	G2
	11	Kültür ve inanç turizmine kaynak oluşturan çok sayıda kültürel, tarihi ve arkeolojik birikime sahip olmasına rağmen potansiyelinin yeterince değerlendirilememesi	Z3
	12	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarlardan bazılarının hayatta olması	F5

Çizelge 5.2 Stratejik hedef belirlemede kullanılan SWOT faktörlerinin genel sıralamadaki öncelik sırası (Orijinal, 2023) (devam)

	SWOT Matrisi Öncelik Sırası	SWOT Matris Tanımı	SWOT Matrisi Kodu
İKİNCİL ÖNCELİKLİ FAKTÖRLER	13	Geleneksel yerleşimin mevcut dokusunun korunmasına ilişkin sorunlar	Z1
	14	Geleneksel yerleşim dokusu içinde ve il genelinde yerel halkın geleneksel yaşam kültürünü devam ettirmesi	F6
	15	Geleneksel üretim biçimlerinin varlığı	G4
	16	Doğal peyzaj özellikleri ile alternatif turizm faaliyetlerine olanak sağlaması	F2
	17	Koruma Amaçlı İmar Planı revizyonundaki gecikme nedeni ile oluşan yasal belirsizliklerden kaynaklı yanlış uygulamalar	Z2
	18	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarların sayısının azlığı	T2
	19	Kültürel yozlaşma	T6
	20	Yöredeki tarım ve turizm potansiyelinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ile yerel halk için sağlanabilecek istihdam olanakları ve ekonomik katkı	F10
	21	Fırat Kalkınma Ajansının varlığı	F3
	22	Yetersiz rekreasyon alanları ve var olanların bilinçsizce kullanımı nedeni ile çevre kirliliğindeki artış	F10
	23	Yerel halkın bölgenin gelişimi konusunda istekli olması ve yöre halkının okur-yazarlık oranının yüksek olması	F9

Çizelge 5.2 Stratejik hedef belirlemede kullanılan SWOT faktörlerinin genel sıralamadaki öncelik sırası (Orijinal, 2023) (devam)

	SWOT Matrisi Öncelik Sırası	SWOT Matris Tanımı	SWOT Matrisi Kodu
ÜÇÜNCÜL ÖNCELİKLİ FAKTÖRLER	24	Yüksek turizm potansiyeline rağmen ziyaretçi kapasitesini ve isteklerini karşılayabilecek tamamlayıcı tesislerin bulunmaması	Z6
	25	Yerel halkın ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayamaması nedeni ile göç vermesi	T7
	26	Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliği	T4
	27	Dağınık ve plansız yerleşim alanlarının oluşması	T1
	28	Yerleşime yapılacak yatırımlar konusunda yetki karmaşası	T8
	29	Tarımsal üretimin varlığı	G6
	30	Yerleşimin kolay erişilebilir olması	G7
	31	Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenliğinin yeterince sağlanamaması	T9
	32	Peyzaj ve çevre düzeni çalışmalarının yetersizliği ve nitelik sorunları	Z4
	33	Deprem bölgesinde yer alan yerleşim dokusunun sağlam bir zeminde kurulu olması sebebi ile olası afet riskine karşı korunaklı olması	F1
	34	Tarımsal potansiyelin değerlendirilememesi	Z5

Kaynakların doğru ve etkin kullanımı için, öncelikli faktörler dikkate alınarak ve **TOWS Matrisi** yönteminden yararlanılarak birincil, ikincil ve üçüncül öncelikli faktörlere yönelik stratejik hedefler belirlenmiştir. TOWS Matrisi tekniği;

- Alanın mevcut fırsatlarından maksimum fayda sağlayarak güçlü yönlerinden yararlanma,
- Alanın mevcut fırsatlarından maksimum fayda sağlayarak zayıf yönlerini minimize etme,
- Alanın potansiyel tehditlerini minimize etmek için güçlü yönlerinden yararlanma,
- Alanın zayıf yönlerini minimize ederek potansiyel tehditlere karşı önlemler almada etkili olmuştur.

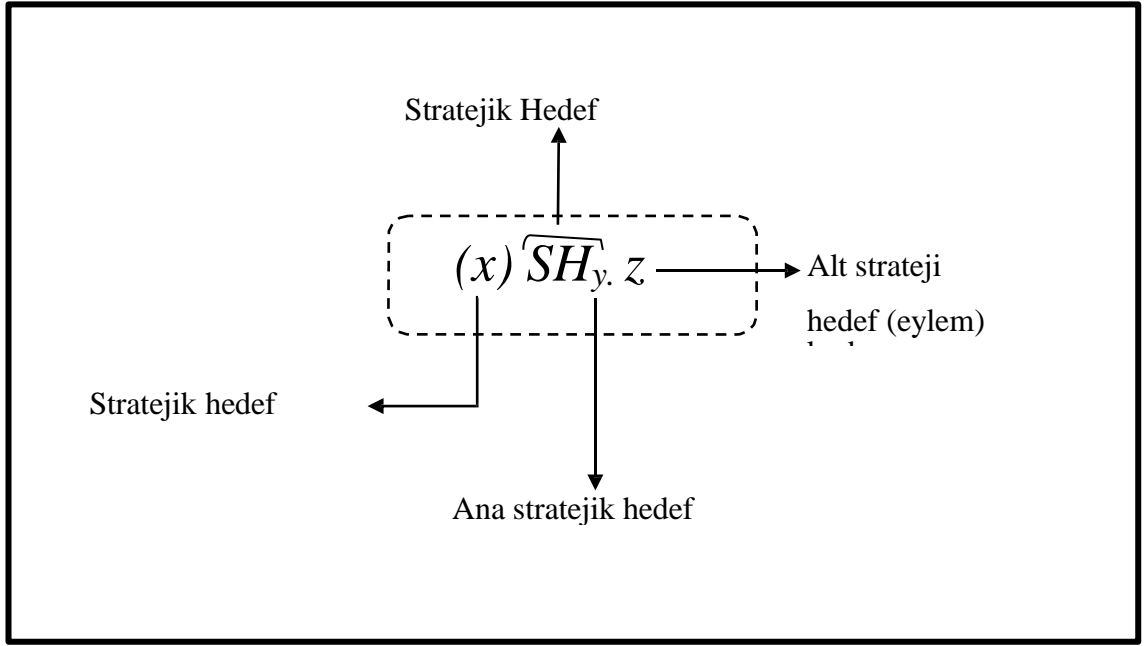
Son olarak belirlenen stratejik hedeflere ulaşılmasını sağlayacak öneri eylemler tanımlanarak **“Harput Kentsel-Arkeolojik Sit Alanı'nın ekomüze olarak korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması”** için bir eylem planı üretilmiştir. Önerilen bu eylem planının; Harput için gerçekleştirilecek bütüncül koruma çalışmalarına rehberlik ederek katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

- ***Birincil öncelikli stratejik hedefler ve alt stratejiler / eylemler***

Birincil öncelikli faktörlere yönelik hazırlanan **TOWS Matrisi** doğrultusunda (Çizelge 5.3) stratejik ana hedefler tanımlanmıştır. Oluşturulan **TOWS Matrisi**'nde stratejik ana hedefleri ve alt hedefleri (eylemleri) tanımlayan kodların açıklaması ise Şekil 5.1'de yer almaktadır. Bu kapsamda; stratejik ana hedeflere ulaşılmasını sağlayacak eylemleri içeren alt stratejiler belirlenmiştir.

Çizelge 5.3 Birincil öncelikli faktörlere yönelik hazırlanan TOWS matrisi (Orijinal, 2023)

Birincil öncelikli faktörlere yönelik TOWS MATRİSİ		
T O W S	GÜÇLÜ YÖNLER (S)	ZAYIF YÖNLER (W)
FIRSATLAR (O)	<i>SO maxi-maxi stratejileri</i>	<i>WO mini-maxi stratejileri</i>
	<p>SO₁: Farklı turizm çeşitleri açısından (inanç, kültür, doğa, gastronomi... vb) odak noktası olma potansiyelinin değerlendirilmesi (G1, G2, G3, G5, G8, F8)</p> <p>SO₂: In-situ (yerinde) koruma olanakları sayesinde yerleşime özgü konut dokusunun devamlılığının sağlanması (G3, F4, F7)</p> <p>SO₃: Geleneksel üretim biçimlerinin devamlılığı açısından var olan zanaatkarların sahiplenilmesi, kadim bilgi birikiminin nesilden nesile aktarımının sağlanarak somut olmayan kültürel miras değerlerinin varlığının devam ettirilmesi (G5, F5)</p> <p><i>TOWS tekniği ile karşılaştırılan tüm matris kodları: (G1, G2, G3, G5, G8, F4, F5, F7, F8)</i></p> <p><i>Hedef belirlemede yararlanılan matris kodları: (G1, G2, G3, G5, G8, F4, F5, F7, F8)</i></p>	<p>WO₁: Yerleşimin turizm destinasyonu olabilmesi için etkili tanıtım ve pazarlama stratejilerinin belirlenmesi (Z3, F8)</p> <p>WO₂: UNESCO Geçici Miras Listesinde yer alan alanın kalıcı listeye geçmesi için çalışmaların hızlandırılması (Z3, F4, F7)</p> <p><i>TOWS tekniği ile karşılaştırılan tüm matris kodları: (Z3, F4, F5, F7, F8)</i></p> <p><i>Hedef belirlemede yararlanılan matris kodları: (Z3, F4, F5, F7, F8)</i></p>
	<i>ST maxi-mini stratejileri</i>	<i>WT mini-mini stratejileri</i>
TEHDİTLER (T)	<p>ST₁: Yerel halkın bilinçli ve sorumlu turizm anlayışı konusunda eğitimler ile farkındalığının artırılması (G1, G2, G3, G5, 8, T3, T5)</p> <p><i>TOWS tekniği ile karşılaştırılan tüm matris kodları: (G1, G2, G3, G5, G8, T3, T5)</i></p> <p><i>Hedef belirlemede yararlanılan matris kodları: (G1, G2, G3, G5, G8, T3, T5)</i></p>	<p><i>TOWS tekniği ile karşılaştırılan tüm matris kodları: (Z3, T3, T5)</i></p>

Şekil 5.1 *TOWS Matrisi*'nden elde edilen stratejik ana hedefleri ve alt hedefleri (eylemleri) tanımlayan kodların açıklaması (Orijinal, 2023)

(1) **SH₁**: *Farklı turizm çeşitleri açısından (inanç, kültür, doğa, gastronomi vb) odak noktası olma potansiyelinin değerlendirilmesi (SO_i: G1, G2, G3, G5, G8, F8)*

- (1) **SH_{1. 1}**: Kültür turizmi kapsamında; alanın cazibesini arttıran taşınmaz kültür varlıklarının tescil, restorasyon ve sergilenmesine ilişkin çalışmaların tamamlanması, gelen turistlerin ziyaretine uygun hale getirilmesi ve bu doğrultuda kültür yolları ve rotalarının oluşturulması.
- (1) **SH_{1. 2}**: Somut ve somut olmayan kültürel miras varlığının bir arada değerlendirilmesi. Bu kapsamda; örneğin, Harput Kalesi'nin mistik ve tarihi ortamında Harput Musiki Konserleri'nin düzenlenmesi. Bu konserlerin ekomüze etkinlik takviminde yer alması ve gelenekselleştirilmesi.
- (1) **SH_{1. 3}**: Alanın yakın çevresinde bulunan doğal miras değerlerini de içine alan (Örn: Buzluk mağarası...vb) rotalar oluşturularak doğa yürüyüşü ve kaya tırmanışı gibi faaliyetlerin oluşturulması.
- (1) **SH_{1. 4}**: Harput'un gastronomi kültürünün turizm faaliyetleri ile birleştirilerek gastro-turizmin desteklenmesi. Bu kapsamda; yörede yetişen *Vitis vinifera* Linné subsp. *vinifera* (öküzgözü-boğazkere) gibi önemli üzüm çeşitlerinin yetiştirildiği bağ alanlarının oluşturulması.

- (1) **SH1. 5:** Bağılıktan elde edilen yöresel gastronomik ürünlerin (şarap, pestil, orcik...vb) markalaştırılması ve bu ürünlerin tanıtımına ilişkin faaliyetlerin agro-turizm kapsamında değerlendirilerek “yöresel tadım günleri” gibi etkinliklerin ekomüze takviminde yer alması.
- (1) **SH1. 6:** Geleneksel Harput Mutfağı'nın tanıtımının yapıldığı faaliyetlerin ekomüze takviminde yer alması.
- (1) **SH1. 7:** İnanç turizmi açısından önemli olan cami, mescit, kilise gibi dini yapıların tescil ve restorasyonuna ilişkin eksikliklerin tamamlanması.
- (1) **SH1. 8:** Müslümanlar ve gayrimüslimler için önemli olan ibadet yapılarının da durak noktası olduğu ziyaret rotalarının oluşturulması.
- (1) **SH1. 9:** İnanç turizmine yönelik olarak Müslümanların ve gayrimüslimlerin önemli dini günlerinin ekomüze etkinlik takviminde yer alması. *Örnek:* Ramazan ayında ekomüzede özel gösterilerin ve şenliklerin düzenlenmesi. Paskalya bayramı gibi Gayrimüslimlere özel günlerin de ekomüze etkinlik takviminde yer alması ve farklı kültürlerin etkileşiminin sağlanması.

(1) **SH2:** In-situ (yerinde) koruma olanakları sayesinde yerleşime özgü konut dokusunun devamlılığının sağlanması (SO2: G3, F4, F7).

- (1) **SH2. 1:** Elazığ Belediyesi'nin Harput'a yönelik koruma çalışma faaliyetlerinde, geleneksel konutların tescil ve restorasyonuna öncelik verilerek hızlandırılması.
- (1) **SH2. 2:** Tescili ve restorasyonu tamamlanan geleneksel konutların ekomüze faaliyetleri kapsamında kullanılmak üzere yeniden işlevlendirilerek değerlendirilmesi.

(1) **SH3:** Geleneksel üretim biçimlerinin devam ettiren ve kadim bilgi birikimini nesilden nesile aktarımının sağlayabilecek zanaatkarların sahiplenilmesi ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin varlığının sürdürülmesi (SO3: G5, F5).

- (1) **SH3. 1:** Geleneksel üretim biçimleri ile üretimlerine devam eden az sayıdaki zanaatkarın öncelikle ekonomik olarak varlığını devam ettirebilmesi için gerekli olan hibe ve kredi desteğinden yararlanmasının

sağlanması. Bu kapsamda *Harput Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifi*'nin etkinliğinin artırılması.

(1) SH4: *Yerleşimin turizm de stinasyonu olabilmesi için etkili tanıtım ve pazarlama stratejilerinin belirlenmesi* (WO1: Z3, F8).

- **(1) SH4. 1:** Geleneksel yerleşime özgü doğal ve kültürel özelliklerin, somut ve somut olmayan kültürel miras değerlerinin, farklı turizm olanaklarının (inanç, kültür, gastronomi, doğa...vb) tanıtıldığı içeriklerin (blog yazıları, sosyal medya paylaşımları, tanıtım kitapları ve broşürler, kısa filmler, belgeseller...vb) üretilmesi. Bu tanıtımların ekomüze işleyişinde sürekli kendini güncelleyen ve yenileyen bir birim olarak sürekliliğinin sağlanması ve bu konuda Fırat Üniversitesi'nin ilgili bölümlerinden (*Radyo-Televizyon ve Sinema Bölümü, Pazarlama ve Reklamcılık, Sosyal-Medya Uzmanlığı, Grafik Tasarım...vb*) destek alınması.
- **(1) SH4. 2:** Yerleşime özgü gastronomik ürünlerin, geleneksel üretim biçimleri çıktısı olan zanaat ve sanat ürünlerinin, Harput'u yansıtan ve marka değeri taşıyan ticari ürünler olarak pazarlanması için Fırat Üniversitesi *Pazarlama ve Reklamcılık* bölümünden markalaşma ve satış stratejilerinin belirlenmesine yönelik olarak destek alınması.

(1) SH5: *UNESCO Geçici Miras Listesinde yer alan alanın kalıcı listeye geçmesi için çalışmaların hızlandırılması* (WO2: Z3, F4, F7).

- **(1) SH5. 1:** Geleneksel dokuda yer alan taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin tescil ve restorasyon çalışmalarının hızlandırılması. Koruma amaçlı imar planına aykırı hatalı uygulamaların önüne geçilmesi. Bu konuda alana hızlıca müdahale edebilecek belediye KUDEB biriminin yetki ve sorumluluğunun genişletilmesi.
- **(1) SH5. 2:** Geleneksel yerleşim dokusunu ve silüetini bozan her türlü yapıya ilişkin yıkım kararlarının alınması, koruma amaçlı imar planında yeni yapılaşmaya izin verilen alanlarda doku ile uyumlu projelerin üretilmesi
- **(1) SH5. 3:** Alt yapı, üst yapı ve sokak sağlıklılaştırma çalışmalarının tamamlanması.

- (1) **SH5. 4:** Kentsel sit alanı içindeki otopark sorunun çözümlenmesi için turizm taşıma kapasitesi dikkate alınarak meydan ve otoprak düzenleme çalışmalarının hızlandırılması.
- (1) **SH5. 5:** Geleneksel yerleşim alanında bulunan, 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı olan “*Harpur Kalesi ve çevresi*” için bir alan yönetim planının hazırlanması ve kentsel sit alanı için hazırlanarak 2022 yılında revizyonu kabul edilen koruma amaçlı imar planının entegrasyonunun sağlanması. Alan yönetim planı için Fırat Üniversitesi'nin ilgili bölümleri (mimarlık, şehir ve bölge planlama, sanat tarihi ve arkeoloji) ile multidisipliner bir çalışma yürütülmesi.

(1) SH6: Yerel halkın bilinçli ve sorumlu turizm anlayışı konusunda eğitimler ile farkındalığının artırılması (ST1: G1, G2, G3, G5, G8, T3, T5).

Çizelge 5.4 İkincil öncelikli faktörlere yönelik hazırlanan TOWS matrisi (Orijinal, 2023)

İkincil öncelikli faktörlere yönelik TOWS MATRİSİ		
T O W S	GÜÇLÜ YÖNLER (S)	ZAYIF YÖNLER (W)
FIRSATLAR (O)	<i>SO maxi-maxi stratejileri</i>	<i>WO mini-maxi stratejileri</i>
	<p>SO₁: Geleneksel yaşam kültürünün yansıması olarak geleneksel üretim biçimlerinin sahiplenilmesi ve devam ettirilmesi. (G4, F6)</p> <p>SO₂: Geleneksel üretim biçimlerinin canlandırılması ve devamlılığı doğrultusunda yerel halk için ekonomik katkı oluşturabilecek tarım ve turizme yönelik istihdam olanaklarının yaratılması. (G4, F10)</p> <p>SO₃: Geleneksel üretim biçimlerinin yeniden canlandırılması ile ilgili faaliyetlerde Fırat Kalkınma Ajansı'nın desteğinin alınması. (G4, F3)</p>	<p>WO₁: Nitelikli turizm tesis ihtiyacını karşılamak üzere yerel halk tarafından işletilen yeme-içme mekanlarının, butik otel ve pansiyonların açılması. (Z1, F10)</p> <p>WO₂: Geçmişten bugüne var olan (üzüm, pamuk, dut...vb) tarımsal ürün deseninin canlandırılması ve devamlılığı için yerel halkın tarımsal faaliyetler ile ilgili teşvik edilmesi. (Z1, F10)</p> <p>WO₃: Kültürel çevre koruma ve geleneksel yerleşimlerde kullanıcı kaynaklı sorunlar ile ilgili farkındalığı arttıran eğitim toplantılarının düzenlenmesi. (Z1, F6, F9)</p> <p>WO₄: Plan revizyonundaki gecikmeler sonucu oluşan yasal belirsizlikler nedeni ile yöre halkının kendi mülklerine yönelik gerçekleştirdiği basit onarımlardaki yanlış uygulamaların önüne geçilmesi. (Z2, F9)</p>
	<p>TOWS tekniği ile karşılaştırılan tüm matris kodları: (G4, F2, F3, F6, F9, F10)</p> <p>Hedef belirlemede yararlanılan matris kodları: (G4, F3, F6, F10)</p>	<p>TOWS tekniği ile karşılaştırılan tüm matris kodları: (Z1, Z2, F2, F3, F6, F9, F10)</p> <p>Hedef belirlemede yararlanılan matris kodları: (Z1, Z2, F3, F6, F9, F10)</p>
TEHDİTLER (T)	<i>ST maxi-mini stratejileri</i>	<i>WT mini-mini stratejileri</i>
	<p>ST₁: Yok olma tehditi ile altında olan bakarcılık, dericilik, demircilik, ahşap oymacılığı, çömlekçilik, taş ustalığı ve dokumacılık gibi yöreye özgü geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatçı nüfusun azlığı nedeni ile oluşan tehditlere yönelik önlemler alınması. (G4, T2)</p>	<p>WT₁: Kültürel yozlaşma nedeni ile yerleşime özgü ve yok olma tehditi altında olan somut olmayan kültürel miras değerlerinin korunması ve devamlılığı için önlemler alınması (Z1, T6)</p> <p>WT₂: Yerel halkın ve yerleşime turistik amaçla gelen ziyaretçilerin rekreasyon ihtiyaçlarını karşılayacak nitelik ve büyüklükteki alanların artırılması (Z1, T10)</p> <p>WT₃: Var olan ve yeni yapılacak rekreasyon alanlarında çevre kirliliğinin önüne geçilmesi için önlemler alınması, çevre bilincinin ve farkındalığının oluşturulması (Z1, T10)</p>
	<p>TOWS tekniği ile karşılaştırılan tüm matris kodları: (G4, T2, T6, T10)</p> <p>Hedef belirlemede yararlanılan matris kodları: (G4, T2)</p>	<p>TOWS tekniği ile karşılaştırılan tüm matris kodları: (Z1, Z2, T2, T6, T10)</p> <p>Hedef belirlemede yararlanılan matris kodları: (Z1, T6, T10)</p>

- ***İkincil öncelikli stratejik hedefler ve alt stratejiler / eylemler***

İkincil öncelikli faktörlere yönelik hazırlanan *TOWS Matrisi* doğrultusunda oluşturulan stratejik hedefler ve stratejik ana hedefi belirlemede yararlanılan matris kodları Çizelge 5.4'te belirtilmiştir. Bu kapsamda; stratejik hedeflere ulaşılmasını sağlayacak eylemleri içeren alt stratejiler tanımlanmıştır.

(2) SH1: *Geleneksel yaşam kültürünün yansımaları olarak geleneksel üretim biçimlerinin sahiplenilmesi ve devam ettirilmesine yönelik farkındalığın artırılması (SO1: G4, F6).*

- **(2) SH1. 1:** İpek dokumacılığının yeniden canlandırılması için yörenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel geçmişinde çok önemli yer tutan dokumacılık faaliyetlerine yönelik olarak yerel halkı bilgilendirme, teşvik etme ve farkındalığını artırma amacı ile eğitimlerin düzenlenmesi.
- **(2) SH1. 2:** “Dokuma atölyeleri” nin açılması, üniversitelerin tekstil, halk kültürü, el sanatları vb. bölümlerinin desteği ile atölyelerde bu üretim biçimlerini devam ettirecek yerel dokumacıların yetiştirilmesi. Bu kapsamda; kadın istihdamının desteklenmesi.
- **(2) SH1. 3:** Dokuma atölyelerinde, dokuma kumaşların geleneksel yöntemler ve doğal kaynaklı boyar maddeler ile renklendirildiği kumaş boyama ve baskı birimlerinin oluşturulması. Organik kaynaklı boyar maddelere ilişkin genel anlamda farkındalığı arttıran ve yörede var olan boyar madde kaynakları (tıbbi aromatik ve etno-botanik özellikteki bitkiler) hakkında bilgi veren eğitim, workshop vb. faaliyetlerin düzenlenmesi.
- **(2) SH1. 4:** Derilerin işlenip renklendirildiği, giyim eşyası, çanta, ayakkabı vb. işlevler için kullanılır hale getirildiği geleneksel “dabakhane atölyeleri” nin yeniden canlandırılması için dericilik faaliyetlerinin devamlılığını sağlayacak atölyelerin açılmasının desteklenmesi.
- **(2) SH1. 5:** “Kirişhane” ve “mumhane” atölyelerinin yeniden canlandırılması ve bu kapsamda yapılacak faaliyetlere yönelik olarak dabakhane atölyeleri için üretilen canlandırma stratejilerinin benzer şekilde söz konusu atölyeler için de uyarlanması.

- (2) **SH1. 6:** Demircilik, bakırcılık ve ahşap oymacılığı ile ilgili geleneksel üretimin devamlılığını sağlayacak atölyelerin kurulmasının desteklenmesi. Harput'a özgü marka değeri oluşturabilecek son ürünlerin tasarlanması.

(2) **SH2:** Geleneksel üretim biçimlerinin canlandırılması ve devamlılığı doğrultusunda yerel halk için ekonomik katkı oluşturabilecek tarım ve turizme yönelik istihdam olanaklarının yaratılması (SO2: G4, F10).

- (2) **SH2. 1:** İpek dokumacılığının canlandırılması doğrultusunda, ipek böceği yetiştirilmesine olanak sağlayacak dut bahçelerinin oluşturulması. Bu kapsamda; yerel üreticilerin tarımsal ürün deseni olarak dut (*Morus sp.*) yetiştirilmesi konusunda Elazığ Tarım İl Müdürlüğü'nce yönlendirilmesi ve ekonomik olarak desteklenmesi.
- (2) **SH2. 2:** Dokuma kumaşların geleneksel yöntemlerle renklendirilmesinde kullanılan; *Rubia tinctorum L.* (kökboya), *Rhamnus sp.* (çehri), *Achillie millefolium L.* (civan perçemi), *Isatis tinctoria* (çivit otu) gibi boyar madde içerikli tıbbi-aromatik bitki yetiştiriciliğinin yerel üreticiler tarafından yapılmasının ürün alım garantisi yolu ile desteklenmesi.
- (2) **SH2. 3:** Geleneksel üretim biçimleri aracılığı ile oluşturulan ürünlerin yerel üreticiler tarafından satışının gerçekleştirildiği yöresel satış birimlerinin oluşturulması. Bu kapsamda; ipek dokuma kumaşlardan, dericilik ve bakırcılık gibi faaliyetlerden elde edilen ürünlerin "Harput Ekomüzesi"ne özgü marka değeri taşıyacak nitelikte tasarlanması.

(2) **SH3:** Geleneksel üretim biçimlerinin yeniden canlandırılması ile ilgili faaliyetlerde Fırat Kalkınma Ajansı'nın desteğinin alınması (SO3: G4, F3).

- (2) **SH3. 1:** Fırat Kalkınma Ajansı'nın hibe programlarından yararlanması için geleneksel üretim biçimlerinin yeniden canlandırılması kapsamında planlanan tarım, turizm, satış ve ürün pazarlama, mesleki eğitim, yerel istihdam gibi konulara yönelik olarak yerel yönetim, üniversite, sivil toplum kuruluşları ve kooperatifler arasında işbirliği içinde oluşturulacak projelerin hazırlanması.

(2) **SH4:** Nitelikli turizm tesis ihtiyacını karşılamak üzere yerel halk tarafından işletilen yeme-içme mekanlarının, butik otel ve pansiyonların açılması. (WO1: Z1, F10)

- (2) **SH4. 1:** Mevcuttaki geleneksel konutların tescil ve restorasyon çalışmalarının tamamlanarak yeniden işlevlendirilme aracılığı ile turizm tesisi olarak değerlendirilmesi.
- (2) **SH4. 2:** Turizm tesis işletmelerinde, istihdam konusunda birincil önceliğin yerel halka tanınması ve bu kapsamda yerel halka verilecek işletme ile ilgili eğitim ve danışmanlık hizmetlerinde Fırat Üniversitesi'nin desteğinin alınması.
- (2) **SH4. 3:** Turizm tesisi açmak isteyen yerel halka hibe desteği ve kredi ödeme kolaylığının sağlanması; bu doğrultuda, Fırat Kalkınma Ajansı'ndan farkındalığı arttıran eğitim ve proje desteğinin alınması.

(2) **SH5:** Geçmişten bugüne var olan (üzüm, pamuk, dut, cehri...vb) tarımsal ürün deseninin canlandırılması ve devamlılığı için yerel halkın tarımsal faaliyetler ile ilgili teşvik edilmesi (WO2: Z1, F10).

- (2) **SH5. 1:** Tarımsal teşvikler ve yörede yapılabilecek faaliyetler konusunda Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) ve Tarım İl Müdürlüğü'nce yerel halka yönelik bilgilendirme toplantılarının düzenlenmesi.
- (2) **SH5. 2:** Tarım İl Müdürlüğü'nün ilgili birimleri (bitkisel üretim, tıbbi-aromatik bitki yetiştiriciliği vb) ile işbirliği halinde tarımsal üretim konusunda istekli olan yerel halk ile pilot alanlarda tarımsal üretim uygulamalarının yapılması, tohum ve makina-ekipman desteğinin sağlanması.

(2) **SH6:** Kültürel çevre koruma ve geleneksel yerleşimlerde kullanıcı kaynaklı sorunlar ile ilgili farkındalığı arttıran eğitim toplantılarının düzenlenmesi (WO3: Z1, F6, F9).

- (2) **SH6. 1:** Elazığ Belediyesi KUDEB ve Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun işbirliği halinde eğitim programlarını hazırlaması ve bu programların yerel halk ile interaktif (etkileşimli) bir ilişki kurmayı sağlayacak nitelikte kurgulanması.
- (2) **SH6. 2:** Yerel halka yönelik toplantıların "Kültürel Çevre Koruma Günleri" şeklinde düzenlenmesi ve yerel halkın ilgisini uyandıracak, katılımını

teşvik edecek aktiviteler ile (örn: koruma ile ilgili kısa filmler, açık hava etkinlikleri...vb) zenginleştirilmesi.

- (2) **SH6. 3:** “Kültürel Çevre Koruma Günleri” nin gelenekselleştirilerek yılın belli dönemlerinde yapılacak bir faaliyet olarak planlanan ekomüze takvimine eklenmesi.
- (2) **SH6. 4:** Etkinliklerde çocukların kültürel çevre koruma eğitimine yönelik uygun faaliyetlerin yer alması (örn: drama eğitimleri, yakın çevrede düzenlenecek müze eğitim gezileri...vb).

(2) **SH7:** Plan revizyonundaki gecikmeler sonucu oluşan yasal belirsizlikler nedeni ile yöre halkının kendi mülklerine yönelik gerçekleştirdiği basit onarımlardaki yanlış uygulamaların önüne geçilmesi. (WO4: Z2, F9)

- (2) **SH7. 1:** Yöre halkına koruma amaçlı imar planlarına aykırı uygulamaların kanuni yaptırımları ve sınırları konusunda farkındalık eğitimleri düzenlenmesi ve bu doğrultuda Elazığ Belediyesi KUDEB’ten destek alınması.
- (2) **SH7. 2:** Elazığ Belediyesi KUDEB aracılığı ile alanda yapılan tespit ve denetim çalışmalarının sıklığının artırılması.

(2) **SH8:** Yok olma tehditi ile altında olan bakırcılık , dericilik , demircilik , ahşap oymacılığı, çömlekçilik ,taş ustalığı ve dokumacılık gibi yöreye özgü geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatçı nüfusun azlığı nedeni ile oluşan tehditlere yönelik önlemler alınması. (ST1: G4, T2)

- (2) **SH8. 1:** Geleneksel yerleşim alanında ve çevre illerde halen söz konusu üretim biçimlerini devam ettiren, deneyimlerini ve üretimlerine ait teknikleri sözlü ya da uygulamalı olarak aktarabilecek zanaatkarlara ulaşarak bir envanter çalışması yapılması.
- (2) **SH8. 2:** Usta-çırak geleneğini teşvik eden uygulamalı ve teorik eğitimlerin verildiği, bu üretim biçimlerine ait her türlü envantere ait dökümantasyonun yapılabileceği ve sergilenebilecek nitelikli ürünlerin muhafaza edildiği bir “Zanaat Okulu” nun kurulması.

(2) SH9: Kültürel yozlaşma nedeni ile yerleşime özgü ve yok olma tehditi altında olan somut olmayan kültürel miras değerlerinin korunması ve devamlılığı için önlemler alınması (WT1: Z1, T6)

- (2) SH9. 1: Somut olmayan kültürel miras değerlerini tanıtan ve deneyimleme olanağı sunan organizasyonların ve etkinliklerin planlanması. Bu kapsamda UNESCO Dünya Kültür Mirası listesinde yer alan *Kürsübaşı* geleneğini, gelen ziyaretçilere tanıtmak ve deneyimleme olanağı sunmak için “*Kürsübaşı Geceleri*” nin organize edilmesi ve planlanan ekomüze faaliyet takviminde belirli aralıklarla yer verilen bu organizasyonların gelenekselleştirilmesi.
- (2) SH9. 2: Harput’un sosyo-kültürel yapısında önemli bir yer edinen gastronomi (mutfak) kültürünün yaşatılması için planlanan Gastronomi Müzesi’ne yönelik faaliyetlerin hızlandırılması. Bu kapsamda müzede;
  - Yöre mutfağına ait geleneksel reçetelerin kayıt altına alındığı bir veri merkezinin oluşturulması. “*Harput Mutfağı*”na ait yöresel yemeklerin bu veriler doğrultusunda kitaplaştırılması ve müzenin satış biriminde yerini alması.
  - Harput Mutfağı’na hakim aşçıların yetiştirilmesi için mesleki eğitim atölyelerinin planlanması ve bu konuda kadın istihdamına öncelik verilmesi.
  - Turistik amaçlı gelen ziyaretçiler için de yöre mutfağının deneyimlenmesine olanak sağlayan workshopların düzenlenmesi ve bunların ekomüze faaliyet takviminde yer alması.
  - Harput Mutfağı’nda kullanılan yöreye özgü mutfak araç gereçlerinin (bakır kaplar, bakraçlar, tabaklar...vb) sergilendiği bir sergileme mekanının kurgulanması.
  - Müzeye bağlı olarak işletilen ve sadece yöre mutfağına özgü yemeklerin servis edildiği, gelen ziyaretçilere nitelikli bir yeme-içme mekan alternatifini sunan “*müze-restaurant*” ın açılması ve işletmede yerel halkın istihdamına öncelik verilmesi.
  - Müze satış biriminde atölyelerde üretilen gıda ürünlerinin (kuru ya da dondurulmuş gıda şeklinde) Harput’a özgü bir marka değeri olarak pazarlanması ve satışının gerçekleştirilmesi.

(2) **SH10:** Yerel halkın ve yerleşime turistik amaçla gelen ziyaretçilerin rekreasyon ihtiyaçlarını karşılayacak nitelik ve büyüklükteki alanların arttırılması. (WT₂: Z1, T10)

- (2) **SH10. 1:** Alanda farklı temalarda rekreasyon alanlarının kurgulanması (doğa yürüyüş parkuru, tıbbi-aromatik bitki bahçesi, organik tarım deneyim alanı...vb).
- (2) **SH10. 2:** Nitelikli çocuk oyun alanları ve aktiviteleri sunan alanların tasarlanması (binicilik, okçuluk...vb).

(2) **SH11:** Var olan ve yeni yapılacak rekreasyon alanlarında çevre kirliliğinin önüne geçilmesi için önlemler alınması, çevre bilincinin ve farkındalığının oluşturulması. (WT₃: Z1, T10)

- (2) **SH11. 1:** Çevre bilinci ve farkındalığına yönelik eğitimlerin planlanması. Belirli zaman aralıkları ile sosyal sorumluluk çerçevesinde, yerel halkın katılımı ile “atık temizleme günleri” nin organize edilmesi.
- (2) **SH11. 2:** Rekreasyon alanlarındaki amaç dışı kullanımlara yönelik denetim ve yaptırımların arttırılması.

Çizelge 5.5 Üçüncül öncelikli faktörlere yönelik hazırlanan TOWS matrisi (Orijinal, 2023)

Üçüncül öncelikli faktörlere yönelik TOWS MATRİSİ		
T O W S	GÜÇLÜ YÖNLER (S)	ZAYIF YÖNLER (W)
FIRSATLAR (O)	<i>SO maxi-maxi stratejileri</i>	<i>WO mini-maxi stratejileri</i>
	<p>SO₁: Deprem bölgesinde olmasına rağmen, depreme karşı korunaklı ve ulaşım olanakları açısından kolay erişilebilir olan bölgede yerleşik nüfusun artırılması için tarımsal üretime yönelik teşviklerin yapılması. (G6, G7, F1)</p>	<p>WO₁: Ziyaretçilerin konaklamaya yönelik tesis ihtiyaçlarının, 1. Derece deprem bölgesinde yer alan Harput'un afet ve deprem riskine karşı korunaklı ve dayanıklı olan zemin yapısı nedeni ile yerleşim dokusu içinde çözümlenmesi. (Z6, F1)</p>
	<p>TOWS tekniği ile karşılaştırılan tüm matris kodları: (G6, G7, F1) Hedef belirlemede yararlanılan matris kodları: (G6, G7, F1)</p>	<p>TOWS tekniği ile karşılaştırılan tüm matris kodları: (Z4, Z5, Z6, F1) Hedef belirlemede yararlanılan matris kodları: (Z6, F1)</p>
TEHDİTLER (T)	<i>ST maxi-mini stratejileri</i>	<i>WT mini-mini stratejileri</i>
	<p>ST₁: Tarımsal üretim faaliyetlerine yönelik teşviklerin artırılarak yerel halkın bu konuda ekonomik sürdürülebilirliğinin sağlanması ve tersine göç hareketinin başlatılması. (G6, T7)</p>	<p>W₆: Ziyaretçi kapasitesini ve isteklerini karşılayabilecek tamamlayıcı tesislerin yapılması. (Z6) T₄: Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliğinin giderilmesi. (T4) T₁: Dağınık ve plansız yerleşimin ömüne geçilmesi. (T1) T₈: Yerleşime yapılacak yatırımlar konusunda yetki karmaşasının çözümlenmesi. (T8) T₉: Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenliğinin sağlanmasındaki sıkıntıların giderilmesi. (T9) W₄: Nitelikli ve ziyaretçi ihtiyacını karşılayacak nicelikte peyzaj ve çevre düzeni çalışmalarının gerçekleştirilmesi. (Z4)</p>
	<p>TOWS tekniği ile karşılaştırılan tüm matris kodları: (G6, G7, T1, T4, T7, T8, T9) Hedef belirlemede yararlanılan matris kodları: (G6, T7)</p>	<p>TOWS tekniği ile karşılaştırılan tüm matris kodları: (Z4, Z5, Z6, T1, T4, T7, T8, T9) Hedef belirlemede yararlanılan matris kodları: (Z4, Z6, T1, T4, T7, T8, T9)</p>

- **Üçüncül öncelikli stratejik hedefler ve alt stratejiler / eylemler**

Üçüncül öncelikli faktörlere yönelik hazırlanan *TOWS Matrisi* doğrultusunda oluşturulan stratejik hedefler ve stratejik ana hedefi belirlemede yararlanılan matris kodları Çizelge 5.5'te belirtilmiştir. Bu kapsamda; stratejik hedeflere ulaşılmasını sağlayacak eylemleri içeren alt stratejiler tanımlanmıştır.

(3) **SH1:** Deprem bölgesinde olmasına rağmen, depreme karşı korunaklı ve ulaşım olanakları açısından kolay erişilebilir olan bölgede yerleşik nüfusun artırılması için tarımsal üretime yönelik teşviklerin yapılması. (SO1: G6, G7, F1)

(3) **SH2:** Ziyaretçilerin konaklamaya yönelik tesis ihtiyaçlarının, 1.Derece deprem bölgesinde yer alan Harput'un afet ve deprem riskine karşı korunaklı ve dayanıklı olan zemin yapısı nedeni ile yerleşim dokusu içinde çözümlenmesi. (WO1: Z6, F1)

(3) **SH3:** Tarımsal üretim faaliyetlerine yönelik teşviklerin artırılarak yerel halkın bu konuda ekonomik sürdürülebilirliğinin sağlanması ve tersine göç hareketinin başlatılması. (ST1: G6, T7)

- (3) **SH3. 1:** Tarımsal üretim yapmaya istekli yerel halka ürün deseni seçeneklerinin sunulması ve bu ürün desenlerine yönelik alım garantisi verilmesi. Bu kapsamda Elazığ Tarım İl Müdürlüğü ile işbirliği içinde çalışılması.

(3) **SH4:** Ziyaretçi kapasitesini ve isteklerini karşılayabilecek tamamlayıcı tesislerin yapılması. (Z6)

(3) **SH5:** Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliğinin giderilmesi. (T4)

(3) **SH6:** Dağınık ve plansız yerleşimin önüne geçilmesi. (T1)

(3) **SH7:** Yerleşime yapılacak yatırımlar konusunda yetki karmaşasının çözümlenmesi (T8)

(3) **SH8:** Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenliğinin sağlanmasındaki

sıkıntuların giderilmesi. (T9)

(3) SH: Nitelikli ve ziyaretçi ihtiyacını karşılayacak nicelikte peyzaj ve çevre düzeni çalışmalarının gerçekleştirilmesi. (Z4)

Temel bileşeni “*bölge, miras ve topluluk*” olan, doğal ve kültürel miras değerlerini korumanın en etkili araçlarından biri olarak tanımlanan ekomüzeler, Harput geleneksel yerleşim alanında gerçekleştirilen bu çalışma özelinde temel koruma yöntemi olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda; alana yönelik yapılan detaylı çalışmalar sonucunda belirlenen stratejik hedefler ve bu hedeflere ulaşmayı sağlayacak eylemler üretilmiştir. Söz konusu eylemlerin gerçekleştirilmesi, alanın ekomüze olarak korunmasında etkili olsa da, korumanın sürdürülebilir olmasında yeterli olmayacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda; *Harput Ekomüzesi*'nin sürdürülebilirliği ancak etkin bir yönetim yaklaşımı ile mümkün olacaktır.

Ekomüzeler, belirli bir coğrafi alana özgü karakterize olan ve yaşayan müze olarak tanımlanan alanlardır. Bu doğrultuda; ekomüzelerin yönetimine ilişkin de evrensel bir model bulunmamaktadır. Tüm yaklaşım ve çözümler mevcut durum ve koşullara göre şekillenmekle birlikte genel olarak bir ekomüze yönetimi;

- *Toplumsal fayda*
- *Toplumsal farkındalık*
- *Verimlilik ve*
- *Turizme doğru şekilde entegrasyon olmak üzere 4 konuya odaklanmalıdır.*

Harput Ekomüzesi'nin sürdürülebilir bir koruma anlayışı ile nesiller boyunca aktarılabilmesi için, oluşturulacak yönetim yaklaşımı için de bir takım öneriler sunulmuştur:

➤ Toplumsal fayda açısından;

- Ekomüze yönetimi, toplumsal sorumluluk ve görev bilincini yükselterek pasif toplumdan aktif topluma geçişi sağlamalı,
- Etkili bir paydaş ağı oluşturmalı,
- Çok kademeli bir yönetim söz konusu olmalıdır.

➤ Toplumsal farkındalık açısından;

- Yeni müzecilik,
- Toplumun yeni müzecilik anlayışındaki sosyal rolü ve
- Süreç temelli koruma yaklaşımları konusunda yerel toplum üzerinde farkındalık oluşturmalıdır.

➤ Verimlilik açısından;

- Ekomüze ürünlerinin ve hizmetlerinin kalitesi belirli standartlarda olmalı,
- İyi tanımlanmış bir finansal bütçeye sahip olmalı,
- Yönetim topluma açık ve şeffaf olmalı,
- Toplumsal ihtiyaç ve geri bildirimler dikkate alınmalı ve esas yönetim yerelin etkin katılımı ile gerçekleşmelidir.

➤ Turizm entegrasyon açısından;

- Doğal ve kültürel kaynak değerlerini koruyan,
- Sürdürülebilirlik temelli uzun vadeli faaliyetleri içeren,
- Sezon dışı fırsatları da değerlendiren turizm seçeneklerine entegrasyon sağlamalıdır.

Sonuç olarak; bir ekomüzenin sürdürülebilirliği ve bir koruma yöntemi olarak tarihi ve kültürel çevrelerde etkinliği kendi içinde çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Bu yapı ekomüzelerin işleyişi açısından disiplinlerarası bir iletişimi de gerektirmektedir. Bu kapsamda; geliştirilen öneriler doğrultusunda kurulacak ve yönetilecek ekomüzeler varlığını nesiller boyunca sürdürebilen ve yaşayan değerler olarak kalacaktır.

KAYNAKLAR

- Aharonyan, G. H (Editör). 1965. Hüseyinik, “Hayrenik” Yayınevi, Boston, 83.
- Akpınar, N. 1995. Madencilik Sonrası Alan Kullanım Alternatiflerinin Değerlendirilmesinde Fuzzy Set Tekniğinden Yararlanma Olanakları Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No:1430, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler: 793.
- Aksoy, E., ve Bülent, E. 2019. 19. ve 20. Yüzyıl’larda Harput Bölgesinin Tekstil Sektöründeki Ticari Gelişmeleri. Sanat ve Tasarım Dergisi, 9(1), 58-71.
- Aktaş, A. F. 2009. Elazığ İli Çeşmeleri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akurgal, E. 2005. Anadolu Kültür Tarihi, Başak Matbaacılık, Ankara.
- Altaylı, Ş. A. 2009. Müzenin Kentsel Planlama ve Toplumsal Dönüşümdeki Rolü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Ana Sanat Dalı, Müzecilik Yüksek Lisans Programı.
- Altun, A. 1978. Anadolu’da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi, Kültür Bakanlığı Yayınları:264, Türk Sanatları Serisi: 3, İstanbul, 328s.
- Anonim. 1983. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.
- Anonim. 2007. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Doğal Sitler Koruma ve Kullanma Koşulları ile ilgili 728 Nolu İlke Kararı.
- Anonim. 2012. Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik.
- Anonim. 2015. <https://s.milimaj.com/others/image/harita/elazig-ili-haritasi.png> Erişim Tarihi:12.10.2022
- Anonim, 2016. https://www.gulsanholding.com.tr/harput_sefikgul_kulturevi.asp Erişim tarihi: 07.06.2022
- Anonim. 2017a. <https://arkeofili.com/elazigda-tesadufen-bulunan-gizemli-kabartma-4000-yillik-cikti/>Erişim tarihi: 03.08.2023
- Anonim. 2017b. <https://emlakkulisi.com/harput-dogalgaza-kavustu/511879> Erişim tarihi: 07.08.2023
- Anonim, 2021a. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi/> Erişim tarihi 03.08.2023
- Anonim, 2021b. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputun-camiileri/ahmet-bey-camii/> Erişim tarihi: 20.08.2023

- Anonim, 2021c. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputun-camiileri/aga-camii/> Erişim tarihi: 20.08.2023
- Anonim, 2021d. <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/800-yillik-cami-eski-gorkemine-kavusuyor>. Erişim tarihi 21.08.2023
- Anonim, 2021e. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputun-camiileri/ulu-camii/> Erişim tarihi: 10.08.2023
- Anonim, 2021f. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputun-camiileri/ulu-camii/> Erişim tarihi: 10.08.2023
- Anonim, 2021g. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputun-camiileri/alacali-camii/> Erişim tarihi: 21.08.2023
- Anonim, 2021h. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputun-turbeleri/dabakhane-mescidi/> Erişim tarihi: 10.08.2023
- Anonim, 2021i. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputun-turbeleri/besikli-hirkali-baba-turbesi/> Erişim tarihi: 10.08.2023
- Anonim, 2021j. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputun-turbeleri/murat-baba-turbesi/> Erişim tarihi: 11.08.2023
- Anonim, 2021k. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputun-turbeleri/ahi-musa-mescidi-ve-turbesi/> Erişim tarihi: 11.08.2023
- Anonim, 2021l. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputun-turbeleri/uryan-baba-turbesi-ve-mescidi/> Erişim tarihi: 12.08.2023
- Anonim, 2021m. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputdaki-kiliseler/kizil-kilise/> Erişim tarihi: 11.08.2023
- Anonim, 2021n. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputdaki-kiliseler/meryem-ana-kilisesi/> Erişim tarihi: 11.08.2023
- Anonim, 2021o. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputtaki-diger-tarihi-eserler/hukumet-konagi/> Erişim tarihi: 12.08.2023
- Anonim, 2021ö. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputun-hamamlari/hoca-hamami/> Erişim tarihi: 20.08.2023
- Anonim, 2021p. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputun-hamamlari/cimsit-hamami/> Erişim tarihi 20.08.2023
- Anonim, 2021r. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputun-hamamlari/esadiye-hamami/> Erişim tarihi: 20.08.2023

- Anonim, 2021s. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputun-hamamlari/kizil-hamam-3/> Erişim tarihi 21.08.2023
- Anonim, 2021ř. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputun-hamamlari/haci-yunus-bey-hamami> Erişim tarihi 21.08.2023
- Anonim, 2021t. <https://harput.web.tr/wp-content/uploads/2021/03/haci-yunus-bey.png> Erişim tarihi:21.08.2023
- Anonim, 2021u. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputtaki-diger-tarihi-eserler/cesmeler/sara-hatun-cesmesi/> Erişim tarihi: 21.08.2023
- Anonim, 2021ü. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputtaki-diger-tarihi-eserler/cesmeler/zeynep-cesmesi-2/> Erişim tarihi: 21.08.2023
- Anonim, 2021v. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputtaki-diger-tarihi-eserler/cesmeler/ulu-camii-cesmesi-2/> Erişim tarihi: 21.08.2023
- Anonim, 2021y. <https://www.gulsanholding.com.tr/images/pdf/Harput-Kulturevi-TR.pdf> Erişim tarihi :06.08.2023
- Anonim, 2021z. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputtaki-diger-tarihi-eserler/hukumet-konagi/> Erişim tarihi :05.08.2023
- Anonim, 2021x. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputtaki-diger-tarihi-eserler/harputun-muzeleri/sefik-gul-kultur-evi/> Erişim tarihi :05.08.2023
- Anonim, 2021w. <https://harput.web.tr/wp-content/uploads/2021/02/Varlik-18.jpg> Erişim tarihi: 05.08.2023
- Anonim, 2021q1. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputtaki-diger-tarihi-eserler/tarihi-mezarliklar/meteris-mezarlik-alani/> Erişim tarihi 20.08.2023
- Anonim, 2021q2. <https://harput.web.tr/harputun-tarihi-eserleri/harputtaki-diger-tarihi-eserler/tarihi-mezarliklar/dua-mezarligi-2/> Erişim tarihi 20.08.2023
- Anonim.2022a. (dilsiz harita kaynak) <https://cografya.sitesi.web.tr/galeri/haritalar/bos-turkiye-haritasi-5.gif> Erişim Tarihi: 10.11.2022
- Anonim. 2022b. <https://avesis.istanbul.edu.tr/resume/downloadfile/tolga.gorum?key=3518dab5-b110-4ddf-a1a3-2340b485b842> Erişim Tarihi: 10.11.2022
- Anonim. 2022c. <https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/24212/pics/image-9ced40a1b1844.png?c=3250> Erişim Tarihi: 15.11.2022

- Anonim. 2022d. <https://www.e-sehir.com/turkiye-haritasi/ildepem/elazig.gif> Erişim tarihi: 15.11.2022
- Anonim. 2022e. <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?m=ELAZIG> Erişim Tarihi: 09.11.2022
- Anonim. 2022f. https://tr.wikipedia.org/wiki/Zonal_topraklar Erişim Tarihi:10.11.2022
- Anonim. 2022g. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Etnobotanik> Erişim Tarihi: 10.10.2022
- Anonim, 2022h. <https://www.nufusune.com/21304-elazig-merkez-harput-mahallesi-nufusu> Erişim tarihi: 12.11.2022
- Anonim, 2022i. <https://www.elazig.bel.tr/proje/isale-hatti-yapimi/212/#gallery-2-4> Erişim tarihi: 07.08.2023
- Anonim, 2022j. <https://www.elazig.bel.tr/proje/ges-destekli-atik-su-aritma-tesisi-projesi/181/#gallery-2> Erişim tarihi: 08.08.2023
- Anonim, 2022k <https://www.elazig.bel.tr/balakgazi-parki-ve-cam-seyir-terasi-aciliyor/4864/> Erişim tarihi: 07.08.2023
- Anonim. 2023a. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Harput> Erişim tarihi: 09.08.2023
- Anonim. 2023b. <https://elazig.ktb.gov.tr/TR-187349/harput.html> Erişim tarihi: 11.08.2023
- Anonim. 2023c. <https://www.gunisigazetesi.net/haber/13926296/bulut-kebandan-harputa-ulasim-kisa-mesafeli-olacak> Erişim tarihi: 15.08.2023
- Anonim. 2023d. <https://harput.org/haber/harput-basin-muzesi> Erişim tarihi: 15.08.2023
- Anonim. 2023e. <https://www.elazig.bel.tr/elazig-belediyesi-harput-konukevi-hizmete-sunuldu/5253/#gallery-2>. Erişim tarihi: 15.08.2023
- Anonim. 2023f. <https://www.iha.com.tr/haber-elazigda-130-bin-ton-cop-11-bin-haneyeelektrik-olarak-geri-dondu-1134886> Erişim tarihi: 08.08.2023
- Anonim. 2023g. <https://www.elazig.bel.tr/elazig-belediyesi-ges-kapasitesini-artiriyor/5710/> Erişim tarihi: 07.08.2023
- Anonim. 2023h. <https://elazig.ktb.gov.tr/TR-245760/yore-mimarisi.html> Erişim tarihi: 07.03.2023
- Anonim.2023i.<https://www.elazigonline.com/elazig-da-harput-mimarisini-yansitan-basin-muzesi-buyuk- ilgi-goruyor/29689/> Erişim tarihi: 07.08.2023
- Anonim. 2023j. https://www.elazig.bel.tr/i/dosya/haber/galeriler/3w5a9272_1687519867_czXOPV.JPG/webp-90-370-208 Erişim tarihi: 07.08.2023

- Anonim. 2023k. <https://harput.web.tr/wş-content/uploads/2021/01/harputun-eski-fotograf-lari-8.jpg> Erişim tarihi: 07.08.2023
- Anonymous. 2022a. <http://www.ecomusei.eu/ecomusei/wp-content/uploads/2016/03/Ecomuseo-alta-via-dellOglio.pdf>. Erişim Tarihi: 19.10.2022
- Anonymous. 2022b. <http://www.batana.org/en/the-batana-eco-museum/info-about-the-eco-museum/> Erişim Tarihi: 19.10.2022
- Anonymous. 2022c. <https://www.interreg-central.eu/Content.Node/D.T.1.2.2.-Report-on-Best-Practices-analysis-and-SWOT-1.pdf> Erişim Tarihi: 20.10.2022
- Anonymous. 2022d. <https://www.ecomuseo.casentino.toscana.it/ecomuseo-del-casentino> Erişim Tarihi: 21.10.2022
- Anonymous. 2022e. <https://www.areznotizie.it/zone/casentino/ecomuseo-casentino-bilancio-attivita.html> Erişim Tarihi: 21.10.2022
- Anonymous.2022f.<https://brunelleschi.imss.fi.it/itineraries/place/EcomuseoCasentinoMuseumAcqua.html> Erişim Tarihi: 23.10.2022
- Anonymous.2022g. <https://ecomuseumzagori.gr/en/> Erişim Tarihi: 23.10.2022
- Anonymous.2022h. <https://www.ruritage.eu/wp-content/uploads/2022/07/Zagori.pdf> Erişim Tarihi: 23.10.2022
- Arabacıoğlu, F. P., ve Aydemir, I. 2007. Tarihi çevrelerde yeniden değerlendirme kavramı. *Megaron*, 2(4), 204-212.
- Ardıçoğlu, N. 1997. Harput Tarihi, Yükseköğretim Kurulu Matbası, Ankara.
- Asatekin, N. G. 2004. Kültür ve doğa varlıklarımız: neyi, niçin, nasıl korumalıyız? TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Aslanapa, O. 2007. Anadolu'da İlk Türk Mimarisi Başlangıcı ve Gelişmesi, AKM Yayınları, Ankara, 163.
- Assunção, Paula 2009. The relations between museology and community development: society changes, museology changes. *Sociomuseology - Cadernos de Sociomuseologia*, No. 29: 47-116.
- Aytaç, G. ve Öztürk, T. 2010. "Harput Türbeleri" İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Raporu, Elazığ.
- Başgün, Ö. F. 2019. Harput Tarihi Yerleşkesine Sakin Kent Kimliği Kazandırılmasına Yönelik Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.

- Bayartan, M. 2005. Tarihi coğrafya çalışmaları açısından şehir ve Osmanlı şehri. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi, 13, 85-92.
- Belen, N. 2015. Termessos Arkeolojik Sit Alanını'nın Ekomüze Kapsamında Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Biçer, S., Aydoğdu, M., Çakır, H., Elbir, E., & Kılınçarslan, E. (2022). Harput ve Civarında Bulunan Çeşmeler. Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, 9(17), 33-74.
- Borrelli, N., & Davis, P. 2012. How culture shapes nature: Reflections on ecomuseum practices. *Nature and culture*, 7(1), 31-47.
- Bowers, J. 2013. Developing Sustainable Tourism through Ecomuseology: A case study in the Rupununi Region of Guyana. Doktora Tezi. İngiltere: Newcastle University in the School of Arts and Cultures.
- Boylan, P. 1982. 'The New Role of a Regional Museum Service in Environmental Research', *Museums Journal London*, 82 (1), pp. 21-25.
- Cankara, O. 2021. Tarihi Yapıların Yeniden Kullanım Olanaklarının Değerlendirilmesi: Harput Hamamlar Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.
- Chang, C. 2015. Community Involvement and Ecomuseums. Doktora Tezi. İsveç: Swedish University of Agricultural Sciences.
- Corsane, G. 2006. Using ecomuseum indicators to evaluate the robben island museum and world heritage site. *Landscape Research*, 31(4), 399-418.
- Corsane, G. and Holleman, W. 1993. 'Ecomuseums: a brief evaluation'. In *Museums and the Environment: Proceedings of the 1993 SAMA Conference*, de Jong, R. (ed). South African Museums Association, Pretoria, pp.111-125.
- Corsane, G., Davis, P., Elliot, S., Maggi, M., Murtas, D. & Rogers, S. 2007a. Ecomuseum Evaluation: Experiences in Piemonte and Liguria, Italy. *International Journal of Heritage Studies*. 13 (2): 101-116.
- Corsane, G., Davis, P., Elliot, S., Maggi, M., Murtas, D., and Rogers, S. 2007b. 'Ecomuseum Performance in Piemonte and Liguria, Italy: The Significance of Capital', *International Journal of Heritage Studies* 3(3), pp.223-239.
- Crooke, E. 2006. Museums and the community. In *Companion to museum studies*, Sharon Macdonald, ed. Oxford: John Wiley and Sons Limited.
- Çakar, E. ve Uzun, C. 2017. Hurufat Defterlerinde Harput (1690-1812), Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, No.3, Elazığ.

- Çakılcıoğlu, U., Türkoğlu, Ş., Kürşat, M., 2007. Harput (Elazığ) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri. Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi, 5(2), 22-28.
- Çakmak, Ş. 2006. Hüzünlü kent: Harput. Sanat Tarihi Dergisi, 15(2), 137-164.
- Çetin, D. N. 2021. Gelenekten Geleceğe Ekomüzeler ve Ekomüzelerin Sürdürülebilir Turizm Gelişimi Üzerine Etkisi: Bozcaada Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Çetinkaya Sönmez, M. 2020. Geleneksel Yerleşmeler ve Koruma Sorunları Kapsamında Ekomüzeler: Nevşehir, Mustafapaşa/Sinasos Örneği. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Çetinkaya, E. 2014. Harput Kalesi ve Yakın Çevresinin Peyzaj Mimarlığı Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Çolak, N.İ. 2011. Sit Alanlarında Uygulama Önceliği ve Karma Sitler, İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y.10, C.10, S.1, s.32.
- Danık, E. 1998. 'Harput Ahi Musa Mescidi ve Türbesi'. Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi. 34(1-2), Ankara, s.35-50.
- Danık, E. 2001. Ortaçağ'da Harput. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 140s.
- Danık, E. 2006. 'Yukarı Fırat Bölgesi 2004 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması', 23. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, C. 1, Ankara, s. 155-170
- Davis, P. 1999 [2008]. Ecomuseums: A Sense of Place. London: Leicester University Press.
- Davis, P. 2004. Ecomuseums and the democratisation of Japanese museology. International Journal of Heritage Studies, 10(1), 93-110.
- Davis, P. 2011. Ecomuseums: A Sense of Place 2nd Edition, Continuum International Publishing Group, London, UK.
- Demir, B., Abay, E., ve Sevin, V. (2016). Harput Kabartması: Anadolu Uygarlıklarına Yeni Bir Katkı. Arkeoloji ve Sanat, 153, 1-10.
- Der Matossian, B. 2007. Turcica: Revue d'Études Turques – Peoples, langues, cultures, États, 39 pp. 147-174.

- Doğan, M. 2010. Ekomüze Odaklı Sürdürülebilir Destinasyon ve Gökçeada Üzerine Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale OnsekizMart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı.
- Doğan, M. 2015. Ecomuseum, Community Museology, Local Distinctiveness, Hüsamettindere Village, Bogatepe Village, Turkey, Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development, 5(1), 43-60.
- Durukan, A. 1995. Artuklu Mimarisinin Düşündürdükleri, 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Bildirileri, Cilt (2), Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, s.51-62.
- Elazığ Belediyesi. 2006, Koruma Amaçlı İmar Planı Analiz Paftaları.
- Elazığ Kültür Envanteri 2009. Şener, Aysel (Derleyen ve düzenleyen). Elazığ Valiliği Yayını, 229 s.
- Elmalı Şen, D., Yetim, E. ve Öztürk, E. 2020. Kültürel Mirasın Geleceği İçin Sürdürülebilir Bir Müzecilik Anlayışı: Ekomüze. Sanat Tarihi Dergisi, 29 (2), 913-943. DOI: 10.29135/std.753847
- Gıran Taşçıoğlu, S. 2016. Sürdürülebilir Turizm için Stratejilerin Geliştirilmesi: Kuzey Antalya Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Görkem, Ş., 1986. 'Harput Mezar Taşları ve Kitabeleri', Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu, Elazığ. 167-177.
- Göz, S. 2021. Karaman İli Ayrancı İlçesinin Ekomüze Potansiyeli, Bir Ekomüze Modeli Önerisi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Disiplinlerarası Müze Eğitimi Anabilim Dalı, Müze Eğitim Programı.
- Güleç Korumaz, S.A. 2015. Kültürel Miras Yönetiminde Karar Destek Sistemlerinin Kullanımına Yönelik Bir Model Önerisi. Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.
- Güngör, İ. ve İşler, D.B. 2005. Analitik hiyerarşi yaklaşımı ile otomobil seçimi. ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2): 21-33.
- Hamrin, O.; Mats, H. 1996. 'The Ecomuseum Bergslagen Falun: Ecomuseum Bergslagen', Nordisk Museologi, 1996/2, 27-34.
- Hauenschild, A. 1988. Claims and Reality of New Museology: Case Studies in Canada, the United States and Mexico. Ph.D. Dissertation, Smithsonian Institute.
- Hayli, S. 1992. Harput'un Tarihi Coğrafyası. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Semineri, Elazığ.
- Heijnen, W. 2010. The new professional: Underdog or Expert? New Museology in the 21th century. Cadernos de sociomuseologia, (37).

- Kara, Y., 2019. Quality of Life Measurement: The Application of Analytic Hierarchy Process Method. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 659-665.
- Karp, I. and Levine, Steven D., eds. 1991. *Exhibiting Cultures: the poetics and politics of museum display*. Washington: Smithsonian Institution Press.
- Karsan Ayanoğlu, S. 2019. *Büyükada'nın Kültürel Peyzaj Değerlerinin Korunmasına Yönelik Değerlendirme Yöntemleri*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı.
- Kıraç, C. M. 2019. *Harput Kentinde Mekansal Organizasyonun İrdelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Bartın: Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.
- Kıran, A. 1995. '385 Numaralı Harput Şer'iyye Sicili', H. 1042-1043 (M. 1632-1633). Basılmamış Lisans Tezi, Elazığ.
- Kuran, A. 1969. *Anadolu Medreseleri I*, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Kurtilla, M., Pesonen, M., Kangas, J. and Kajanus, M. 2000. Utilizing the analytic hierarchy process (ahp) in swot analysis-a hybrid method and it's Application to a forest-certification case. *Forest Policy and Economics*, 1: 41-52.
- Kuş, C. 2013. *Osmanlı Döneminde Anadolu Ticaret Yolu Ağında Harput'un Yeri ve Önemi, Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu*, Elazığ: Fırat Üniversitesi, 23-25 Mayıs. s: 631.
- Lee, S., & Walsh, P. 2011. SWOT and AHP hybrid model for sport marketing outsourcing using a case of intercollegiate sport. *Sport management review*, 14(4), 361-369.
- Madran, E., ve Özgönül, N. 2005. *Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması*. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası.
- Maggi, M., & Falletti, V. 2000. *Ecomuseums in Europe. What they are and what they can be*/M. Maggi, V. Falletti/Piemonte.
- Mankan, E. 2017. *Destinasyon Pazarlamasında Çekici Bir Faktör Olarak Türkiye'deki Gastronomi Müzeleri Örneği*. *Electronic Turkish Studies*, 12(4), 641-654.
- Memiş, E. 2005. *Eski Çağ Türkiye Tarihi (En Eski Devirlerden Pers İstilasına Kadar)*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 334 s.
- Miller, G. 2001. 'The Development of Indicators for Sustainable Tourism: Results of a Delphi Survey of Tourism Researchers', *Tourism Management* 22, pp. 351-362.

- Nitzky, W. 2014. Entanglements of Living Heritage: Ecomuseum Development in Rural China. Ph.D. Dissertation, Arizona State University
- Ohara, K. 2008. What have we learnt and should we learn from the Scandinavian Ecomuseums? -A study on museological way to make sustainable community-, Journal of Japan Ecomuseological Society, No.13, pp.43-51.
- Olgun, R. 2018. Niğde Kenti Açık ve Yeşil Alanlarına Yönelik Stratejik Hedeflerin Belirlenmesi ve Planlama Stratejilerinin Geliştirilmesi. Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Doktora Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Ömürbek, N. ve Tunca Z., 2013. Analitik Hiyerarşi Süreci ve Analitik Ağ Süreci Yöntemlerinde Grup Kararı Verilmesi Aşamasına İlişkin Bir Örnek Uygulama. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 1(3);47-70.
- Özdemir ve Özdemir Çetiner, Fotoğraf arşivi, 2014.
- Özer, G. 2014. Restorasyon Sonrası Yeniden İşlevlendirilmiş Geleneksel Harput Evlerinde Ekolojik Değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı.
- Özlüer, I. Ö. 2018. Sit Alanlarının Planlanması. Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk Aşan, Ö. ve Erdoğan, E. 2022. Kültürel Miras Alanlarının Korunmasında Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin İrdelenmesi. Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Dergisi, 18(2), 421-443.
- Öztürk, Ş., Fotoğraf arşivi, 2008.
- Öztürk, Ş. 2021. Harput Sağır Müftü Konağı Onarımı Hakkında Bir Değerlendirme. Amisos, 6(11), 240-266.
- Rivard, R. 1988. 'Museums and Ecomuseums – Questions and Answers', in Okomuseumsboka –identitet, okologi, deltakelse (eds J Gjestrum and MMAure), Tromso: ICOM Norway, pp. 123-128.
- Rivière, G. H. 1985. The ecomuseum—an evolutive definition 1. Museum International, 37(4), 182-183.
- Saaty, T. L., Tran, L. T., 2007. On the Invalidity of Fuzzifying Numerical Judgments in the Analytic Hierarchy Process. Mathematical and Computer Modelling, 46(7-8), 962-975.
- Saaty, T.L., 1980. The Analytic Hierarchy Process. McGraw-Hill, New York.
- Sağlam, T. 2010. 'Harput'taki Türk İslam Eserleri'. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum.

- Sarıbeyoğlu, M. 1951. Aşağı Murat Bۆlgesinin Beşeri Coğrafyası, AÜDTCF Doğu Anadolu Araştırma İstasyonu Yayınları-I, Ankara.
- Sevin V., Arslan Sevin, N. ve Kalsen, H. (2010). 'Harput Kale Mahallesi'nde Osmanlı Yaşamı', Ege Yayınları, İstanbul 2010. 275 s.
- Simpson, Moira. 1996. Making Representations. Museums in the Post-Colonial Era. London: Routledge.
- Stefano, M. L., and Davis, P. 2016. The Routledge Companion to Intangible Cultural Heritage (p. 526). Taylor & Francis.
- Sunguroğlu, İ. 2013. Harput Yollarında I-IV, İşaret Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- şengün, T. 2007. Harput Platosu'nda Doğal Ortam-İnsan İlişkileri ve Doğal Çevre Planlaması, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 425s, Elazığ.
- şengün, T. 2013. Harput Platosu ve Yakın Çevresinin Su Kaynakları. Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, Elazığ 23-25 Mayıs 2013.
- Tan, A. 2020. Tarihi Çevrenin Korunmasında Mimari Tasarımın Rolü. Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı.
- Tanoğlu, İ. 2013. 'Harput Süryani Kadim Ortodoks Meryem Ana Kilisesi'nin Dünü ve Bugünü'. Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi. Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, s. 776-788.
- Tatlı, E.; Biçer, S.; Elbir, E.; Kılınçarslan, E. ve Aydoğdu, M. 2022. Yukarı Şehir 'Harput'. (1. Baskı). Elazığ: Yeni Ufuk Matbaacılık, 357.
- Tonbul, S. ve Karadoğan, S. 1998. Harput'un Kuruluş Yeri ve Şehrin Fonksiyonunu Yitirmesi Üzerinde Etkili Olan Doğal Çevre Faktörleri. Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu, 2, 303-324.
- Toprak ve Arazi Sınıflaması Standartları Teknik Şartnamesi. Erişim adresi: https://www.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Mevzuat/Talimatlar/ToprakAraziSiniflamasiStandartlariTeknikTalimativeIlgiliMevzuat_yeni.pdf Erişim tarihi: 09.09.2022
- Türkoğlu, İ. ve Civelek, S. 2005. Karga Dağı'nın (Elazığ) Florası. Fırat Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 17(2), 370-399.
- Uluçam, A. 2012. 'Harput Ulu Camii', TDV İslam Ansiklopedisi, C.42, s.102-103
- Uzun ve Spor Fotoğraf arşivi, 2014

- Uzun, C. 2013. IV. Murad Dönemi Bağdad Seferleri Sırasında Harput Sancağı'nın Üstlendiği Rol. Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, Elazığ, 23(25), 755-764.
- Ünal, M. A. 1989. XVI. Yüzyıl'da Harput Sancağı.(1518-1566). Erişim adresi: <https://harputickalekazilari.firat.edu.tr/tr/page/9554>
- Varine, Hugues de 2006. The Origins of The New Museology Concept and of The Ecomuseum World and Concept, in the 60s And 70s. In Papers of the 2005 International Ecomuseum Forum: Communication and Exploration, Guizhou, China.
- Vergo, P. 1989. (ed. 2000). The New Museology. London: Reaktion.
- Wuisang, C. E. V., Rengkung, J., and Rondonuwu, D. M. (2018, August). Towards sustainable cultural landscape: A challenge in developing ecomuseum in Minahasa Region. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science (Vol. 179, No. 1, p. 012017). IOP Publishing.
- Yalçın, Ç., Özdoğlar, E., ve Bingöl, K. (2023). Mimaride Doğal Taş Kullanımı: Harput Şefik Gül Kültür Evi Örneği. Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, 10(19), 1-18.
- Yapıcı, S. 2016. Aziz Şehrin Aziz İnsanları, Elazığ Belediyesi Külliyyat Serisi, Elazığ.
- Yazgan, M.E. ve Erdoğan, E. 1992. Tarihi çevrelerde peyzaj planlama. A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Peyzaj Mimarisi Derneği Yayınları:2, 24, 46, 47 s., Ankara.
- Yetkin, Ş .1972. Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, H. ve Şenel, P. 2014. Turistik Bir Çekicilik Olarak Gastronomi Müzeleri, (Ed.) Kılıçlar, A. İçinde: 15. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı. (s. 499-510). Ankara.
- Yüzseven, Z. 2010. Tarihi Çevrenin Korunmasına Yönelik Bir Karar Destek Sistemi Önerisi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar Ortamında Sanat ve Tasarım Anabilim Dalı, Bilgisayar Ortamında Sanat ve Tasarım Lisansüstü Programı.

EKLER

EK 1 Harput Geleneksel Yerleşiminin Ekomüze Olma Potansiyelini Belirlemek Amacı ile Yapılan SWOT Analizi

EK 2 Uzman Görüşü Değerlendirme Formu (A'WOT Formu)

EK 3 Değerlendirmeye Katılan Uzman Listesi

EK 4 Etnobotanik Özellikteki Bitki Listesi

EK 5 Kentsel Sit Sınırı İçindeki Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları

**EK 1 Harput Geleneksel Yerleşiminin Ekomüze Olma Potansiyelini Belirlemek
Amacı ile Yapılan SWOT Analizi**

HARPUT GELENEKSEL YERLEŞİMİNİN İDEAL EKOMÜZE KRİTERLERİ DOĞRULTUSUNDA GZFT(SWOT) ANALİZİ		
SWOT Grupları	Matris Kodu	SWOT (GZFT) Faktörleri
GÜÇLÜ YÖNLER (G)	G₁	Arkeolojik ve tarihi değerlere sahip olması
	G₂	Doğal miras alanlarının varlığı
	G₃	Geleneksel konut dokusunun özgünlüğü
	G₄	Geleneksel üretim biçimlerinin varlığı
	G₅	Somut olmayan kültürel miras değerlerinin varlığı
	G₆	Tarımsal üretimin varlığı
	G₇	Yerleşimin kolay erişilebilir olması
	G₈	Yöresel gastronomik özelliklerinin bulunması
ZAYIF YÖNLER (Z)	Z₁	Geleneksel yerleşimin mevcut dokusunun korunmasına ilişkin sorunlar
	Z₂	'Koruma Amaçlı İmar Planı' revizyon çalışmaları aşamasında yaşanan gecikmeler nedeni ile oluşan yasal belirsizlikler ve bu belirsizlikler sonucu yapılan yanlış uygulamalar
	Z₃	Kültür ve inanç turizmine kaynak oluşturan çok sayıda kültürel tarihi ve arkeolojik birikime sahip olmasına rağmen potansiyelinin yeterince değerlendirilememesi
	Z₄	Peyzaj ve çevre düzeni çalışmalarının yetersizliği ve nitelik sorunları
	Z₅	Tarımsal potansiyelin değerlendirilememesi
	Z₆	Yüksek turizm potansiyeline rağmen ziyaretçi kapasitesini ve isteklerini karşılayabilecek tamamlayıcı tesislerin bulunmayışı
FIRSATLAR (F)	F₁	Deprem bölgesinde yer alan yerleşim dokusunun sağlam bir zeminde kurulu olması sebebi ile olası afet riskine karşı korunaklı olması
	F₂	Doğal peyzaj özellikleri ile alternatif turizm faaliyetlerine olanak sağlaması (Buzluk Mağarası, Dabakhane şifalı suları)
	F₃	Fırat Kalkınma Ajansının varlığı
	F₄	Geleneksel doku içindeki kültür varlıklarının yerinde koruma olanağı sunması
	F₅	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarlardan bazılarının hayatta olması

FIRSATLAR (F)	F₆	Geleneksel yerleşim dokusu içinde ve il genelinde yerel halkın geleneksel yaşam kültürünü sahiplenmesi (Hazar Şiir akşamları, kürsübaşı geleneği, gastronomik miras, Harput müziği)
	F₇	Harput'un korunmasına yönelik çalışmaların belediyenin güncel faaliyet listesinde yer alması /gündeminde olması
	F₈	Tarih, kültür ve inanç turizmi açısından cazibe merkezi olma potansiyeli
	F₉	Yerel halkın bölgenin gelişimi konusunda istekli olması ve yöre halkının okur-yazarlık oranının yüksek olması
	F₁₀	Yöredeki tarım ve turizm potansiyelinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ile yerel halk için sağlanabilecek istihdam olanakları ve ekonomik katkı
TEHDİTLER (T)	T₁	Dağınık ve plansız yerleşim alanlarının oluşması
	T₂	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarların sayısının azlığı
	T₃	Koruma eksenli turizm bilincinin eksikliği
	T₄	Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliği
	T₅	Kültür varlıklarına yönelik koruma-uygulama-denetlemedeki eksiklikler ve hatalar
	T₆	Kültürel yozlaşma
	T₇	Yerel halkın ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayamaması nedeni ile dışarı göç vermesi
	T₈	Yerleşime yapılacak yatırımlar konusunda yetki karmaşası
	T₉	Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenlik birimleri tarafından yeterince kontrol altında tutulamaması (Arkeolojik zenginliğin define arayıcılarının tehditi altında olması, taş ocakları)
	T₁₀	Yetersiz rekreasyon alanları ve var olanların bilinçsizce kullanımı nedeni ile çevre kirliliğindeki artış

EK 2 Uzman Görüşü Değerlendirme Formu (A'WOT Formu)

Bu form, "*Kültürel Çevre Korumada Bir Yöntem Olarak Ekomüzeler: Elazığ, Harput Örneği*" adlı doktora tez çalışması kapsamında hazırlanmıştır. Formun amacı; Harput geleneksel yerleşiminin ekomüze olarak değerlendirilmesinde ve alana özgü stratejik planlama hedeflerinin oluşturulmasında etkili olacak güçlü yönlerin, zayıf yönlerin, fırsatların ve tehditlerin öncelik sıralamasını belirlemektir. Çalışma kapsamında vermiş olduğunuz bilgiler tez çalışmasında kullanılan yöntemle veri oluşturması amacı ile kullanılacak ve söz konusu bilimsel çalışmaya katkı sağlayacaktır. Gönüllü olarak katılım gösterdiğiniz çalışmamızda uzman olarak görüşlerinizi paylaştığınız, sabır gösterdiğiniz ve zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

- Lütfen formu doldurmadan önce ölçek çizelgesine ilişkin açıklamaları ve örnek işaretlemeleri dikkatli bir şekilde inceleyiniz.

Ölçek Çizelgesinin Açıklaması:

1	2	3	4	5	6	7	8	9
EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ		

ÖRNEK 1

G.65.66	A Somut olmayan kültürel miras değerlerinin varlığı									B Tarımsal üretimin varlığı										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9			
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			EŞİT ÖNEME SAHİP			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ	

Örnek 1'de A seçeneği B seçeneğine göre daha önemli ve öncelikli bir kriter olarak bulunmuş ve bu doğrultuda işaretleme yapılmıştır.

G.G5.G6	A Somut olmayan kültürel miras değerlerinin varlığı										B Tarımsal üretimin varlığı								
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ		

İşaretlenen A seçeneğinin B seçeneğine göre olan önem derecesi A seçeneğinin altında yer alan ölçek doğrusu üzerinde 6 (önemli) olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda işaretleme yapılmıştır.

ÖRNEK 2

T.T3.T4	A Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarların sayısının azlığı										B Koruma eksenli turizm bilincinin eksikliği								
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ		

Yukarıdaki örnekte B seçeneği A seçeneğine göre daha önemli ve öncelikli bir kriter olarak bulunmuş ve bu doğrultuda işaretleme yapılmıştır.

T.T3.T4	A Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarların sayısının azlığı										B Koruma eksenli turizm bilincinin eksikliği								
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9		
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ		

İşaretlenen B seçeneğinin A seçeneğine göre olan önem derecesi B seçeneğinin altında yer alan ölçek doğrusu üzerinde 3 (biraz daha önemli) olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda işaretleme yapılmıştır.

Tez çalışması için hazırlanan uzman görüş değerlendirme formu beş madde kapsamında değerlendirilecektir:

- Harput geleneksel yerleşim dokusunun ekomüze olarak varlığını sürdürme potansiyelini belirleyecek **GÜÇLÜ** yönlerin kendi arasında karşılaştırılması
- Harput geleneksel yerleşim dokusunun ekomüze olarak varlığını sürdürme potansiyelini belirleyecek **ZAYIF** yönlerin kendi arasında karşılaştırılması
- Harput geleneksel yerleşim dokusunun ekomüze olarak varlığını sürdürme potansiyelini belirleyecek **FIRSATLAR**'ın kendi arasında karşılaştırılması
- Harput geleneksel yerleşim dokusunun ekomüze olarak varlığını sürdürme potansiyelini belirleyecek **TEHDİTLER**'in kendi arasında karşılaştırılması
- Harput geleneksel yerleşim dokusunun ekomüze olarak varlığını sürdürme potansiyelini belirleyecek **SWOT GRUPLARI** nın (Güçlü Yönler-Zayıf Yönler- Fırsatlar- Tehditler) birbirleri ile karşılaştırılması

SWOT GRUPLARI ve FAKTÖRLERİNİN İKİLİ KARŞILAŞTIRMA MATRİSLERİ

GÜÇLÜ YÖNLER İKİLİ KARŞILAŞTIRMA MATRİSİ																	
Harput geleneksel yerleşiminin ekomüze olarak değerlendirilmesinde aşağıdaki özelliklerden hangisi size göre daha önemlidir?																	
G.G1.G2	A Arkeolojik ve tarihi değerlere sahip olması							B Doğal miras alanlarının varlığı									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ		
G.G1.G3	A Arkeolojik ve tarihi değerlere sahip olması							B Geleneksel konut dokusunun özgünlüğü									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ		
G.G1.G4	A Arkeolojik ve tarihi değerlere sahip olması							B Geleneksel üretim biçimlerinin varlığı									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ		
G.G1.G5	A Arkeolojik ve tarihi değerlere sahip olması							B Somut olmayan kültürel miras değerlerinin varlığı									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ		
G.G1.G6	A Arkeolojik ve tarihi değerlere sahip olması							B Tarımsal üretimin varlığı									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ		
G.G1.G7	A Arkeolojik ve tarihi değerlere sahip olması							B Yerleşimin kolay erişilebilir olması									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ		
G.G1.G8	A Arkeolojik ve tarihi değerlere sahip olması							B Yöresel gastronomik özelliklerinin bulunması									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ		
G.G2.G3	A Doğal miras alanlarının varlığı							B Geleneksel konut dokusunun özgünlüğü									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ		
G.G2.G4	A Doğal miras alanlarının varlığı							B Geleneksel üretim biçimlerinin varlığı									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ		

Güçlü Yönler İkili Karşılaştırma Matrisi (devam)

G.G2.G5	A Doğal miras alanlarının varlığı					B Somut olmayan kültürel miras değerlerinin varlığı											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ				
G.G2.G6	A Doğal miras alanlarının varlığı					B Tarımsal üretimin varlığı											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ				
G.G2.G7	A Doğal miras alanlarının varlığı					B Yerleşimin kolay erişilebilir olması											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ				
G.G2.G8	A Doğal miras alanlarının varlığı					B Yöresel gastronomik özelliklerinin bulunması											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ				
G.G3.G4	A Geleneksel konut dokusunun özgünlüğü					B Geleneksel üretim biçimlerinin varlığı											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ				
G.G3.G5	A Geleneksel konut dokusunun özgünlüğü					B Somut olmayan kültürel miras değerlerinin varlığı											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ				
G.G3.G6	A Geleneksel konut dokusunun özgünlüğü					B Tarımsal üretimin varlığı											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ				
G.G3.G7	A Geleneksel konut dokusunun özgünlüğü					B Yerleşimin kolay erişilebilir olması											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ				
G.G3.G8	A Geleneksel konut dokusunun özgünlüğü					B Yöresel gastronomik özelliklerinin bulunması											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ				
G.G4.G5	A Geleneksel üretim biçimlerinin varlığı					B Somut olmayan kültürel miras değerlerinin varlığı											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ				

Güçlü Yönler İkili Karşılaştırma Matrisi (devam)

G.G4.G6	A Geleneksel üretim biçimlerinin varlığı					B Tarımsal üretimin varlığı										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
G.G4.G7	A Geleneksel üretim biçimlerinin varlığı					B Yerleşimin kolay erişilebilir olması										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
G.G4.G8	A Geleneksel üretim biçimlerinin varlığı					B Yöresel gastronomik özelliklerinin bulunması										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
G.G5.G6	A Somut olmayan kültürel miras değerlerinin varlığı					B Tarımsal üretimin varlığı										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
G.G5.G7	A Somut olmayan kültürel miras değerlerinin varlığı					B Yerleşimin kolay erişilebilir olması										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
G.G5.G8	A Somut olmayan kültürel miras değerlerinin varlığı					B Yöresel gastronomik özelliklerinin bulunması										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
G.G6.G7	A Tarımsal üretimin varlığı					B Yerleşimin kolay erişilebilir olması										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
G.G6.G8	A Tarımsal üretimin varlığı					B Yöresel gastronomik özelliklerinin bulunması										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
G.G7.G8	A Yerleşimin kolay erişilebilir olması					B Yöresel gastronomik özelliklerinin bulunması										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			

ZAYIF YÖNLER İKİLİ KARŞILAŞTIRMA MATRİSİ

Harpur geleneksel yerleşiminin ekomüze olarak değerlendirilmesinde aşağıdaki özelliklerden hangisi size göre daha önemlidir?

Z.21.22	A	Geleneksel yerleşimin mevcut dokusunun korunmasına ilişkin sorunlar	B	'Koruma Amaçlı İmar Planı' ndaki revizyon çalışmalarının sonuçlanmamış olması nedeni ile oluşan yasal belirsizliklerden kaynaklı yanlış uygulamalar													
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	SON DERECE ÖNEMLİ									
Z.21.23	A	Geleneksel yerleşimin mevcut dokusunun korunmasına ilişkin sorunlar	B	Kültür ve inanç turizmine kaynak oluşturan çok sayıda kültürel,tarihi ve arkeolojik birikime sahip olmasına rağmen potansiyelinin yeterince değerlendirilememesi													
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	SON DERECE ÖNEMLİ									
Z.21.24	A	Geleneksel yerleşimin mevcut dokusunun korunmasına ilişkin sorunlar	B	Peyzaj ve çevre düzeni çalışmalarının yetersizliği ve nitelik sorunları													
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	SON DERECE ÖNEMLİ									
Z.21.25	A	Geleneksel yerleşimin mevcut dokusunun korunmasına ilişkin sorunlar	B	Tarımsal potansiyelin değerlendirilememesi													
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	SON DERECE ÖNEMLİ									
Z.21.26	A	Geleneksel yerleşimin mevcut dokusunun korunmasına ilişkin sorunlar	B	Yüksek turizm potansiyeline rağmen ziyaretçi kapasitesini ve isteklerini karşılayabilecek tamamlayıcı tesislerin bulunmaması													
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	SON DERECE ÖNEMLİ									
Z.22.23	A	'Koruma Amaçlı İmar Planı' ndaki revizyon çalışmalarının sonuçlanmamış olması nedeni ile oluşan yasal belirsizliklerden kaynaklı yanlış uygulamalar	B	Kültür ve inanç turizmine kaynak oluşturan çok sayıda kültürel,tarihi ve arkeolojik birikime sahip olmasına rağmen potansiyelinin yeterince değerlendirilememesi													
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	SON DERECE ÖNEMLİ									
Z.22.24	A	'Koruma Amaçlı İmar Planı' ndaki revizyon çalışmalarının sonuçlanmamış olması nedeni ile oluşan yasal belirsizliklerden kaynaklı yanlış uygulamalar	B	Peyzaj ve çevre düzeni çalışmalarının yetersizliği ve nitelik sorunları													
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	SON DERECE ÖNEMLİ									
Z.22.25	A	'Koruma Amaçlı İmar Planı' ndaki revizyon çalışmalarının sonuçlanmamış olması nedeni ile oluşan yasal belirsizliklerden kaynaklı yanlış uygulamalar	B	Tarımsal potansiyelin değerlendirilememesi													
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	SON DERECE ÖNEMLİ									
Z.22.26	A	'Koruma Amaçlı İmar Planı' ndaki revizyon çalışmalarının sonuçlanmamış olması nedeni ile oluşan yasal belirsizliklerden kaynaklı yanlış uygulamalar	B	Yüksek turizm potansiyeline rağmen ziyaretçi kapasitesini ve isteklerini karşılayabilecek tamamlayıcı tesislerin bulunmaması													
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	SON DERECE ÖNEMLİ									
Z.23.24	A	Kültür ve inanç turizmine kaynak oluşturan çok sayıda kültürel,tarihi ve arkeolojik birikime sahip olmasına rağmen potansiyelinin yeterince değerlendirilememesi	B	Peyzaj ve çevre düzeni çalışmalarının yetersizliği ve nitelik sorunları													
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ	ÇOK ÖNEMLİ	SON DERECE ÖNEMLİ									

Zayıf Yönler İkili Karşılaştırma Matrisi (devam)

Z.23.25	A Kültür ve İnanç turizmine kaynak oluşturan çok sayıda kültürel,tarihi ve arkeolojik birikime sahip olmasına rağmen potansiyelinin yeterince değerlendirilememesi					B Tarımsal potansiyelin değerlendirilememesi											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BIRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BIRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
Z.23.26	A Kültür ve İnanç turizmine kaynak oluşturan çok sayıda kültürel,tarihi ve arkeolojik birikime sahip olmasına rağmen potansiyelinin yeterince değerlendirilememesi					B Yüksek turizm potansiyeline rağmen ziyaretçi kapasitesini ve isteklerini karşılayabilecek tamamlayıcı tesislerin bulunmayışı											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BIRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BIRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
Z.24.25	A Peyzaj ve çevre düzeni çalışmalarının yetersizliği ve nitelik sorunları					B Tarımsal potansiyelin değerlendirilememesi											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BIRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BIRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
Z.24.26	A Peyzaj ve çevre düzeni çalışmalarının yetersizliği ve nitelik sorunları					B Yüksek turizm potansiyeline rağmen ziyaretçi kapasitesini ve isteklerini karşılayabilecek tamamlayıcı tesislerin bulunmayışı											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BIRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BIRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
Z.25.26	A Tarımsal potansiyelin değerlendirilememesi					B Yüksek turizm potansiyeline rağmen ziyaretçi kapasitesini ve isteklerini karşılayabilecek tamamlayıcı tesislerin bulunmayışı											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BIRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BIRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			

FIRATLAR İKİLİ KARŞILAŞTIRMA MATRİSİ

Harpur geleneksel yerleşiminin ekümüze olarak değerlendirilmesinde aşağıdaki özelliklerden hangisi size göre daha önemlidir?

F.F1.F2	A	B																
	Deprem bölgesinde yer alan yerleşim dokusunun sağlam bir zeminde kurulu olması sebebi ile olası afet riskine karşı korunaklı olması					Doğal peyzaj özellikleri ile alternatif turizm faaliyetlerine olanak sağlaması (Buzluk Mağarası, Dabakhane şifalı suları...vb)												
		9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F1.F3	A	B																
	Deprem bölgesinde yer alan yerleşim dokusunun sağlam bir zeminde kurulu olması sebebi ile olası afet riskine karşı korunaklı olması					Fırat Kalkınma Ajansının varlığı (yerleşime yönelik geliştirilecek projeler için fon sağlama olanağı)												
		9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F1.F4	A	B																
	Deprem bölgesinde yer alan yerleşim dokusunun sağlam bir zeminde kurulu olması sebebi ile olası afet riskine karşı korunaklı olması					Geleneksel doku içindeki kültür varlıklarının yerinde koruma olanağı sunması												
		9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F1.F5	A	B																
	Deprem bölgesinde yer alan yerleşim dokusunun sağlam bir zeminde kurulu olması sebebi ile olası afet riskine karşı korunaklı olması					Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarlardan bazılarının hayatta olması												
		9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F1.F6	A	B																
	Deprem bölgesinde yer alan yerleşim dokusunun sağlam bir zeminde kurulu olması sebebi ile olası afet riskine karşı korunaklı olması					Geleneksel yerleşim dokusu içinde ve il genelinde yerel halkın geleneksel yaşam kültürünü sahiplenmesi												
		9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F1.F7	A	B																
	Deprem bölgesinde yer alan yerleşim dokusunun sağlam bir zeminde kurulu olması sebebi ile olası afet riskine karşı korunaklı olması					Harpur'un korunmasına yönelik çalışmaların belediyenin güncel faaliyet listesinde yer alması / gündeminde olması (Restorasyon çalışmaları, UNESCO geçici miras listesinden kalıcı listeye geçme çabaları...vb)												
		9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F1.F8	A	B																
	Deprem bölgesinde yer alan yerleşim dokusunun sağlam bir zeminde kurulu olması sebebi ile olası afet riskine karşı korunaklı olması					Tarih, kültür ve inanç turizmi açısından cazibe merkezi olma potansiyeli												
		9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F1.F9	A	B																
	Deprem bölgesinde yer alan yerleşim dokusunun sağlam bir zeminde kurulu olması sebebi ile olası afet riskine karşı korunaklı olması					Yerel halkın bölgenin gelişimi konusunda istekli olması ve yöre halkının okur-yazarlık oranının yüksek olması												
		9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F1.F10	A	B																
	Doğal peyzaj özellikleri ile alternatif turizm faaliyetlerine olanak sağlaması (Buzluk Mağarası, Dabakhane şifalı suları...vb)					Yöredeki tarım ve turizm potansiyelinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ile yerel halk için sağlanabilecek istihdam olanakları ve ekonomik katkı												
		9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F2.F3	A	B																
	Doğal peyzaj özellikleri ile alternatif turizm faaliyetlerine olanak sağlaması (Buzluk Mağarası, Dabakhane şifalı suları...vb)					Fırat Kalkınma Ajansının varlığı (yerleşime yönelik geliştirilecek projeler için fon sağlama olanağı)												
		9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F2.F4	A	B																
	Doğal peyzaj özellikleri ile alternatif turizm faaliyetlerine olanak sağlaması (Buzluk Mağarası, Dabakhane şifalı suları...vb)					Geleneksel doku içindeki kültür varlıklarının yerinde koruma olanağı sunması												
		9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
		SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			

Fırsatlar İkili Karşılaştırma Matrisi (devam)

F.F2.F5	A Doğal peyzaj özellikleri ile alternatif turizm faaliyetlerine olanak sağlaması (Buzluk Mağarası, Dabakhane şifalı suları...vb)				B Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarlardan bazılarının hayatta olması																							
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9											
	SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F2.F6	A Doğal peyzaj özellikleri ile alternatif turizm faaliyetlerine olanak sağlaması (Buzluk Mağarası, Dabakhane şifalı suları...vb)				B Geleneksel yerleşim dokusu içinde ve il genelinde yerel halkın geleneksel yaşam kültürünü sahiplenmesi																							
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9											
	SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F2.F7	A Doğal peyzaj özellikleri ile alternatif turizm faaliyetlerine olanak sağlaması (Buzluk Mağarası, Dabakhane şifalı suları...vb)				B Harput'un korunmasına yönelik çalışmaların belediyenin güncel faaliyet listesinde yer alması /gündeminde olması (Restorasyon çalışmaları, UNESCO geçici miras listesinden kalıcı listeye geçme çabaları...vb)																							
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9											
	SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F2.F8	A Doğal peyzaj özellikleri ile alternatif turizm faaliyetlerine olanak sağlaması (Buzluk Mağarası, Dabakhane şifalı suları...vb)				B Tarih, kültür ve inanç turizmi açısından cazibe merkezi olma potansiyeli																							
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9											
	SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F2.F9	A Doğal peyzaj özellikleri ile alternatif turizm faaliyetlerine olanak sağlaması (Buzluk Mağarası, Dabakhane şifalı suları...vb)				B Yerel halkın bölgenin gelişimi konusunda istekli olması ve yöre halkının okur-yazarlık oranının yüksek olması																							
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9											
	SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F2.F10	A Doğal peyzaj özellikleri ile alternatif turizm faaliyetlerine olanak sağlaması (Buzluk Mağarası, Dabakhane şifalı suları...vb)				B Yöredeki tarım ve turizm potansiyelinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ile yerel halk için sağlanabilecek istihdam olanakları ve ekonomik katkı																							
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9											
	SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F3.F4	A Fırat Kalkınma Ajansının varlığı (yerleşime yönelik geliştirilecek projeler için fon sağlama olanağı)				B Geleneksel doku içindeki kültür varlıklarının yerinde koruma olanağı sunması																							
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9											
	SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F3.F5	A Fırat Kalkınma Ajansının varlığı (yerleşime yönelik geliştirilecek projeler için fon sağlama olanağı)				B Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarlardan bazılarının hayatta olması																							
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9											
	SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F3.F6	A Fırat Kalkınma Ajansının varlığı (yerleşime yönelik geliştirilecek projeler için fon sağlama olanağı)				B Geleneksel yerleşim dokusu içinde ve il genelinde yerel halkın geleneksel yaşam kültürünü sahiplenmesi																							
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9											
	SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ			
F.F3.F7	A Fırat Kalkınma Ajansının varlığı (yerleşime yönelik geliştirilecek projeler için fon sağlama olanağı)				B Harput'un korunmasına yönelik çalışmaların belediyenin güncel faaliyet listesinde yer alması /gündeminde olması (Restorasyon çalışmaları, UNESCO geçici miras listesinden kalıcı listeye geçme çabaları...vb)																							
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9											
	SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ			

Fırsatlar İkili Karşılaştırma Matrisi (devam)

F.F3.F8	A	Fırat Kalkınma Ajansının varlığı (yerleşime yönelik geliştirilecek projeler için fon sağlama olanağı)					B	Tarih, kültür ve inanç turizmi açısından cazibe merkezi olma potansiyeli									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ					ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ
F.F3.F9	A	Fırat Kalkınma Ajansının varlığı (yerleşime yönelik geliştirilecek projeler için fon sağlama olanağı)					B	Yerel halkın bölgenin gelişimi konusunda istekli olması ve yöre halkının okur-yazarlık oranının yüksek olması									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ					ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ
F.F3.F10	A	Fırat Kalkınma Ajansının varlığı (yerleşime yönelik geliştirilecek projeler için fon sağlama olanağı)					B	Yöredeki tarım ve turizm potansiyelinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ile yerel halk için sağlanabilecek istihdam olanakları ve ekonomik katkı									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ					ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ
F.F4.F5	A	Geleneksel doku içindeki kültür varlıklarının yerinde koruma olanağı sunması					B	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarlardan bazılarının hayatta olması									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ					ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ
F.F4.F6	A	Geleneksel doku içindeki kültür varlıklarının yerinde koruma olanağı sunması					B	Geleneksel yerleşim dokusu içinde ve il genelinde yerel halkın geleneksel yaşam kültürünü sahiplenmesi									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ					ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ
F.F4.F7	A	Geleneksel doku içindeki kültür varlıklarının yerinde koruma olanağı sunması					B	Harput'un korunmasına yönelik çalışmaların belediyenin güncel faaliyet listesinde yer alması /gündeminde olması (Restorasyon çalışmaları, UNESCO geçici miras listesinden kalıcı listeye geçme çabaları..vb)									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ					ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ
F.F4.F8	A	Geleneksel doku içindeki kültür varlıklarının yerinde koruma olanağı sunması					B	Tarih, kültür ve inanç turizmi açısından cazibe merkezi olma potansiyeli									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ					ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ
F.F4.F9	A	Geleneksel doku içindeki kültür varlıklarının yerinde koruma olanağı sunması					B	Yerel halkın bölgenin gelişimi konusunda istekli olması ve yöre halkının okur-yazarlık oranının yüksek olması									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ					ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ
F.F4.F10	A	Geleneksel doku içindeki kültür varlıklarının yerinde koruma olanağı sunması					B	Yöredeki tarım ve turizm potansiyelinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ile yerel halk için sağlanabilecek istihdam olanakları ve ekonomik katkı									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ					ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ
F.F5.F6	A	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarlardan bazılarının hayatta olması					B	Geleneksel yerleşim dokusu içinde ve il genelinde yerel halkın geleneksel yaşam kültürünü sahiplenmesi									
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ					ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ

Fırsatlar İkili Karşılaştırma Matrisi (devam)

F.F5.F7	A					B																											
	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarlardan bazılarının hayatta olması					Harput'un korunmasına yönelik çalışmaların belediye'nin güncel faaliyet listesinde yer alması /gündeminde olması (Restorasyon çalışmaları, UNESCO geçici miras listesinden kalıcı listeye geçme çabaları..vb)																											
9		8		7		6		5		4		3		2		1		2		3		4		5		6		7		8		9	
SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ									
F.F5.F8	A					B																											
	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarlardan bazılarının hayatta olması					Tarih, kültür ve inanç turizmi açısından cazibe merkezi olma potansiyeli																											
9		8		7		6		5		4		3		2		1		2		3		4		5		6		7		8		9	
SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ									
F.F5.F9	A					B																											
	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarlardan bazılarının hayatta olması					Yerel halkın bölgenin gelişimi konusunda istekli olması ve yöre halkının okur-yazarlık oranının yüksek olması																											
9		8		7		6		5		4		3		2		1		2		3		4		5		6		7		8		9	
SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ									
F.F5.F10	A					B																											
	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarlardan bazılarının hayatta olması					Yöredeki tarım ve turizm potansiyelinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ile yerel halk için sağlanabilecek istihdam olanakları ve ekonomik katkı																											
9		8		7		6		5		4		3		2		1		2		3		4		5		6		7		8		9	
SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ									
F.F6.F7	A					B																											
	Geleneksel yerleşim dokusu içinde ve il genelinde yerel halkın geleneksel yaşam kültürünü sahiplenmesi					Harput'un korunmasına yönelik çalışmaların belediye'nin güncel faaliyet listesinde yer alması /gündeminde olması (Restorasyon çalışmaları, UNESCO geçici miras listesinden kalıcı listeye geçme çabaları..vb)																											
9		8		7		6		5		4		3		2		1		2		3		4		5		6		7		8		9	
SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ									
F.F6.F8	A					B																											
	Geleneksel yerleşim dokusu içinde ve il genelinde yerel halkın geleneksel yaşam kültürünü sahiplenmesi					Tarih, kültür ve inanç turizmi açısından cazibe merkezi olma potansiyeli																											
9		8		7		6		5		4		3		2		1		2		3		4		5		6		7		8		9	
SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ									
F.F6.F9	A					B																											
	Geleneksel yerleşim dokusu içinde ve il genelinde yerel halkın geleneksel yaşam kültürünü sahiplenmesi					Yerel halkın bölgenin gelişimi konusunda istekli olması ve yöre halkının okur-yazarlık oranının yüksek olması																											
9		8		7		6		5		4		3		2		1		2		3		4		5		6		7		8		9	
SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ									
F.F6.F10	A					B																											
	Geleneksel yerleşim dokusu içinde ve il genelinde yerel halkın geleneksel yaşam kültürünü sahiplenmesi					Yöredeki tarım ve turizm potansiyelinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ile yerel halk için sağlanabilecek istihdam olanakları ve ekonomik katkı																											
9		8		7		6		5		4		3		2		1		2		3		4		5		6		7		8		9	
SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ									
F.F7.F8	A					B																											
	Harput'un korunmasına yönelik çalışmaların belediye'nin güncel faaliyet listesinde yer alması /gündeminde olması (Restorasyon çalışmaları, UNESCO geçici miras listesinden kalıcı listeye geçme çabaları..vb)					Tarih, kültür ve inanç turizmi açısından cazibe merkezi olma potansiyeli																											
9		8		7		6		5		4		3		2		1		2		3		4		5		6		7		8		9	
SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ									
F.F7.F9	A					B																											
	Harput'un korunmasına yönelik çalışmaların belediye'nin güncel faaliyet listesinde yer alması /gündeminde olması (Restorasyon çalışmaları, UNESCO geçici miras listesinden kalıcı listeye geçme çabaları..vb)					Yerel halkın bölgenin gelişimi konusunda istekli olması ve yöre halkının okur-yazarlık oranının yüksek olması																											
9		8		7		6		5		4		3		2		1		2		3		4		5		6		7		8		9	
SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ									

Fırsatlar İkili Karşılaştırma Matrisi (devam)

F.F7.F10	(A) Harput'un korunmasına yönelik çalışmaların belediyenin güncel faaliyet listesinde yer alması /gündeminde olması (Restorasyon çalışmaları, UNESCO geçici miras listesinden kalıcı listeye geçme çabaları..vb)								(B) Yöredeki tarım ve turizm potansiyelinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ile yerel halk için sağlanabilecek istihdam olanakları ve ekonomik katkı																		
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9										
	SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ		
F.F8.F9	(A) Tarih, kültür ve inanç turizmi açısından cazibe merkezi olma potansiyeli								(B) Yerel halkın bölgenin gelişimi konusunda istekli olması ve yöre halkının okur-yazarlık oranının yüksek olması																		
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9										
	SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ		
F.F8.F10	(A) Tarih, kültür ve inanç turizmi açısından cazibe merkezi olma potansiyeli								(B) Yöredeki tarım ve turizm potansiyelinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ile yerel halk için sağlanabilecek istihdam olanakları ve ekonomik katkı																		
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9										
	SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ		
F.F9.F10	(A) Yerel halkın bölgenin gelişimi konusunda istekli olması ve yöre halkının okur-yazarlık oranının yüksek olması								(B) Yöredeki tarım ve turizm potansiyelinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ile yerel halk için sağlanabilecek istihdam olanakları ve ekonomik katkı																		
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9										
	SON DERECE ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				EŞİT ÖNEME SAHİP				BİRAZ DAHA ÖNEMLİ				ÇOK ÖNEMLİ				SON DERECE ÖNEMLİ		

TEHDİTLER İKİLİ KARŞILAŞTIRMA MATRİSİ

Harput geleneksel yerleşiminin ekomüze olarak değerlendirilmesinde aşağıdaki özelliklerden hangisi size göre daha önemlidir?

T.T1.T2	A	B
	Dağınık ve plansız yerleşim alanlarının oluşması	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarların sayısının azlığı
	9 8 7 6 5 4 3 2 1	2 3 4 5 6 7 8 9
	SON DERECE ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ BİRAZ DAHA ÖNEMLİ EŞİT ÖNEME SAHİP BİRAZ DAHA ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ SON DERECE ÖNEMLİ	
T.T1.T3	A	B
	Dağınık ve plansız yerleşim alanlarının oluşması	Koruma eksenli turizm bilincinin eksikliği
	9 8 7 6 5 4 3 2 1	2 3 4 5 6 7 8 9
	SON DERECE ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ BİRAZ DAHA ÖNEMLİ EŞİT ÖNEME SAHİP BİRAZ DAHA ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ SON DERECE ÖNEMLİ	
T.T1.T4	A	B
	Dağınık ve plansız yerleşim alanlarının oluşması	Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliği
	9 8 7 6 5 4 3 2 1	2 3 4 5 6 7 8 9
	SON DERECE ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ BİRAZ DAHA ÖNEMLİ EŞİT ÖNEME SAHİP BİRAZ DAHA ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ SON DERECE ÖNEMLİ	
T.T1.T5	A	B
	Dağınık ve plansız yerleşim alanlarının oluşması	Kültür varlıklarına yönelik koruma-uygulama-denetimdeki eksiklikler ve hatalar
	9 8 7 6 5 4 3 2 1	2 3 4 5 6 7 8 9
	SON DERECE ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ BİRAZ DAHA ÖNEMLİ EŞİT ÖNEME SAHİP BİRAZ DAHA ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ SON DERECE ÖNEMLİ	
T.T1.T6	A	B
	Dağınık ve plansız yerleşim alanlarının oluşması	Kültürel yozlaşma
	9 8 7 6 5 4 3 2 1	2 3 4 5 6 7 8 9
	SON DERECE ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ BİRAZ DAHA ÖNEMLİ EŞİT ÖNEME SAHİP BİRAZ DAHA ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ SON DERECE ÖNEMLİ	
T.T1.T7	A	B
	Dağınık ve plansız yerleşim alanlarının oluşması	Yerel halkın ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayamaması nedeni ile dışarı göç vermesi
	9 8 7 6 5 4 3 2 1	2 3 4 5 6 7 8 9
	SON DERECE ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ BİRAZ DAHA ÖNEMLİ EŞİT ÖNEME SAHİP BİRAZ DAHA ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ SON DERECE ÖNEMLİ	
T.T1.T8	A	B
	Dağınık ve plansız yerleşim alanlarının oluşması	Yerleşime yapılacak yatırımlar konusunda yetki karmaşası
	9 8 7 6 5 4 3 2 1	2 3 4 5 6 7 8 9
	SON DERECE ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ BİRAZ DAHA ÖNEMLİ EŞİT ÖNEME SAHİP BİRAZ DAHA ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ SON DERECE ÖNEMLİ	
T.T1.T9	A	B
	Dağınık ve plansız yerleşim alanlarının oluşması	Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenlik birimleri tarafından yeterince kontrol altında tutulamaması
	9 8 7 6 5 4 3 2 1	2 3 4 5 6 7 8 9
	SON DERECE ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ BİRAZ DAHA ÖNEMLİ EŞİT ÖNEME SAHİP BİRAZ DAHA ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ SON DERECE ÖNEMLİ	
T.T1.T10	A	B
	Dağınık ve plansız yerleşim alanlarının oluşması	Yetersiz rekreasyon alanları ve var olanların bilinçsizce kullanımı nedeni ile çevre kirliliğindeki artış
	9 8 7 6 5 4 3 2 1	2 3 4 5 6 7 8 9
	SON DERECE ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ BİRAZ DAHA ÖNEMLİ EŞİT ÖNEME SAHİP BİRAZ DAHA ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ SON DERECE ÖNEMLİ	
T.T2.T3	A	B
	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarların sayısının azlığı	Koruma eksenli turizm bilincinin eksikliği
	9 8 7 6 5 4 3 2 1	2 3 4 5 6 7 8 9
	SON DERECE ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ BİRAZ DAHA ÖNEMLİ EŞİT ÖNEME SAHİP BİRAZ DAHA ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ SON DERECE ÖNEMLİ	
T.T2.T4	A	B
	Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarların sayısının azlığı	Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliği
	9 8 7 6 5 4 3 2 1	2 3 4 5 6 7 8 9
	SON DERECE ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ BİRAZ DAHA ÖNEMLİ EŞİT ÖNEME SAHİP BİRAZ DAHA ÖNEMLİ ÇOK ÖNEMLİ SON DERECE ÖNEMLİ	

Tehditler İkili Karşılaştırma Matrisi (devam)

T.T2.T5	A) Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarların sayısının azlığı					B) Kültür varlıklarına yönelik koruma-uygulama-denetimdeki eksiklikler ve hatalar											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T2.T6	A) Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarların sayısının azlığı					B) Kültürel yozlaşma											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T2.T7	A) Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarların sayısının azlığı					B) Yerel halkın ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayamaması nedeni ile dışarı göç vermesi											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T2.T8	A) Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarların sayısının azlığı					B) Yerleşime yapılacak yatırımlar konusunda yetki karmaşası											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T2.T9	A) Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarların sayısının azlığı					B) Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenlik birimleri tarafından yeterince kontrol altında tutulamaması											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T2.T10	A) Geleneksel üretim biçimlerini devam ettiren zanaatkarların sayısının azlığı					B) Yetersiz rekreasyon alanları ve var olanların bilinçsizce kullanımı nedeni ile çevre kirliliğindeki artış											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T3.T4	A) Koruma eksenli turizm bilincinin eksikliği					B) Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliği											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T3.T5	A) Koruma eksenli turizm bilincinin eksikliği					B) Kültür varlıklarına yönelik koruma-uygulama-denetimdeki eksiklikler ve hatalar											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T3.T6	A) Koruma eksenli turizm bilincinin eksikliği					B) Kültürel yozlaşma											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T3.T7	A) Koruma eksenli turizm bilincinin eksikliği					B) Yerel halkın ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayamaması nedeni ile dışarı göç vermesi											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T3.T8	A) Koruma eksenli turizm bilincinin eksikliği					B) Yerleşime yapılacak yatırımlar konusunda yetki karmaşası											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			

Tehditler İkili Karşılaştırma Matrisi (devam)

T.T3.T9	A Koruma eksenli turizm bilincinin eksikliği					B Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenlik birimleri tarafından yeterince kontrol altında tutulamaması										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T3.T10	A Koruma eksenli turizm bilincinin eksikliği					B Yetersiz rekreasyon alanları ve var olanların bilinçsizce kullanımı nedeni ile çevre kirliliğindeki artış										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T4.T3	A Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliği					B Kültür varlıklarına yönelik koruma-uygulama-denetimdeki eksiklikler ve hatalar										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T4.T6	A Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliği					B Kültürel yozlaşma										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T4.T7	A Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliği					B Yerel halkın ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayamaması nedeni ile dışarı göç vermesi										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T4.T8	A Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliği					B Yerleşime yapılacak yatırımlar konusunda yetki karmaşası										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T4.T9	A Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliği					B Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenlik birimleri tarafından yeterince kontrol altında tutulamaması										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T4.T10	A Kurumlar arası koordinasyon ve iletişim eksikliği					B Yetersiz rekreasyon alanları ve var olanların bilinçsizce kullanımı nedeni ile çevre kirliliğindeki artış										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T3.T6	A Kültür varlıklarına yönelik koruma-uygulama-denetimdeki eksiklikler ve hatalar					B Kültürel yozlaşma										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T3.T7	A Kültür varlıklarına yönelik koruma-uygulama-denetimdeki eksiklikler ve hatalar					B Yerel halkın ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayamaması nedeni ile dışarı göç vermesi										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T3.T8	A Kültür varlıklarına yönelik koruma-uygulama-denetimdeki eksiklikler ve hatalar					B Yerleşime yapılacak yatırımlar konusunda yetki karmaşası										
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			

Tehditler İkili Karşılaştırma Matrisi (devam)

T.T5.T9	A Kültür varlıklarına yönelik koruma-uygulama- denetlemedeki eksiklikler ve hatalar					B Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenlik birimleri tarafından yeterince kontrol altında tutulamaması											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T5.T10	A Kültür varlıklarına yönelik koruma-uygulama- denetlemedeki eksiklikler ve hatalar					B Yetersiz rekreasyon alanları ve var olanların bilinçsizce kullanımı nedeni ile çevre kirliliğindeki artış											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T6.T7	A Kültürel yozlaşma					B Yerel halkın ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayamaması nedeni ile dışarı göç vermesi											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T6.T8	A Kültürel yozlaşma					B Yerleşime yapılacak yatırımlar konusunda yetki karmaşası											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T6.T9	A Kültürel yozlaşma					B Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenlik birimleri tarafından yeterince kontrol altında tutulamaması											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T6.T10	A Kültürel yozlaşma					B Yetersiz rekreasyon alanları ve var olanların bilinçsizce kullanımı nedeni ile çevre kirliliğindeki artış											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T7.T8	A Yerel halkın ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayamaması nedeni ile dışarı göç vermesi					B Yerleşime yapılacak yatırımlar konusunda yetki karmaşası											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T7.T9	A Yerel halkın ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayamaması nedeni ile dışarı göç vermesi					B Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenlik birimleri tarafından yeterince kontrol altında tutulamaması											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T7.T10	A Yerel halkın ekonomik sürdürülebilirliğini sağlayamaması nedeni ile dışarı göç vermesi					B Yetersiz rekreasyon alanları ve var olanların bilinçsizce kullanımı nedeni ile çevre kirliliğindeki artış											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T8.T9	A Yerleşime yapılacak yatırımlar konusunda yetki karmaşası					B Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenlik birimleri tarafından yeterince kontrol altında tutulamaması											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T8.T10	A Yerleşime yapılacak yatırımlar konusunda yetki karmaşası					B Yetersiz rekreasyon alanları ve var olanların bilinçsizce kullanımı nedeni ile çevre kirliliğindeki artış											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			
T.T9.T10	A Yerleşimin arazi koşulları nedeni ile güvenlik birimleri tarafından yeterince kontrol altında tutulamaması					B Yetersiz rekreasyon alanları ve var olanların bilinçsizce kullanımı nedeni ile çevre kirliliğindeki artış											
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		EŞİT ÖNEME SAHİP		BİRAZ DAHA ÖNEMLİ		ÇOK ÖNEMLİ		SON DERECE ÖNEMLİ			

SWOT GRUPLARI İKİLİ KARŞILAŞTIRMA MATRİSİ

Harput geleneksel yerleşiminin ekomüze olarak değerlendirilmesinde aşağıdaki özelliklerden hangisi size göre daha önemlidir?

S.51.52	(A) Güçlü Yönler					(B) Zayıf Yönler												
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ	
S.51.53	(A) Güçlü Yönler					(B) Fırsatlar												
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ	
S.51.54	(A) Güçlü Yönler					(B) Tehditler												
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ	
S.52.53	(A) Zayıf Yönler					(B) Fırsatlar												
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ	
S.52.54	(A) Zayıf Yönler					(B) Tehditler												
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ	
S.53.54	(A) Fırsatlar					(B) Tehditler												
	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
	SON DERECE ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			EŞİT ÖNEME SAHİP	BİRAZ DAHA ÖNEMLİ			ÇOK ÖNEMLİ			SON DERECE ÖNEMLİ	

EK 3 Değerlendirmeye Katılan Uzman Listesi

UZMANLAR	KURUM	ÜN VAN
UZMAN 1	ELAZIĞ BELEDİYESİ (Park ve Bahçeler Müdürlüğü)	PEYZAJ YÜKSEK MİMARİ
UZMAN 2	FIRAT KALKINMA AJANSI	ŞEHİR PLANCISI
UZMAN 3	ÇEKÜL ELAZIĞ İL TEMSİLCİSİ	TARİHÇİ
UZMAN 4	ELAZIĞ BELEDİYESİ KUDEB	SANAT TARİHÇİSİ
UZMAN 5	FIRAT ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK BÖLÜMÜ	MİMAR
UZMAN 6	ELAZIĞ ARKEOLOJİ MÜZESİ	ARKEOLOG
UZMAN 7	ELAZIĞ ARKEOLOJİ MÜZESİ	PEYZAJ YÜKSEK MİMARİ
UZMAN 8	FIRAT MÜHENDİSLİK (Serbest Firma Yetkilisi)	RESTORATÖR MİMAR
UZMAN 9	FIRAT ÜNİVERSİTESİ TARİH BÖLÜMÜ	TARİHÇİ
UZMAN 10	FIRAT ÜNİVERSİTESİ SANAT TARİHİ BÖLÜMÜ	SANAT TARİHÇİSİ

EK 4 Etnobotanik Özellikteki Bitki Listesi

Çalışma alanı ve yakın çevresinde bulunan etnobotanik özellikteki bitki listesi (Çakılcıoğlu vd., 2007)

Harput ve Yakın Çevresinde Bulunan Etnobotanik Özellikteki Bitkiler				
Bitkilerin sıralaması Türkiye Florası'nda yer alan dizine göre oluşturulmuştur.				
Bitki ismi	Familyası	Yöresel İsmi	Lokasyonu	Kullanım Alanı
<i>Equisetum ramosissimum</i> Desf.	<i>Equisetaceae</i>	At Kuyruğu	Anguzu Baba Türbesi Batısı, Yamaç, 1400m	İdrar söktürücü, taş ve kum düşürücü ve yara iyileştirici olarak kullanılır.
<i>Ranunculus constantinopolitanus</i> (DC.) d'Urv.	<i>Ranunculaceae</i>	Sarı Ot	İnceler Köyü Güneyi, Yamaç, 1400m	Romatizma tedavisinde kullanılır.
<i>Raphanus raphanistrum</i> L.	<i>Brassicaceae</i>	Yabani Turp	Kırkkuyular Çevresi, Yol Kenarları, 1450m	İştah açıcı olarak kullanılır.
<i>Cardaria draba</i> (L.) Desv. subsp. <i>draba</i>	<i>Brassicaceae</i>	----	Kayabaşı Çevresi, Kayalık, 1400m	Besin olarak kullanılır.
<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik.	<i>Brassicaceae</i>	Çoban Çantası	Harput Kalesi Çevresi, Kayalık, 1300m	Adet düzenleyici ve azaltıcı olarak kullanılır.
<i>Sisymbrium altissimum</i> L.	<i>Brassicaceae</i>	----	Harput Kalesi Çevresi, Kayalık, 1300m	Besin olarak kullanılır.
<i>Descurainia sophia</i> (L.) Webb ex Prantl.	<i>Brassicaceae</i>	----	Fatih Ahmet Baba Türbesi Kuzeyi, Yamaç, 1350m	Besin olarak kullanılır.
<i>Reseda lutea</i> L. var. <i>lutea</i>	<i>Resedaceae</i>	Sarı Muhabbet Çiçeği	Serince Köyü, Yol Kenarları, 1350m	Mide ağrısı tedavisinde kullanılır.
<i>Polygala pruinosa</i> Boiss. subsp. <i>pruinosa</i>	<i>Polygalaceae</i>	Süt Otu	Oymaağaç Köyü Çevresi, Dağlık Arazi, 1200m	Balgam söktürücü, göğüs yumuşatıcı, süt artırıcı, terletici ve kuvvet verici olarak kullanılır.
<i>Arenaria serpyllifolia</i> L.	<i>Caryophyllaceae</i>	----	Harput Kalesi Batısı, Dere Kenarları, 1300m	İdrar artırıcı, ateş düşürücü ve kan temizleyici olarak kullanılır.
<i>Vaccaria pyramidata</i> Medik. var. <i>grandiflora</i> (Fisch. ex DC.) Cullen	<i>Caryophyllaceae</i>	İnek Sabun Otu	Oymaağaç Köyü Çevresi, Dağlık Arazi, 1200m	Kökler terletici, safra ve idrar söktürücü olarak kullanılır.
<i>Silene vulgaris</i> (Moench) Garcke var. <i>vulgaris</i>	<i>Caryophyllaceae</i>	Cıvrıncık, gıvışgan otu	Sugözü Köyü Çevresi, Yol Kenarları, 1200m	İdrar yolu hastalıkları tedavisinde kullanılır.
<i>Agrostemma githago</i> L.	<i>Caryophyllaceae</i>	Katr Çiçeği	Sugözü Köyü Çevresi, Tarla İçi, 1200m	Kökler kabız tedavisinde, tohumlar idrar artırıcı, balgam söktürücü olarak kullanılır.

Çalışma alanı ve yakın çevresinde bulunan etnobotanik özellikteki bitki listesi (Çakılcıoğlu vd., 2007) (devam)

Bitki ismi	Familyası	Yöresel İsmi	Lokasyonu	Kullanım Alanı
<i>Polygonum cognatum</i> Meissn.	<i>Polygonaceae</i>	Madımak, kuş ekmeği	Kırkkuyular Çevresi, Yol Kenarları, 1450m	Besin olarak kullanılır. İdrar artırıcı ve şeker hastalığı tedavisinde etkilidir.
<i>Rumex acetosella</i> L.	<i>Polygonaceae</i>	Kuzukulağı	Fatih Ahmet Baba Türbesi Kuzeyi, Yamaç, 1350m	Yapraklar besin olarak kullanılır. Romatizma ve böbrek hastalığı tedavisinde kullanılır. Kök kısımlarından safra söktürücü, idrar artırıcı ve ateş düşürücü olarak fayda sağlanır.
<i>Rumex scutatus</i> L.	<i>Polygonaceae</i>	Kuzukulağı	Serince Köyü, Yol Kenarları, 1350m	Yapraklar besin olarak kullanılır. Lapası çıban tedavisinde kullanılır.
<i>Rumex tuberosus</i> L. subsp. <i>horizontalis</i> (Koch) Rech.	<i>Polygonaceae</i>	Kuzukulağı	Anguzu Baba Türbesi Çevresi, Kayalık, 1400m	Yapraklar besin olarak kullanılır. Lapası çıban tedavisinde kullanılır. Kök kısımlarından idrar artırıcı, safra söktürücü ve ateş düşürücü olarak yararlanılır.
<i>Hypericum scabrum</i> L.	<i>Hypericaceae</i>	Mayasıl otu, kepir otu	Buzluk Mağarası Çevresi, Kayalık, 1500m	Kabızlık ve basur tedavisinde kullanılır.
<i>Hypericum perforatum</i> L.	<i>Hypericaceae</i>	Sarı kantaron, binbirdelik otu	Sarrafevleri Çevresi, Taşlık Arazi, 1450m	Haricen antiseptik ve yara iyileştirici olarak kullanılır. Yanık tedavisinde oldukça etkilidir. Dahilen yatıştırıcı olarak ve kabız tedavisinde faydalanılmaktadır.
<i>Malva neglecta</i> Wallr.	<i>Malvaceae</i>	Ebenkömeci	Serince Köyü, Yol Kenarları, 1350m	Romatizma tedavisinde ve mide ağrılarını hafifletmede kullanılır. Lapası çıban ve yara tedavisinde etkilidir. Yaprak kısımları sindirim ve solunum sistemindeki tahrişleri önlemede ve iltihaplardan korunma amacı ile kullanılmaktadır.

Çalışma alanı ve yakın çevresinde bulunan etnobotanik özellikteki bitki listesi (Çakılcıoğlu vd., 2007) (devam)

Bitki ismi	Familyası	Yöresel İsmi	Lokasyonu	Kullanım Alanı
<i>Erodium cicutarium</i> (L.) L. Herit subsp. <i>Cicutarium</i>	<i>Geraniaceae</i>	Dönbaba, çoban iğnesi	Beşoluk Köyü Çevresi, Tarla İçi, 1400m	Kabız tedavisinde ve kanama durdurma amacı ile kullanılmaktadır.
<i>Pistacia terebinthus</i> L. subsp. <i>palaestina</i> (Boiss.) Engler.	<i>Anacardiaceae</i>	Çedene, menengiç	Harput Kalesi Çevresi, Kayalık, 1300m	Kavrulmuş meyveler kahve yapımında kullanılmaktadır. Bitki gövdesinden elde edilen sakız dahilen solunum ve idrar yolu tedavisinde ve mide ağrılarında kullanılır. Kurutulmuş meyvelerden idrar söktürücü olarak faydalanılır.
<i>Peganum harmala</i> L.	<i>Zygophyllaceae</i>	Üzerlik	İnceler Köyü, Yol kenarları, 1400m	İdrar artırıcı, adet söktürücü ve yatıştırıcı olarak tohum ve köklerden faydalanılmaktadır.
<i>Paliurus spina-christi</i> Millier	<i>Rhamnaceae</i>	Karaçalı	Kırkkuyular Çevresi, Yol Kenarları, 1450m	Meyvelerinden göğüs hastalıkları tedavisinde, kabız tedavisinde, idrar artırıcı ve taş düşürücü olarak faydalanılır.
<i>Colutea cilicica</i> Boiss. & Bal.	<i>Fabaceae</i>	Patluk	Oymaağaç Köyü Çevresi, Dağlık Arazi, 1200m,	Yapraklar müshil tedavisinde kullanılmaktadır.
<i>Astragalus gummifer</i> Lab.	<i>Fabaceae</i>	Geven	Kırkkuyular Çevresi, Yol Kenarları, 1450m,	Boğaz hastalıkları ve iltihaplarında bitki gövdesinden elde edilen reçineden faydalanılmaktadır.
<i>Ononis spinosa</i> L. subsp. <i>leiosperma</i> (Boiss.) Sirj.	<i>Fabaceae</i>	Kayışkıran	Kırkkuyular Çevresi, Yol Kenarları, 1450m,	Dahilen kullanımı taş düşürücü ve idrar artırıcı etkiye sahiptir. Antiseptik ve yara iyileştirici özellikleri ile deri hastalıklarının tedavisinde kullanılır.
<i>Trifolium pratense</i> L. var. <i>pratense</i>	<i>Fabaceae</i>	Kırmızı yonca	İnceler Köyü, Yol kenarları, 1400m,	Çiçeklerinden yatıştırıcı ve balgam söktürücü olarak faydalanılmaktadır. Antiseptiktir.

Çalışma alanı ve yakın çevresinde bulunan etnobotanik özellikteki bitki listesi (Çakılcıoğlu vd., 2007) (devam)

Bitki ismi	Familyası	Yöresel İsmi	Lokasyonu	Kullanım Alanı
<i>Melilotus officinalis</i> (L.) Desr.	<i>Fabaceae</i>	Kokulu yonca, sarı yonca	Kırkkuyular Çevresi, Yol Kenarları, 1450m,	Romatizma ağrılarının tedavisinde kullanılmaktadır.
<i>Melilotus alba</i> Desr.	<i>Fabaceae</i>	-----	Fatih Ahmet Baba Türbesi Kuzeyi, Yamaç, 1350m,	Kurutulmuş yapraklardan böcek kovucu olarak faydalanılmaktadır.
<i>Medicago lupulina</i> L	<i>Fabaceae</i>	-----	Fatih Ahmet Baba Türbesi Kuzeyi, Yamaç, 1350m,	Tohumları ve yaprakları besin olarak kullanılmaktadır.
<i>Lotus corniculatus</i> L. var. <i>corniculatus</i>	<i>Fabaceae</i>	Boynuzlu yonca	Harput'un Kuzeyi, Mezarlıklar Çevresi, Taşlık Arazi, 1450m	Bitkinin yatıştırıcı etkisi bulunmaktadır.
<i>Cerasus mahaleb</i> (L.) Miller var. <i>mahaleb</i>	<i>Rosaceae</i>	Melem ağacı	Obuz Köyü Çevresi, Yol Kenarları, 1175m	Meyvesinin olgunlaşmamış hali kuru öksürük tedavisinde kullanılır. Tohum kısmından balgam söktürücü olarak faydalanılmaktadır. Ayrıca tohumlar idrar arttırıcı özellikleri ile idrar yolu iltihabı tedavisinde ve nefes darlığı sorunlarını gidermede kullanılmaktadır.
<i>Amygdalus communis</i> L.	<i>Rosaceae</i>	Badem	Buzluk Mağarası Çevresi, Kayalık, 1500m,	Meyvesi taze ve kuru olarak tüketilebilen bitkinin, taze meyve kabuklarından boğaz ağrılarını gidermede faydalanılmaktadır. Bitkinin tohum kısmından elde edilen yağ yumuşatıcı etkisi ile müshil olarak kullanılmaktadır. Ayrıca yağ formundaki bitki bağırsak kurtlarını düşürücü etkiye sahiptir.

Çalışma alanı ve yakın çevresinde bulunan etnobotanik özellikteki bitki listesi (Çakılcıoğlu vd., 2007) (devam)

Bitki ismi	Familyası	Yöresel İsmi	Lokasyonu	Kullanım Alanı
<i>Rubus sanctus Schreber</i>	<i>Rosaceae</i>	Böğürtlen	Kırkkuyular Çevresi, Yol Kenarları, 1450m,	Meyvesi besin olarak kullanılır. Yapraktan idrar söktürücü olarak, kabız tedavisinde ve şeker hastalığının tedavisinde yararlanır. Bademcik iltihabında gargara olarak kullanılmaktadır. Ayrıca yapraklardan elde edilen toz formu yaralar üzerinde iyileştirici etkiye sahiptir.
<i>Potentilla reptans L.</i>	<i>Rosaceae</i>	Sürtünücü beşparmak otu	Fatih Ahmet Baba Türbesi Kuzeyi, Yamaç, 1350m,	Ateş düşürücü ve idrar artırıcı etkiye sahiptir. Ayrıca kabız tedavisinde kullanılmaktadır.
<i>Geum urbanum L.</i>	<i>Rosaceae</i>	Yellice otu	Nahiye Köyü, Yol Kenarları, 1425m,	Bitkinin kökleri mide rahatsızlıklarında ve kabız tedavisinde kullanılmaktadır. Ayrıca kuvvet verici etkiye sahiptir.
<i>Agrimonia eupatoria L.</i>	<i>Rosaceae</i>	Koyun otu	Buzluk Mağarası Çevresi, Kayalık, 1500m	Bitkiden elde edilen gargara boğaz ağrılarında ve bronşit tedavisinde kullanılmaktadır.
<i>Cotoneaster nummularia Fisch. & Mey.</i>	<i>Rosaceae</i>	Dağmuşmulası	Buzluk Mağarası Çevresi, Kayalık, 1500m	Meyveleri balgam söktürücü ve iştah açıcı etkiye sahiptir. Ayrıca mide rahatsızlıklarında kullanılmaktadır.
<i>Crataegus monogyna Jacq. subsp. monogyna</i>	<i>Rosaceae</i>	Alıç	Fatih Ahmet Baba Türbesi Kuzeyi, Yamaç, 1350m	Bitkinin çiçeklerinden elde edilen çay sinir sistemi üzerinde yatıştırıcı etkisi sebebi ile kullanılmaktadır. Ayrıca kalp atış hızını yavaşlatarak tansiyon düşürücü etkiye sahiptir. Bitki çiçeklerinin toz hali nefes darlığı ve bronşit tedavisinde etkilidir.

Çalışma alanı ve yakın çevresinde bulunan etnobotanik özellikteki bitki listesi (Çakılcıoğlu vd., 2007) (devam)

Bitki ismi	Familyası	Yöresel İsmi	Lokasyonu	Kullanım Alanı
<i>Sedum album L.</i>	<i>Crassulaceae</i>	Dam koruğu	Zertaşlar Gazinosu Altı, Yol Kenarları, 1250m	Bitki yapraklarından elde edilen lapa yaralar üzerinde iyileştirici özelliğe sahiptir.
<i>Echinophora tenuifolia L. subsp. sibthorpiana (Guss.) Tutin</i>	<i>Apiaceae</i>	Çörtük, Tarhana otu	Buzluk Mağarası Çevresi, Kayalık, 1500m,	Bitkinin toprak üstü kısımları besin amaçlı (tarhana ve turşu hazırlanmasında) kullanılır. Aynı zamanda mide ülserini ve yaraları iyileştirici etkiye sahiptir.
<i>Bunium paucifolium DC. var. paucifolium</i>	<i>Apiaceae</i>	----	Kırkkuyular Çevresi, Yol Kenarları, 1450m	Kökler besin olarak kullanılmaktadır.
<i>Ferula orientalis L.</i>	<i>Apiaceae</i>	Çakşır	Fatih Ahmet Baba Türbesi Kuzeyi, Yamaç, 1350m,	Haşlanmış yaprakları acı suyu alındıktan sonra besin amaçlı kullanılmaktadır. Kurutulmuş yapraklarından da hayvan yemi olarak faydalanılmaktadır.
<i>Cruciata taurica (Pallas ex Willd.) Ehrend.</i>	<i>Rubiaceae</i>	Peynir mayası	Nahiye Köyü, Yol Kenarları, 1425m,	Peynir mayası olarak faydalanılmaktadır.
<i>Valeriana siymbriifolia Vahl.</i>	<i>Valerianaceae</i>	Kedi otu	Anguzu Baba Türbesi Çevresi, Kayalık, 1400m,	Dahilen ağrı giderici ve sinir sistemi yatıştırıcısı olarak, haricen de yara tedavisinde kullanılmaktadır.
<i>Scabiosa argentea L.</i>	<i>Dipsacaceae</i>	Uyuz otu	Kırkkuyular Çevresi, Yol Kenarları, 1450m	Bitkiden dahilen idrar arttırıcı olarak ve kabız tedavisinde faydalanılmaktadır. Haricen ise, yara iyileştirici olarak kullanılmaktadır.
<i>Xanthium spinosum L.</i>	<i>Asteraceae</i>	Pıtrak	Gümüşbağlar Köyü Çevresi, Tarla İçi, 1200m,	Yaprakları yatıştırıcı, terletici ve idrar arttırıcı etkiye sahiptir.
<i>Xanthium strumarium L. subsp. cavanillesii (Schouw) D. Löve & P. Dansereav</i>	<i>Asteraceae</i>	Büyük pıtrak	Gümüşbağlar Köyü Çevresi, Tarla İçi, 1200m,	Yaprakları yatıştırıcı, terletici ve idrar arttırıcı etkiye sahiptir.
<i>Helichrysum plicatum DC. subsp. pseudoplicatum (Nab.) Davis & Kupicha</i>	<i>Asteraceae</i>	Solmaz çiçek	Harput'un Kuzeyi, Mezarlıklar Çevresi, Taşlık Arazi, 1450m,	Bitkinin çiçekli kısımları safra söktürücü, kum düşürücü ve idrar arttırıcı olarak kullanılmaktadır.

Çalışma alanı ve yakın çevresinde bulunan etnobotanik özellikteki bitki listesi (Çakılcıoğlu vd., 2007) (devam)

Bitki ismi	Familyası	Yöresel İsmi	Lokasyonu	Kullanım Alanı
<i>Bellis perennis L.</i>	<i>Asteraceae</i>	Çayır papatyası	Harput Kalesi Batısı, Kayalık, 1300m	Bitkinin çiçekli kısımları müshil ve idrar arttırıcı olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda kuvvet verici etkiye sahiptir.
<i>Tussilago farfara L.</i>	<i>Asteraceae</i>	Öksürük otu	Sugözü Köyü Çevresi, Tarla İçi, 1200m,	Bitkinin yaprakları göğüs yumuşatıcı ve öksürük giderici etkilere sahiptir.
<i>Anthemis tinctoria L. var. tinctoria</i>	<i>Asteraceae</i>	Sarı papatya	Karataş Köyü, Yol Kenarları, 1450m	Bitkiden elde edilen sarı renkteki doğal boya maddesi kumaş renklendirmede kullanılmaktadır.
<i>Anthemis wiedemanniana Fisch. & Mey.</i>	<i>Asteraceae</i>	Papatya	Obuz Köyü Çevresi, Yol Kenarları, 1175m	Bitkinin çiçek kısımları antiseptik özelliğe sahiptir.
<i>Achillea aleppica DC. subsp. aleppica</i>	<i>Asteraceae</i>	Yılan çiçeği	Sugözü Köyü Çevresi, Tarla İçi, 1200m	İştah arttırıcı, idrar söktürücü ve yara iyileştirici etkilere sahiptir.
<i>Achillea biebersteinii Afan.</i>	<i>Asteraceae</i>	Sarı civan perçemi, pire otu	Harput Kalesi Çevresi, Kayalık, 1300m,	Çiçek kısımları pire kovucu etkiye sahiptir.
<i>Gundelia tournefortii L. var. tournefortii</i>	<i>Asteraceae</i>	Kenger	Fatih Ahmet Baba Türbesi Kuzeyi, Yamaç, 1350m	Bitkinin köklerinden elde edilen sakız diş etlerini kuvvetlendirici ve iştah açıcı etkiye sahiptir. Ayrıca mide sancularına karşı iyi gelmektedir. Sakız olarak yenilmesi ishal tedavisinde etkilidir. Besin olarak çığ ve pişirilmiş şekilde kullanılmaktadır.
<i>Onopordum tauricum Willd.</i>	<i>Asteraceae</i>	Eşek dikenli	Serince Köyü, Yol Kenarları, 1350m	Bitkinin meyveleri safra arttırıcı olarak ve karaciğer hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır.
<i>Centaurea virgata Lam.</i>	<i>Asteraceae</i>	Acı süpürge	Serince Köyü, Yol Kenarları, 1350m	Kurdeşen gibi derideki alerjik reaksiyonların tedavisinde kullanılmaktadır.

Çalışma alanı ve yakın çevresinde bulunan etnobotanik özellikteki bitki listesi (Çakılcıoğlu vd., 2007) (devam)

Bitki ismi	Familyası	Yöresel İsmi	Lokasyonu	Kullanım Alanı
<i>Centaurea kurdica</i> <i>Reichardt.</i>	<i>Asteraceae</i>	Pamuk dikenini	Buzluk Mağarası Çevresi, Kayalık, 1500m	Sinir sistemini yatıştırmak amacı ile kullanılmaktadır.
<i>Centaurea solstitialis</i> L. <i>subsp. solstitialis</i>	<i>Asteraceae</i>	-----	Serince Köyü, Yol Kenarları, 1350m	Bitkinin toz hale getirilmiş tohum ve kökleri idrar yollarındaki kum ve taş tedavisinde kullanılmaktadır.
<i>Centaurea iberica</i> Trev. <i>ex Sprengel</i>	<i>Asteraceae</i>	Peygamber çiçeği	İnceler Köyü, Yol Kenarları, 1400m	Dahilen ateş düşürücü olarak kullanılmaktadır.
<i>Cnicus benedictus</i> L. <i>var. benedictus</i>	<i>Asteraceae</i>	Mübarek dikenini	Harput Kalesi Çevresi, Kayalık, 1300m	Şeker hastalığı tedavisinde kullanılmaktadır. Aynı zamanda idrar arttırıcı, ateş ve tansiyon düşürücü, iştah açıcı ve yatıştırıcı etkiye sahiptir.
<i>Chardinia orientalis</i> (L.) O. Kuntze	<i>Asteraceae</i>	Çağla otu	Serince Köyü, Yol Kenarları, 1175m	Bitkinin yapraklı ve çiçekli kısımlarının kaynatılması ile elde edilen çay mide ağrılarını gidermede kullanılmaktadır.
<i>Scorzonera mollis</i> Bieb. <i>subsp. mollis</i>	<i>Asteraceae</i>	Gilekoçuk, gızır	Harput'un Kuzeyi, Mezarlıklar Çevresi, Taşlık Arazi	Kök kısımları besin olarak kullanılmaktadır.
<i>Scorzonera semicana</i> DC.	<i>Asteraceae</i>	Yemlik, gilekoçuk, gızır	Anguzu Baba Türbesi Batısı, Yamaç, 1400m	Bitkinin yaprak kısımları pişmiş ve çiğ olarak tüketilmektedir. Kök kısımları böbrek hastalığı, şeker hastalığı ve damar sertliği tedavisinde kullanılmaktadır. Ayrıca kökler tansiyon düşürücü ve göğüs yumuşatıcı etkiye sahiptir.
<i>Lactuca serriola</i> L.	<i>Asteraceae</i>	Yabani marul	Harput Kalesi Çevresi, Dere Kenarları, 1300m	Bitkinin çiçekli kısımları yatıştırıcı etkiye sahiptir. Aynı zamanda idrar arttırıcı olarak kullanılmaktadır.
<i>Lapsana communis</i> L. <i>subsp. intermedia</i> (Bieb.) Hayek.	<i>Asteraceae</i>	Şebrek	Harput'un Kuzeyi, Mezarlıklar Çevresi, Taşlık Arazi, 1450m	Bitkinin yaprak kısımları yaraları iyileştirici özelliğe sahiptir.

Çalışma alanı ve yakın çevresinde bulunan etnobotanik özellikteki bitki listesi (Çakılcıoğlu vd., 2007) (devam)

Bitki ismi	Familyası	Yöresel İsmi	Lokasyonu	Kullanım Alanı
<i>Chondrilla juncea</i> L. var. <i>juncea</i>	<i>Asteraceae</i>	Çengel sakızı	Harput Kalesi Çevresi, Dere Kenarları, 1300 m	Bitkinin gövdesinden elde edilen sakız mide ağrılarını gidermede kullanılmaktadır. Yaprak kısımları yara iyileştirici etkiye sahiptir.
<i>Crepis alpina</i> L.	<i>Asteraceae</i>	-----	Harput'un Kuzeyi, Mezarlıklar Çevresi, Taşlık Arazi, 1450m	Bitkinin kaynatılması ile elde edilen çay damar açıcı özelliğe sahiptir.
<i>Crepis foetida</i> L. subsp. <i>rheadiifolia</i> (Bieb.) <i>Celak</i> .	<i>Asteraceae</i>	-----	Zertaşlar Gazinosu Altı, Yol Kenarları, 1250 m	Bitkinin kaynatılması ile elde edilen çay damar açıcı özelliğe sahiptir.
<i>Convolvulus arvensis</i> L.	<i>Convolvulaceae</i>	Tarla sarmaşığı	Sarrafevleri Çevresi, Taşlık Arazi, 1450m	Safra söktürücü ve müshil olarak kullanılan bitkinin taze sütünden aynı zamanda bağırsak kurtlarını düşürmede faydalanılmaktadır.
<i>Echium italicum</i> L.	<i>Boraginaceae</i>	Engerek otu	Harput Kalesi Çevresi, Kayalık, 1300m	Bitkiden elde edilen çay yatıştırıcı olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda idrar söktürücü ve terletici etkisi vardır.
<i>Onosma sericeum</i> Wild.	<i>Boraginaceae</i>	Onosma	Harput Kalesi Çevresi, Kayalık, 1300m	Bitkiden elde edilen çay basur tedavisinde kullanılmaktadır.
<i>Anchusa azurea</i> L. var. <i>azurea</i>	<i>Boraginaceae</i>	Sığırdili, tort	Anguzu Baba Türbesi Çevresi, Kayalık, 1400 m	Bitkinin yaprak ve dalları ülser tedavisinde kullanılmaktadır. Aynı zamanda idrar arttırıcı ve terletici etkiye sahiptir.
<i>Alkanna megacarpa</i> DC.	<i>Boraginaceae</i>	Havaciva kökü	Serince Köyü, Yol Kenarları, 1175m	Bitkinin kökleri göz hastalıklarının tedavisinde ve loğusa sancılarını gidermede kullanılmaktadır.

Çalışma alanı ve yakın çevresinde bulunan etnobotanik özellikteki bitki listesi (Çakılcıoğlu vd., 2007) (devam)

Bitki ismi	Familyası	Yöresel İsmi	Lokasyonu	Kullanım Alanı
<i>Solanum dulcamara L.</i>	<i>Solanaceae</i>	Yaban yasemini, sofrur	Balakgazi Parkı Güneyi, Kayalık, 1300m	Bitkinin kurutulmuş dalları hafif uyuşturucu etkisi ile ağrı kesici özelliği taşımaktadır. Aynı zamandabalgam söktürücü, idrar artırıcı ve müshil olarak da kullanılmaktadır.
<i>Verbascum glomeratum Boiss.</i>	<i>Scrophulariaceae</i>	Sığır kuyruğu	Elmacık Köyü Çevresi, Taşlık Arazi, 1225m	Bitki çiçekleri göğüs yumuşatıcı ve balgam söktürücü etkiye sahiptir.
<i>Veronica anagallis-aquatica L.</i>	<i>Scrophulariaceae</i>	----	Fatih Ahmet Baba Türbesi Kuzeyi, Yamaç, 1350m	Bitki yaprakları pişmiş ve çiğ şekilde besin olarak tüketilmektedir.
<i>Acanthus dioscoridis L. var. dioscoridis</i>	<i>Acanthaceae</i>	Ayı pençesi	Anguzu Baba Türbesi Çevresi, Kayalık, 1400 m	Bitkinin yaprakları yara iyileştirici etkiye sahiptir.
<i>Verbena officinalis L.</i>	<i>Verbenaceae</i>	Güvercin otu	İnceler Köyü, Yol kenarları, 1400m	Ateş düşürücü, kuvvet verici, uyarıcı ve kabız önleyici olarak kullanılmaktadır.
<i>Teucrium chamaedrys L. subsp. sinuatum (Celak.) Rech.</i>	<i>Lamiaceae</i>	Kısamaahmut, Dalak otu	Serince Köyü, Yol Kenarları, 1350m	Mide ağrılarını gidermede kullanılmaktadır. Aynı zamanda uyarıcı ve iştah açıcı etkiye sahiptir.
<i>Teucrium polium L.</i>	<i>Lamiaceae</i>	Ürper yavşağı	Serince Köyü, Yol Kenarları, 1350m	Bitkinin çiçekli dalları şeker hastalığına ve mide ağrılarına karşı etkilidir. Aynı zamanda iştah açıcı özelliğe sahiptir. Bağırsak tembelliği ve iltihabına karşı da bitkiden elde edilen çaydan faydalanılmaktadır.
<i>Scutellaria orientalis L.</i>	<i>Lamiaceae</i>	Şimşek otu	Buzluk Mağarası Çevresi, Kayalık, 1500m	Bitkinin toprak üstü kısımları yara iyileştirici ve kuvvet verici olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda ishal tedavisinde bitkiden faydalanılmaktadır.

Çalışma alanı ve yakın çevresinde bulunan etnobotanik özellikteki bitki listesi (Çakılcıoğlu vd., 2007) (devam)

Bitki ismi	Familyası	Yöresel İsmi	Lokasyonu	Kullanım Alanı
<i>Phlomis kurdica</i> Rech. fil.	Lamiaceae	Dağçayı	Obuz Köyü Çevresi, Tarla İçi, 1175m	Bitkinin çiçekli dallarından hazırlanan çay uyarıcı etkiye sahiptir.
<i>Wiedemannia orientalis</i> Fisch. & Mey.	Lamiaceae	-----	İnceler Köyü Güneyi, Yamaç, 1400m	Bitki çiçekleri kuvvet verici olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda kabızlık tedavisinde de faydalanılmaktadır.
<i>Lallemantia iberica</i> (Bieb.) Fisch. & Mey.	Lamiaceae	-----	Anguzu Baba Türbesi Çevresi, Kayalık, 1400 m	Bitki yaprakları besin olarak tüketilmektedir.
<i>Clinopodium vulgare</i> L. subsp. <i>arundanum</i> (Boiss.) Nyman	Lamiaceae	-----	İnceler Köyü Çevresi, Yol Kenarları, 1400m	Bitki kalp hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Aynı zamanda bitkinin balgam söktürücü, terletici ve gaz sökücü özelliklerinden faydalanılmaktadır.
<i>Mentha spicata</i> L. subsp. <i>spicata</i>	Lamiaceae	Yarpuz	İnceler Köyü Çevresi, Yol Kenarları, 1400m	Bitkiden elde edilen çay baş ve mide ağrılarının tedavisinde kullanılmaktadır.
<i>Ziziphora taurica</i> Bieb. subsp. <i>taurica</i>	Lamiaceae	Dağ reyhanı	Harput'un Kuzeyi, Mezarlıklar Çevresi, Taşlık Arazi, 1450m	Bitki haricen yara iyileştirici olarak, dahilen de mide rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılmaktadır.
<i>Salvia multicaulis</i> Vahl.	Lamiaceae	Kürt reyhanı	Fatih Ahmet Baba Türbesi Kuzeyi, Yamaç, 1350m	Bitkinin yaprakları haricen yaraların tedavisinde kullanılmaktadır.
<i>Salvia palaestina</i> Bentham	Lamiaceae	Adaçayı	İnceler Köyü Çevresi, Yol Kenarları, 1400m	Bitkinin yaprakları haricen yaraların tedavisinde kullanılmaktadır.
<i>Plantago lanceolata</i> L.	Plantaginaceae	Dar yapraklı sinir otu, pağa yaprağı	Anguzu Baba Türbesi Batısı, Yamaç, 1400m	Bitkinin taze yaprak kısımları çiban tedavisinde ve yaraların iyileştirilmesinde kullanılmaktadır.

Çalışma alanı ve yakın çevresinde bulunan etnobotanik özellikteki bitki listesi (Çakılcıoğlu vd., 2007) (devam)

Bitki ismi	Familyası	Yöresel İsmi	Lokasyonu	Kullanım Alanı
<i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	<i>Elaeagnaceae</i>	İğde	Sarrafevleri Çevresi, Taşlık Arazi, 1450m	Bitkinin yaprakları ve çiçekleri ateş düşürücü ve idrar arttırıcı özelliklere sahiptir. Aynı zamanda antiseptik ve kuvvet verici olarak da kullanılmaktadır.
<i>Euphorbia macroclada</i> Boiss.	<i>Euphorbiaceae</i>	Sütleğen	Harput Kalesi Çevresi, Dere Kenarları, 1300m	Bitki haricen siğil tedavisinde kullanılmaktadır. Aynı zamanda haricen romatizma hastalarında ağrı kesici olarak fayda sağlamaktadır.
<i>Urtica dioica</i> L.	<i>Urticaceae</i>	Isırgan	Kırkkuyular Çevresi, Yol Kenarları, 1450m	Taze bitki yaprakları haricen romatizmal ağrıları gidermede kullanılmaktadır. Bitki kökleri ve yaprakları dahilen iştah açıcı, ateş düşürücü, idrar arttırıcı ve kan temizleyici etkilere sahiptir. Aynı zamanda idrar yolu rahatsızlıklarında ve şeker hastalığı tedavisinde de bitkinin kök ve yapraklarından faydalanılmaktadır.
<i>Celtis tournefortii</i> Lam.	<i>Ulmaceae</i>	Dağdağan	Fatih Ahmet Baba Türbesi Kuzeyi, Yamaç, 1350m	Bitkinin meyveleri besin olarak tüketilmektedir. Aynı zamanda kabızlık tedavisinde kullanılmaktadır.
<i>Cynodon dactylon</i> (L.) Pers. var. <i>villosus</i> Regel	<i>Poaceae</i>	Ayrık otu	Harput Kalesi Çevresi, Kayalık, 1300m	Bitki rizomları kan temizleyici özelliğe sahiptir. Aynı zamanda müshil ve idrar söktürücü olarak da kullanılmaktadır.

EK 5 Kentsel Sit Sınırı İçindeki Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları

(Tatlı vd., 2022)'nin tablosundan güncellenmiştir.

KENTSEL SİT ALANI İÇİNDEKİ TESCİLLİ YAPILAR											
SIRA NO	ENVANTER NO	MAHALLE ADI	ENVANTER ADI	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO	ENVANTER GRUBU	ENVANTER TÜRÜ	KURUL ADI	KURUL TARİHİ	KENTSEL SİT ALANI
1	1	Harput	Harput Kentsel Sit Alanı ve Harput Kale ve Civarı Arkeolojik Sit Alanı				KARMA SİT (Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı)	Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 21.05.2007/1033	
2	2	Harput	Hırkalı Baba Türbesi	16		986	DİNİ YAPILAR	Türbe	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
3	3	Harput	Alacalı Mescit	16	61	1	DİNİ YAPILAR	Mescit	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
4	4	Harput	Dış Kale	16	15	7	ASKERİ YAPILAR	Kale	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089	İÇ
5	5	Harput	Belediye Evi (Sağır Müftü Konağı)		15	5-6-7	İDARİ YAPILAR	İdari	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
6	6	Harput	Konut	16	82	3	SİVİL MİMARİ	Konut	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
7	7	Harput	Ahmet Bey Camii	16	15	5-6	DİNİ YAPILAR	Cami	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
8	8	Harput	Kilise Kalıntısı (4 Nolu)	16		991	DİNİ YAPILAR	Kilise	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
9	9	Harput	Murat Baba Türbesi	16		989	DİNİ YAPILAR	Türbe	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ

KENTSEL SİT ALANI İÇİNDEKİ TESCİLLİ YAPILAR											
SIRA NO	ENVANTER NO	MAHALLE ADI	ENVANTER ADI	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO	ENVANTER GRUBU	ENVANTER TÜRÜ	KURUL ADI	KURUL TARİHİ	KENTSEL SİT ALANI
10	10	Harput	Ağa Camii	18	82	1	DİNİ YAPILAR	Cami	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
11	11	Harput	Aladdin Bey Çeşmesi	18		1002	KÜLTÜREL YAPILAR	Çeşme	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
12	12	Harput	Hacı Kerim Sungurlu Evi		15	7-8	SİVİL MİMARİ	Konut	GEEAYK DİYARBAKIR KBK	14.11.1980/A- 2516 (15.12.2011/214)	İÇ
13	13	Harput	Üç Lüleli Çeşme	18	82	1	KÜLTÜREL YAPILAR	Çeşme	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
14	14	Harput	Hoca Hamamı	13	60	1	KÜLTÜREL YAPILAR	Hamam	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
15	15	Harput	Kurşunlu Camii Çeşmesi	12/A			KÜLTÜREL YAPILAR	Çeşme	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
16	16	Harput	Kurşunlu Camii	13	60	4	DİNİ YAPILAR	Cami	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
17	17	Harput	Arap Baba Türbe ve Mescidi		60	7	DİNİ YAPILAR	Türbe	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
18	18	Harput	Çemşit Hamamı	102		1	KÜLTÜREL YAPILAR	Hamam	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
19	19	Harput	Sara Hatun Camii	13	102	1	DİNİ YAPILAR	Cami	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
20	20	Harput	Sara Hatun Camii Çeşmesi	13			KÜLTÜREL YAPILAR	Çeşme	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ

KENTSEL SİT ALANI İÇİNDEKİ TESCİLLİ YAPILAR											
SIRA NO	ENVANTER NO	MAHALLE ADI	ENVANTER ADI	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO	ENVANTER GRUBU	ENVANTER TÜRÜ	KURUL ADI	KURUL TARİHİ	KENTSEL SİT ALANI
21	21	Harput	Konut		81	4	SİVİL MİMARİ	Konut	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	21.02.2007/986	İÇ
22	22	Harput	Meydan Çeşmesi				KÜLTÜREL YAPILAR	Çeşme	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
23	23	Harput	Ahi Musa Mescidi ve Türbesi	11	129	1	DİNİ YAPILAR	Türbe	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
24	24	Harput	Arslanlı (Esadiye) Cami	11		420	DİNİ YAPILAR	Cami	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
25	25	Harput	Zeynep Çeşmesi	11		401	KÜLTÜREL YAPILAR	Çeşme	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
26	26	Harput	Arslaniye (Esadiye) Hamamı	11		415	KÜLTÜREL YAPILAR	Hamam	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
27	27	Harput	Yarı Çavuş Çeşmesi	12		922	KÜLTÜREL YAPILAR	Çeşme	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
28	28	Harput	Mansur Baba Türbesi		53	1	DİNİ YAPILAR	Türbe	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
29	29	Harput	Ulu Camii Çeşmesi	14		454	KÜLTÜREL YAPILAR	Çeşme	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
30	30	Harput	Ulu Camii	14	59	1	DİNİ YAPILAR	Cami	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
31	31	Harput	Kale Hamamı	14		452	KÜLTÜREL YAPILAR	Hamam	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ

KENTSEL SİT ALANI İÇİNDEKİ TESCİLLİ YAPILAR											
SIRA NO	ENVANTER NO	MAHALLE ADI	ENVANTER ADI	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO	ENVANTER GRUBU	ENVANTER TÜRÜ	KURUL ADI	KURUL TARİHİ	KENTSEL SİT ALANI
32	32	Harput	Kızıl Kilise	15		456	DİNİ YAPILAR	Kilise	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
33	33	Harput	Konut		81	4-5	SİVİL MİMARİ	Konut	DİYARBAKIR KBK	21.02.2007/986	İÇ
34	34	Harput	Kızıl Hamamı	15		538	KÜLTÜREL YAPILAR	Hamam	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
35	35	Harput	Meryem Ana Kilisesi	15		455	DİNİ YAPILAR	Kilise	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
36	36	Harput	Harput (Süt Kalesi)	19		3357	ASKERİ YAPILAR	Kilise	DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089	İÇ
37	37	Harput	Uryan Baba Türbesi	17		653	DİNİ YAPILAR	Türbe	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
38	38	Harput	Dua Mezarlığı				MEZARLIKLAR	Mezarlık	DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089	İÇ
39	39	Harput	Dabakhane Mescidi	15			DİNİ YAPILAR	Mescit	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
40	40	Harput	Fatih Ahmet Baba Türbe ve Mescidi			1106	DİNİ YAPILAR	Türbe	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	İÇ
41	41	Harput	Konut		81	5-6	SİVİL MİMARİ	Konut	DİYARBAKIR KBK	21.02.2007/986	İÇ
42	42	Harput	İmam Efendi Türbesi	10		405	DİNİ YAPILAR	Türbe	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	DIŞ

KENTSEL SİT ALANI İÇİNDEKİ TESCİLLİ YAPILAR

SIRA NO	ENVANTER NO	MAHALLE ADI	ENVANTER ADI	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO	ENVANTER GRUBU	ENVANTER TÜRÜ	KURUL ADI	KURUL TARİHİ	KENTSEL SİT ALANI
43	43	Harput	Konut		81	6	SİVİL MİMARİ	Konut	DİYARBAKIR KBK	21.02.2007/986	İÇ
44	44	Harput	Meteris Mezarlığı			404-405 406-407	MEZARLIKLAR	Mezarlık	DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089	İÇ
45	45	Harput	Ankuzu Baba Türbesi				DİNİ YAPILAR	Türbe	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	DIŞ
46	46	Harput	Eski Hükümet Konağı		60	6	İDARİ YAPILAR	İdari	DİYARBAKIR KBK	21.02.2007/986	İÇ
47	47	Harput	Konut		103	1	SİVİL MİMARİ	Konut	DİYARBAKIR KBK	21.02.2007/986	İÇ
48	48	Harput	Konut		105	2	SİVİL MİMARİ	Konut	DİYARBAKIR KBK	21.02.2007/986	İÇ
49	49	Harput	Hacı Yunus Bey Hamamı		41	6	KÜLTÜREL YAPILAR	Hamam	DİYARBAKIR KBK	21.02.2007/986 29.03.2019/6696	İÇ
50	50	Harput	Konut		95	2	SİVİL MİMARİ	Konut	DİYARBAKIR KBK	21.02.2007/986	İÇ
51	51	Harput	Anıtsal Yapı Kalıntısı		95	1	KALINTILAR	Kalıntı	DİYARBAKIR KBK	21.02.2007/986	İÇ
52	52	Harput	Konut		94	8	SİVİL MİMARİ	Konut	DİYARBAKIR KBK	21.02.2007/986	İÇ
53	53	Harput	Konut		84	4	SİVİL MİMARİ	Konut	DİYARBAKIR KBK	21.02.2007/986	İÇ

KENTSEL SİT ALANI İÇİNDEKİ TESCİLLİ YAPILAR

SIRA NO	ENVANTER NO	MAHALLE ADI	ENVANTER ADI	PAFTA NO	ADA NO	PARSEL NO	ENVANTER GRUBU	ENVANTER TÜRÜ	KURUL ADI	KURUL TARİHİ	KENTSEL SİT ALANI
54	54	Harput	Çahpur Çeşmesi			2950	KÜLTÜREL YAPILAR	Çeşme	DİYARBAKIR KBK	21.02.2007/986	DIŞ
55	55	Harput	Nevruz Ormanları Tarihi Yerleşim Yeri				ARKEOLOJİK SİT	Arkeolojik Sit (1.derece)	DİYARBAKIR KBK	23.09.2016/4205	DIŞ
56	56	Harput	Alaaddin Bey Camii				DİNİ YAPILAR	Cami	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	YAPI YOK
57	57	Harput	Kızıl Camii				DİNİ YAPILAR	Cami	TKTVYK DİYARBAKIR KBK	30.05.1985/1089 15.12.2011/214	YAPI YOK
58	58	Harput	Konut		105	1	SİVİL MİMARİ	Konut	DİYARBAKIR KBK	14.05.2020	İÇ